

**AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI
FOLKLOR İNSTITUTU**

**QAŞQAY FOLKLOR
ÖRNƏKLƏRİ**

I CİLD

BAKİ – 2023

**AMEA Folklor İnstitutunun Elmi Şurasının
qərarı ilə çap olunur.**

Layihə rəhbəri:

**Akademik Muxtar
KAZIMOĞLU (İMANOV)**

Tərtibçi:

**fil.e.d.,dos. Mətanət MAŞALLAQIZI
(ABBASOVA)**

**Mətnləri transliterasiya
edənlər:**

**f.ü.f.d. Qiymət MƏHƏRRƏMLİ
İlahə QURBANOVA
Səbuhi BƏDƏLOV**

Redaktor:

Lalə BƏDİROVA

Qaşqay folklor örnəkləri. Bakı, “Elm və təhsil” - 2023, 316 s.

*Kitaba Qaşqay Türklərindən toplanmış müxtəlif folklor
örnəkləri daxil edilmişdir.*

folklor.az

ISBN 978-9952-568-62-2

© Folklor İnstitutu, 2023

ÖN SÖZ

Güney Azərbaycan folklorundan təqdim olunan növbəti cild – XVI kitabımız xüsusi olaraq Qaşqay Türklərinin folkloru əsasında hazırlanmışdır. İranın güney və orta bölgələrində yaşayan Qaşqay Türklərinin folkloru ölkəmizdə geniş şəkildə öyrənilməmiş, bu zəngin mənəvi irs haqqında yalnız pərakəndə şəkildə araşdırmalar aparılmışdır. İran Türkləri içərisində məişət tərz, məskunlaşma coğrafiyası, say çoxluğu ilə seçilən Qaşqayların şifahi ədəbiyyatı və dili Türk-Oğuz mədəniyyətinin əski ənənələrinə bağlıdır. Qaşqay folklorunun zənginliyini, musiqi və rəqs mədəniyyətinin arxaikliyini, eləcə də Qaşqay Türkcəsinin Güney Oğuz qrupuna aid olduğunu nəzərə alaraq kitabda bu qədim Türk elinə məxsus şifahi ədəbiyyat inciləriylə dil nümunələrini bir arada oxuculara təqdim edirik.

Qeyd etdiyimiz kimi, Qaşqay Türkləri İran ərazisində digər etnik qruplarla müqayisədə say çoxluğuna sahib olan xalqlar sırasındadır.

Qaşqay sözünün etimologiyası müxtəlif tədqiqatlarda “Qaşqay” və “kayı” kəlmələri üzərindən araşdırılaraq “ay”, “müqəddəslik”, “cəsur”, “alında ağ xalı olan at” və s. mənələrdə ümumiləşdirilmişdir. Qədim Qaşqaylar tarixən Kiçik Asiyada, Qara dənizin güneyində məskunlaşmış, hətllərlə qonşuluq şəraitində yaşamışdır. E.ə. 1590-1560-cı illərdə Hett dövlətinin bir çox vilayətləri Qaşqay Türkləri tərəfindən tutulmuş və bu cəsur Türk elləri Kanəsə (Kayseri) ərazilərinə qədər irəliləmişdir. E.ə. 1200-cü illərdə isə Qaşqaylar Kiçik Asiyanın cənub-şərq ərazilərinə köç etmişdilər.¹

Sonrakı tarixi dövərdə Böyük Səlcuqlu dövlətinin (1040-1308) yaranmasından sonra səlcuqların Balkan dağlarından böyük köçləri başlamışdır. Qaşqay Türkləri də öz

¹ <https://az.wikipedia.org/wiki/Qa%C5%9Fqaylar>

növbəsində Orta Asiyadan, Anadoludan başlayan köçlərlə Qafqaz Türkləri ilə indiki İran ərazisinə gələrək bu ərazilərdə məskunlaşmışdır. “Bundan başqa, Səfəvi, Əfşar, Zənd, Qacar və Pəhləvi sülaləsi dövründə bəzi Qaşqay Türkləri Xorasan, Mazandaran, Xuzistan, Kirman, Tehran və başqa bölgələrdə məskunlaşmışlar. Beləliklə, bu gün bəzi Qaşqay Türkləri İranın Qaşqayı bölgəsindən başqa digər bölgələrində də yaşayırlar. Sonrakı dövrlərdə siyasi və hərbi səbəblərə görə Qaşqayı Elxanlılığının gücünü azaltmaq və gücləri tarazlamaq üçün Səfəvi, Əfşar, Qacar və Pəhləvi dövründə bəzi Qaşqay tayfaları və ailələri İranın şimal, şimal-şərq və şimal-qərbində yerləşən Xorasan, Mazandaran, Tehran, Qəzvin, Həmədan, Kirman, Xuzistan və Kirmanşah Qorve bölgələrinə köçürülmüş və ya sürgün edilmişlər. Bundan əlavə, bu gün bir çox Qaşqay Türkü xaricə köç edərək Avropa və Amerikada məskunlaşıblar”.¹

Səfəvilər dönəmində Şah Abbas Türk boylarına nəzarəti sarayda xüsusi məqamı ilə seçilən Cani Ağ Qaşqayıya həvalə etmiş, nəticədə Qaşqay tayfaları daha güclü el birliyində təmsil olunmuşdular. Beləliklə, indiki İranın sosial-siyasi həyatında Qaşqay boyları yeni bir dönəmə qədəm qoymuşdular. Qaşqay Elxaniliyinin güclənməsi onun ilk rəhbəri Əmir Qazi Şaylıdan (Şahlu) başlayaraq dövlətin ayrı-ayrı güc strukturlarında təmsil olunmağa başlamışdır.

Nadir şahın hakimiyyəti dövründə ordunun tərkibindəki Qaşqaylar müxtəlif döyüşlərə qatılır və şücaət göstərirlər. Qaşqay lideri İsmayıl xanın döyüş məharəti çox keçmədən Nadir şahın diqqətini çəkir və o, gələcəkdə hakimiyyəti bu təhlükədən qorumaq üçün onun gözlərini çıxartdırır, Qaşqaylar yenidən yaşadıkları bölgələrdən uzaqlaşdırılırlar. Ağ Məhəmməd

¹ Moslem REZAEİ AMALEH, Kaşqayı Türkçesi Ağızları (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük). Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023. səh.10

Şah Qacar dövründə də Qaşqaylar təkrar Çarmahal, Veramin, Mazandaran bölgələrinə sürgün olunurlar. Pəhləvi dönəmində aparılan antiTürk siyasəti nəticəsində Qaşqay Türklərinin elxanı, kələntərlər və digər ayrı-ayrı tayfa başçıları edam edilir, həbs olunaraq yaşadıkları bölgələrdən uzaqlaşdırılır. 1940-cı il Rza şahın devrilməsindən sonra Qaşqay Elxanlığı təkrar öz tarixi güc və varlığını bərpa edir.

Qaşqay Türklərinin qədim yaşayış əraziləri, tarixi mübarizədə keçən məişət həyatı, sürgünlər və s. sözsüz ki, onların şifahi və yazılı ədəbiyyatının formalaşması və inkişafına öz təsirini göstərmişdir. Digər tərəfdən, Qaşqay folklorunun zənginliyində müxtəlif Qaşqay boyları, onların yerləşmə coğrafiyası da və s. mühüm rol oynamışdır. Belə ki, müasir elmi yanaşmalarda Qaşqay boyları birləşmiş 5 böyük tayfada təmsil olunmaqdadır: 1. Kəşkülli tayfası (Bu boy zamanla Böyük Kəşkülli, Kiçik Kəşkülli və Qaraca boylarına ayrılmışdır. Böyük Kəşküllülər Şiraz, Kazıran, Nurabad, Çinar Şahican, Herg, Yasuc, Kiçik Kəşkülli tayfaları isə Firuzabad, Hengam, Erdəkan və s. bölgələrdə məskunlaşmaqdadır). 2. Şeşbəyli tayfası (Tayfanın adı Altı bölüklü, Altı Oğuz anlayışına bağlıdır. Bu boyda mənsub Rəhimli və Şorahorlu obalarının kökü Əfşar boyundan gəlir. Tayfanın qışlaq və yaylaq bölgəsi daha çox Fəraşbənd, Əhrəm, Buşgan, Dəşti, Təngistan, Abadə, Bəhmən, Çığa və s. əhatə edir). 3. Dərəşorlu tayfası (Tayfanın adı obanın yaylaq bölgəsinin adından götürülmüşdür. Tayfa Şiraz, İsfahan, Sümürüm, Tağan, Ağacəri, Həftkəl, Baş, Həftdəst, Borak dağı, Qızıl dağ və s. bölgələrdə yaşamaqdadır). 4. Farsımadan boyu (“Farsımadan” ifadəsi tayfaya sonradan verilmiş bir addır. Əslində tayfanın adı Eymürdir. Farsımadan farsçada “farsca bilməyən” anlamına gəlir ki, tayfanın köç edərkən bu dili bilməməsi anlamından qaynaqlanır. Farsımadan, əsasən, Əmələ, Bəhlullu, Darğa, Qasımlı, Quruş, Doğanlı, Mərdanlı, Musullu, Şeybanlı və s. oymaqlardan əmələ gəlmişdir). 5.

Əmələ tayfası (Əbdurahmanlı, Ağqoyunlu, Aslanlı, Aynaqlı, Baharlı, Bayat, Böhlüllü, Bollu, Cəfərbəyli, Covu, Çobankara, Dədə Kayı, Feyli, Gəraylı, İğdır, Qaraqoyunlu, Teyibli və s. obalardan ibarətdir). Qeyd olunan tayfalarla yanaşı, bir çox Qaşqay boyları tarixən müstəqil şəkildə qəbul edilmiş, daha sonra müəyyən tayfaların tərkibində qeydə alınmışdır. Bu baxımdan Qaraçaylı (mənşəyi Qafqaz və Qaraçay bölgəsi ilə bağlıdır), Səfixanlı, İğdır (Şiraz, Zərgan, Beyzə bölgələrində yaşamaqla Mirzəxanlı, Qaraxanlı, Qaraqoyunlu, Şəkərli, Ərəbli, Əmələ boylarından yaranmışdır), Qaraqanlı (Hacı Namdar Xan Qaraqanlısı olan Ağqoyunlu boyu), Qızıllı (soykök olaraq İğdır boyuna daxildir. XIX əsrdə İğdır boyundan ayrılıb, Əmələ boyuna daxil edilmişdir), Feyli (İğdır boyundandır), Oğuri Gəlləzən (Səlcuqlar dövründə İran ərazilərinə gəlmiş boylardır), Nəmədi Gəlləzən (İraklı, Qara Dəli, Dayılar oymaqlarını əhatə edir), Şamlı (Şeşbəyli boyundandır. Bəydili, İnallı, Harmandalı boylarından yaranmışdır), Bollu (əski boylardan olmaqla Şaqqı (Şaşqaqi), Haşımخانlı, Kəhəlli, Zirək oymaqlarından ibarətdir), Qocabəyli (bu boy Əmələ tayfasına məxsus Qoca Bəyin adı ilə bağlıdır), Teyibli (bu boyun yaranması Xalaclar, bir qismi isə Baharlı ellərinə bağlıdır), Çavi (Səlcuqlu sultanı Məhəmməd Tapaarın əmirlərindən olan Atabəy Çavlinin adı ilə bağlıdır) və s. Boylar ayrıca yer tutur. Qeyd edək ki, zamanla farscanın təsiri ilə bir çox boyların adları da dəyişdirilmişdir. “Bəzi boy, oymaq və sülalə adları isə farscaya tərcümə edilərək yazılmış və ya dəyişdirilmişdir. Məsələn; Qılıçlı > Şəmşiri [far. şəmşir “qılınc”]; Qara Papaq > Kulah Siyah [kulah “şapqa, börk, papaq” + siyah “qara”]; Qarakoyunlu > Miş Bisyar [miş میش “qoyun” + bisyar بسیار “çox, qara”]. Buna görə də Türkçə boy adlarının fars dilinə çevrilməsi, fars dilinin qaydalarına uyğun yazılması və ya

tamamən dəyişdirilməsi, bəzi boyların mənşəyinin axtarılmasında və tarixi izlərinin tapılmasında çətinliklər yaradır”.¹

Transliterasiya işlərimizə bağlı olaraq Qaşqay Türkcəsinin bəzi özəl xüsusiyyətləri haqqında qısaca məlumat vermək istərdik. Qaşqay Türkcəsi əski Oğuzcadan gələn Qaşqay Türklərinin dilidir. Qaşqayların bu gün də köçəri həyat tərzlərini saxlaması nəticə etibarilə Oğuz Türkcəsinin qorunmasını təmin edir. Bu həyat tərzini Qaşqay Türkcəsini zaman-zaman digər Türk ləhcələrindən və fars dilinin təsirindən uzaqlaşdırmışdır. Digər tərəfdən, Qaşqay Türkcəsi şəhər mədəniyyəti çərçivəsində fars dilinin təsirinə məruz qalaraq öz əski dil özəlliklərini də itirir. Təsadüfi deyildir ki, Pəhləvilərin hakimiyyəti dövründə Türk dilinə olan təziqlər nəticə etibarilə bu dildə qəzetlərin çap olunması, ana dilində tədrisi yasaqlansa da, köçəri həyat tərzini yaşayan Qaşqayların dil, ləhcələrinə təsir göstərə bilməmişdir.

Qaşqay Türklərinin dil özəllikləri A.Romakeviç, S.A.Steindən başlayaraq Menuçehr Kiyani (Qaşqaylar. Tarixi-etnoqrafik tədqiqat, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu, Bakı, 2005), Ahmet Buran (Çağdaş Türk Lehçeleri. Ankara: Akçağ, 2006), Esedullah Merdani Rahimi (“Hodamuz-ı Zəban-ı Türki-i Kaşkayi ve Mebani-i Destur-ı An” (Rahgüşa Yayınları, Şiraz, 1381 (2002); “Zəban-ı Türki-i Kaşkayi ve Şive-yi Nigariş-i An”, Rahgüşa Yayınları, Şiraz, 1382 (2003); “Qaşqayı Sözlüğü” (Ansari Yayınları, Kum, 1385 (2006), Muhittin Çelik (Kaşkay Türkcəsi Metinləri, 2014; Kaşkay Türkcəsi Grameri, 2020), Dilek Erenoğlu (Kaşkay Türklərinin Dili, 2017), Fərzanə Dolatabadi (Kaşkay Türklərinin edebiyatı, 2017), Talib Doğan

¹ Moslem REZAEİ AMALEH, Kaşkay Türkcəsi Ağızları (Giriş-İncelemə-Metin-Sözlük). Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023. səh.27.

(Yettim Yal, Kaşkay Türkçesi Üzerine Bir İnceleme, 2022), Moslem Rezaei Amaleh (Kaşkayı Türkçesi Ağızları, Konya 2023) və s. tərəfindən geniş şəkildə araşdırılmışdır.

Yeri gəlmişkən, qeyd edək ki, Qaşqay folklor materiallarının toplanıb, yazıya alınması xüsusi əmək və hazırlıq tələb edən bir işdir. Ayrı-ayrı səslərin alt səs birləşmələri, yüksələn, alçalın ton şəkilləri, səs dəyişmə və əvəzlənmələri, diftonqlar, proteza (söz əvvəlində saitlərin artımı), epenteza (söz ortasında saitlərin artımı) hadisəsi, qapologiya (heca düşümü), assimilyasiya və s. Qaşqay Türkçəsində mürəkkəb dil hadisəsi olmaqla materialların yazıya alınmasında çətinlik yaratmışdır. Bu baxımdan, Qaşqay Türkçəsində dinlənilib yazıya alınan, transliterasiya edilən nümunələrdə müəyyən yanlışlıqların olması qaçılmazdır.

Kitabda Qaşqay folklorundan bayatılar, atalar sözləri, nağıllar, tapmacalar, dastanlardan nümunələr, adət-ənənələr və s. toplanmışdır. Qaşqay folklorundan nağıllar, aşiq dastanlarından bir neçə nümunə və adət-ənənələr haqqında məlumatlar Müslüm Rzayinin (Moslem Rezaei Amaleh) “Qaşqay Türkçəsi ağızları”¹ araşdırmasından tədqiqatçının razılığı və tövsiyələri əsasında hazırlanmışdır. Qeyd edək ki, Müslüm Rzayi Qaşqayı 1982-ci ildə Firuzabadın Baba Necim bölgəsində Əmələ tayfası Çobankara tirəsi Şeşbəyli bunkusunda köçəri bir ailədə dünyaya gəlmişdir. Dədələri əslən Şeşbəyli, anası isə İğdır boyundandır. Müslüm bəy 2002-ci ildən başlayaraq Qaşqay Türkçəsinin dil baxımından öyrənilməsi üçün çalışmış, Firuzabadda və Şirazda özəl məktəb və mədəniyyət mərkəzlərində Qaşqay Türkçəsinin özəlliklərini öyrətmişdir. Tədqiqatçı ilk olaraq Qaşqay Türkçəsini latın əlifbasında hazırlamış, daha

¹ Moslem REZAEİ AMALEH, Kaşkayı Türkçesi Ağızları (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük). Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023.

sonra 2002-2012-ci illərdə Türkcə tədris etməyə başlamışdır. Qeyd edək ki, bu materiallar araşdırmaçı tərəfindən Qaşqay ellərindən – Firuzabad (Əmələ boyu), Kil və Ərusək kəndi (İğdir–Bəhmənbəyli boyu), Abadə (Şeşbəyli və Bollu boyu), Əbzər (Əmələ, Cəfərbəyli), Dehrəm (Əmələ, Şeşbəyli), Şiraz (Əmələ, Bayat), Zərgən (Şeşbəyli, Doqquzlu), Dizgah (Şeşbəyli, Kökəli), Şəhrizə (Dərəşorlu, İmanlı) və s. ərazilərdən toplanılmışdır. Materiallar Qaşqay Türkcəsi dialektlərində orijinal şəkildə – dinlənildiyi kimi yazıya alınmışdır.

Kitabın hazırlanmasında qaynaqlandığımız ikinci mühüm mənbə Qaşqay atalar sözləri və asanaklarını (bayatıları) əhatə edir ki, bu nümunələr Əsədullah Mərdani Rəhiminin “Atalar sözləri” (“Atalar sözü”, 1378/1999 və “Asanaklar” (“Asanaklar”, 1379/2000) kitabından transliterasiya olunaraq yazıya alınmışdır.

Qaşqay folklorundan təqdim olunan tapmaca mətnləri isə Arslan Mirzayının toplama materiallarından götürülmüşdür.

Nəhayət, sonuncu mənbə hörmətli Əlirza bəy Sərrafinin rəhbərliyi ilə “El bilimi” dərgisinin özəl sayından əldə etdiyimiz materiallardır. Qeyd edək ki, Güney folklorunun toplanılması və nəşrində əvəzsiz zəhməti olan “El bilimi” dərgisi tərəfindən də Qaşqay folklorunun toplanılmasına xüsusi maraq göstərilmişdir. Dərginin ayrı-ayrı saylarında Qaşqay elinin mədəniyyət, tarix, folkloru və s. haqqında məlumatlar dərc olunmuşdur. Buraya Ü.Ocakarın “Qaşqay Sin daşlarından görüntülər” (“El bilimi” 1391/2012, say 40, səh.46-50), R.Bakirinin “Qaşqay folklorundan asanaklar” (“El bilimi” 1392/2013, say 62, səh.42-44), M.H.Hisarının “Qaşqay eli və Türkləri haqqında” (“El bilimi” 1390/2011, say 37, səh 27-34), M.Keyaninin “Məhərrəm ayı ilə bağlı Qaşqay elinin törələri” (“El bilimi”, say 81, səh.55-56), A.Həzrətinin “Coğrafi-siyasi sınırların ötəsində Qaşqay folklor şeirləri (Eşar-e folklorik-e Kaşkayi ferater əz mərz-e siyasi və coğrafiyayi”, “El bilimi”

1396/2017, say 98, səh.10-20) və s. araşdırmalar daxildir. Yeri gəlmişkən, qeyd edək ki, “El bilimi”nin 98-ci sayı (“El bilimi” 1396/2017) ayrıca Qaşqay Türklərindən toplanmış folklor materialları əsasında hazırlanmışdır.

Xalq məişətində geniş yayılan bayatılar Qaşqay Türkcəsində asanaklar adı ilə tanınır. Kitabda asanak mətnləri həm transliterasiya, həm də orijinal toplama mətnlərindən götürülmüşdür. Xalq məişəti, həyatının müxtəlif sahələrini əhatə edən bayatılar Qaşqay Türkcəsində əski dil özəlliyini qoruyub saxlamışdır:

*Ük dibindən baxan yar,
Ot¹ göynümə yaxan yar.
Məgər nənəng ölmüşdür?
Açılmışdır yəxəng yar.*

*Bu sazı alan gəlməz,
İrlayıb çalan gəlməz.
İgidi öldürsələr,
Dilinə yalan gəlməz.*

Qaşqay elinin zaman-zaman təziq və sürgünlərə məruz qalması nəticə etibarilə bir çox asanak mətnlərində tarixi yaddaşa bağlı hadisələri əhatə etməkdədir:

*Çahmarı Çakkı dağı,
Görünnü Məkki dağı.
Dövlət siyasətinə
Qaşqayı olmuş yağı.*

*Bu yol gedər Herata,
Xan minmiş qızıl ata.
Xəbər vering dövlətə,
Xan gəlmiş qazaq tuta.*

¹ Od

Kitabda təqdim etdiyimiz Qaşqay nağılları isə Müslüm Rzayi Qaşqayinin toplama materialları əsasında hazırlanmışdır. Qeyd edək ki, Qaşqay Türkcəsi, dil özəlliklərini bilmədən bu mətnlərin oxunuşu olduqca çətinlik yaradır: xüsusilə işarə əvəzliliklərinin “bo”, “bolar”, “bolər” şəkilləri, sifətlərin dərəcələnməsini bildirən – ræg (daha), – tər (daha), –tərin (ən) və s. Gəlləzən dialektində zaman zərflərinin (ilərtər – öncədən, əskidən); gecələti-gecələyin; səhərə quley – səhərə yaxın; kərəz – ikən: qız babası əvinnə kərəz) formaları, şəxs şəkilçilərinin (gedərəng, gidərəngiz,) zaman şəkilçilərinin (səyir, bəm, itiribəm və s.), “o”, “yo”, “yov” şəkilli bağlayıcıların işləklili-yi və s. mətnlərin oxunuşunda xüsusi diqqət tələb edir. Qaşqay nağıllarının oxunması tərəfimizdən müəyyən mənada Qaşqay Türkcəsinin leksikasının, lüğət, dil və dialekt xüsusiyyətlərinin öyrənilməsindən sonra mümkün olmuşdur. Təqdim edilən nağıllar bütün hallarda Qaşqay Türkcəsinin ən əski dil xüsusiyyətlərini özündə qoruyub saxlayır. “Axsaq ceyran”, “Div”, “Göygöz Kosa”, “Rahdar ilə Birah”, “Gün Ay xanım”, “Qarğa qonaqlığı (Uçar-qəçər)”, “Qırx qulunla madyan” və s. xalq arasında geniş yayılmış nağıl nümunələrindəndir. Nağılların başlanğıc, sonluq formulları, təhkiyəsi və s. canlı xalq danışığı dili və üslubunda olduqca maraqlı və zəngindir. “Tutanna ovsarı sirrər atar göyə, öyə atanna oğul bir göy göyərcin olur. Gözü göy, səqqəli sarı da olur bir qırğı quluncu sirə vura. Orda vur, burda vur, oğul görür qırğı etiriy, olur bir ağır ləttə¹ düşər yerə. O da olur ləttəban². Bu qarpuzu, o qarpuzu vuriy irtirmiş, diliyrmiş görə hanusudur. Ələ əli gedirmiş üssünə tuta, oğul uçuyrmuş. Burda bas, orda bas, daha oğul yoruliyrmuş oliyrmuş bir xərmən, yerə düşüyrmiş. Bu genə oluyrmuş bovcər³.

¹ Tarla

² Tarlanı qoruyan adam

³ Biçmək

O dan, bu dan, o dan bu dan gəzər burda da bula bilməz. Genə uçar gedər olur bir covallız,¹ düşər yerə. O da olur bir kor qərri. Yeri okkaleyrmiş ki, ələ əli gedənnə üssünə, bu genə uçar gedər. Ələ gedər ki, olur bir quş qonur şahın əli üssünə. Burda gözü göy, səqqəli sarı olur bir dərviş”. Müşahidələr göstərir ki, Azərbaycan xalq nağıllarından “Cırtan”, “Keçəl” və “Qaracuxa” nağıllarının müxtəlif variantları Qaşqay Türklərində də görülməkdədir.

Xalq folklorunun ən zəngin qollarından olan tapmacalara da kitabımızda ayrıca yer verilmişdir. Uzun illər Qaşqay tapmacalarının toplanılması və yazıya alınması işinə böyük əmək sərf edən Arsalan Mirzayi tapmaca söyləmək texnikasından, onun açmasının düzgün tapılması mövzusunda bəhs edərək yazır: “Beş-on adam ki, bir əvə oturumuşlar böyüklər tapmaca deyərmişlər və küçüklərdən cavab istəyirmişlər. Hər kim tapmaca cavabını bilmirmiş, gərək ki, kənd verəsi imiş ta cavab ala. Hər nə tapmaca çətinrəg və önəmlirəg olarmış böyükrəg kənd və şəhər istirmiş. Hətta tapmacalar içində də bu məsələyi mətrəh edirmişlər: “Bənd-bənd, hizar, bunu bilənə qırx iki kənd”; “Bənddir bənd üstündə, üç yüz altmış kənd üstündə”². A.Mirzayinin 350-yə yaxın topladığı tapmacalar müxtəlif mövzuları əhatə etməklə həm nəzm, həm də nəsr formasında yazıya alınmışdır. Epik folklor təcrübəsinə uyğun tapmaca nümunələri, əsasən, ənənəvi olaraq “o nədir ki?” (O nədir ki, hər nə uzansa aztər³ olar?; “O nədir ki, qıç yoxudur, qaçayır?”), “hər kim bildi bu nədir?” (“Hər kim bildi bu nədir? Düz yerdə, daylaq⁴ dingilər”; “Hər kim bildi bu nədir? Kənd-

¹ Çuvalları tikmək üçün istifadə olunan iynə

² Tapmacalar (Toplayan: A. Mirzayi). İran, Yaşıl alma, 2016, 103 s.

³ Azalar

⁴ Dəvənin balası

dən aldim kumuca, hörüglədim uzun ipə”) yönəldici sualları əsasında qurulan mətnləri əhatə edir.

Qaşqay folklorundan ayrıca olaraq xalq mərasimləri haqqında da kitabda nümunələr verilmişdir. “Kosa gəlin”, “Yağış yağıdırma” məişət mərasimlərində canavar qiyafəsinin geyinilməsi, köpəkbalıqlarına səslənmələr orijinal mifoloji personajların seçkinliyində maraq doğurur. Məişət mərasimlərindən toy törənləri haqqında ayrı-ayrı söyləyicilərdən toplanan məlumatlara kitabda geniş yer verilmişdir. Toy mərasimlərinin mərhələləri arasında özünəməxsusluğu ilə seçilən “Düyü döymə” mərasimi və ona aid nəğmə nümunələri bu kontekstdə Türk məişətində iməcilik, toplu halında yardımlaşma ənənələrini xatırladır. Bu mərasim həm də özünəməxsus nəğmə mətnləri ilə seçilir:

*Dəssə vurdum dibəgəyov,
Canım gəlli göbəgə.
Böğün düğü döyməgdirov,
Qizlər, gəling köməgə.*

Bunu deyənnə genə qizlər deyirdi:

*Hayna həley hay, haynayov,
Qizlər deyinq hay hayna.
Biz də derəg hay haynayov,
Siz də deyinq hay hayna,
Hayna həley hay, hay, hay, hay.*

Lətifə və xalq təbabəti ilə bağlı toplama materialları, Qaşqay geyimləri haqqında etnoqrafik məlumatlar da kitaba daxil edilmişdir.

Qeyd edək ki, Qaşqay folklorunun müxtəlif janrlarını bir araya gətirmək məqsədilə Qaşqay dastanları ilə bağlı güneyli dostlarımızdan məlumatlar almağa çalışsaq da, təəssüf ki, ət-

raflı bilgi əldə edə bilmədik. “Qaşqay Türklərində epik tərzdə çalınan musiqilərdən “Səhər avazı”, “Cəngnamə”, “Qoç Koroğlu”dan bəhs edə bilərik. Qaşqayların önəmli aşığılarından və İlhan xidmətində olan Aşıq Heydər Qulu, Şeşbəy-lilərdən Aşıq Məhəmməd Əli və Kəşkülülərdən Aşıq Hüseyn Əlidən söz açə bilərik. Qaşqay elində olan digər aşığılar Səyyad, Həmzə, Əvəz və İmamqulu da məşhur aşığılardır”¹. Qaşqay folklorundan geniş həcmli dastan nümunələrinin yerinə ayrı-ayrı söyləyicilər tərəfindən toplanan mətnləri kitaba daxil etməyi məqsədəuyğun bildik. Buraya “Koroğlu”, “Əsli və Kərəm”, “Qərib-Şahsənəm”, “Mehri-Xavər” dastanlarından informatorların hafizəsində qalan pərakəndə şəkildə nümunələr əlavə olunmuşdur. Orijinal toplama materiallarına daha çox istinad edilməsi və ən başlıcası Qaşqay Türkcəsində müşahidə və araşdırmalar aparan ziyalılarla əlaqəmiz Qaşqay folklorunun dil xüsusiyyətlərini əhatə edən lüğətin hazırlanması üçün bizə geniş imkan yaratmışdır. Bu baxımdan oxuculara kitabda ilk dəfə olaraq Qaşqay eli, etnoqrafiyası, folklor mədəniyyətinin orijinal şəkildə oxunması üçün təkmilləşdirilmiş bir sözlük də təqdim etmişik.

Qaşqay Türklərinin tarixi, coğrafiyası, mədəniyyəti, dil özəlliklərini özündə birləşdirən folklorunun toplandığı bu kitabda folklor mühiti ilə ilk tanışlığımızdan irəli gələn müəyyən qüsurların olması labüddür. Güman edirik ki, Qaşqay folkloru ilə bağlı ilk toplama işini əhatə edən bu kitabımız gələcək folklorşünaslarımız və dilçi alimlərimiz üçün zəngin bir mənbəyə çevriləcəkdir.

Mətanət Maşallahqızı (Abbasova)
Filologiya üzrə elmlər doktoru, dosent

¹ F.Doulatabadi. Kaşqay Türklərinin Edebiyyatı. Ankara, 2017, səh.57-58

TAPMACALAR

Abbas Abbasdan tutmuş, Abbas babasından tutmuş,
babası babasından.

(Çadırın payası və dirəyi)

Adam almaz, alanda geyməz, geyəndə görməz.

(Kəfən)

Adamda var, adı yox.

(Burun və dodaq arasındakı çuxur)

Ağ atımı nalladım, Gurbakana¹ yulladım.

(Məktub)

Ağ əkdim, qırmızı gördüm, göy biçdim.

(Saqqız ağacı)

Ağ dəvə yan-yan gedər, əmcəgindən süd tökər.

(Xəlbir və un)

Ağ hamam, ağzı vurulu.

(Yumurta)

Ağ quşu tökdüm suya.

(Düyü)

Ağ muçu² çimirladım³, qatdım ağ yerə.

(Əllə un çuvalından un götürmək)

Ağ papuş,

Yerə yapuş.

(Tüpürcək)

¹ Yer adı

² Bilək

³ Köynəyin qolunu və ya balağı çırmalamaq

Ağ şal varım, hər nə dolaram tükənməz.

(Yol)

Ağ tas, qızıl tas, birini götür, birini as.

(Ay və gün)

Ağac başında bir torba un.

(İydə)

Ağca bacım qovçuqdan¹ baxar.

(Qıç)

Alaca nəzər,
Dünyayı gəzər.

(Göz)

Aldım qazan,
Atdım quyruq.
Ərridi qazan,
Qaldı quyruq.

(Ayaqqabı qoyan)

Allahing əmrindən, bəndəning felindən bir əli uzalı, bir
əli belində.

(Qapan, tərəzi)

Altı dərya, üstü ot.

(Qəlyan)

Altı güləb içməli, üstü gebdər biçməli.

(Qoyun)

¹ Pəncərə, çadır pəncərəsi

Anası qondaqda yatır, oğlu bazarda.

(Tüfəng və gülləsi)

Ananın açılan yummulanı, babanın sallanan bulananı.

(Ananın keçisi, atanın çomağı)

Atdan uca, itdən alçaq.

(At yəhəri)

Ayaqdan ayaq açar,
Dağlardan dağa qaçar,
Qulağı göyə çatar,
Qışlər, topraqda yatar.

(Bulud)

Ay canım, adı nədir?
Gün canım şahı nədir?
Yeddi il qarnında qalmış,
Canavar adı nədir?

(Donuz)

Ay gedəro, il gedər,
Gecə-gündüz yol gedər.

(Su)

Baba dedi, çıx çinara,
Ayağ götür, çıx çinara.
Dört ay yigirmi dörd yulduz,
Bitmişdir bir çinara.

(Atın dörd nalı və ona vurulan iyirmi dörd mıx)

Baba gulu, ana gulu, içindən çıxdı qompa¹ gülü.

(Dumbulaq)²

¹ Gülün qönçəsi

² Göbələk

Bağdan biçdim bir dənə, içində var ming dənə.
(*Nar*)

Baxsang üzünə, girər gözüngə.
(*Ayna*)

Bazarda qaradır, evdə qırmızı.
(*Çay*)

Beş kaka bir quyu daşlar.
(*Beş barmaq və ağız*)

Beş təndir, dörd nəfəsdir, səkkiz qıç.
(*Dörd adam bir meyid aparır*)

Bənddir bənd üstündə, üç yüz altmış kənd üstündə.
(*Zəncir*)

Bənd-bənd, hizar bənd, bunu bilənə qırx ikki kənd.
(*Zəncir*)

Bənd-bənd, qələmə kən geçi bağırdan, oğlaq os...dan.
(*Qamış*)

Bir beləcə murt murtu, gələ buzu hürkütdü.
(*Bıçaq ilə üz qırmaq*)

Bir beləcə missiri, kollə¹ aləm yessiri².
(*Yuxu*)

Bir çadır varım bir dirəkli.
(*Göbələk*)

¹ Külli

² Əsir, dustaq

Bir çörək varəm, hər nə yeyəm tükənməz.

(Yol)

Bir əlli, başı küllü.

(Qəlyan)

Bir gəlin varım, gələn öpər, gedən öpər.

(Qəlyan)

Bir göz qirpimdə ming ağac yol gedir.

(Fikir)

Bir il əkdim, yeddi il biçdim.

(Yonca)

Bir ilan gedir ikki deligə.

(Tuman bağı)

Bir qarğa bir böyük durnaya dedi:

– Göydə gedən yüz durna,

Məni özünüzə düz durna.

Durnalaring biri dedi:

– Biz yüz deylək,

Bir bizimçə,

Bir bizim yarımızça,

Yarımızın yarısıça,

Sən də qoşulsang bizə,

Onda olarag yüz durna.

– Durnalar neççəymiş?

(Otuz altı)

Bir qərri, ikki dukan dəmini süpürür.

(İnəyin dili)

Bir qiçinən gedər, uç qiçinən turur.

(Araba)

Bir quşdu p..u g...ndə qurumuşdu.

(Xurma ağacı)

Bir quyu, dummar¹ suyu.

(Tüfəng)

Bir özü, dörd dana gözü.

(Ləpik)

Bir sığır² varım, qırx cül varı.

(Sac və çörək)

Bir tərə varəm sinməz, sinəndə piliş³ götürməz.

(İynə)

Bir tas zerdalu (ərik) varım, bir danasını götürə bilməm.

(Köz)

Bir zərrəçə misiri, dünya onon əsiri.

(Pul)

Bu quşdur, yuasından çıxsə, geri dönə bilməz.

(Söz)

Biri deyər, vay başım, biri deyər, vay döşüm, biri deyər, qorxma gəl yuxarı, qardaşım.

(Paya və dirək)

Biri gedər, biri turur, biri yatar.

(Yağış, od, torpaq)

¹ Səs eləmək, səs çıxarmaq

² İnək

³ Ağacdən, dəmirdən və ya başqa hər hansı bir şeydən götürülən parça.

Biz bizidik,
Yüz qız idik,
Bizi üzdülər,
İpə düzdülər.

(Qamış)

Biz bizidik,
Yüz qız idik.
Qirran gəldi, qirildik,
İlahı şükür, dirildik.

(Diş)

Boamın bir ağ şal varı, hər nə dürdüm tükənmədi.

(Yol)

Bu kimdir? Qərib dəyil, qovmumdur, bəradər zəni
dayımdır.

(Baba)

Bu nədir ki, dağda taqılar, suda çipilar, əvdə sileyman?

(Xoruz)

Burda vurdum qılıcı,
Hələbdə oynar ucu.
Qum-qum edər,
Qumunu tökər,
Hanı bunu bir ucu?

(İldırım)

Buttadan uca, sittadan uca, dəmir boyluca.

(Üç qıçlı dəmir)

Buttadan kuçuk, dağdan uca.

(Ot)

Bu yanı mərmər, o yanı mərmər, içində bir bulbul oynar.

(Dişlər və dil)

Çadırşovum, çar goşa, içi dolu kuruşa¹.

(Asiman və ulduz)

Çar çəlik, çardə çəlik, hululu qoca, hu mərməlik².

(Kirman ³)

Çilə çiling gorruna,

Ölü ölüng gorruna,

Bəğdaddan bir quş gəlir,

P..u ölüng gorruna...

Çimirlandım, vurdum ağ yala⁴.

(Bal arısı)

Dağdan gəlir dolamac.

(Yol)

Dağdan gəlir mahbanu, quyruğu qurbanəli, ərəbi dil danışar.

(Qoyun)

Dağdan gəlir movcibəli, quyruğu qurbanəli, kətan könək dalında, ərəbi dil danışar.

(Qoyun)

Dar təng⁵, nağara pələng.

(Tüfəng)

Dəlig-dəlig içində, beləcə dəlig içində.

(Kirman)

¹ Xırmanda qalan xırda parçalar

² Qızboğan

³ İp toplayan alət

⁴ Təpə

⁵ Dağ arasındakı dar yer

Dəmi bişmiş, ardı xam.

(Köz)

Dərvişəm, gəlmişəm əv qapısına, verəng almam,
verməyəng alaram.

(Əcəl)

Dəryadan çıxər bir fil, boynunda var çərmdən dil, əgər
ki, adaman bunu bil.

(Dananın zəngi)

Dəvə ardından baxdım, Şirazi gördüm.

(Durbin)

Dəvə oğlu köşəkdir, bunu bilməyən eşşəkdir.

(Daylaq)

Dəvədən uca keççi boyluca.

(Dəvə cahazı)¹

Diş yoxdur, ət yeyər.

(Uşağın əmməyi)

Dörd kaka bir qabda.

(Qoz)

Döşü həmişə dalında.

(Tısbağa)

Dovarı püskürdüm², galını süpürdüm.

(Bal çıxarmaq)

Dum dummular, heyva çalar, nar oynar.

(Yayıq yaymaq³)

¹ Dəvə palanı

² Heyvanı hürkütmək və qoşmaq

³ Nehrədə hazırlanan yağ və ayran

Dünyayı bəzər, özü lüt gəzər.

(İynə)

Eyhələr, o eyhələr, yeddi ildən bir tilər¹.

(Kaftar)

Əli vardır, qıç yoxu, qarnı yırtıq, can yoxu.

(Kəpənək)

Əlif birdir, lam ikki. Payla² birdir, cam ikki. Hanı quşdur
o quşdan, yumurtası on ikki.

(İl)

Əlim ətdə, başım g...ə.

(Keçi sağmaq)

Əliminən əkərəm,
Diliminən biçərəm.

(Məktub)

Əlinən tutmaq olmaz, gözünən görmək.

(Yel)

Əliyi atta gördüm,
Nə xub sifatta gördüm.
Yigirmi dörd yulduzu³
Dörd aydan altta gördüm.

(At, dörd ayağı, dörd nalı, hər nalda altı mix)

Ərəblərə ərəblər, ordan bura gəliblər, bəs ki nəbərd
vurublar, hirt o pirdən gədiblər.

(Ney çalmaq)

¹ İt balası

² Piyalə

³ Ulduz

Ərildi, o ərildi, qoca babam dirildi.

(Keçi)

Əti vardır, qanı yox.

(Kəpənək)

Farsımadandan ottuz atlı gəlir, gecə adam yeyir, gündüz
eşşək.

(Oruc)

Furt-furt furdlar,
Dibini qurdlar.
Ot vuranda gözü pirtlar.

(Tüfəng)

Gap atar, şapalaq atar, hovzə kovsər mərmər utar.

(Yayıq yaymaq və kərə yağı)

Gecə baxdım çoxudu, səhər baxdım yoxudu.

(Ulduz)

Gecə əkdim nuxudu, səhər gördüm yoxudu¹.

(Ulduz)

Gecə gedər hut-hut, gündüz edər qut-qut.

(Çay)

Gecə oldu qırıldık², səhər oldu dirildik.

(Yuxu)

Gecə sərilər, gündüz yığilər.

(Döşək)

Gedər o, geri baxar.

(Keçi buynuzu)

¹ Yox idi

² Qırıldıq

Gedəro tappı tökər.

(Dəvə izi)

Gedər o geri baxar, ardından ayran axar.

(Keçi əmcəyi)

Gəl gedək yatak, qıl qilə qataq.

(Yatmaq və kirpiklərin bir-birinin üstünə düşməsi)

Gəzənnə gəfşər,¹ oturanna mirrişir².

(Qoyun)

G...t gedər g...e,

Gəzər, gələr, ağzı kup düşər.

(Toyuq, xoruz)

Götürdüm g...nə qoydum, bir bağladım, ikki salladım.

(Ata yəhər bağlamaq)

Götürdüm ikki burmaq, çəkdim bir burmaq.

(Kibriti alısdırmaq)

Götürdüm xalı, qoydum dolo.

(Börk)

Göy eşşəgimi, hər nə yüklərəm yorulmaz.

(Yük daşı)³

Göy oğlağım g...u daz, mullam gəl sən fitək⁴ çal.

(Qıfıl, kilid)

Göy ökküz göyə baxar, ardından ayran axar.

(Saqqız ağacı və dibindən çıxan saqqızı)

¹ Gövşəyir

² Gülümsəyir

³ Daşı Qaşqaylar obaya köçəndə yükün üstünə qoyurlar

⁴ Ağızla çalınan fit

Göydən gələr həmir-həmir, yerə dəyər qulf o dəmir.

(Qar)

Göydən yerə sallanır, hal dilinən allanır, göbələkdən nallanır.

(Yağış, uşaq, əsrəfi)

Hap hanı, kəni biyabanı, ikki qıçı var, altı dabanı.

(Tərəzi)

Hay gələ gov¹, hay gələ qov, içində bir nər gələ qov.

(Ulduz və ay)

Hay hilidim, hay hilidim,
Bir əlimdə qırx kilidim.

(Üzüm)

Haydırmış, o huydurmuş,
Çevilgəndə² su durmuş.
Açing sizing qullunuz,
Gəlmiş bizi qudurmuş³.

(Şorba bişirmək və yemək)

Həqanı o həqanı, nə əti var, nə qanı.

(Pirpirək)⁴

Hər kim bildi bu nədir? Başdır ilan başı, quyuğu dəyirman daşı.

(Qoyun)

¹ Heyvan sürüsü, naxır

² Çuxur, yer mənasında

³ Qurtarmış

⁴ Kəpənək

Hər kim bildi bu nədir? Buamda bir şal var bükülmür,
hər nə dururəm tükənmir.

(Yol)

Hər kim bildi bu nədir? Bir əli var, bir başı, gedən oba
yoldaşı, oba qonanda turmaz gözlərinin yaşı.

(Qəlyan)

Hər kim bildi bu nədir? Bir yaldır, yeddi çeşmə, ikkisi
şor, ikkisi aççı, ikkisi turuş¹, birisi şirin.

(Bağ)

Hər kim bildi bu nədir ? Düz yerdə, daylaq² dinilar.

(Qovurğanın sac içində bişməsi)

Hər kim bildi bu nədir? Doğar əlsiz, ayaqsız.

(Qurbağa)

Hər kim bildi bu nədir? Kənddən aldim kumuca,
hörüglədim uzun ipə.

(İynə və sap)

Hər kim bildi bu nədir? Kənddə gördüm almadım,
alandə da görmədim.

(Kəfən)

Hər kim bildi bu nədir ? Göydan çəkildi yerə, ağzı açmış
göy xora, hərifən sən bunu bil.

(Yağış və qırov)

Hər kim bildi bu nədir? Məndə vardır uç keççi, yoxlarıdı
beç-beçi, əti halal, südü halal, malı halal, bunu bilməding nə
içi?

**(Əti halal arvaddır, südü halal anadır, malı halal
bacıdır)**

¹ Turş

² Dəvənin balası

Həmişə əli belində.

(Aftafa)

Hər nə çəksəng az olur.

(Siqaret)

Hər nə götürən çox olur.

(Quyu)

Hər nə gedsəm yetişməm.¹

(Kölgə)

Hər nə qazan uzanır.

(Quyu)

Hər nə təhlədim tükənməz.

(Yol)

Hər həlik– burnu dəlik.

(Buğda)

Hilidi hay hilidi, bir bəndi var, qırx kilidi.

(Üzümlər)

Hini hinicə², burnu əyricə, girdi dəligə yovsu³ çaxartdı.

(Qıfıl)

Hini hinicə, burnu qıllicə.

(Çəltik)

Hovara o hovara, mindim geddim dovara.

(Ayaqqabı)

¹ Yetişmək, çatmaq

² Səs növlərindən biri

³ Keçinin tükünün içində olan həşərat

Hörülü hömmülü, yerinən gümmülü¹.

(Quyu)

Xatın xatınlar, ayağında var corablar, qoyma başına ki, səni xərablar.

(Toyuq)

İkki bal bir-birə qarışmaz.

(Yumurta və sarısı)

İkki kaka gedir, bir-birə çatmeyr.

(Ay və gün)

İkki qədim yoldaşı bir-birə çatdılar,

Birisi o birindən soruşdu:

– Qardaşlar nic oldu?

Dedi: dağıldılar.

–İkkiyi neyladın?

Dedi: üç oldu.

Söylədi: iraqdakılar nic oldu?

Dedi: yaxın oldular.

Bu yoldaş mənzurunu² billing..

(Diş, ayaq, göz)

İkki qıçım, zirt g....e..

(Ayaqqabı)

İkki qonşu bir-birə görməz.

(Göz)

İkki siğir varım, varı yeri əkir, uca yeri əkməyr.

(Göz)

¹ Gizlənmiş

² Məqsəd, hədəf

İkki tappı¹ varım, birbirçəz.

(Yer və göy)

İşşil-işşil işşılar,
İlan təkin fuşşular.
İlan dəyil, yarpaqdır,
Yattığı yer torpaqdır.

(Qarpız)

İr örken² varım, uzadsam quyuya çatmaz, yiğsəm çatar.

(Əl və ağız)

Kəhər-kəhər kəhərlər, qaşqa baharlar. Sulu yerdə
suslamaz. Susuz yerdə qışlamaz.³

(Arı)

Kəmərdən atdım sinmədi⁴, suya atdım sindi.

(Kağız)

Kəmərdən tərə sallanmışıq.

(Dəvə quyruğu)

Kəmə-kəmər çəkli kəmə,
Madıyan tutar, qulun əmə.

(Bal)

Kərrica patılım, dadlıca aşım.

(Qoz)

Kosalam cüllü geddi, qabağı qilli geddi.

(Çəltik)

¹ Qalın çörək

² Hörülmüş ip

³ Oturmaq, yaşamaq, qışı keçirmək

⁴ Sındı

Kumuca patılım qarımça pulov.

(Qoz)

Kupul-kupul¹ boyu var, əv içində toyu var.

(Çıraq)

Qanat çalar bir anda, gəzər kollə² cahanda.

(Fikir)

Qanat varı uça bilməz, quruluqda qaça bilməz.

(Balıq)

Qarrınən qoca mamıla fıs oynayrdı, mamıla fıs qırrildi, qarrınan qoca dirrildi.

(Fincan, nəlbəki)

Qərə qilli mindi anang kinnine³.

(Qadının səhəng ilə su gətirməsi)

Qərə tovuq, qırmızı yumurta.

(Qazan və ocaq)

Qərəcə tasım qəleyli⁴, Məsihyan bizdən gileyli.

(Pul)

Qərədir qarğa təkin, təb⁵ yonur nəccar⁶ təkin.

(Qara böcək)

Qərədir qərdanadır, çabıksavar mərdanadır.

(Qarışqa)

¹ Toppuz

² Bütün

³ Dal, oturacaq

⁴ Qalaylı qab.

⁵ Taxta

⁶ Dülğər

Qərədir qərdanadır, çoppuqlu mərdanadır.

(Gənə)

Qərərir göydə gəzir, gorrunu yerdə qazır.

(Bulud, yağış)

Qətər-qətər gedir, bizə səlam edir.

(Durna)

Qiç yoxudur, yol gedir.

(İlan)

Qirmizi çinli durumuzu götürmüş.

(Qıç)

Qirmizidir qırıqdir, burnu dəmi yarıqdır, gedər-gedər
yağ olar, adam güynü¹ xoş olur.

(Qələm və məktub yazmaq)

Qirmizidir, qırıqdir burnu dəmi yarıqdır.

(Qələm)

Qirmizi nar hər əvdə var.

(Od)

Qoca babam burdadır, d....qları ordadır.

(Qarpız)

Qocaca kişi, ikkicə dişi.

(Çadır payası)

Qocaca kişi, qırx ikki dişi.

(Daraq)

Quluməli quyuda,
Qulaqları yazzıda.

(Çatma)²

¹ Könlü

² Üç dirəyin bir-birinə bağlanmasıyla düzəldilən dam

Qurqurrunə qurqurru, sən əyil ta mən qırrım.
(*Qəlyan çəkmək*)

Qummardan qoz tökər.
(*Dəvə qiyıqlamağı*)¹

Quyu quyu içində.
(*Soğan*)

Mən gedirəm o, gedir.
(*Kölgə*)

Nə odundur yandırəm, nə sümükdür sindirəm.
(*Dil*)

Nə sudur, nə çörəkdir, amma adama gərəkdir.
(*Duz*)

Nə yağışdır, nə yağmur, yağış yağar diz boyu, çamur
qiçə bulaşmaz.
(*Qar yağmaq*)

O nədir ki, dalında çox muyu var?²
(*Keçi*)

O nədir ki, göbəgindən nallanır?
O nədir ki, göydən yerə sallanır?
(*Yağış*)

O nədir ki, hər nə uzansa az olur?³
(*Ömür*)

O nədir ki, qiç yoxudur, qaçayır?
(*İlan*)

¹ Dəvə peyini

² Tük, qıl

³ Azalar

O nədir ki, mal yoxudur, köçayır?
O nədir ki, hər zadınan allanır?

(Uşaq)

O nədir ki, öz dovruna dolanır?

(Dəyirman)

O nədir ki, özü var, kölgəsi yox?

(Su)

O nədir ki, yerdən göyə bulanır?
O nədir ki, göydən yerə sallanır?

(Ağac, yağış)

O nədir ki, yüz il qalsa çurrumaz?
O nədir ki, yüz il qalsa qarrımaz?

(Dünya)

O nədir ki, yuvanı şor edir, qərrib kimsəyi yaxın?

(Duz)

O tay kəmər,
Bu tay kəmər.
Madıyan turar,
Qulun əmər.

(Bal)

O tay təxtə,
Bu tay təxtə,
Arasınada kölə bəxtə.

(Dil)

O taya qaçar,
Bu taya qaçar,
Çummala¹ s.....r.

(Nehrə)

¹ Top

O tayda bir köç gedir,
İçində bir qoç gedir.
Səqqəli var, tükü yox,
Da...ı var, s...i yox.

(Xoruz)

O taydakı dərvişlər,
Dövrə dəli qonmuşlar.
Başqa nə vərd vurmuşlar,
Çəngə çevil¹ olmuşlar.

(Diş)

O taydan gəlir heyhelədim, kosalaydı² məsxərədim.

(Donuz)

Oba köçdü, sarı kələfə³ qaldı yurtda.

(Eşşək çurramağı)⁴

Oba qondu, ağ çoqqalı⁵ aldı oba dovrunu.

(Çadır mıxı)

Ocağa düşər yanmaz, suya düşər yaş olmaz.

(Kölgə)

On ikki on üç olmaz, hanı ikki üç olmaz?

(İl, ay, gecə və gündüz)

Özü qizdir, qizi buğazdır.

(Qarpız)

¹ Əyri-üyrü

² Buzov

³ İp gövdəsi

⁴ Eşşəyin sidiyi

⁵ Qaşqay paltarı

Özü oğuldur, oğlu bazarda.

(Qoç)

Pisov-pisovka¹ qeyser, nə cül varı, nə ovsar, özü gedir yayılır, özü də geri gəlir.

(Qarışqa)

Sarıdır zəfəran təkin, yazılmışdır Quran təkin.

(Əsrəfi)²

Səhərdən Şama gəzər, ağzı açıq yorraq düşər.

(Ayaqqabı)

Səkkizi singlarlı, doqquzu dungaralı, dördü əli xallı, ikkisi şəkərli.

(İt əmcəyi, donuz əmcəyi, inək əmcəyi, qoyun əmcəyi)

Səndə vardır, məndə vardır, ahda yox, Allahda yox.

(Nöqtə)

Sileymanım siniladı, dörd ayağı diniladı.

(Yayıq yaymaq)

Siyah-siyah məsxərə, mulla Mahmud məsxərə.

(Ocaq daşı)

Su başında ot yanır.

(Qəlyan)

Su içməz, yediyini s....z.

(Qarışqa)

Su içində üzərəm, sudan çıxsaım ölərəm.

(Balıq)

¹ Heyvanları otaranda çıxarılan səs.

² Qədim qızıl pul, sikkə

Sutələ, sopatələ, heyhəlatdım düşdü yola.

(Ney çalmaq)

Şəkərdən şirin, ağıdan aççı, əldə tutulmaz, bazarda satılmaz.

(Uqqu)¹

Şəkərdən şirin, əzbədən² aççı.

(Yuxu)

Şip həmçi baz, dovru qili ortası daz qıldırım.

(Göz)

Tap tappıca,

Çip çippicə.

İsfəndiyar,

Əyri xiyar.

Toğlu³, şişək⁴,

Bunu bilməyən eşşək .

(Dəvə ayağı, hörgücü, boynu, başı)

Təngdə pələng xirrilar.

(Mişar)

Təştim-təştim təbərə,

Dünya düşdü xəbərə.

(Qurban bayramı)

Uzun quyu,

Dumdum suyu.

İçən ölər,

İçməyən ölməz.

(Tüfəng)

¹ Yuxu

² Acı bir maddə adı

³ Cavan erkək quzu

⁴ Cavan dişi qoyun

Uzun quyum var mənim,
Zəməzəm suyum var mənim.
İçən ölər, içməyən ölməz.

(Tüfəng)

Uzun sapım var mənim,
Taxta tilam var mənim,
Xəncərinən dəlmişəngiz,
Nədir günahım mənim.

(Kəfkir)

Uzun-uzun uzalı,
Gəlin təkin bəzəli.

(Kilim)

Uzun uzun uzanmış,
Uzanmışa dayanmış,
Dayanmışa beş qəmiş,
Beş qəmişə qar yağmış,
Qar yağmışa qan dammış.

(Gəlinin əli və xınası)

Uzun-uzun uzanır,
Özünə köynək qazanır.
Uzun boyu var, sarı səqqəli.

(Oxlov)

Üç kaka bir quyu daşlar.

(Ocaq daşı)

Üç qiçli, bir sumlu.

(Ocaq üstünə qoyulan üç ayaqlı dəmir)

Üç oyunçu, on ikki tamaşaçı.

(Saat)

Üç öküz bir govdda¹.

(Ocaq və ocaq daşı)

Üçü ondan yağdır.

(İl, fəsillər)

Üssü çimən biçməli,
Altı çeşmə içməli.

(Qoyun)

Üzqovludur² tökülməz, dərduzu qildir sökülməz.

(Göz, keçİ əmcəyi)

Üzü dəmdir, içi xəmdir.

(Yağ və qutusu)

Vino vit, bunu bilməyən it.

(Sapan)

Vurdum ikki burmaq, çəkdim üç burmaq.

(Kibrit çalmaq)

Yal başında ot yanır.

(Qəlyan)

Yassı yatar, belə sürtər.

(Çörək bişirmək)

Yaşıl əkdim, qirmizi biçdim.

(Saqqız ağacı)

¹ Çuxur

² Eniş

Yatmış gefş¹ edər dağ.

(Dəvə)

Yekla² eddim çatmadı, dulla³ eddim etişdi.

(Əl və ağız)

Yer altında yan gedir.

(İlan)

Yerə vurdam qirilər, içindəki qirilməz.

(Qarpız)

Yovan bişmiş aş.

(Halva)

Yumruğumçaz yuvası,
Qırq-əllidir cücəsi.

(Nar)

Yumuruqça yovası, qırx-ellidir cücəsi.

(Nar)

Zərdir zərə yapışar,
Zər divara yapışar.
Zərgər oğlu gələndə,
Zər divardan qazılar.

(Qıfıl, kilid)

Zir gilim zirbar gilim, götürə bilməm ağır gilim.

(Yer və göy)

¹ Gövşəmək

² Tək qat

³ İki qat

BAYATILAR

Əli xınalı yarım,
Ağır obalı yarım,
Üzüng döndər bir öpəm,
Qoyma vayalı yarım.

Əlində bayda gəlin,
Turmuşdu çayda gəlin.
Allah muradın versin
Açılan ayda gəlin.

Obadan baxan gözəl,
Yandıran, yaxan gözəl.
Bir az rəhm eylə mənə,
Əvimi yixən gözəl.

Obası köçtü bugün,
Gədikdən aştı bugün.
Ağzı salamlı yarım,
Bi-salam gəçti bugün.

Oba gedər yol çəkər,
Öküz əkər, bel çəkər.
Oğul, qızın dərdindən
Ağlayamaz, ah çəkər.

Obamız gədikdədir,
Gülgəz gilim yükdədir.
Mən öz yarım tanıram,

Aşsağkı bölükdədir.
O tay bu taya baxar,
Arasından çay axar.
Kor olsun mənim gözümlə,
Sənsiz dünyaya baxar.

O tay bu tay bizimdir,
Həqiq mərcan düzümdür.
Biz kixaya qız vermək,
Kixa¹ qızı bizimdir.

O tay, bu tay nar bağı,
İnçə belə saç bağı.
Baxmağınan doymadım,
Açaydım yəxəng² bağı.

O tay, bu tay nar bağı,
İnçə belə saç bağı.
İnçə belə tov vermə³,
Yoxdu yuragim⁴ tabı.

O tayda üzüm qaldı,
Üzümdə gözüm qaldı.
Şahmar vurmuş anası,
Demədi quzum qaldı.

O tayda bir quşudu,
Divara qonmuşudu.

¹ Bəy

² Yaxa, yaxan

³ Qıvırmak, döndərmək

⁴ Ürəyim

Əl eddim quşu tutam,
Öz yarım turmuşudu.

O tayda xəstə kəylik,
Quyruğu dəstə kəylik.
Vuraydım sixə¹ səni,
Yollayam dostə, kəylik.

O tayda quzzu gördüm,
Teli qırmızı gördüm.
Açıldı cənnət bağı,
Səvdigim qızı gördüm.

O tayda gül buttası,
Gülə bülbül qonası.
Xub² kişiyyə pes arvad,
Ta dirridir³ yanası.

O tayda gül beşəsi,
Böyüg buğda xoşası.
Üzüng döndər bir öpəm,
Götürəm il toşası⁴.

O tayda gül beşəsi,
Böyük buğda xoşası.
Cahal oğul, dul arvad,
Ta umru⁵ var yanası.

O tayda yar obası,
Döyülür nağarası.
Yağlıq⁶ gətir, gül apar,
Xəlfətdir bağ arası.

Köynəgi kətan oğlan,
O tayda yatan oğlan,
Adaxling apardılar,
Bixəbər yatan oğlan.

Ot gəldi, xəsil⁷ oldu,
Gün gəldi pəsin⁸ oldu.
Üzüng döndər bir öpəm,
Muradım hasıl oldu.

Uca dağdan yol aşar,
Qol boynuna dolaşar.
Uca boyung qurbanı,
Hər nə geyəng⁹ yaraşar.

Uca dağlar üstüyəm,
Şeyda qizlər dostuyam.
Kəlam gətir and içim,
Yar gedəli yastayam.

Üce¹⁰ dağing başıyam,
Qoç oğul yoldaşıyam.
Gözəl bacım, ağlama,
Gedən gözüng yaşıyam.

¹ Şiş

² Yaxşı

³ Diri

⁴ Azıq, yol yemeyi

⁵ Ömür

⁶ Yaylıq, baş örtüsü

⁷ Yaş əkin

⁸ Günortadan sonra

⁹ Geyəsən

¹⁰ Uca

Uca yerdə eling var,
Nə qoncmalı¹ beling var?
Vədə verding, gəlməding,
Nə yalançı diling var?

Ox addım dağa dəydi,
Solundan sağa dəydi.
Göz gözələ tuş oldu,
Dudağ dudağa dəydi.

Oğul börküng² çapuddur,
Məgər bəxting yatıbdır?
Ta sən gedəng mal yığəng
Qoca qızı satıbdır.

Oğul börküng qaradır,
Məktəbxanang haradır?
Nənəng bir söz demişdir,
Cigərbəndim yaradır.

Ük³ üstündə pərdə mən,
İndi düşdüm dərdə mən.
Düşmən qəbring qazanda,
Nicə yatam gorda mən?

Ük üstündə haramı,
Oğlan, tutma məməmi.
Əgər tutang məməmi,
Oyadaram anamı.

Ük üstündə kəpənək,
Kəpənək pənək-pənək.
Bir xəlfətdə olaydı,
Danışak, deyək, gülək.

Ük üstündə göy küzə,
Kölgə döndü nərgizə.
Düşmən, gözüng kor olsun,
Yar genə döndü bizə.

Ük üstündə nəməkdən,
Mən doymadım deməkdən.
Bu qaş-göz ki səndə var,
Məni salar xorəkdən.

Ük dibindən baxan yar,
Ot⁴ göynümə yaxan yar.
Məgər nənəng ölmüşdür?
Açılmışdır yəxəng yar.

O gələn yar olaydı,
Əlində nar olaydı.
İkkimiz bir köynəkdə,
Yaxası dar olaydı.

İlgər⁵ gedər yatmağa,
Xurus turur ötməgə.
Mənim əlim örgənmiş,
Ağ məmə oynatmağa.

¹ Qucaqlamalı

² Papaq

³ Yük

⁴ Od

⁵ Ülker ulduzları

Car eddim¹ cara gəlməz,
Qaş-gözü qərə gəlməz.
Gününgü xoş eylə yar,
Umrung dübarə gəlməz.

İlgərəm, aya bəndəm,
Çəsməyəm, çaya bəndəm.
Yar gedəli yaslıyam,
Həsətli vaxt bəndəm.

Ovçu vurur maralı,
Dağda gəzər yaralı.
Mən fələgə nedmişdim,
Düşdüm səndən aralı.

Elçiyəm, elə bəndəm,
Bülbüləm, gülə bəndəm.
Göynümü alan olsa,
Bir şirin dilə bəndəm.

El geddi, gərdi qaldı,
Gün geddi, zərdi qaldı.
Öpmədim ala gözdən,
Ürəkdə dərdi qaldı.

Endim gəldim pərpərdən²
Gülgəz yağlıq dal gərdən.
Sən ki səvding almayang,
Niyə qoydun sərgərdan?

Endim gəldim dağından,
Bir gül üzdüm bağından.

Su dedim, su dilədim,
Narıncı dudağından.

İran Turana qurban,
Zülfü girana³ qurban.
Mən ki yarı görmədim,
Yarı görənə qurban.

İşimə bax, işə yar,
Gözüm sənə düşə yar.
Vədə verding qırx günə,
Nəçin qoydun qısa yar?

İnçə axar bulanır,
Şiraz dovru dolanır.
O mənim qəşəng yarım,
Gah gəlir, gah dolanır.

Babam bura bağ saldı,
Bülbüllər oynag saldı.
Çərxi sinsin fələging,
Aramıza dağ saldı.

Başdan gələn başlı qız,
Mərciməgi daşlı qız.
Mən ki, sənə yar olmam,
Azca məndən yaşlı qız.

Başımıza yağır qar, Çara
gəl, pərvərdigar!
Bir yandan el tənəsi,
Bir yandan qəhredmiş yar.

¹ Çağıрмаq

² Kəpənək

³ Qiymətli, dəyərli

Bağ a girdim bar için,
Heyva içi, nar için.
Şirin umru¹ çurruddum,
Bir vəfasız yar için.

Bağçalarda saz olar,
Gül açılır yaz olur.
Mən sənə gül demeyrəm,
Gülüng umru az olur.

Balamang bir dənayang,
Sadafang, durdanəyəng.
Mən öldüm, sənə qurban,
Sən əziz bir danayang.

Bahar fəsli gələndə,
Bülbül oxur çəməndə.
Ruhum qəfəsdə oynar,
Camalığı görəndə.

Bu əkin əkin olmaz,
İşq² otu³ sakın olmaz.
Səni gözüm görməzsə,
Ürəgim sakın olmaz.

Bu əkin əkin olmaz,
İşq otu sakın olmaz.
Küllü-aləm yığılsa,
Öz yarım təkin olmaz.

Bu uçan pərvanədir,
Qəlbi şənə-şənədir.
Mən xəbərsiz gəlmişəm,
Yar dəli-divanədir.

Bu bağçada quş uçmaz,
Yaz gələndə qış turmaz.
Küsmüsəng, gəl barışaq,
Mənim dilim dinc turmaz.

Bu bağda üzüm qaldı,
Dalında⁴ gözüm qaldı.
Yarımdan ayrı düşdüm,
Ürəkdə sözüm qaldı.

Bu bağlar almalıdır,
Alması qalmalıdır.
Bu gün bir yar görmüşəm,
Qadası almalıdır.

Bu toy bizim olaydı,
Xoşa üzüm olaydı.
Toya gələn qız-gəlin
Biri bizim olaydı.

Bu toyda oynamışam,
Baş yerə qoymamışam.
Yar gəlmiş burdan keçmiş,
Mən xəbər olmamışam.

¹ Ömrü

² Eşq

³ Od

⁴ Budaq

Bu çay qazlar yeridir,
Xoşavazlar yeridir.
Sərin çeşmə, göy çəmən,
Xurda qızlar yeridir.

Bu çaydan gəçmək olmaz,
Bu sudan içmək olmaz.
Bu gün bir qız görmüşəm,
Bu qızdan gəçmək olmaz.

Bu çaylar balıqlıdır,
Qız qərə yaylıqlıdır.
Bu oğula qız vering,
Cigəri yanıqlıdır.

Bu çeşmə başdan gəlir,
Süzülür daşdan gəlir.
Hər kəsing ki yarı var,
Səhər obaşdan gəlir.

Bu çölə baz gəlibdir,
Ördək və qaz gəlibdir.
Toyung mübarək olsun,
Qız-gəlin az gəlibdir.

Bu dağ o dağa baxar,
Arasından gül axar.
Məcmə dolu nemətdir,
Aclar iraqdan baxar.

Bu dağda ceyran gəzər,
Dırnağını daş əzər.
Səvəm nədən bu yarı,
Yar məndən ayrı gəzər.

Bu dağda quzu gördüm,
Teli qırmızı gördüm.
Açıldı cənnat bağı,
Səvdigim qızı gördüm.

Bu dağdan aşmaq olmaz,
Narıncı başmaq olmaz.
Oğlan, adaxlıng gördüm,
Deyib danışmaq olmaz.

Bu dağlar olmayaydı,
Gülləri solmayaydı.
Ölüm Allah əmridir,
Ayrılıq olmayaydı.

Bu dağlar tazza dağlar,
Xan gələ gəzə dağlar.
Çeşməsi şərab eylər,
Kəyligi məzzə dağlar.

Ağ dağlar yassı dağlar,
Qar gəldi, bastı dağlar.
Üç ay sazı sohbətli,
Doqquz ayı yaşlı dağlar.

Bu dərə başdan gəlir,
Süzülür daşdan gəlir.
Hər kəsing ki yarı var,
Səhər obaşdan gəlir.

Bu dərə buz bağladı,
Dowru yarpuz bağladı.
Bir əvə qonaq oldum,
Atımı qız bağladı.

Bu dərə böyüm-büyüm,
Sərim sinənə qoyum.
Yer yağışdan doymadı,
Mən Nicə səndən doyum?

Bu dərə boyun-boyun,
Başlığın verdim qoyun.
Bu toy başından ola,
Başına tutam oyun.

Bu dərədə piyan-piyan,
Sərçəşmədə don yuyan.
Opüşə yavutmazdın,
Gidim qoynuna, oyan.

Bu dərə dərin dərə,
Suları sərin dərə.
Ovçu maralı gəzir,
Görsədmə yeri dərə.

Cavanlıq gedər qalmaz,
Vəfəliyə can qurban.
Axar su gedər qalmaz,
Vəfasız gedər qalmaz.

Bu dərə dumanlıdır,
Bu duman gumanlıdır.
Mənim əvim yandıran,
Gedən ağ tülbanlıdır.

Bu dərənin sögüdü,
Bildir bundan gög idi.
Gəçən illər qizləri
Bu qizlərdən yeg idi.

Bura ordan ucadır,
Yar, əhvalın nicədir?
Mənim bir hal yoxumdur,
Sənin haling nicədir?

Bura qazlar yeridir,
Xoş avazlar yeridir.
Göy ağac, sərin çeşmə,
Xurda¹ qizlər yeridir.

Bura göngül xerməni,
Heç görmədi yar məni.
Alışmışam, yanıram,
Gülab səp, söndür məni.

Bura "Govdı-Kunarı",
Böyük Meymənd çınarı.
Üzü o yana yarım,
Üzüngü döndər bəri.

Bura "Govdı-Kunarı",
Böyük Meymənd çınarı.
Mən öz yarım tanıram,
Bir dəstə gül bunarı.

¹ Xırda

Burda qarısı gəlir,
Heyva-narısı gəlir.
Gəl dolanım duvarına,
Səndə yarısı gəlir.

Burda bir atlı geddi,
Atın oynatdı, geddi.
Gün təkin şəfəq saldı,
Ay təkin batdı, geddi.

Burda gəldi, gəçti yar,
Ağ corab geymişdi yar.
Qolu tala bazbəndli,
Əli tərən qışlu yar.

Burda gəldi geddi yar,
Mixək təkin tütüdü¹ yar.
Qaranlıqda bulmuşdum,
Azanlıqda itdi yar.

Apardı aylarımı,
Həftələr, aylarımı.
Üküm qurquşum ükü,
Yurdu² bu toylarımı³.

Açar, uçar ağlama,
Gələr, gəçər ağlama.
Dərd bağlayan Tarı,
Özü açar ağlama.

Ara düzdə, bu düzdə,
Kabab yanar köz üstə.
Qoy məni yandırsınlar,
Danışdığım söz üstə.

Səhər sararan bulut,
Pəsin qərərən bulut.
Mən eldən aralandım,
Sən də aralan, bulut.

Səhər-səhər gün dəmi,
Qurumuş ağzım nəmi.
Üzüng döndər, bir öpəm,
Açıla gözü dəmi.

Sərhəd bəndi göy çaşır,
Qoyun yeyir, mələşir.
Oğul burda nə deyir,
Kakam gəlir, danışır.

Sərhədin xas dağları,
Gülə peyvəst dağları.
Yarı gördüm xəlfətdə,
Duman, gəl bas dağları.

Araz, Araz, xan Araz,
Bir dərdimi qan, Araz!
Göz yaşına baxan yox,
Qoy tökülsün qan, Araz!

¹ Tünd

² Yordu

³ Taylar

Araz, Araz, qan Araz!
Sultan Araz, xan Araz!
Göz yaşına baxan yox,
Qoy tökülsün qan, Araz.

Arxalıgıng bədən yar,
Sallanıban gedən yar,
Sən ki belə dəyilding,
Səni bir örgədən var.

Ağ at, yalın qurbanı,
Səbzə xalın qurbanı.
Yardan mənə danışan,
Şirin diling qurbanı!

Ağ alma allanıbdır,
Ağacdən sallanıbdır.
Mən sənə nə dedim ki,
Gül Üzüng xallanıbdır.

Ağ alma, qızıl alma,
Sat mənə qızıl alma.
Cavanlıq gedər gəlməz,
Özünü geri salma.

Ağ alma, qızıl alma,
Tağçaya düzül alma,
Çirkin al, nəcib olsun,
Bədəsil gözəl alma.

Ağ alma, qızıl alma,
Yollara düzül, alma.
Kakam sənə qız verməz,
Dön geri fuzul olma.

Ağ almanı atarlar,
Dırnaq üstə qaparlar.
Nadan olma, allanma,
Yarı körpə qaparlar.

Ağ almanı dişlədim,
Dişlədim, gümüşlədim.
Hər ki səvdi, səvmədim,
Yaz, sənə bağışladım.

Ağac atdım almaya,
Alma göydə qalmaya.
Xuda məni yaratmış,
Yarım yarsız qalmaya.

Ağac atdım ilana,
İlan göydə qalmaya.
Züfləring şahmar ilan,
Qoy boynuma dolana.

Ağac atdım, nar gəldi,
Köynək biçdim, dar gəldi.
Kölgə düşdü qapıya,
Dedim, şayəd yar gəldi.

Ağac başında püstə,
Tikilər məxmər kisə.
Heyfim gəlir bu qıza,
Yolu düşmüş xəbisə¹.

Ağac başında kişmiş,
Yetişmiş, yerə düşmüş.
Atam sənə qız verməz,
Get geri, gözdən düşmüş.

Ağac başında gürçə,
Xoş gəldiz bircə-bircə.
Dünya cavan olmuşdur,
Qız mənə demə qoca.

Ağ üzdə xal olaydı,
Dudaqda bal olaydı.
Nə dedim yar incidi?
Kaş dilim lal olaydı.

Ağ oğul, hay ağ oğul,
Dudağı qaymaq oğul!
Vədəmiz çeşməbaşı,
Yatağımız bağ oğul.

Ağ tovuq uçdu geddi,
Qanatı düşdü geddi.
Çağırınq qardaşını,
Bacısı köçdü geddi.

Alma satana qurban,
Atan qapana qurban.
Sən ordan bax, mən burdan,
Qaş-göz atana qurban.

Alma verdim gəlinə,
Gəlin almaz əlinə.
Heyif oldu bu gözələ,
Düşmüş namərd əlinə.

Aldım başın ucunu,
Hördüm saçın dübunu.
Ussa² çalar sazını,
Duman çəkər nazını.

Aman fələk, dad, fələk,
Heç olmadım şad, fələk.
İçirdiying şərbətdən,
Özündə var, dad, fələk.

Ay aşmaz, bulut aşmaz,
Ay buluta qarışmaz.
Mənim yarım burda yox,
Mənə gülmək yaraşmaz.

Ay aydındır, ay batmaz,
İtləri vardır yatmaz.
Nənəsin şahmar çalsın,
Qızından ayrı yatmaz.

¹ Xain, murdar

² Usta

Ay aydındır, işıqdır,
Məcməi dolu qaşıqdır.
Qız, qaş-göz(ün) oynatma,
Oğlan sənə aşığıdır.

Ay aydındır söz təkin,
Oğlan donung çit təkin.
Buralara tov yemə,
Öldürirlər it təkin.

Aya bax nicə gedər,
Örgənmiş, gecə gedər.
Qız məmən arasından,
Bir yol var, haca gedər.

Ay batanda gündəmi,
Qurumuş ağzım nəmi.
Üzüng döndər bir öpəm,
Açıla gözüüm dəmi.

Ay dolandı batmağa,
Qız, gəl gedək yatmağa.
Mənim əlim örgənmiş,
Ağ məmə oynatmağa.

Ayrıldım üzləringdən,
O şirin sözləringdən.
Bilsəydim ayrılırıq,
Öpərdim gözləringdən.

Ay gedər batar indi,
Nazlı yar yatar indi.
Leylining bazarında
Məcnun can satar indi.

Ay nuru düşdü çaya,
Camaling bənzər aya.
Cavan ömrüm cürüdü
Günləri saya-saya.

Ayımız ulduz oldu,
Gecəmiz gündüz oldu.
Doğsan doqquz dərd üstə,
Bir də gəldi, yüz oldu.

Əkin əkilən yerdən,
Gürzə çəkilən yerdən.
Üzüng döndər, bir öpəm,
Zülfün tökülən yerdən.

Bağa girdim bar içi(n),
Heyva içi (n), nar içi(n).
Şirin ömür çürütdüm,
Bir vəfasız yar içi(n).

Bağça bar içi(n) ağlar,
Heyva nar içi(n) ağlar.
Qarlı dağ günəş içi (n),
Güngül yar içi(n) ağlar.

Qarşıda yatan oğlan,
Köynəgi kətan oğlan.
Adaxlın apardılar,
Bixəbər yatan oğlan.

Qaşların aldı məni,
Kəməndə saldı məni.
Gözlərin şahmar ilan,
Dolandı çaldı məni.

Qaşların şuxdur sənin,
Kirpigin oxdur sənin.
Dərdin məni öldürdü,
Xəbərin yoxdur sənin.

Qaşların qibləgahdır,
Qiblə desəm, günahdır.
Dağları duman almış,
O da mən çəkən ahdır.

Qar yağdı, düzə düşdü,
Tellərin üzə düşdü.
Hamıya püşk atdılar,
Ayrılıq bizə düşdü.

Qaş-gözün qarasına,
Xal döyəm arasına.
Məni bir cavan eylə,
Al sinən arasına.

Qaşları kaman dilbər,
Açılsa, qopar məşhər.
Salmışdı yuva gördüm,
Bağlarda göyərçinlər.

Qalağı bağlayan qız,
Xoş yerə ağlayan qız.
Hər yana gəldim gedəm,
Yolumu bağlayan qız.

Əzizim, daşlı dağlar,
Səndən kim aşdı, dağlar?
Yatıb yuxuda qaldın,
Ceyranın qaçdı, dağlar.

Əzizimsən, Gülənaz,
Bülbül edər gülə naz.
Dünya bir gəmxanadır,
Ağlayan çox, gülən az.

Əzizim, köz yandırar,
Kababı köz yandırar.
Ot adamı yandırmaz,
Tənəli söz yandırar.

Əzizimə qoç qurban,
Qoç qurban, quzu qurban.
Mərdin bir tək tükünə
Namərdin yüzü qurban.

Dağlar abı boyandı,
Yatmış dərdim oyandı.
Mən səvdim, yad apardı,
Yolumda dağ dayandı.

Dəyirman altı güldür,
Gözükən bizim eldir.
Mən öz yarım tanıram,
Ala göz, incə beldir.

Sarı qovunu dəldim,
Əyildim, yerdən buldum.
Tehrana gedən yarım,
Gəl ki, qədrini bildim.

Sarı qız aman-aman,
Özün xub, azan yaman.
Özünə Meymənd narı,
Anana dərdi yaman.

Zamana, hey zamana,
Tiri qoydum kamana.
Eşəklər arpa yesin,
At həsrətdir samana.

Zülf töküb üzə dilbər,
Çıxıbdır düzə dilbər.
Duvaq atın üzünə,
Gəlməyə gözə dilbər.

Dərə başı toz olar,
Bölük-bölük qız olar.
Əyil yaylığın götür,
Biz götürsək, söz olar.

Dərya qırağı ləklər,
Ağ əllər, göy miləklər.
Oğul qızın hicrindən
Gah gedər, gah iməklər.

Dovşan qaçdı, qurd oldu,
Çəsmə başı yurd oldu.
Alan oğul mərd oldu,
Almayana dərd oldu.

Dəyirman altı sərin,
Xoş gəldin, kuhnə yarım.
Gəldin, nə tezcə geddin,
Apardın ixtiyarım.

Dəyirman altı Seylan,
İki quzulu ceyran.
Quzusunu biz tutduk,
Nənəsi qaldı veylan.

Dəliyəm, dağ adamı,
Səvərəm ağ adamı.
Elə ki yar yandırar,
Yandırmaz yağ adamı.

Dola-dola, can dola,
Gözləri mərcan dola.
Özünə özüm qurban,
Boyuna qaytan dola.

Duman dağa pərdədir,
Göydə dəyil, yerdədir.
Ağalıq dövlət olsa,
İgidlik hünərdədir.

Donu göy, dolağı göy,
Kimi səvdim məndən yey.
Bugün bir qız görmüşəm, –
Beş xidməti səndən yey.

Düzdən gəlir iki qız,
Biri gəlin, biri qız.
Gəlin gəldi, sürüşdü,
Qəbrim üstə durdu qız.

Dərə başı yurd olar,
Dovşan qaçar, qurd qovar.
Qızın vermə gərribə,
Köçər yanın yurd olar.

Dəryaya atdı məni,
Balıqlar utdu məni.
Bilməm hansı gözəlin
Qarqış tutdu məni?

Dam-damadır damımız,
Qoşadır eyvanımız.
Sən ordan bax, mən burdan,
Kor olsun düşmanımız.

Dağlarda əkdim əkin,
Aldılar əlimdəkin.
Heç kafər, heç müsəlman
Olmasın mənim təkin.

Dağlara qar düşübdür,
Üstünə qar düşübdür.
Gedirəm yarı görəm,
Yadıma yar düşübdür.

Dağlar ucadır, gəlin,
Haling nicədir, gəlin?
Qoy üzüngdən bir öpəm,
Günüm gecədir, gəlin.

Dağlar duman oldu, gəl,
Halım yaman oldu, gəl.
Bir aya vədə verdin,
Bir il tamam oldu, gəl.

Dağların başına bax,
Dibinin daşına bax.
Mən səvdigim gözəlin
Gözünə, qaşına bax.

Dam üstündə damxana,
Altında mehmanxana.
Kətan köynək yırtıla,
Ağ məmən veylan qala.

Dam üstündə damımız,
Qarşıda eyvanımız.
Sən ordan bax, mən burdan,
Kor ola düşmanımız.

Çobanam, alma məni,
Dillərə salma məni.
Gecə qoy sinən üstə,
Günüz aparma məni.

Dağdan endirdim qurdu,
Atım tərlədi, turdu.
Gedirdim yarı görəm,
Ziyarət eddim yurdu.

Dağdan endim düzə mən,
Qonaq oldum qıza mən.
İncimişəm küsmüşəm,
Daha gəlməm sizə mən.

Çin düşdü ha, çin düşdü,
Buğdaya biçin düşdü.
Tor qudum, tərlan tutam,
Toruma laçın düşdü.

Çıxdım Çarkuk dağına,
Baxdım Maku bağına.
Bu gecə mən qonağam
Şirin yar dodağına.

Çıxdım çinar başına,
Baxdım qızlar başına.
Qızlar qaşı qaradır,
Cigərbəndim yaradır.

Çıxdım, gədig boylandım,
Düdük çaldım, oynadım.
Eşitdim yar əvlənmiş,
Oturdum, qan ağladım.

Çıxdım Şiraz göründü,
Meydanı dar göründü.
Arxalığın üstündən
Şalı gülgəz göründü.

Çıxdım yala, boylandım,
Düdük çaldım, oynadım.
Mən baxdım, yar baxmadı,
Oturdum, qan ağladım.

Çoban, qoyunun qaradır,
Təgəsi qır belədir.
Hər nə deyən, danışan,
Günüm səndən qaradır.

Çox etmə naz, məmələr,
Hövsələm az, məmələr.
Düşün üstə təxtə nərđ,
Cift oyunbaz məmələr.

Çöldən gələn səkiz qız,
Dördü gəlin, dördü qız.
Gəlin gəldi, sovuşdu,
Qarşımıza durdu qız.

Çoban, qoyun kimindir?
Say görəm, neççə mingdir.
Mən ki yarıng dəyiləm,
De görəm, yarın kimdir?

Çıxdım uca yallara,
Baxdım uzaq yollara.
Su səpdim, sığal çəkdim
Yarım gələn yollara.

Çobanam, dağ adamı,
Səvərəm ağ adamı.
Elə ki yar yandırar,
Yandırmaz yağ adamı.

Çeşmənin başı sarı,
İçinin daşı sarı.
Yar gəlmiş burdan gedmiş,
Əlinin başı sarı.

Çeşmənin başı yaşıl,
İçinin daşı yaşıl.
Yarım atlanmış gedir,
Əlinin quşu yaşıl.

Qarşıda yastı dağlar,
Qar gəldi basdı, dağlar.
Üç ay sazlı-söhbətli,
Doqquz ay yaşlı dağlar.

Çeşmə başı toz olar,
Oğlan qızdan göz olar.
Sən özünü əritmə,
Bugün-sabah yaz olar.

Çeşmə başı zəlzələ,
Gün çalmış qızıl gülə.
Sarı oğul, səbzə qız
Xub yaraşar bir-birə.

Ömrüm beş oldu keçdi,
Gözüm o yara düşdü.
Mən ondan ayrılmazdım,
O məndən nicə keçdi?

Şalım qara boyandı,
Neççə yerə dayandı.
Mənim ahu-zarımdan
Yatmış fələk oyandı.

Su gələr axar gedər,
Yar gələr, baxar gedər.
Nə deyər, nə danışar,
Cigəri yaxar gedər.

Salar donun noxudu,
Meylim sənə çoxudu.
Əlin dəysə əlimə,
Daha arzum yoxudu.

Çahzalı boynağında,
Qar yağar can dağında.
Dili bala vuraydık,
Nazlı yar dudağında.

Su gəlir ildir-ildir,
Rübəndin qızıl güldür.
Üzüng döndər bir öpəm,
Ayrıldığı bir ildir.

Su gələr axma-axma,
Gözaltı baxma, baxma.
Rəqib durub aralı,
Aralıya sən baxma.

Bağçalarda saz olar,
Gül açılar, yaz olar.
Mən sənə gül demirəm,
Gülün ömrü az olar.

Suda balıq yan gedər,
Kəsmə bağrım, qan gedər.
Təbib gəlmiş neyləyə,
Əcəl gəlmiş, can gedər.

Suya gedən bacılar,
Başmağı narıncılar.
Əl dəyməmiş məmələr,
Əl dəyəndə sancılar.

Əzizim, alma məni,
Dillərə salma məni.
Apar sərraf yanına,
Qəlp olsam, alma məni.

Su gəlir lülə-lülə,
Yar gəlir gülə-gülə.
Əlində gülgəz yaylıq,
Batırmış qızıl gülə.

Su gəlir puluq-puluq,
Doldurun tuluq-tuluq.
Hər kəs dedi, yar gəldi,
İki gözüm muştuluq.

Şişə yarım, şişə yar,
Gözüm sənə düşə, yar.
Vədə verdin üç günə,
Niyə qoydun qışa, yar?

Şirazın yollarında,
Quş oynar çöllərində.
Bir cüt bazubənd olam
Öz yarım qollarında.

Şirazın şirin narı,
Dadlıdır şirin narı,
Sizinki sizin olsun,
Göndərin bizim yarı.

Şirazdan bəri-bəri,
Qız adın Pəri, Pəri.
Bu qaş-göz ki səndə var,
Döndürür eli bəri.

Şiraz altı kənd oldu,
Kəglilər kəmənd oldu.
Boynunun oğulları
Qizlərə rəhbənd oldu.

Əzizim, xəndan oldu,
Qızıl gül xəndan oldu.
Ayrılmazdım heç vaxt mən,
Ayrılıq səndən oldu.

Əzizim, baxar doymaz,
Yandırar-yaxar, doymaz.
Baxdığım yar, gözümdən
Qanlı yaş axar, doymaz.

Əzizim, ara sözü,
Sərraf ol, ara sözü.
Hər sözə qulaq vermə,
Əv yıxar ara sözü.

Aşıq, naçar ağlama,
Gələr keçər, ağlama.
Dəri bağlayan fələk,
Əlbət açar ağlama.

Oba köçdü yurdundan,
Paşna çəkdim ardından.
İsidmişəm ölürəm
Qəşəng qizlər dərdindən.

Gəlli burdan geşti yar,
Ağ köynəg geymişdi yar.
Qolı tila bəzbənli,
Əli tərən quşlu yar.

Ük üsünnə göy küzə,
Kölgə dönnü nərgizə.
Düşman, gözing kor olsun,
Yar genə dönnü bizə.

Çıxtım gədig boyladım,
Düdüg çallım, oynadım.
Dedilər, yar əvlənmiş,
Oturdum, qan ağladım.

Əzizinəm, yaxşı at,
Nişan götür, yaxşı at.
İgidi yaxşı saxlar
Yaxşı arvad, yaxşı at.

Əmimoğlu, at gətir,
Köynəgini sat, gətir.
Cibindəki aynadan
Mənə də sovgat gətir.

Söz-söhbəti naz oğlan,
Kef-damağı saz oğlan.
Özün gələ bilmədin,
Bircə namə yaz, oğlan.

Aşığam, yana-yana,
Urəgim dönüb qana.
Bivəfa yar əlindən
Ot düşüb şirin cana.

Əmimoğlu Mustafa,
Gir qoynuma, sür səfa.
Nə mən öldüm, qurtulam,
Nə sən gəldin insafa.

O taydakı tovada,
İkki quş bir yuvada.
Yarım adlanmış gedir,
Mən qalmuşam piyada.

Çahmarı Çakkı dağı,
Görünnü Məkki bağı.
Bir gözəling əlindən
Bir oba olmuş yağı.

Çahmarı Çakkı dağı,
Görünnü Məkki dağı.
Dövlət siyasətinən,
Qaşqayı olmuş yağı.

Aya bax, ulla bax,
Suya gedən qız bax.

Gedən kəhər atlı qız,
Dön də bir yol bizə bax.

Şəkərəging zolları,
Qopdu sərhəd elləri.
Ad vermişəm Təriya,
Gedmə irağ yolları.

Ağdağing taq tağınna,
Qoç qoyın yatağınna.
Begecə¹ mən qonağam,
Nazlı yar otağınna.

Bu yol gedər Herata,
Xan minmiş qızıl ata.
Xəbər vering dövlətə,
Xan gəlmiş qazaq tuta.

Çoban qoyuna gedər,
Baxar boyuna gedər.
Yarıma çoban demə,
Şah da qoyuna gedər.

Suda balıq yan gedər,
Açma yaram, qan gedər.
Xəbər vering yaruma,
Əcəl gəlmiş, can gedər.

Qəreyəm², alma məni,
Dillərə salma məni.
Apar sərraf yanuna,
Qəlbisəm, alma məni.

¹ Bu gecə

² Qarayam

Dan ulluzu batança,
Xumar gözlər yatança.
Yol gözlədim gəlməding,
Ax ta qiyamatança¹.

Tirmə şalın tidəşti,
İnçə belə dolaştı.
Səm mənimən, mən səning,
Falçı belə fal aştı.

Allım, alalum səni,
Zulfi şilalum səni.
Qız kərəz vermədilər,
Gəl tə dul alum səni.

Qaş altından baxan qız,
Gözü yaşı axan qız.
Beyə² anang ölmüştür,
İrtilmişir³ yaxan, qız.

Bu yol gedər Herata,
Bəylər mindi Qırata.
Qoç igidlər qalası
Qurdunan qiyamata.

Bu yol gedər Təbrizə,
Qənnatı rizə-rizə.
Tarım, bir yol ver bizə,
Biz gedəg ölkəmizə.

Göydə qərə buludlar,
Para-para buludlar.
Mənim ərzi-halımı,
Yetird yara, buludlar.

Mixəg əgdim, gördilər,
Gül edməmiş dürdülər.
Xoş o igid halına,
Səvdigini verdilər.

Bu dərə buz bağladı,
Dovru yarpuz bağladı.
Bir əvə qonağ ollum,
Atumu qız bağladı.

Bu sazı alan gəlməz,
İrlayıb⁴ çalan gəlməz.
İgidi öllürsələr,
Dilinə yalan gəlməz.

Obamız gədigdədir,
Gülgəz yağluğ⁵ ügdədir.
Mən öz yarumu tanıram,
Aşsağkı bölügdədir.

Səhər sararan bulut,
Axşam qərərən bulut.
Mən ellən aralannım,
Sən də aralan bulut.

¹ Qiyamətə qədər.

² Məgər

³ Yırtılmışdır

⁴ Mahnı oxumaq

⁵ Yaylıq

Şiraz altı xan kəndi,
Su səpdim, su tükəndi.
Bəskə¹ dedim yar gələ,
Şirin umrum² tükəndi.

Şirazdan bəri-bəri,
Qız, ading Pəri, Pəri.
Bu qaş-göz ki səndə var,
Eli döndərir bəri.

İncə sular bulanur,
Şiraz dovırı sulanur.
O mənim gözəl yarum,
Gah gəlir, gah dolanur.

Şirazing yollarında,
Quş oynar çöllərində.
Bir cuft miləg³ olaydım,
Öz yarum qollarında.

Qaşların qibləgahdur,
Qiblə desəm, günahdur.
Dağları duman almış,
O da mən çəkən ahdır.

Bağçalarda saz olur,
Gül açılır, yaz olur.
Mən sənə gül demeyrəm,
Gülün umru az olur.

Gün geddi, zərdi qallı,
El köştü gərdi qallı.
Öpmədim ala gözdən,
Ürəgdə dərdi qallı.

Çağırdı dağdakılar,
Huy verdi əvdəkilər.
Muştuluğum nə verdin?
Gəldi səfərdəkilər.

Çağırdım dəyirmançı,
Nə nənəm var, nə bacım.
Yandı kümməcin içi,
Özüm gəlmişəm elçi.

Çayda balıq yan gedər,
Təbib gəlmiş neyləyə?
Açma yaram qan gedər,
Əcəl gəlmiş can gedər.

Çeşmənin başı mənəm,
İçinin daşı mənəm,
Yarım atlanmış gedər,
Əlinin quşı mənəm.

Dağ başını qar almış,
Bağçaları bar almış.
Namərd alma canımı,
Bir canım var, yar almış.

¹ Bəs ki

² Ömrüm

³ Bilərzik

Xəncərimi bağlaram,
Düşmənləri dağlaram.
Yar yadıma düşəndə,
Uşaq təkin ağlaram.

Çıxdım, Şiraz burcuna,
Pulu yıgđım xurcuna.
Yarı yardan edənlər,
Düşsün kəndlər kuncuna.

Çıxdım Şiraz göründü,
Meydanı düz göründü.
Arxalığı dizindən,
Şalı gülgəz göründü.

Çəşməyəm, çaya bəndəm,
Ülkəyəm, aya bəndəm.
Üzüng döndər bir öpəm,
Həsretli vaxt məndəm.

Çəkin gətir başını,
Ükləyin qumaşını.
Qız gedir gəribliyə,
Çağırın qardaşını.

Dağlar başı tütündür,
Kimin bağı bütündür.
Əyil Üzüngdən öpəm,
Dünya ölüm-itimdir.

Dağlarda gördüm lalə,
Ələ tutdum piyalə,
Kim görübdür dünyada,
Zülm edə, abad qala.

Dağdan endirdim qarı,
Tərkəyə düzdüm narı.
Bəzətdim yola saldım,
Nazü-ğəməzəli yarı.

Çıxdım uca divara,
Baxdım o nazlı yara.
Mən baxdım, o baxmadı,
Qəlbimə vurdu yara.

Dağlar duman arzular,
Çaylar çəmən arzular.
Mənim buyanmış göynüm,
Səni yaman arzular.

Dağları dəldim, ay qız,
Yanına gəldim, ay qız.
Mənə sitəm eyləmə,
Cavanam öldüm, ay qız.

Dərəbaşı tənq olar,
Eşqə minən ləng olar.
Dutaydım gönöl quşu,
Görəydim nə rəng olar.

Çıxdım xətti-gülzara,
Baxdım gül üzlü yara.
Mən baxdım, o baxmadı,
Lənət bivəfa yara.

NAĞILLAR

DİV (1)

Bir təmmə¹ kişiymiş, işə gedmeyrmiş. İşə gedmeyrmiş, bir günü daha arvad zar olur². Daha bir günü bir bəndəy-xuda³ qonşıya deyər:

– Mən nic edəm⁴ tə bu kişi gedə işə? Bu düşmüş ələbura təkan yemeyr, biz də acınnan öyülək.

Qonşı deyər:

– Gə belənə bir rahnımalık edəm⁵, gəl bu işi gör.

Xulassa, qonşı deyər:

– Gedərən bir vəlim tappı edərəng, kömmec edereng⁶, belə dayra-dayra. Dari⁷ açaran, gulularan-gulularan⁸ kişiye dərən, əving yannı ruzumuz gedir, qəş tut⁹.

Daha bu gəlir, o ələ bu işi görür. Gəlir, tappuyu¹⁰ edər, o səhər gah turur əyəği, dəri açar tappuları bir-biring ardınnan toğurlar¹¹. Toğurlar lükkələr¹² ki, kişi əving yansun! Tur əyəği, dadıma gəl ki, ruzumuz əlimizdən çıxmış gedir, qəş tut, əving

¹ Tənbəl

² Bezmək

³ Allahın qulu

⁴ Necə edim

⁵ Ağıl verim, yol göstərim

⁶ Kül altında basdırılaraq, odda, köz altında bişirilən çörək

⁷ Qapı

⁸ Yuvarlamaq

⁹ Qaçmaq

¹⁰ Qalın çörək

¹¹ Yerdə yuvarlamaq, yumuru şeyləri yerdə yuvarlamaq

¹² Qışqırmaq, kömək istəmək

yanmadı! Munu demədim, dedi ələ tappuları toğurlading kişi quluncunna qəşti, dəri vurren¹. Dəri vurren, daa hər nə də vurdu, açmeyənə. Bu gəlir ələ beləyin edər. Kişiyi yola salır, dər dəminə dəri vurur. Kişi qəçər tappuları tuta, tappıların düşər quluncuna² bu dəri bağlar. Kişi tappuları tutar gətirir, hər nə yalvar–yaxar edər, arvad dəri də açmaz. Daha çöl qoyar, biyaban kəsər,³ gedər-gedər, gedər-gedər, bir yurda oğrayar, yurda oğrayanna⁴ qıləncə⁵ bir yayuğumuş⁶ bir qıləncə qəttiğimiş⁷ ad-mışlarmış yurda munı götürür, o bir örkən⁸ bular, bir də kummuca⁹ tısbığa¹⁰ bulur, qoyar cibinə. Gedər, elə geedər, oğreyər bir bağa. Oğreyənnə görür bəh, Allah verən bərəkət! Burda eç¹¹ əyə-məhni¹² də yoxtur. Yox innər ələ özüdür. Görür bir əvdir, o varı yeməli-içməli də varıdır, ov¹³ gəlir rahat yatar ələ muning içinə. Deyər, Allah verən bərəkət! Qo mən yatam, ələ bura görəg muning əyə-mənisi kimnir? Xulassa, bu yatar ələ bura. Daha şam olur. Div gedmişimiş gəşti-guzara,¹⁴ dağa

¹ Qapını döymək

² Arxasına

³ Yol getmək, uzun məsafə gəzmək

⁴ Qarşılaşmaq, rastlaşmaq

⁵ Az

⁶ Heyvan dərisindən hazırlanan, içinə qatıq tökülərək ayran və yağ hazırlanan qab

⁷ Qatıq

⁸ İp

⁹ Balaca, kiçik

¹⁰ Tısbığa

¹¹ Heç

¹² Sahibi, yiyəsi

¹³ Və bağlayıcı

¹⁴ Gəzib dolaşmaq

şikala¹ zada, ər-r-əşğal² bula yeyə ki, kişi görir əvi yansın! Bir nəhovlivelə³ alamat gəlir. Qəçər qaym olur⁴. Qəçər qaym olur, gələnnə div deyər:

– Oh! Adam-madam issi gəlir,

Yağlı badam issi gəlir.

Adamızad burda nə gəzir, əyə əlimə girdisə, ələ saq qu-lağımça tikkə edəsim.

Heecə, bu daaələ burda, xulassa görür yol yoxudur, gəlir alayına⁵. Gəlir alayına, daha oturur divinə həmnəşin olur, o deyər xob⁶. Div deyər:

– Gələsing bura şərt vurak, əgər mən apardımsa səni yiyəsim, əgər də sən apardınsa, mən burdan gedərəm. Həyə mən burdan gedərəm, bu varı səning.

Deyər:

– Xob, inni gə bura görəg nədir şərtimiz?

Deyər:

– Görəg kiming tükü yoğuntərdir⁷, belə uzuntərdir.

Div bu tükünnən bir ərşin⁸ ləyin⁹ qazar atar ora, təmməl kişi örkəni çağardar atar. Burda təmməl aparır.

Deyər:

– Xob, görəg inni kiming bitə böyügtərdir?

¹ Ov

² Yeyəcək şeylər

³ Mistik canavar

⁴ Gizlənmək

⁵ Açıq-aydın

⁶ Yaxşı, oldu

⁷ Qalındır

⁸ Arşın – uzunluq ölçü vahidi

⁹ Kimi

Div bir ora-bura edər, bir kummuca qərə beycigçə¹ bit çağadar atar, bu yovaş tusbağayı atar. Burda da təmməl aparır.

Div deyər:

– Xob! Burda da ki aparding.

Həyə munu demədim, kişi yolla bir yumurta da bulur.

Deyər:

– İnni burda şört nədir? Kiming tificəgi böyügtərdir.

Div bir buğad² ləyi tificir yerə yo. Kişi deyər:

– Əvi yansın! Nic edəm!?

Yayığı qatar qoltuğu altına ki, ağzını açanna buğatta qəttiğ tökər kota³, deyər:

– Burda da ki, aparding.

Div görür fayda yoxı, deyər:

– Nicədir ki, hər kəsing güc varı vura bu yering məğzi çixə, gələ uxaru!

Div vuranna yer yarulur. Təmməl bir bəddəxliginən o yan, bu yan edər yumurtayı alır əlning içinə, sixər⁴ ovcuna. Belə vuranna ki, yumurtaning ağı yo, sarısı pirtlar, deyər:

– Mən ələ vurdum ki, yering suyu çixti həyə, sən ho heş nə çixmədi, bir toz çixti.

Burda da aparır.

Deyər:

– Xob, inni burda qalmuş nəmənə?

¹ Parabüzən

² Bu qədər

³ Qısaca

⁴ Sıxar

Deyər ki, bəlanisbət¹ hərəkə artuğ os..... Div bir şaqqladanna deyər adam göydə bulanırmış, gedmişimiş belə səqfə² ya-puşmuşumuş gəzirmiş.

Div deyər:

– Sən orda nə gəzirən adam?

Deyər:

– Mən burda dəlig-duşug³ tutıram. Ki daha mən os..... daa, sən heç yana qəçəbilmeyəng, öləng.

Deyər, daa, div deyər əvim yandın! Qəçəm, qəçəm ki, əcəlim ələ budur. Vill edər⁴ o qoyar üssinə, de ged he.

Daha bu da gedər arvadı yox, uşsağı gətirir, deyər:

– Gedmişəm bir qiyamət əv o dirrilig⁵ bulmuşam, beləngiz içi yox dizədmişəm⁶, o gəlmişəm beləngizi aparam.

Gəlir, arvadı yo, uşsağı aparır. Arvad görür Tarı verən bərəkət! Dirrilig, bağ-bossan, mal-pul, gəllilər oturullar muning içinə. Deyr:

– Dossumuz ossun ələ o kişi, düşmənimiz ossun div ki, vardı geddi.

Göydən üç alma gəlli, biri səning, biri mənim, biri də dossumuzung.

¹ Sözü məcəlisdən uzaq, mənasında

² Tavan

³ Dəlik-deşik

⁴ Əhəmiyyət verməmək

⁵ Həyat, yaşamaq

⁶ Düzəlmişəm

DİV (2)

Deyr, bir kişiymiş, yeddi oğul varıymış. Əltə birpara yeri məm¹ yadımnan çıxmış. Şahumuş yeddi oğul varıymış, çox göyni iseyrmış bir qız girmə gələ². Deyir, arvad da ələ uşağlıymış. Deyər:

– Mən gedirəm dağa, vəzir-vuzurumnan şikala³. Əyə oğul ollu, tifəng atıng, əyər də qızı ollu qəlbir⁴ asıngız, ot edingiz, filan işi göring.

Ləşkər çəkər gedər dağa şikala, bilmeyrəm hara. Xəbər gəlir ki, şah, qızın olmuş. Daha bu gəlir o bir cəşin⁵ tutar o daramm, o durumm, o hay, o huy, ta bir qız girmə gəlmiş. Pir günü bir kuçig oğul varıymış, dörd göz varıymış, dörd göz varıymış. Ələ bura yadmuşumuş ikki gözi yadmuşumuş, ikki gözi uyağımış. Gerir tə bəh! Bu qız nənnidən çıxt bir alamat nəkkərə⁶ zad ollu, yo vardı geddi qərişti bu dovarlaring içinə. Üş-dört dovar kələ-parr⁷ eddi. Yo genə kummuca⁸ ollu, yo gəl-li yattı nənni içinə, bay!

Həyə, bunnan gəçək görək bu nədir. Genə saba gecə görür, yox! İnnər genə uollu⁹ ələ bir alamat nəkkərə nəhovlubələ ketti. Daha bir giniy gördü əvi yansın! Bu salım zad dəyl. Bovasına dedi:

– Bova.

¹ Mənim

² Uşağı olsun

³ Ova getmək

⁴ Ələk

⁵ Şənlik, bayram

⁶ Böyük, yekə

⁷ Parçalamaq, dağıtmaq

⁸ Balaca, kiçik

⁹ Olmaq

Dedi:

– Ha.

Dedi:

– Bu qız div qızıdır. Bu səning qızın dəyl, qızını aparmışlar, div qızı qomuşlar yerinə, bu qız dəyşitmədir. Gecə turır hər nə malı-maş varımız¹, bu dovarlarımız yox oyıl, bu mal, bu milk², bu nəməyə xərab edir.

Deyr kişiye ki, deyər:

– Oh, əvəng yansın! Oğul, sən vil danışırəng³ nədəng? Allah vermiş munu mənə, yeddi oğullan sora yo belə nicə yov, elə nicə.

Daa görür fayda yoxu, oğulu da gəpinə qulağ asmeyr⁴. Oğulung bir kuçigtər kaka⁵ varıymış götürir minər bir ata, toşatorba⁶ edər. Deyər, gedəəəm. Çöl qoyam, biyaban kəsəm, varam gedəm bir vilayətə ki, bu məni bulmeyə.

Həyə, oğul gedər. Daha qalır bu div qızı, bu şəhri burru⁷ yeyər. Bu şəhri burru yeyər, fəğət qalmışımış bir gurba⁸, bir xurus⁹, bir də bir qərri ki, bu div qızı da bulmeyermiş. Bilmeyrəm hara qaym oyılmış¹⁰ ki, daa bulmeyrmiş. Burru yeyər, məhəli malı-milkı burru yeyər şahı kakalarını. Ələ dörd gözlüynən bir kuçuk kaka varıymış, götürür gedər. Daha gedər bir vilayətə. Ələ orda qalıllar, qalıllar, qalıllar, ora gedəllər, bura gedəl-

¹ Böyük və kiçik baş heyvanlar

² Mal-mülk

³ Boş danışmaq

⁴ Sözü qulaq asmayan

⁵ Böyük qardaş

⁶ Yol yeməyi

⁷ Hamısını

⁸ Pişik

⁹ Xoruz

¹⁰ Gizlənmək

lər, gedəllər bir bağımış, gedəllər bu bağa. Həyə, gedəllər, bərxurd edəllər¹ bir üç bacıya. Üç qızə, bu qızləring gözi korumuş, daha munlar da ələ burda korumuş munnara təkkə edər², o daa ələ bu qızlər yanunna qalur, daha gedırmış yazzıya bir şikalı bir o yanı, bir bu yanı vuyırmış gətiyirmiş. Qızləri saxladırmış. Bu qızlərdə də bir üç gəççi³ varımış, üç gəççi gedırmış dağa yayılırmış. Gəlirmiş ələ munnar sidini⁴ sağırmış yeyllərmış, ələ bu sidi içillərmış dirriymişlər⁵. Bir gün qızlər görür, tə gəyillər bu sidi içələr zad edələr, o keyl⁶ dəyil. İnnər bir kəs bu ralarda vardır munnaring südini içir. Qızlər deyər:

– Siz insəngiz, cinsəngiz? Sən kiməng, nəyi zadan ki, sən bizim çörəyimizi yeyrən? Biz ac oyılaq.

Deyər:

– Həyə, biz də ikki kakayaq, yox gəlmişək sizin yanınıza.

Deyər:

– İnni fəğəd bir iş göring, bizə əziyət yoxunuz?

Deyərlər:

– Yov.

Deyər:

– İnni biz gedərək beləngiz içi dağa şikal vurrak gətirrəg, verrəg yeyərəngiz, beləngizi saxladaraq.

Daha qızlər qədəğən edər deyər:

– Fəğəd hər yana gedırən ged, fəğəd buanna bir bağdır – div bağıdır. Fəğəd ora gedmeyəng, beləni yeyər.

Daa bu kakasını qoyrmış ələ bu qızlər yanına, özi gedırmış dağa. Özi gedırmış dağa, şikal vuriymiş, bir quşı, qəciri,

¹ Qarşılaşmaq, rastlaşmaq

² Arxalanmaq

³ Keçi

⁴ Südünü

⁵ Sağlam olurlar

⁶ Ölçü vahidi

mivə¹ yo filan o bisan gətiyirmiş bu qızlərə veriymiş. Bir gün deyər xob! İnni qoy tə mən gedəm ələ bu bağa sarı. Gerəm inni bu nədir, gedər ələ bu bağa sarı görür, tə oy! Əvi yansın! Bir nəhovlubələ–zad bağda var.

Deyər:

– İnni məm munu nic edəm?

Bilmeyrəm, xulassa bu divinə əlləşər. Divinə əlləşər, onna da bilmeyrəm qəddara varıymış, o xəncər varıymış, o xulassa divinə cərr edər, vurur, div ölür. Div ölənnə bu divin üç əniğ varıymış. Daha burda ki, divi öllürür, cərləşərlər,² daha bunu öllürənnə div deyər:

– Sən ki məni öllürmüşəng, aparmışang pirüz olmuşang³. Mənim üç əniğ varım. Mənim bu üç əniğimin adı, birisi Şalan, birisi Dalan, biri də Gənci-⁴ Kohbalannır⁵. Sən hər yerdə ki, müşkilə düştün, tora düştün, bir müşkilə dəyding, bu üç əniği çağıranna yanındadır, müşkilini həll edər.

Bu üç köpəyi, bu bağı da bükər, o bacılarını da aparır qoyar ələ bu bağing içinə. Daha bu üç kor bacısını aparır qoyar ora yo kakasını da nigahban⁶ edər ələ bunnara saxlada daha bu milg dönür ələ muna. Bir gün deyər xob! İnni mən nic edəm, qoy gedəm. Kaka-bacısını da qədəğən edər, deyər:

– Daha mən gedirəm, gedəm şəhrimizə vətənə görəm bo-vam nollu, nənəm nollu, obam nollu, bir gəzəm.

Yeddi il gəçmiş, yeddi illən sora, gedər, minər ələ atına yol gedər, tifənnini də atar çininə, gedər görür tə hoy axırzaman qopang! Şəhir yox. Torpağı da atılmış assımana yoxtur, yoxtur

¹ Meyvə

² Döyüşmək

³ Qalib olmaq

⁴ Xəzinə

⁵ Qaşqay boylarındandır

⁶ Qapıcı

o gedər görür, bəh! Div qızı də ələ belə gəzirmiş. Etirir əl atar boynuna:

– Əziz kakam! Hardaymışang xoş gəlling, beş gəlling!

Elə yo, belə yo, filan o bisan. Xulassa, görür əvi yansın!

Burru dünyayı atmış ağzına gedbiş yol. Bir gecə deyər:

– Kakam, atını aparam sovaram?

Deyər:

– Həyə.

Atı apayırmış bir qıçını həfələyrmiş, yox gəyilmış.

Deymiş:

– Kakam, atınna ələ üç qıç varıdı?

Deymiş:

– Həyə.

Kakanıng atınıng ələ üç qıç varı, saba gecə genə birisini, birigün birisini, daha atı da burru yedi. İnni dönmiş özünə.

Daha inni o gecədir ki, özünü yeyə. Deyər:

– Kakam, sən neyə yatmeyrən?

Deyər ki:

– Valla, onna ki, mənım günüm günüdi. Belə örkənnə devə qıyığı gətirillərdi beləmə, belə aşpalanna su gətirillərdi, əli-üzimi yuvardım, onna uxıya¹ gedərdim.

Daha bu bəddəx gedirmiş devə qıyığıyı yığirmiş, gə-yilmış bağlıya örkənə devə qıyığı itirmiş. Bu hədəf vill olırmış², genə qalırmış aşpalan, aşpalana su gətirə, Daha qərri gəlir deyər:

– Bəddəx, Allahı vurmuş! Bu begəcə beləni yeyər. Mənım bir xurus varım, bir gurba varım, bir də öziməm. Bizi yeyə bilmeyr, bizi yeyə bilmeyr.

¹ yuxuya

² Boşa getmək

Deyər, gəl daa, tə bu gedə məşğul ola sənə su gətirə, aşpalanı batıra suya, begəcə səhərənçə giriftardır. İnni munu demədim bir nağara vermişimiş bu kakasının əlinə, ikki də ağac. Deyirmiş, sən nə munu vur, tə mən gedəm belənə su gətirəm aşpalanna. Qərri deyər:

– Billən nə var?

Deyər:

– Yox.

Deyər:

– Gəl. Sən dimdiginən (xurusa deyər) vur nağarayı, gurbaya da deyər, sən quyruğunnan vur, muna də deyər, qoy issinə qəç, həyə muna də deyər, qoy issinə qəç.

Munu demədim, həyə o zaman ki, gəlirmiş bir yeddi kəllə xurma qızlەر verir kakasına. Deyər, bunu yerəng tənnesini başıngdan geri atarang. Atarang geri tə bu gedər gələ bu muxlar böyg¹ ola. Daha böyüg olmuşumuş. Daha gəlir deyər ki, xurus, sən nic edərəng, sən dimdiginnən vur nağarayı, gurba da quyruğuynan vura, qərri də ağacınan, div də qulağ asırmış görəg inni nağara səsi gəlir, gəlmeyr? Həy, bu aşpalanı dolliyırmış gətirə, həy tökiyilmiş. Gedirmiş, gəlirmiş, birdən aşpalanı atan-na deyər:

– Bir kəlləni gəmirəm ki, səm mənnən aşpalanna su seyrən?!

Hərəkət edənnə gedər görür əvi yansın! Yuxtur kaka, xurus dinnileyənnə gedər bun üssünə, gurba girər dəligə, qərri də bilmeyrəm hayana qəçər. Bulları da tuta bilməz, şallaq doleyər quluncı sirə. Şallaq doleyər quluncı sirə etirə yeyə, tuta yeyə, oğul dinnileyənnə gedər mux başına. Daha burda div qızı olur, ağzı kəsər gö.... bixçi². Muxları kəsərinən vurirmiş, bixçiynən

¹ Böyük

² Mişar

kəsirmiş, kəsərinən vurirmiş, bixçiyənən kəsirmiş tə mux dişə. Tə mux dişə, mux düşə düşməyə oğul attıleyrmiş oankı muxa, daha ələ gedər axırkı muxta deyər:

– Bacım! Bir nəssiyət varımnır, üç kəlmədir. Üç kəlmədir, fəğət sən mohlət verən tə mən bu nəssiyətlərimi edəm.

Deyər:

– Xob! Mən səbr edərəm, vurmam de.

Deyər:

– Şalan, Dalan¹, Gənci-Kohbalan! Şirrə,² yo dirrə³!

Aman olmaz, Şalan, Dalan etirənnə beləsini tiftig-tiftig⁴ edər.

Deyər:

– Qanının tukka⁵ düşəsi dəyl ki, bir tukka qanının düşənnə olur bir tirtirrəg, tirtirrəg ağacı. Olur bir itburnu, ulur bir itburnu.

Ələ burdaymış, əniqlər dovrunnamış bir qafıla⁶ gəlirmiş. Qafıla gəlirmiş, bu qafılanıng da ükü nəmənəymiş? Helimış,⁷ o mixəgimiş, o darçını yo beləyi zad. Gəlir etirir bura, bu karvan əyəsi deyər:

– Əyər sən billing, mənim bu karvanımınğ üki nədir, varı verrəm ezinə.

Deyr, axırı heç tirtirrəg dilə gəlir, deyər, kakam, qussa yemə, hellir, o mixəg darçını. Heç burda bu aparır, bu aparır. Yox, əvvəl tirtirrəg dilə gələnnə deyər, hoy Şalannır o Dalan-

¹ İt adı

² Sürüşkən yamac

³ Tikanlı hasar

⁴ Parçalayar

⁵ Damcı

⁶ Karvan

⁷ Hil (ədviyyat)

nır, o Gənci– Kohbalan. Ənigləri karvan əyəsi gətirir, bu ələ burdan narahatımı, deyər:

– Kakam, əssən narahat olmayan a, onun üki hellir o mi-xəg, darçını.

Daha burda əniglərini alır gerí. Divi öllirir, o varır gedər, xoşal o xurrəm ələ kişi deyrdi, əniglərini salır yanına varır gedər, bacısı yo kakası yanına, yeddi-səkkiz illən sora gedər etirir. Daha ələ deyər, göydən üç alma gəlli, biri səning, biri mənim, biri də dossumızın.

QARI OĞLUYNAN ŞAH QIZI (GÖZÜ GÖY, SAQQALI SARI NAĞILI)

Bunu nənəm deyrdi. Bir qərriymiş, bir oğul varıymuş. Gündə bu qərriyi vurırmış deyrmiş, sən gedəsin şah qızını alang. Qərri deyər:

– Əy Tarı! Mən nəyin gedəm munu şaha deyəm!? Olmaz, sən bir bəddəx çoban, o bir şah qızı. Nəyi olur gedəng deyəng, boynumu vurur.

Deyər:

– Yol yoxu qeyrə, gedəng.

Günnə bu qərriyi bir tov vurırmış. Qərri də geedırmış ələ bu şahıng kaxının qapusunança. Bu şahıng kaxının əyə-ğində bir hamam varumuş. Daa bu hamamı otunan edillərmış, bu kül ələ ammar¹ ordaymuş. Bu da gedırmış otırırmış bu külünən oyneyrmış o çəkırmış başına. Daha bir üç gün gəçər, üç gün gəçənnə vəzir deyər:

¹ Anbar

– Şah başıng sağ ossun! Bir qərri zeyfədir¹ gəlir oturır bu hamam külünün əyəğinə, tökir başına çəkır əl-əyəğinə gedır. Oturır şamançaz², onna gedır əvinə.

Deyər:

– Xob, ged yanna görəg nəssidir, gətir görəg nə muşkil varıdır.

Deyr, gedəro qərri yakkıya deyər:

– Şah belənisəmiş³, əl-əyağının külünü də arrıdıng, təmis eding gətiring.

Gətirir təmis-məmis edər, aparır şah uzuruna. Şah xəbər alır, deyər:

– Qərri nənə, nəssinnir sən gəlirən bura, üç ginnir bu işi göyirən?

Deyər:

– Şah, başıng sağ ossun, deyə bilməm.

Deyər:

– De, qorxma!

Deyər:

– Əgər mən bu gəpi⁴ seyəm⁵ sənə deyəm səm, mənə öllür-rəng, ya da oğlumu öllürrəng.

Deyər:

– Heş nə deməm, nə oğluna bir zad derəm, nə özünə.

Deyər:

– Hal qəziyə, mənim oğlum yapuşmuş mənə deyir, gedəsin şah qızını alan mənə.

Şah deyər:

¹ Qadın

² Şama qədər

³ Onu istəmiş

⁴ Sözü

⁵ İstəyəm

– Bir şərt deyərəm əyər geddi gəlli mənim gəpimi ikki edmədisə, bu əxbarı mənə gətirdisə mən qızımı verrəm beləsinə, əslən müşkil dəyil. Oğluna səhər gah de gə.

Oğul gedər hazır olur. Deyər:

– Gəlmişəm.

Deyər:

– Gedərən gedər-gəlməzdən bir xəbər mənə gətirrəng. Gedər-gəlməz yolunnan.

Deyər:

– Ossung.

Qərri deyər:

– Bəbəm, edmə beləlik! Gedər-gəlməz budur ki, gedən daha geri gəlməyəng. Hər kəs gedmiş gəlməmiş. Səni yolleyr ki, daha gedən gəlməyəng. Oğat¹ adamı bu yollamış, geri gəlməmiş. Edmə beləlig! Mən sənnən ayrı heş kəsi yoxum, bir təkk uşsağan, elə yo belə.

Deyər:

– Yox! Mən gedəsim.

Qərri deyər:

– Xob, inni ki, belədir, gedərən etirən bir, ikki yola. Bir nigəhban var, ələ onnan xəbər alaran, gedər-gələr yolu hanusudur², gedər-gəlməz yolu hanusudur.

Gedər, gedər, geedər, etirir bir durraha. Etirir tə bir adam var gözi göy, səqqəli sarı, ələ bura tov-tov³ edir, ələ bura muttutt edir. Xəbər alır deyər:

– Gedər-gələr yol hanudur, gedər-gəlməz yol hanudur?

Deyər:

– Gedər-gələr budur, gedər-gəlməz budur.

¹ O qədər

² Hansıdır

³ Bir məqsəd üçün bir yerdə gəzmək

Elə gedər-gəlməzinən gedər etirir bir kəppərə¹. Bir biyaban yerdə bir otağa, etirir ələ bura yox, gözi göy, səqqəli sarı əviymiş. Gözi göy, səqqəli sarının da bir qız varıymış. Gözi göy, səqqəli sarının bir zəmmil² varıymış hər kə gedirmiş ora munu qoyrmuş zəmmilə asirmiş göydən. Nə bir su, nə çörəg. Heş nə. Bir kitab da verirmiş əlinə deyrmiş:

– Qırx günənçə bunu oxuyasıng varı yolunu biləng. Qırx günənçə səm munu oxuyasıng varı yol biləng, sehrəgər olang, nəməənə olang, nəməənə olang. Onna varang gedəng.

Heş nə də vermeymiş, nə su, nə çörəg. Dirri qallıng qalmuşan, qalmanınna qalmamuşan. Qızı ki, görür, xudaya, bu bir cahallır, heyfdir. Bovası nağat³ adam öllürmiş. Qıza k1 bovası çıxırmış gedə yazzıya gələ, genə bir mut-mutt edə, bir adam-madam bula gətirə, daha qıza k1, bir su yo, çahı⁴ yo, çörəg bu oğula verirmiş, bu oğula ölməyə. Onna, gorru-gorxanayı⁵ da oğula görsədirmiş deyrmiş:

– Bulları varı bovam öllürmiş.

Bullar da gəlmişidi şah qızı ala. Axırkısı sənəng. Daha bu qıza k1, birdən bovası olmayanna bir su çahı-çörəg veyirmiş bu oğula. Bu də ələ orda oxuyrmuş. Bunu ələ oxıyar qırx gün olur. Qırx gün ki, movdu⁶ gələr daha inni bu oğulu gətirəsiymiş kota⁷ öllirə. Qız deyər:

¹ Çəpər

² Zənbi

³ Nə qədər

⁴ Çay

⁵ Qəbiristanlıq

⁶ Vaxt gələr

⁷ Aşağı

– Bəddəx cığələ¹! Qırx günün tamam ollu, bovam gətirəsi beləni bu laşlar yanınna öllürə! Zəmani ki, bovam səni gətiridi kota sədi öllürə, mən kardı qaym² edərəm.

Deyər:

– Bova mənim kardım³ harda? Kardı ver mənə, mən deyərəm, mən itirmişəm, ora qomuşam, bura qomuşam. Beləni atar bu cinazzalar⁴ içinə, sən fovu⁵ ged bu cinazzaların altına, beş-altı, yeddisini çək üssünə. Tə bovam gələ kardını bula aparanaça onna ki, bu cinazzalara çaqqı⁶ vurur öllürür, sən qaym ol. Mən bu işi görrəm belən içi.

Qırx gün tükənənnə bovası ipi kəsər, oğul gəlir kota. Qız deyər:

– Nəfəs çəgmeyənə. Özünü vuran ölü-lügə. Aparır beləni atar laşlara⁷.

Onna gəlir çaqqı vurur, tə kardını bula gedərən laşlar altına qaym ollang. Xulassa, kardı bulur bir para ölü-ölü laşa vurur deyər, daa öllürmüşəm. Vill edər, varır gedər. Oğul laş altından çıxər, qəçər gedər obalarına. Daha sehr o varı futu fənn⁸ örgənmişimiş.

Bir qoca bova da varuymuş. Bovasına deyər:

– Bova, məni aparran bazarda sataran.

Bir gün oluyrmuş qoç, bir gün oluyrmuş sığır, bir gün oluyrmuş at, bir gün oluyrmuş ayrı zad. Günnə bir zad oluyrmuş. Deyər:

¹ Oğlan

² Güclü

³ Bıçağım

⁴ Cəsəd

⁵ Dərhal, həməən

⁶ Bıçaq

⁷ Leş

⁸ İşin sirləri

– Bova, məni sataran, fəğət ovsarımı¹ satman.

Bu gözü göy, səqqəli sarı da bazarda gəzirmiş. Dermiş, Xudeyə, bu qoca ələ günə gəlir, bir zad gətirir bazarda satır. Üç-dörd dəfə gedər gəlir, bu, anlar ki, məsələ nədir! Deyər:

– Əy dad! Bu ələ o oğullur mən öllürə bilmədim, varı zad örgənmiş.

Oğul gəlirmiş bazarda məsələ, dovar olir satılırmış, bovası əvə gedənnə genə əvdəymiş. Gözü göy, səqqəli sarı gəlir mustəri olur. Qoceyə deyər:

– Mən bu malı seyrəm², ovsarını da üssünnə verəsing. Hər nağad da pul səsən³ verrəm.

Bir ağır qiymət deyər, qoca allahıvurmuş tamaha qəçər. Tamah edər satar, ovsarıynan verir beləsinə. Gözü göy malıng ovsarını çəkər aparır kumasuna⁴. Qız baxar görür, əy dadı-bidad, cahalakki gəlir. Cahalı⁵ tutmuş gətirir. Genə buçağı qaym edər. Kişi lükkələr⁶ ki, qız buçağı gətir. Qız deyər:

– Mən bilmeyrəm hara qomuşan. Gəl özün bax.

Kişi deyər:

– Qız, gəl bu ovsarı tut.

Tutanna ovsarı sirrər atar göyə, öyə atanna oğul bir göy göyərçin olur. Gözü göy, səqqəli sarı da olur bir qırğı quluncu sirə vura. Orda vur, burda vur, oğul görür qırğı etiriyir, olur bir ağır ləttə⁷ düşər yerə. O da olur ləttəban⁸. Bu qarpuzu, o qarpuzu vuriyir irtirmiş, diliyrmiş görə hanusudur. Ələ əli gedirmiş üssünə tuta, oğul uçuyrmuş. Burda bas, orda bas, daha oğul yo-

¹ Cilov

² İstəyirəm

³ İstəsən

⁴ Koma

⁵ Cavan oğlan

⁶ Kömək istəyir

⁷ Tarla

⁸ Tarlanı qoruyan adam

ruliyrmuş oliyrmuş bir xərmən, yerə düşüyrmiş. Bu genə oluyrmuş bovcar¹. O dan, bu dan, o dan bu dan gəzər burda da bula bilməz. Genə uçar gedər olur bir covallız,² düşər yerə. O da olur bir kor qərri. Yeri okkaleyrmiş ki, ələ əli gedənnə üssünə, bu genə uçar gedər. Ələ gedər ki, olur bir quş qonur, şahıng əli üssünə. Burda gözü göy, səqqəli sarı olur bir dərviş. Tutur həq vurduğa. Hər nə verillərmiş, qəbul edmeyrmiş. Deyrmiş, fəqət quşakkıyı verəsiniz beləmə. Şah deyər:

– Allah böyün mənə bir quş vermiş, nəkin³ verrəm sənə?! Tacımı verrəm, ama quşumu verməm.

Qəbul edmeyrmiş. Deyrmiş, ələ quşu verəsing. Burda ki, daha məjbur olur quşu uzada beləsinə. Uzađanna quş olur bir nar. Olanna nar, şah vurur yerə. Şah narı yerə vuranna pixş⁴ sovrulur. Ələ burda Səqqəli sarı olur bir xurus, danları⁵ deşirə⁶. Ələ burda ki, dimdigi gedər dan üssünə danı deşirə, oğul olur bir tilki, xurusung boynunu qırçər. Boynunu qırçənnə turur şahıng cilovuna deyər:

– Mən ələ o adamam. Mən ələ o oğulam.

Həyə, şərt də edmişimiş, demişimiş, əyər gedding gedərgəlməz yolunna geri gəldinsə, Gözü göy, səqqəli sarıyı da şikəs verdinsə, mən özüm qızımı verrəm belənə. Tacımı da qoram başına, edərəm şah beləni. Burda oğul şərti aparır, gəpi aparır. Şah qızını də alır.

¹ Biçmək

² Çuvalları tikmək üçün istifadə olunan iynə

³ Necə

⁴ Dağılmış

⁵ Toyuq yemi

⁶ Toyuqların torpağı eşərək yem axtama formasına deyilir.

AXSAQ CEYRAN (1)

Bir daha mətəllə var. Bilmeyrəm inni əvəlini də biliyerdim yadımnan çıxmış. Bilmeyrəm nəyi olmuş axsağ ceyran bacısıynan qoşulmuş bir-birə. Bular gedər, bacısının darağını bir çeşmədə qəym edər. Bir özün ləyin deyər, bu su şirinnir, o, aççıdır, bu bilmerəm adamınnır, o axsağ ceyranıngkidir, olmeyə onnan içəngizə. Gəlillər ələ adam suyunnanna içəllər, gedəllər. Qızın darağı qalır, oğul bükülür¹ geri. Suyuzmuşumuş. Gedər axsağ ceyran suyunu içər, axsağ ceyran olur. Qız gəlir görür, tə axxe! Kakası axsağ ceyran suyundan içmiş. Bullar daha gedəllər bir yerə, axsağ ceyran gediymiş dağa şikal-pikal vurıymiş, bacısı da yeyrmiş. Bir gün daa bilmeyrəm nəyi olur, vəzir muştəri olur, bir keççəl də bullarda varumuş. Daha bu bunun əvinnəymiş, bir gün keççəlinən qız gedər suya. Vəzir almışımış da bu uşağlıymış. Kəççəl münü aparır suya. Bir quyunun ağzına kəççəyi atar. Deər:

– Sən gəl otur bura, mən özüm daha varı işi görürəm.

Münü oturdanna kəççəning üssünə, qız düşər quyunun təhinə. Pəsin² kəççəl gəlir obaya, bir kassa da bağlar qarnına, yanı inni uşsağlıdır. Yox, şam başını qəşşiyirmiş, elə belə qəşşiyirmiş. Əri deyər:

– Nədir bu xırrı-xır,³ sən özünü qəşşiyərən?

Gəlin deyər:

– Həyə, bir beş-on noxudçı kakam verdi, admışam ağzıma.

Yo-xeyr, belə yo elə. Bir gün daha görüllər bu axsağ ceyran obeyə gəlmiyer, gedmiş ələ orda bir quyu üssünə. Gəlining

¹ Qayıtmaq

² Günortadan sonra, ikinci vaxtı

³ Qaşıyarkən çıxan səs

ikki oğlu da olur quyuda. Deymiş, bir kakkul¹ zəri bu dizim üssünnə, bir kakkul zəri bu dizim üssünnə. Bu da bəddəx gedə bilmeymiş çağarda². Gedəllər, görüllər gəlining ikki də uşsağı olmuş. Gəlini çağardılar, gətirillər. Kəççəli də ac qətir³, bəc⁴ qətiredəllər. Ac qətir, bəc qətir eşidmişən? Ac qətir cilovuna ot qoyallar, bəc qətir cilovuna su qoyallar, adamı bağlallar, qətir çəkər, ikki yerə edər beləsini. Bu kəççəlinki. Həyə, məsəl ilərtər⁵ çox⁶ başım oliyerdi yadımnan çığmış. Uşsağlar ilərtər deyərdi.

GÖZÜ GÖY KOSA

Arvadıdı, əri öldü, bir oğul da varıydı Əli adlı. Bir igirmioттuz geççi də varlarıydı. Bu oğul gedirdi bu geççiləri otarirdi. Otariyrdi, gətiriyrdi bura, nənə sağıyrdi, ələ bununnam maaş edirdi, bular yeyirdi. Xulasa, bir div bulundı. Bir div bulundı, yov, gəldi bunların öylərinə, yov, xulassa bu arvadınan tögdülər bir-bir üssünə, yov, xurda-xurda arvad da uşağı oldu, bir ciğələ girlərinə gəldi, bunun adı qoydılar Gudərək.

Həyə, bu daha div uşsağıydı. Ərz olsun, bullar gəldilər dedilər, arvad dedi:

– Biz haçanançaz⁷ qorxu-qəyəynən ər-arvad olaq? Nəyi edəg? Bu ciğələ deməz bu hardaymış gəlmiş?!

Dedi:

– Munu öldürmək, Əliyi öldürmək, ələ bu gudərəgi varumuz, bəssimizdir. Gudərək inni bir yaşardır daa.

¹ Kəkil

² Gəlin getmək, evlənmək

³ Qatır

⁴ Susuz

⁵ Əvvəlləri

⁶ Çox

⁷ Nə vaxta kimi

Div dedi:

– Mən ilan ollam gedərəm məşk daşı¹ altına. Vəxti gəldi dedi, nənə, mənə su ver, sən de nənə özün tur, o məşk dəmindən paylayı doldur su iç. Ələ gəldi, su içə mən çallam. Zəhr verrəm, beləsinə öldürəm.

Bo da dovardan gəldi dedi:

– Nənə, bir xurda su mənə ver içəm, yornağam².

Dedi:

– Nənə, özün tur o məşk ağzından su iç.

Bu gəldi tura, Gudəræg dedi:

– Kaka, sən otur! Mən ölmüşəm? Mən gedərəm su gətirəm səning içi. Sən səhərdən bu keççilər dalıça qəçmişəng, yornağang.

Bu geddi su doldura, div burnunu çağaddı çala, dedi:

– Gəzi gəzi, bəççey xudetəm migəzi?

Bu gəşti yo gənə, bir gecə dedi ki, bu gəldi çöræg götürə mən gedərəm sorfa altına orda çallam beləsinə. Xulassa, bu gəldi gedə çöreg götürə, Gudəræg dedi:

– Kaka, sən otur mən gedərəm.

Bu gəldi çala, Gudəræg dedi:

– Gəzi gəzi, bəççey xudetəm migəzi?

Gördülər, yov olmeyr. Gəldilər tərh tögdülər ki, mən bir qoca kişi ollam, gedərəm biyabana, bir şemşir³ də götürəm gedərəm ora, deyərəm bir keççi tut sağ, vər mən yeəm, çörəyim qurrudur. Bu gelir keççi sağanda vurram boynı ardına gedə, Gudəræg də keççiləri otarır, özümüz ollak ər-arvad daha. Səhər oldu bu dovara gedənnə Gudəræg düştü kakanıng quluncuna. Nənə dedi:

– Gudəræg, sən hara siyrəng gedəng, uşşağang gedmə!

¹ Köçərilərin çadırlarında su dərisinin üstünə qoyduqları daş parçaları

² Yorğunam

³ Qılınc

Dedi:

– Yol gedəsim, bögün gedəsim kakam yanına.

– Uşşğan, itərən filan nəy olur.

Dedi:

– Yov, bögün gedəsim kakamınan dovara¹.

Qulağ asmadı getti. Bu uşa bilirdi. Gəddilər ora, yo qoca gəldi.

– Əli, bir keççi tut sağ ver mənə, mən çörəyim qurrudur, bir loqma bu südünən yeyəm.

Bu gəldi geddi keççiyi də tuddu, Gudəræg dedi:

– Kaka, ver özü sağa, sən bunu zad edirən deyən nə!? – Özü neyə sağmeyr, süzmeyr yeyə? Sən sağan verən?

Aa, gəldilər keççiyi verdilər divin əlinə, bu başı aşsağdaydı keççi sağa, Gudəræg də bilirdi bovanıng şemşir varı, paltovu qırından alayınıdı. Şemşiri çəkəndə vurdu, bovanıng boynı ardından kəlləsi geddi. Əli dedi:

– Ax vay! Sən neyə belə edding qoca kişiyl!

Dedi:

–İşin olmasın!

Şam oldu yo gəldilər. Arvad gördü heş xəbər olmadı. Əli gəldi, Gudəræg də gəldi, kişidən xəbər olmadı. Dedi:

– Əli.

– Nənə!

–Böyün bir qoca kişi gəldi bura, süd seyirdi² doğramac edə, çörəyi qurruydu, məndə yoxumıdı. Dedim, ged ələ ora uşağlar ordadılar, süd sağalar verələr belənə. Gəlmədi ora?

Dedi:

– Nənə, ittifağən³ gəldi. Xeyr, görsün bu Gudərək bir gu-nah da eddik.

¹ Qoyun

² İstəyirdi

³ Hadisə

– Nəyi eddiniz?

Bu gəldi keççi sağa, qocanın şəmşir varıydı, götürdü vurdu, boynı geddi öldü.

– Harda öldü, nəyi öldü?

– Filanı yerdə.

– Xo daha olmuş.

Səhər olduyo nənə dedi:

– Rəvalıng haradır, hara geddin?

Dedi:

– Filan yerə geddim.

Arvad vardı geddi. İnni öyün yandı! Bu da ki, daha ölmüş. Geddi. Xulassa, bunun piy-partalından¹ götürdü gəldi, bir dügü bişirdi qoydu Əli cilovna² ki, Əliyi də öldürə. Burda issədi-lər yeyələr Gudərəg dedi:

– Kaka, bi zərə səbr ed, tə mən deyəm nic olası.

Kakaya dedi:

– Sən Üzüngü oana ed.

Nənəyə də dedi:

– Sən də Üzüngü oana ed.

Tə bular döndü, buşqabı dolanırdı nənə cilovna. Dedi:

– İnni yeying.

Yedilər, bu ikki tox oldu, çəkildi. Nənə də yedi, ələ ki tox oldı, zəhridi kəsdi nənə də dommaldı: “Əy nənəm! Əy boam! Əy qaaam!” Gudərəg dedi:

– Kaka can, bu nənə, o qocayı gördün orda mən öl-dür-düm, o məəm boamıdı, dividi. Nənəynən bel bağlamışlardı səni öldürələr. Mən də qomadım. İnni də piyindən gətirmişti səni seyrdi öldürə, qodum öz cilovuna, yeyə ölə. Biz də ikki kaka-yak, beş on da keççi varumuz bəssimizdir, seyrəg nədəg. Aa

¹ Heyvanın quyruğu

² Qarşısına

gəldiyov nənəyi də apardılar dəfni-kəfn eddilər. Özləri də ələ burda keççiləri otayıllar. Əli dedi:

– Gudələg!

Dedi:

– Ha!

Dedi:

– Kaka! Özümüz olmaz ki, ikkiyanlı bu keççiləri otaraq. Birimiz keççiləri otaraq, birimiz də gedəg bir yana çoban olaq, nökar olaq, bir yerdə iş görəg.

Gudələk dedi:

– Sən keççiləri otar, mən gedərəm.

Kaka dedi:

– Yox, sən uşağan, sən başarmısan, sən keççiləri otar, mən gedərəm.

Dedi:

– Get, ama bir şərtə, fəğət hər yere geddinsə gözü göy Kossa adam yınına turma, hər kəs yanna turdung turmuşan.

Gəldi geddi nəğnəyə. Bir gözü göy Kossa gəlli dedi ki:

– Cəvan, nökar olmeyrən?

Dedi:

– Neyə?

Dedi:

– Yox, nökar olıram, vəli gözü göy kossa yanına turmey-rəm.

Bu geddi. Kossa qəşti o yandan cilovundan gəldi. Hər yandan bu geddi, bu həy cilovundan gəldi. Dedi, Gudələk də bir zad deyir a, xo bu kənn ələ varı gözü göy Kossadır, mən hanı birisinnən qəçəm? Dedi:

– Olsun, gəlləm.

Geddi turduyo dedi:

– Əli, bizdə bir muqərrərat¹ var. Əgə sən icra eddin ki, xob, əgər də edmədin ki munı mukəddər² hesab edirəg, kakulundan asirak dara. Biz inni deyrəg məkum³, onna deyillərmiş mukəddər.

Səhər olduyo turdu əyağı, dedi:

– Bu ikki sığırdır, yox, xışı⁴ də götürəng, tazziyı da götürəng, gedərən filanı yerə. Zohraçaz bu yeri şoxm edərəng o əkərəng. Bəd-ə-zohr⁵ da bir tikkəsini əkərən. Mən çıxərəm bun üssünə⁶ baxaram. Səhər əgdigin sarı gözükə sarı görsənə, pəsin əgdigin göyermiş ola, göy çala! Tazziya da həyleyərən şikal tuta! Eşşəg də var, bir ök⁷ də odun yığərəng qoyarang üssünə gətirəng. Getti. Turdu şoxm eddigə⁸. Heeç, olmadıyo, gəldi. Dedi:

– Əli, bu dəsturlar ki, mən verdim sən əncam verə bilməding. Sən mukəddərən⁹.

Zindan eddi beləsini. Gudərəg bilirdi. İnni geççiləri bir kəs əlinə verdi, ya vermədi, yola düşüti dedi:

– Gedəm kakayı nicat verəm.

Gəldi, xəbərləşti gözü göy Kossa öyünü buldu. Dedi:

– Mənim kakam Əlidir, gəldi sən yanına?

Dedi:

– Həyə.

– Hanı, hardadır?

Dedi:

¹ Nizam-intizam

² Kədərli

³ Məhkum

⁴ Şumlamaq

⁵ Günortadan sonra

⁶ Üstünə

⁷ Yök

⁸ Torpağı şumlamaq

⁹ Kədərlənmiş

– Bizdə qərardad varumuzudu, əməl edə bilmədi, mukəddər oldı. Mən də həbs edmişəm beləsini.

Dedi:

– Aa, yazziya ed beləsini, biz bir para arıg keççi varumuz, bu səning dərdinə oğramaz. Bu əvəldən ələ beləydi. Qo bura vara gedə, mən özüm işlərini görrəm, nökrəing də varam.

Dedi:

– Olsun.

Dedi:

– De görəm, məm işim nədir?

Dedi:

– Ərz ossun, səhər bu sığırları xışşı də götürəng, bir üg¹ buğda da aparran, tazziyı, eşşəyi də aparran.

Bir payla da massafa düzəddi, qoydı bir boğçanın arasına, yox bunu apararan, nə yaraliyaran, nə paraliyaran, doxdolu yeyərəng, ələ belə də geri gətirən. Dedi:

– Çəşm! Gözüm üssünə! Gözüm üssünə! Daha, əkərən səhər sarı çala, pəsin göy ola, bir ök odun da gətirəng, tazziyı da həylərəng şikal tuta.

Səhər üglədi, yo munnarı götürdü vardı getti. Ora gedəndə munnarı qodu yerə, yo ərz ossun geddi massafa² surağına³. Aştı yo bu üzününg mərəğini⁴ götürdü, qoydu ora yov təhinənçəz⁵ yediyo bələnərbəd götü əydi rıqladı bunun içinə, mərəği də çəgdi munung üssünə, bağladıyov, nə yaraladı, nə

¹ Yük

² Dovğaya bənzəyən yemək növüdür. Qatıq, düyü, noxud, buğda yarması, ağ lobyə, soğan, keşniş, cəfəri, yarpız, nanə, yağ, duzdan hazırlanır. Novruz bayramında, bəzən toylarda, şənliklərdə və qohum-əqraba qonaq gələndə bişirilir.

³ Baxmağa

⁴ Qaynadılmış buğda suyu

⁵ Axıra qədər

paraladı, nə yaralı nə paralı, qəşən! Qəşti kəndə bir qazan buldı götürdü, gəldiyov uşşağları xəbər eddi.

Dedi:

– Uşşağlar, gəling.

Geddi bir beşə qırağına, xışləri də vurdu sinnırdıyov bir-ikk, üş talasını da qoydı ora pəsin içiyov, qaluğunu da qoydu qazanın altına, buğdayı tögdü içinə, sığırınq də birisinin başını kəstiyov, ətindən də xurd eddi, tögdü bununq içinəyov həlim.

– Uşağlar, gəlin seyrəg həlim bişirəg bögün.

Bişirdiyov, verdi vəlim bu uşağlar yedi. Dedi:

– Kakamanız! Bu qəmişləring sarısından gətiring əking, tə bu həddənçə.

Zohr olduyo, gənə verdi bullar tox yedilər o, dedi:

– Pəsin gənə göyündən gətiring əking.

Bullar gətirdilər vurdular. Sığırınq də qaburğa-maburğasını verdi tazzılar kuppulu¹ yediyov, ikki uyluğunu da götürdü, uşaqlara dedi:

– Gedin!

Şam oldı. Xışşı də sındırdı odun eddi üglədi eşşəgə, yov ikki uyluğu da qoydu üssünə, massafayı da qodu qırağınayo, taraqqu–taraqqudan gəldi. Gözü göy Kossa çıxtı dam üssünə, dedi:

– Həy, babam hey! O tikkə ki, əgmiş daha sararmış, o tikkə də ki, göydür, əcəb!

Oul gəldi bu odunu taqq addı orayo, eşşəyi də bağladı, sığırı apardı qaddı töylə içinə, yo gəldi. Uyluğu gətirdi dedi:

– Ərbab! Bu tazzı nə tazzıdır səndə varın? Bu tazzı ələ özbaşına iş görür. Gəpə² qulağ asmeyr, şikal nə xəbər çox! Şikal nə xəbər çox! Həyləmişəm şikal tut, qəçmiş aynaşmış sı-

¹ Hamısını

² Söz

ğırı orrır. Daha mən də çara yoxumudu, vermişəm tox yemiş. Daha dedim bir sığır varumuz, bir sığır də xışşə gedməz. Xış də daa dərdimə dəymeyrdi. Onu da xurd edmişəm, ügləmişəm¹ eşşəyə, gətirmişəm. Bu massafayı da nə yaralamışam, nə paralamışam, buyur! Məm əlimdən mukəddərən?

Kossa dedi:

– Yox! Yox! Sən işini qəşəng görmüşən! Barikəllə, barikəllə!

Yattılar, səhər oldu. Arvad da indi uşağıdır. Gəldi, aygün oldu, arvad da seyr doğa². Gəldi dedi:

– Gudəræg! Kaka, gəl ged bu kənddə bir mama var gətir, tə bu arvading uşağını oldura.

Getti. Getti mamayı da bulduyo, dedi:

– Gəl gedæg nəğniyə gözü göy Kossa arvadı seyr doğa, onu doğduran!

Gəldilər etirdilər suya, dedi:

– Nəyi vurak suya?

Dedi:

– Tummanumuzu qazasıyak kopp eddæg, qoyak başumuz üssünə vurak suya, çıxæg o tayda giyəræg tummanı.

Çağarddular, qodular başları üssünə vurdular suya, Gudəræg dedi:

– Titirəbəs!

Arvading tummanıynan əli yapuştu kəlləyə, çıxtılar o taya. Arvad hər cur edir əli açılmeyr tummanı geyə. Dedi:

– Nəyin edəm?

Dedi:

– Daha nəyi edəm yoxu, gedəsığ. Gedæg göræg gözü göy Kossa nə dəssur verir.

¹ Yükləmişəm

² İstəyir doğa

Yolda ki, gedillərdi bir qarğa gəldi, dimdiginən vurdu bu mamanung ardı dəminə. Dedi:

– Titirəbəş! Bu da yapuştı ora, sallandı baştan üzüqovlu.

Gəldi etirdi gülü sarıda bir sürü dovar yayılır. Çoban gördü öh, bir arvad gedir bir qarğa da yapuşmuş kinni dəminə. Gəldi dedi:

– Ay filanı, bi zərə saxlad, mən bir kirbit vuram munung balına, bu ağacımı ütəm.

Bu da gəldi ağacını ütə dedi:

– Titirəbəş! Bu da yapuştı bu qarğanın quluncuna.

Heç, götürdü gəldi. Gətirdi, gözü göy Kossa dedi:

– Eh! Bu nədir?

Dedi:

– Bullar yolda belə oldu, mənim də bir iş əlimdən gəlmədi.

Dedi:

– Bir kül başlarına tök bu arvading uşşağı olası.

Dedi:

– Titirəbəş!

Bullar açıldı töküldü, arvad da doğduyo, ikki qız oldu. Cummu doğdu doğulu. Xulassa, muddət gəşti, yo bir gün gözü göy Kossa dedi:

– Gudərəg, bu mal, sığır, eşşəyi aparran o çəm qırına otaran tökərən suya, vəli başmağlarını yaş etməyələr a, yanı sumlarını yaş etməyələr.

Sığırda də bir hal var ki, gedəsi suyung ortasınaça. Daha seyrdi burda bir iş munung başına gətirə. Bu da apardı otara, sığır döşünənçə geddi suyung içinə. Gəldi vurdu şemşirinin burru qıçlarını qət eddi qoydu qırağa, yo burnlarını qodu suyung üssünə. Gəldi dedi:

– Ərbab! Bu sığır, eşşəglərinzin əslən tərbiyət yoxları! Mən hər nə deyrəm su içinə gedməyin başmağlarınızı yaş etməying, qulağ asmeyllər. Mən də çara yoxumudu, qıçlarını

kəsmişəm ki, yaş edmeyələr odur, burnlarını qomuşam ora su içirlər. Beyə mənim əlimdən mukəddərən?

Dedi:

– Yox, kaka! Yox, yox!

Dedi:

– Daha ged bir qəssab bul gətir, aparak bu sığır eşşəgləring başını kəsəg satag, çara oxumuz, nic edəg.

Bu da geddi bir ənnaza qəssab buldu. Gudərəg də veyir laşları ügleyr apayır. Xulassa, sığır əti tükənni, ikki eşşəg daha varıdı. Çağırdı dedi:

– Hay gözü göy Kossa! Sığır əti tamamdır, eşşəg əti ügleyəm gətirəm, ya yox?

Qəssab xəbər oldu dedi:

– Əy bovan filan! Nənən filan! Sən eşşəg əti veyirən bizə!?

Xulassa, gözü göy Kossayı doladılar, hullayınan bənə eddilər vurduğa. Etirdi dedi:

– Həy öyünüz yansın! Məm ərbabımı vurıranız deyəngiz nə!? Xob, eşşəg ətiynən sığır əti ki, məhlimnir¹. Eşşəg əti almeyrəngizsə, sığır əti gətirəm beləngiz içi.

Orda da munu yola saldıyo gəldi. Kişi gəldi arvadınan dedi:

– Əcəb bəla düştü canumuza, nəyi edəg, nic edməyəg?

Arvad Gudərəgə deyirdi:

– Gudərəg, bu uşağı apar yazıda işşəddir gətir.

Gudərəg aparıyrdı uşağıng kinninə bir innə basıyrdı, uşağ çıxırıyrdı, işşəmeyrdi, döndərir gətiriyrdi. Üş-dörd dəfə belə-belə oldu, daha arvad əsəbanı² oldu, dedi:

¹ Müəyyən

² Əsəbi

– Gudəræg, apar əyər işşəmədi qıçını qoy təxtəsinə şır ver beləsinə, yarisını at Şalan¹ dağına, yarisını at Dalan² dağına.

Arvad seyrdi inni yanı uşsağı qorxuda. Guddəræg uşağı götürdü, geddi qıçını qoyanda təxtəsinə uşağı şır verdi, ikker eddi³, bir tikkəsini addı Şalan dağına, bir tikkəsini addı Dalan dağına. Munu demədim, Gudərəgdə ikki köpəg varıdı, birning adı Şalanıdı, biri Dalan. Xırı–dırr oldu⁴, dedilər Gudəræg nəssin? Dedi:

– Tə Şalan–Dalanıng canı çıxə! Oningki bir zərrə artığtər olmuş, muningki bir zərrə astər.

Çıxtılər yazzıya dedilər:

– Nəy iş gördün?

Dedi:

– Heç, ələ öz dedigini görmüşəm. Beyə özün demədin? Beyə mukəddərən məndən?

Dedi:

– Yox, kaka! Yox! Yox! Xub da iş görmüşən.

Gəşti yov gəldilər, dedilər:

– Bu daha fayda yoxu. Bir toydur gedəg toya.

Bununq da bir para tovuğ varıydı. Dedi:

– Gudəræg, kakam olan! Su qoaran, dağ olur. Bu qızləring başını təmis yuran, başlarına sirkə darağı vurran. Bu öyü də təmis süpürrəng, yağ tökərən yalamalı. Yov tovuğları da dan tökərən yeyə.

Səhər turdu, tovuğlara dan tödü,⁵ gördü o attıleyr muna, bu attıleyr ona. Tuddu başlaring kəsti. Su qoydu issindi, bulları da varı üttüyo, astı ordan. Gəldi öyü də süpürdü, su səpti, ikki dərri yağ da varıydı, o baştan şurr eddi tögdüyov, oannan bir

¹ İtin adı

² Dağ adı

³ İki yerə böldü

⁴ Dava eləmək, it kimi dava eləmək

⁵ Dən tökdü

yaladı, buannan bir yaladı. Saf eddi beləsini yov gəldi qızlar vəxtinə. Bir qazanda su qoydı qəynədi, qızları tuddu gətirdi başlarını bastı qəynər suyung içinə. Başları yannı, ağzları fiçç oldu¹. Apardı qoydu üg dəminə. Gecə toydan gəldilər.

Dedi:

– Gudərək, nə xəbər?

Dedi:

– Kaka, tovuqlara dən tögdüm, dahvaları oldı, mən də hər nə ettim salah gedmədilər, vurdum boyınları getti. Çarpux edmiş², asmışam burdan, daha nic edəg şamdan bişirəg yeyəg, çara yoxumuz. Beyə məndən mukəddərən?

Dedi:

– Yox! Yov!

– Öyü də ələ süpürmüşəm, ikki dərri yağ tögmüşəm, yalamışam. Qızları də başlarını yumuşam, sirkə darağı vurmüşam, oturdmuşam bura. Onnadan ki oturdmuşam mənə məsxərə edir-lər, hır-hır gülillər beləmə.

– Hani?

Gözü göy Kossa geddi gördü qızlar təkkə vermiş ağzları açığdır. Gəldi dedi:

– Nəssiniz?

İtlədi o ana, bu ana, qızlar dəvrildi.

Gudərək çıxırdı:

– Əy dad! Əy bidad! Əy xəlx yığılın! Gözü göy Kossa vurdu uşaqlarını öldürdü.

Dedi:

– Öyün yanmadı! Daha inni oldı! Sən neyə mənə rusva edirən!?

Dedi:

¹ Ağzı açıq qalmaq

² Qaynatmaq, bişirmək

– Bullar ələ səhərdən mənə gülillər, sən bir xurda hovsilə edəyding vurmİYəng belələrini. Beyə məm əlimdən mukəddərəng?

Dedi:

– Yox.

Şam oldu, kişi arvada dedi:

– Biyilən nə iş görəg? Gudərəg yatanda, əl-əyəğimzi yığıştı-rəg, ikki əşşəgi götürəg qoyak daluna, fərar edəg. Munung əlindən biz can çağardmaq.

Gəldilər yığıştırdılar, xorcunları doldurdular, bir dərri yağ o şirə. Xulasa, hər nə varlarıydı götürdülər. Gudərəg gecə turdu geddi bu yağlı dərri içinə. Gecə bullar qovzandı xorcunları üglədilər,¹ mindilər yola düştülər. Yolda Gudərəging çuramağı² tuddu, işşədi xorcun içinə. Arvad dedi:

– Ax! Olmaya dərrimiz irtilmiş ola!

Kossa dedi:

– Baxam, baxam!

Əlni tuddu altına, bir para da daddı, dedi:

– Yox, sudur, xorcunda duz varumuş, bir az şor olmuş.

Səhər oldu, etiştirilər bir obaya, köpəg töküldü. Töküldü munləring üglərnı üzdü. Dedi:

– Həy, Gudərək yeri xalı, burda olsaydı bilirən bu köpəgləring başına nə gətirirdi!?

Gudərəg dedi:

– Saxla,ərbab, saxla! Tə əyələrini yandırırma a! Bullar sizi nəçi belə edilər!?

Saxladdılar, atıladı aşşağı, şəmsirinən qərişti köpəgləring içinə, hər birni tarı-mar eddi bir yana.

– Tə mən varam, sizin ne qussa varınız!?

Kişi dedi:

¹ Yüklədilər

² Ayaq yoluşu gəlmək

– Əcəb kül tögdü başşımıza? Bu innər bizimnən gəlir.

Gəldilər, geddilər bir çay kəminə ora saldılaro, dedilər:

– Gudəræg, sən eşşəgləri apar otar tə biz də bir yəkki-yeməli¹ düzədək, səhər ola gedəg görəg hayna gedəsiyəg.

Dedilər, şamdan Gudərəgi yatırdarak ortamuza, deyəræg gəl ortaya palasımız² azdır sovgıng edməyə³. Yarı gecə ki oldı, mən səni suglıyaram derəm “har hilin”, sən də de “çar çilin”, pətining o baş-bu başını tutarak vir verræg beləsini, çay içinə su götürür aparır. Rahat ollak beləsindən daha.

Dedi:

– Olsun.

Gəldilər yatar, Gudəræg qırağa uzandı. Dedilər:

– Gudəræg, puşanumuz⁴ azdır, sən gəl bizim aramuza yat ki sovg yemeyən⁵.

Dedi:

– Gözüm üssünə.

Yaddılar, uxuya düştülər⁶. Bu turdu əyağı, yavaşca sivişti gözü göy Kossaning quluncuna yatı. Gördü daa sirr uxuya düşmüş, yatmışlar. Turdu arvadı sukladı. Dedi:

– “Harhilin”!

Bu da dedi:

– “Çarçilin”.

Tuddular palasıng o bal bu balınnan, göz göy Kossayı vir vedilər⁷ suyung ortasına. Arvad dedi:

– Uffey! Gudəræg əlindən rahat oldum a!

Gudəræg də dedi:

¹ Yemək

² Xalça

³ Üşüməmək üçün

⁴ Adyal, yorğan, döşək və xalça kimi ev əşyalarına verilən ad

⁵ Qrip olmaq

⁶ Yuxuya getdilər

⁷ Atmaq, fırlatmaq

– Ufey! Gözü göy Kossa əlindən rahat oldum a!

Heç, arvad gördü əy! Kül başına oldı! Burda da börk başına geddi, ərni admışlar su içinə. Xob, daha təfağıdı düştü. Yaddılar, səhər oldı, olanda Gudərək dedi:

– Ərbab! Daha gözü göy Kossa əlindən də rahat olduq. Bu nəyidi sən buna ərə gedmiştin? Gəl mənimləyin adama ərə ged, varı zad bələdəm.

Dedi:

– Yox, mən beləyin iş görməm.

Dedi:

– Yox, sən gələsin məm arvadum olang.

Dedi:

– Yox, imkan yoxudur.

Bir sac varlarıydı, qodu ocağa qırmızı oldu, arvadı qucağladı tumman-mummanunu çəgdi uxarı, qodu sacıng üssünə. Bu da burda yandı öldü, ağzı da fiçç oldı. Turdu eşşəgləri də üglədiyov, arvadı qodu üssünə, yov təngini də şul verdi, yola saldı. Geddi bir əkinidi etişti burayov, özü geddi buğdalar ardına qaym oldı¹. Əşşəgləri də vill eddi buğda içinə. Əkinçi hay-hay! Söyüş-savaş! Filan bəhman! Əy arvad, eşşəgləri rədd ed! Qəşti gəldi:

– Filan-bəhman olmuşu! Sən əşşəgləri vill edmişəng əkinəng içinə, nədən?

Bir kəppə belinən vurdu munıng kinni dəminə, əşşəgdən pırt oldı aşşağı. Gudərəg hərəkətlədi vurdu başşı içinə:

– Əy babam! Əy nənəm! Əy arvadım! Arvadımı vurdu öldürdü.

Çığır-bəğir, kişi dedi:

– Həy öyün yandı! Heş nə demə! Nağard seyrən verəm belənə?

Dedi:

¹ Gizlənmək

– Bu börküm dolusuça göræg cəvahirat verən (o zamanıng pulunu). Əgər verməding, mən arvadım qanını allam beləndən.

Gətirdi hər bəddəxlığı munıng börkünü dolurdu, verdi-yov, bu da bastı xorcunıng içinə. Arvadı da buralara bir yerə çalağorr eddi¹, sürdü.

Gözü göy Kossanıng kakası xəbər oldı bir ata mindiyov, düştü munıng dalına. Gəldi etişti bir dəştowana². Dedi:

– Bir beləyi zaddır sən görmədin gedə?

Dedi:

– Bir beləyin şərriidi burdan geddi.

Dedi:

– Əy öyü yanaydı! Gə tə düşəg quluncuna, tutak boasını yandırmaq.

Xulasa, munnar gəldilər etiştilər Gudərəgə. Dedilər:

– Gudərəg, sən neyə bu işi gördün munnarınan?

Dedi:

– Mən bir iş görməmişəm.

Gözü göy Kossanıng kakasına dedi:

– Sən atını ver mənə, onna sən hər saal³ varıng soruş.

Bu atı aldıyov, xorcun-morcunu da addı atıng üssünə yov, bir o an-bu ana baxtı yov, çabdı. De ged ha! Munlar da ikki-yanlı düştülər bununq quluncuna dedilər, peyini sürrəg bullaq. Bu da gəldi kaka yanına. Munlar da turru, surağınan⁴ gəldilər buldular beləsini. Gudərəg dedi:

– Xısarət seyrəngiz? Mən verrəm beləngizə, vəli burda qalasınız səhər təglifinizi məhlim edəm.

Dedi:

¹ Kəfənləmədən, məzar qazmadan təcili dəfn etmək

² Tarlanı qoruyan adam

³ Sual

⁴ Sorağınan

– Bura yataranız, əyər işşədiniz nənəm ölür, əyər rıqladınız bovam ölür. Bu ikki işi görməyəsınız be gecə. Mənim nənə-boam bu ikki işə həssasdır. Səhər ola, hər nə seyrəngiz verrəm, atını da verrəm. Dedilər:

– Olsun. Yanı biz özümüzü saxlada bilmək!?

Ağa, şam yaddılar, uxuya düştülər. Bu turdu bir xurda kaççı düzəddiyov, gətirdi burda tögdü bunun paççası içinə yov, bir xurda su da tögdü onun paççası içinə. Kaççı dağıdı bu bir diksindiyo, qaşşığ da Gudərəgin əlindən vill oldu düştü muning paççası içinə. Səhər oldı Gudərək turdu çıxtı bun üssünə:

– Əy nənəm! Əy bovam! Əy nənəm! Əy bovam!

Turdu çiğitməyə nənəm bovamı başladdı:

– Dedim, işşəməying. Dedim, rıqlamaying, nənəm ölür, bovam ölür.

Turdular əyəği,¹ biri dedi:

– Oul! Bax görəg nə yiş görmüşən?

Turdular baxtılar, biri dedi:

– Ağa, mən işşəmişəm.

O dedi:

– Mən də rıqlamışam, rıqlamışam ki heç, qaşşığını da si..... Nəyi edəg, nic edəg?

Dedilər:

– Nə turmuşan!? Bu tə puştubunda² əzadarlıq edir, fərar edəg. Nə turmuşan?

Turdular kov-kov³ öydən vurdular yazziya əlfərar! Bu da gəlđi kakaya dedi:

– Kaka, gözü göy Kossa yanına demədim turma!

Heç, təmam oldu, vardı geddi.

¹ Ayağa durdular

² Evin üstü, çardağ

³ İməkləmək

AXSAQ CEYRAN (2)

Deyr, bir oba bir yerdə dirrilig edirmiş. Kişi çox zalumu-muş, arvad-uşşağa zulm edirmiş. Bir gün kişi bir yolunan gedirmiş bir para daş görür rənli-pənli, xoşu gələr deyər, bulları aparam uşşağlarım. Əl edər bir para bu daştan dollurur ovcu-na, tökər cibinə, apara uşşağlara. Eyə etirənnə gəlir daşları verə uşşağlara, görür oh, Tarı verən! Bu kummuca daşlar varı buğda olmuş. Çox xoşal olur, bir para covalınan xora¹ götürür, o bir neççə əşşəg salur cilovna, düşər yola. Gedər etişər daşlı məhlə. Covalları qablar daştan, gəlir coval ağzını bağləyər, ipi az gəlir. Bura ip, ora ip. Bir para gəzər görür bir şiriğ şikilləcə düşmüş bir çuqqura². Əl edər ipi götürə, görür ip gəlməyər. Çəkər, görür iping quluncu tükənməyər. Öz yanınna deyər: “Bay!? Bu neyə buğat³ uzun ollı!?” Bir para daha çəkər, çəkər görür innər bu ipinən bir zad daha da gəlir. Gəlir, gəlir, tə bir divdir. Bir ala-pula dişi mənli dəvirə-dəli⁴ zad. Div çıxər uxarı, tə çox da əsəbanıdır, deyər:

– Adamı-zad! Burda nə gəzirən?!

Kişi qorxar deyər:

– Qurbanıng ollum, məm bir gunah yoxum. Beləyi–beləyi gəlmiş başşıma.

Daha burda div kişiyi vill edməyər, mucab olmeyrdi⁵. Eyi yanımış kişi gördi fayda yoxu, dedi:

– Mənnə ikki uşağ var, hər birini sədin⁶ verrəm belənə, məm başımnan əl götür.

Div dedi:

¹ Toxunma kisə

² Çuxura

³ Bu qədər

⁴ Tərs

⁵ Razi olmaq, qəbul etmək

⁶ 100 baş mənasında

– Ossun.

Qərar olli, kişi səhər uşağların birini gətirə. Kişi eyə geddiyo məsələyi arvada dedi. Qızı beyigtəri heşidirdi. Yovaşca geddi kakasına dedi:

– Nə turmuşan? Bovam seyr beləmizi verə divə.

Oğul dedi:

– Nic edəg? Nəyin qəçəg? Əgər qəşsəg bovam ikkimizi də gecə bəllər tutar.

Qız ki, əqqiltəridi dedi:

– Səhər suya gedənnə mən deyərəm hamama gedirəm, darağı aparmam. Sən də bacımın darağı qalmış. Darağ gətirməgi mahan ed, gəl tə qəçəg.

Qız gecə bir para vəsayıl yığdı bir çıqqınə, neççə günün yeməlisini də qoydu torbeyə, yaddılar.¹ Səhər olli, bacısı geddi suya, oğul ta darağı aparmağa geddi. Div gəlli kişining qapusuna:

– Hanı? Qərarumuz nic olli?

Kişi gəlli uşaqları bəllədi, gördü yox. Kişi divə dedi:

– Ged çeşməyə sarı, ordadılar.

Div qəşti suya sarı yov gördü uşşağlar qəçə-qəçə irəğ olırlar. Uşşağlar etişti bir böyüq dəreyə yov dedilər:

– Nic edəg, nic edməyəg?

Munu demədim, qızə nənəsi bir göy muncuğ vermiş demişti: “Hər yerdə girrə² düştüyüz, bu muncuğunan danışınq, deyər nic edəyiz?”. Qız muncuğu çağadar, atar suya, deyər: “Ay su, yol ver biz gəçəg”. Burda su azardı, uşşağlar gəşti. Yov uşşağlar gəçənnən sora su genə çox olli. Div etirdi suya, ürəg edmədi suya vura. Div gəlli çıxtı bir mulla³ şiklinə dedi:

¹ Yatdılar

² Çətinlik

³ Molla

– Uşağlar, mən bir yolunan gedənəm seyrəm sudan ge-
çəm, siz nəkin gəstiyiz? Handan gəstiniz?

Qız suyung bir gum yerini ki, kəfərmişti¹ görsəddi dedi:

– Mulla, attıla o daş üssünə də gəl.

Div deyrdi şaad² uşşağlar heş nə bilmeyr, o gərçək danı-
şır, qıçını qodu yanı daş üssünnə adlaya ki, gurgum düştü suya,
battı. Uşşağlar ki, zalım bova yo div əlinnən qurtulmuşlardı,
baş götürdilər dedilər, varasığ gedəg bir ayrı məhələ. Bir yeri-
nən geddilər. Xulassa, ac ollular, suyuz ollular. Bir çoban gör-
dülər, dedilər:

– Çoban dayı, buralarda su harda var?

Çoban dedi:

– O yalla bir çeşmə var. Vəli, həvasıyz ola o ceyran suyu-
dur. O sudan içmeyəyz, əgər içsəyz ağsağ ceyran ollayız.
Qıləncə³ o sudan iləri gedənnə bir ayrı çeşmə var, o adam çeş-
məsidir. O sudan içə billəngiz.

Uşağlar yola düştü. Əvvəlki çeşməyə etirdlər çox suyu-
zudular. Qız kakasına dedi:

– Edmeyə bu sudan içən a!

Yola düştülər. Burda oğul bacısı darağını ceyran çeşmə-
sinə əmnən yerə qoydı, tə darağ mahnasına geri dönə. Bir azca
gedənnən sora oğul bacısına dedi:

– Bacı, darağing çeşmədə qallı, bükiləm⁴ gətirəm.

Qız gəlli bükilə oğul qoymadı. Dedi:

– Mən ələ inni gəlləm.

Oğul çeşməyə etirənnə həmi suyuzdan, həmi də bir az
kuncukovlığdan dedi, qoy mən bu sudan bir ağız içəm, beyə
nic olur? Qız hər nə turdı kaka gəlmədi. Birdən baxtı gördi tə

¹ Köpüklənmək

² Ola bilsin ki

³ Bir az

⁴ Qayıdam

eyi yansın! Bir axsağ ceyran gəlir beləsinə sarı. Billi ki, oğul sudan içmiş. Yox, çox ağladı. Daha geddilər etiştirilər o bir çeşməyə, su iştilər yornağlarını allılar, daa ələ orda uxuya¹ geddilər. Qız diştə² gördü kakası adam şiklinə bükilmiş, birdən xoşallıqdan diksinni, oyannı. Gördü kaka yuox. Ələ burda kakası yolunu gözlədi, axsağ ceyran gəlli, dedi:

– Bacı, gedmiştim yeməli gətirəm.

Daha bullar ələ bu su üssünnə qallılar. Bacı günnüz gedirdi bir ağac başına ağsağ ceyranı gözleyrdi. Kaka da gedirdi həmi yayıla, həmi də bir zad bula gətirə verə bacusuna. Bacı da axsağ ceyrana demişti, çox irağa gedmə, birdən beləni vurullar, şikar edəllər. Gəşti yo, o məntəğining xanı, ya şahı oğlu gəlli şikala. Yorullı, gəlli ələ bu su üssünə. Əyilli çeşmədən su içə gördü innər bir adam əksi bu su içinnə. Uxarı baxtı, tə bir qız ağac başınna. Şah oğlu qızə dedi:

– Gəl aşsağı.

Qız qorxtı gəlmədi. Hər nic eddi qız aşsağı gəlmədi. Oğul turdu təbərinən bu ağacı vurmağa. Vurdu, vurdu, şam olli³. Yorullı, vardı geddi kaxa, dedi, səhər gəlləm ağacınq qalanını vurram, kəsərəm. Səhər gəlli gördü tə bu ağacınq kunnası⁴ bu tənəsi salum-salum yerinnə. Genə bənə eddi⁵ vurmağa. Şam olli, yorullu genə vill eddi, vardı geddi. Səhər gəlli gördü tə dünənki kəstigi ələ varı yerinnə. Demə, ağsağ ceyran gecə gəlirmiş bu ağacı yaleyrmiş. Ağacınq kəsilmiş, vurulmuş yerləri bitir xub olırmış⁶. Oğul gəlli geddi, gəlli geddi, gördü fayda yuoxu. Dönənnə geddi cəryanı bovasına dedi. Dedi:

¹ Yuxuya

² Yuxuda

³ Axşam olmaq

⁴ Ağacın gövdəsi

⁵ İşə başlamaq

⁶ Sağalmaq

– Mənim bir beləyi oyun başıma gəlmiş, aşşığ olmuşam bir qızə, qız bir ağac başınna. Hər cur olmuş bəkəm bu qızı gətirəngiz kota, mən alam.

Şah adamlarını çağırdı cayıza qodu. Dedi:

– Hər kəs bu qızı aşşağı gətirə bilsə, buğat tıla¹ verrəm beləsinə.

Bir hoqqabaz qərri dedi:

– Mən bu işi görürəm.

Bir para kohna şəlitə² götürdü bir qazanın geddi kəzzə-yı su üssünə. Kor-kor bir para xırrı–xışal³ yostu, bir para selinti⁴ yıgdi, ot edə tə su qəynədə rəxt yuva. Gəlli qazanı dəvirə qodu, bənə eddi bu qazanın ardına su tögmeyə. Qız də bu ağac başınnan gözleyr. Dedi:

– Qərri ana, nə iş görirən? Qazanı dəvirə qomuşan.

Qərri dedi:

– Bəbəm, kimən? Seyrəm su qəynədəm, rəxtimi yuvam, gözüm görmeyr. Tarı axır-ağbatını xeyr edə, görəg mənə köməg edərən qazanı dolluran, bir ot edən, bir su qəynədəg.

Qız gəlli aşşağı qərrining rəxtini yudu. Qərri dedi:

– Bəbəm, mənim başım na qəşşinir, gör mənim başımı bir yuvaran, bir darağ çəkən?

Qız gəlli qərrining başını yudıyo, oturdı daramağa, demə tə ələ burda qərri innə–ipligini çağardar qızıng rəxtini yovaşca tikər öz rəxtinə. Qərar da qomuşlarmış ki, hər vəxt Qərri rəxti tigdi itələyə, qazan tökülə ocağa. Ocağ tüt edənnə şah adamları qəçə qızı tuta. Ələ burda Qərri qazana vuranna qazan dəvirdi, tüt qovzannı⁵ assumana ki, adamlar qəçişti. Qız dedi:

– Əy ağac, əyil tə çıxəm başına! Duşmən yovuğlaştı!

¹ Qızıl

² Köhnəlmiş uzun ətək

³ Qurumuş ot

⁴ Selin gətirdiyi odun parçaları və ağacın budaqları

⁵ Qalxdı

Ağacı bir laxası əyilli, qız əl addı gedə uxarı, əvi yanmış Qərri tikiliydi beləsinə, gedə bilmədi. Şah adamları beləsinə tudduyov apardılar qəsrə. Orda daha məcbur olli şah oğluynan toy edə. Axsag ceyran da gəlirdi ehtiyatınan qəsr dovruna gəzirdi, gecə də gedirdi bir pənaha yatırdı. Bir müddədən sora vəzir qızı ki, şah oğluna göyn bağlamıştı öz yanunna fikr eddi dedi ki, mən bu gəlini bir kovsı kələginən¹ qəsirdən yazzıya çağardasım şərrinnən rahat olam.

Xulassa, bir gün gəzdirməg mahnasıynan gəlini yazzıya çağarddı. Vəzir qızı, adamlarına demişti bir quyu qazaraniz, üssinə bir qalı ataraniz, mən bu gəlini gətirrəm oturdam bura tə düşə quyuya. Ələ belə də eddilər, gəlin düşti quyuya. Xulassa, muddət ollu gəlin ölmədi. Gəlin nə uşsağlıydı. Vəzir qızı gəlin lebəslərini geydiyo, bir patıl bağladı qarnına yanı uşsağlıdır geddi qəsrə. Axsag ceyran ki, irağdan bu cəryanı gözleydi gəlli quyunung üssünə, bacısı yanına. Vəzir qızı də ki, bilirdi ağsağ ceyran muning hoqqasını görmüş, vardı geddi şah oğluna dedi ki, məm halum pesdir, ceyran əti seyrəm, ağsağ ceyran əti arması edmişəm. Onna dedi də filan məntəğədə bir ağsağ ceyran var. Şah oğlu bir para mirşikəl² yolladı, gedələr bu ceyranı vuralar. Munı demədim gəlining də quyuda bir cummulu uşsağı olmuştu. Ağsağ ceyranna gəlirdi, bullara yeməli gətiriyrdi. Mirşikallar ceyranı gördülər. Biri qımçinnı, yanı kəman çəkə ata, mirşikalların biri dedi:

– Vurmayıng, turung görəg bu ceyranın nəssi gəlir bu quyu issinə. Boyleyr danışır, genə bükülir.

Mirşikallar yovuğ ollular quyuya tə quyuda innər bir qız xəlxi var, lala³ deyirirleyr. Gəlli quyu issinə, gördilər bir gəlin quyu içinnə bir uşsağ qomuş bu dizi issinə, bir uşsağ qomuş bu

¹ Hiylə

² Mahir ovçu

³ Layla, mahnı

dizi issinə, lala deyir: “Lala derəm, lalan gələ, ağsağ ceyran dayıng gələ”. Dedilər:

– Sən kiməng?

Gəlin dedi:

– Məni burdan çağadıng tə deyəm kiməm.

Gəlini çağaddılar. Gəlin dedi, mən filanı kəsəm o beləyi gəlli başuma. Yov mirşikallar gəlining uşsağını, həmi də ağsağ ceyranı qəsrə apardılar. Vəzir qızını də tuddular ac qətir, bəc qətir eddilər. Hər qıçını bir çamuş qətirə bağladılar, çəgdilər ortadan aralannı. Bu da ağsağ ceyran mətəl. Göydən üç alma gəlli. Biri mənim, biri sizing, biri də mətəl deyəning.

YAN OĞUL

Bir adamıng oğlu olmeyrmış. Gedər daha alır, imamza-daya yalvarur, piri ləgləgə çaput bağlar, ora gedər, bura gedər, tə bir oğlu ola. Bir həkim beləsinə deyər:

– Arvadıng uşağı kərəz¹ alma həvəsi edənnə, arma edən-nə bir alma tutası üzünə. Əyə almayı yedi, uşağıng qız olur. Əyə baxtı iradə eddi, yemədisə uşağıng oğul olur.

Arvadı arma edər, bir alma gətirir verir beləsinə. Arvad hər nə edər özünü saxlaya bilməz, deyər:

– İnni yarısını yeyəm, yarısı da qala, beyə nic olur!

O yarısı ələ almadur. Almanıng yarısını yeyər. Bir oğlu olur, bir yanı varumuş, bir yanı yoxumuş. Bir göz, bir əl, bir qıç, ələ belə. Bir yanı görünmeyrmış. Fiziki dəyilmiş. Bunung adını qoyar Təkk oğul. Bir muddəttən sora ki, böyüg olur alayına çıxər, xəlx görür. Adı olur Yan oğul. Daha bu oğul olur bir görsədmə, bir görgü, bir həyula². Məsələn, kişi deyrmış bəbəm, bir tərəkə qaz gətir ayranumuza buleyæg, Yan oğul gedir-

¹ Zamanında

² Məxluc

miş bir bən, ya kulxun¹ ağacını yeriyən qazıyrmış, bəlgi-budağ edirmiş, kunnasını qoymuş çininə, gətiyirmiş. Nənəsi deyrmiş, ged sacumuz altı içi odun gətir, çörəg yapam. Gediymiş alıc ağacını² dibinnən qazıyrmış, gətiyirmiş. Oğlum ged bir zad gətir çadma³ edək. Gediymiş üç kunar ağacı⁴ atırmış çinnə⁵ gətiyirmiş. Deyllərmiş, ged üç ocağ daşı gətir. Gedirmiş üç kotur⁶ gətiyirmiş ki, daha heç kəs bulları qımmılda bilməyə⁷. Üç qətirçə daş gətiyirmiş. Əslən nacur⁸! Dəvirədəli! Daa ələ olur ki, kişi yosanır, varır gedər Tarıya yalvar-yaxara ki, əy Tarı! Arzum budur ya bu adamızad işi gör-rə, işi adam hessabuna ola, div işi görməyə, ya da o yannı, gör-rünməz yannı mən görəm. Bu ikkiyng, bu ikki diləgin birni ver mənə. Bulları pirləgləgə⁹ deyər. Deyər, bir gözün kor olası, bir əlin ləhm olası¹⁰, malıng gedəsi, varı pulunu verəsin fəğirə, beləni yox edər, deyər, varı zaddan olasıng ta o yannı görən ama rovalı¹¹ dəyşilməz. Kişi fikr edər, deyər: “Bu oğulun işləri mənim işinnən gəlmeyr, ama şah işinnən gəlir ki! Şayad şah səyə bir qoşuna yeməli bişirə, bir sac varı ola ki, üç bən ağacı da qodun altına yer varı ola”.

Bu şah işinnən gəlir. Adam yola salır şah içi, şah deyər:

¹ Saqız ağacı

² Yemişan ağacı

³ Ağac budaqlarından düzəldilmiş, təxminən 2 metr uzunluğunda olan üç dirəyin uclarını birləşdirərək bir-birinə çarpazlaşdırmaqla düzəldilən, çubuq kimi bəzi əşyaları asmaq üçün köçərilərin istifadə etdiyi daşınması mümkün olan alət

⁴ Sidr ağacı

⁵ Çiyininə

⁶ Böyük daş, qaya parçası

⁷ Yerindən tərpədə bilməzmiş

⁸ Tərs

⁹ Dilək, arzu ağacı

¹⁰ İflək olmaq

¹¹ Yor-yordam

– Gətiring.

Gətirillər. Deyər:

– Bu ağacı qaz.

Qazar. Deyər:

– Bu daşı qovza.

Qovzeyər. Deyər:

– Burayı dəvir¹.

Dəvirir. Deyər:

– Bu qətiri götür.

Götürür.

Görür qəzzəb edmiş başına! Bu zilzilədir. Şah turur deyər:

– Təgcə yol budur ki, düşmənlərimi qorxudmaq için hər ölkənin pəhləvanları gələ Yan oğulunan küşkürüg² tuta tə onlar hesab apara, qorxa.

Bir para tovfa³ ad deyillərdi yadıma dəyil. Deyillərdi, Murtu şahı gələr, pəhləvanı gələr, Yəcuc-Məcuc pəhləvanı gələr, Çin pəhləvanı gələr. Gəllilər küşkürügə, tutar atar göyə belələrini. Deyəllər:

– Ağa, biz tovba!

Şah gəlir, deyər:

– Ağırılığınca tila seyrəm verəm belənə.

Deyər:

– Mən heş nə dəyləm, mən bir yanam. O nənə ki, mənə doğmuş həqq onunnur. Mən nəməneyəm!? Munu vering nənəmə.

Deyəllər:

– Munu sən götür, ələ buğarta⁴ verrəg nənənə.

¹ Çevirmək, yerindən tərpədmək

² Güləşmə

³ Qəribə, qeyri-adi

⁴ Bu qədər

Hər nə muna verillər, döyə, at, mal, tıla, əbrişim, ələ bu-ğarta da verillər anasına. Ana deyər:

– Mənnə daa heş nə yox, al-əyağım gedmiş, seyrəm nedəm!?

Deyəllər:

– Şah demiş bağışlanası.

Deyər:

– Ələ bu ki, deyrəm. Mən düştüm diləglərim quluncuna, hər kə düştü diləg quluncuna əzziləsidir, yox olasıdır. Mənnən ibrət tutun, diləg quluncuna düşməying, vax quluncuna düşməying. Diləg diləying, ama vax quluncuna düşməying. Hər kəs vax quluncuna düştü vaylım-leylimnə qalar. Vaylım-leylimnə qalanna əlinə gələni qoyar tarazının bir tayına, əlinnən gedəni qoyar bir tayına, onna görür özü kül olmuş, o gül olmuş. İnni, gül külü seyrn edə?! Kül gülü seyrn edə!?

RAHDAR İLE BİRAH

Rahdarınan Birah ikki kakaymış, gedəllər dağa, bir gənc bulullar. Birah tamaha qəçər. Deyər, gənci özüm apararam, kakamın da gözünü çağadaram, ataram bura. Kim gəliyr bizi gəzə görə nic ollu. Birah Rahdarın gözünü çağadar, gənci də atar bir torbaya, kakayı da vill edər dağa, atar bir şikəftə, varır gedər. Şam olur, ikki göyərçin gəlir qonur bu şikəftə. Göyərçinlər burda danışmış. Biri-birinə deyrmiş:

– Bacı, filanı kəmər arasınna bir nar ağacı var, hər kəs ki, dəli ola, o nar tərəkəsiynən¹ vuran xub olur.

Biri deyər:

¹ Yaşıl çubuq

– Bacı, bir köpəgdir, hər kəs səqqət edə¹ beləsini, günnüz ayaydın gecə olur beləsinə. Məsələn, əgər kor olsa, günnüzü ayaydın gecələyin görür.

Biri genə deyər:

– Filanı dağda bir kəmər var, o kəmərdə bir gənc var. Bir siçannır o gəncdən tək-tək sikkə çəkiyr, gətiriyir bəri dəligi dəminə.

Rahdar bulları eşidiyrmış, turur ayağı. Daha kortap-kortap daşa düş o ora dəy, o bura dəymə, gəlir ələ köpəg səsiy-nən etirir obaya. Etirənnə köpəyi tutar boğar, boğanna gözü dəmi bir azcaça açılır, ayaydın olur. Daha yovaş-yovaş gedər, gənci bular, tökər torbeyə. Ələ göyərçinləring verdigi nişana üssünnən gedər kəmər içinnəki nar ağacını da bulur, kəsər tökər torbeyə yov gəlir. Gəlir kənnə. Daha kəm-kəm gözü dəmi açılır, olur günnüz. Gəlir obalığa görür tə bir çıxırışmə var bir qıh-habalağ² var. Gəlir ələ bura xəbər alır ki, nic olmuş?

Deyəllər:

– Şah qızı dəli olmuş, hər nə edillər rəxt dalınna qomeyr, irtiy³, tikkəleyr.

Deyər:

– Mən bu qızı xub edsəm, nic edərəngiz?

Xəbər gedər şaha, deyəllər:

– Şah başing sağ olsun! Bir beləyi adam buluşmuş, deyər mən bu qızı xub edəm, nə hədiyyə edərəngiz?

Deyər:

– Əvingiz yanmadı! Nə turmuşanız? Geding, gətiring beləsini hər nə sədi⁴ verrəm beləsinə, tacı-təxtimi də verrəm beləsinə.

¹ Öldürmək

² Qışqırmaq, bağırmaq

³ Yırtır

⁴ İstəsə

Xulassa, gətirir deyər:

– Qızı gətiring.

Deyəllər:

– Qız lüttür. Hər nə edirəg lebas yovudmeyr, heç kədə¹ əlacını edmeyr.

Deyər:

– Eyb yoxu, bir çapud dolayıng beləsinə, gətiring tə beləsinə xub edəm.

Aman verməz, tərəkələri çağadar, beş-on kəstirir beləsinə ki, qız çıxır ki, hanı menim rəxtim? Hay, dadıma gəlin! Rəxtimi gətirin! Qız lebasını geyər sağ-salum oturur. Şah daha qərar edmişmiş, beləsinə aparır uxarı, tacı-təxtə şahlığını verir beləsinə. Qızı də verir beləsinə.

Bir gün oturmuşumuş qəsring eyvanına, görür tə kakası bir torba atmış dalına kuççalarda gədaylıq edir. Əmr edər deyər:

– Gedin o torbalıyı gətiring uxarı.

Deyər:

– Aparıng yuyuşurun, geydiring, təmis edıng gətiring yanıma.

Birahı təmis-tumus edəllər², təmam o kəmal gətirillər Rahdar huzuruna. Orda Birah görür tarınnan gələ! Bu ələ kakasıdır. Rahdar deyər:

– Neyə məni belə eddin? Gözüümü çağaddıng, addıng dağa? Mən ələ o Rahdaram.

Deyər:

– Bilmədim tamaha qəştim. İnni də beləyin olmuşam.

Bu da genə kakalığa qəbul edər beləsinə. Bir dərəcə də verir beləsinə ki, ələ burda qala. Dossumuz ola Rahdar,

¹ Heç kəs də

² Çimdirmək

düşmənimiz ola Birah. Göydən üç alma gəlli. Biri mətəl deyəning, biri qulağ asaning, biri də Rahdaring.

GÜN AY XANIM

Bir kişiymiş, arvad-qızıynən dirrilig edillərmiş. Qızınq adı Fadma xanımmış. Bir para sığır də varlarıymış. Bir dul arvad buluşar, bir qız də varıymış. Gəlir qonşu olur bullara. Bu tazza qonşu qollugəlin düzədirmiş qızı, apayirmiş o sığırlı obe-yə, o qızə deyrmiş:

– Bax, mənim nənəm qollugəlin düzədir, səning nənəng düzədə bilmeyr, heş nə əlinnən gəlmeyr.

Daa bir gün bu qız gəlir, deyər:

– Sən ki, qızınə qollugəlin düzədirəng, mənim içi də düzəd.

Deyər:

– Bir şərtə, əyə geddin nənəni öllürdin məni allıng bova-na, mən nə qollugəlin düzədərəm belənə.

Dul arvad Fadma xanıma örgədər, deyər:

– Suyə gedənnə nənən ki, əyilli dol ata birkədən su çəkə, itələ at quyuya beləsini.

Bu yolu da qoyar cilovuna. Bu bəddəx uşşaq da ələ belə edər. Nənəsini götürür gedər birkədən su çəkə, nənəsi əyilir dol atar, bu itələyənnə gedər birkə içinə. Gəlir əvə deyər:

– Xob, inni mənə qolluqəlin düzəd.

Dul arvad deyər:

– Yov, sən məni alasıng bovaana, tə mən orda belənə qollugəlin düzədəm.

Deyər:

– Xob, mən nəyin səni alam bovama?

Deyər:

– Bir gün yeməli bişirmə, bir gün çörəg yapma, bir gün əvi tök, yığıştırmə, bovana də, bova, daa bizim edən yoxumuz. Burda bir arvad var, munu alam belənə.

Daha burda kəççəl xanımın nənəsini alır bovasına. Daha Fadma xanımın günü yaman olur. Dul arvad Fadma xanıma bir kirman¹ düzədən, o bir buğattaca ün² verir, deyər:

– Ged, bu sığrləri də apar o çəmə otar, şam da gəl.

Bir arpa tappusı da veyirmiş beləsinə, bu bəddəx daha gedirmiş ora ağleyrmiş. Deyrmiş, bu ünü də əyirəsin gətirən. Bu çəmnə bir div əvi də varumuş. Bir günü nic olur ki, bu bəddəx ələ burda ağleyrmiş, kirmanı da əyirə bilmeyrmiş. Birdən burda bir yel-yepələg, toz-boğanaq qovzannı bunun üngini götürdi apardı attı div dəliginə. Qız daha qəbziruh ollu³ dedi:

– Bovam yannı! Ün ki geddi, özümü də yeyər.

Ələ burda ağleyrdi, vurirdi başı-döşünə, gördü bir zeyfə xəlxi⁴ gəlli, turdu qərşisinə dedi:

– Nəssin?

Dedi:

– Ünnümi el apardı addı div dəliginə, qorxirəm gedəm gətirəm. Əgər gətirməsəm, bovam arvadı beləmi öllürür.

Dedi:

– Əslən narahat olma! Gedərən bəridən ki, geddin əvvəl beləsinə bir salam verrən.

Onna belənnən çox zadlar xəbər alır. Deyər, mənim başıma bax, bitimi tut, qorxmeyənə. Mən də ələ bəri turmuşam. Gedərən. Bəridən gedənnə bir salam verir. Div deyər:

– Xoş gəlling.

Deyər:

¹ Yun didən dəmir

² Yun

³ Qorxmaq

⁴ Qadınlar

– Ünnüm gəlmiş bura, seyrəm aparam.

Deyər:

– Gə bura məm başıma bax, beləmi bitlə, başımı dara, saççımı hör, onna üngüngi göti get.

O arvad da ki, gəlmişmiş yanına nənəsinin ruhuymuş.

Deyər:

– Qorxma ged.

Qız gedər, div deyər:

– Gə mənim bitimə bax.

Nənəsinin ruhu deyər:

– Qorxmeyən ə! Munıng biti qərəböycigçədir, ged tut, saççını da dara. Hər nə də verdi allang, edmeyə almeyəng ə!

Bu da nənəsi dedigini edər. O ruhaqqı nənəsiymiş. Div deyər:

– Gedən ki, bir qızən allınnan¹ ayınan gün çıxə.

Qız gəlir bəri, görür əvi yansın! Allınnan ayınan gün şöhlə² veriyr. Ələ burda ağleyrmış ki, nic edəsi. Deyrmış, mən əvə gedənnə zənbovam³ beləmi vurası, deyə bu nədir! Genə anasının ruhu gəlir deyər:

– Əssən ağlama!

Aman verməz hər nə ip varıymış nənəsi əyirir ip edər, qoyar boğçasının içinə, arpa tappısını da atar yazzıya bir xub, yeməli də verir yeyəro, ikki həfrən yağlıg da bağlar allına deyər, var ged. Gedər, arvadak kı görür bəh! Bu innər hissabıca⁴ kirmanı əyirmiş, bir gülgəz yağlıg da allına bağlamışo gəlmiş. Şəkk edər. Bir covallız o innə atar bir qərənni yerə, deyər:

– Ged covallız filan yerdədir, götür gəl.

¹ Alnından

² Şölə, işıq

³ Babanın yoldaşı

⁴ Yaxşıca

Bu gedər bir para təppirəpp edər, allını açanna işşığ düşər, yovaşca covallızı bulur gətirir. Arvad anlar. Deyər:

– Sən nic edmişəng ki, belə olmuşan?

Deyər:

– Həyə, halı-qəziyə beləyin ollu.

Arvad deyər:

– Bacını da aparasıng ələ beləyin ay-gün atan allına gətirən.

Deyər:

– Ossun.

Daha bir gün onu da götürür gedər. Div dəliginə ün yumağın atar. Fadma xanım ögə bacısına deyər:

– Geddin içəri salam verrəng, elə edərən belə edərəng, bu çox bətələcayıbdır¹, qorxmeyən.

Bu qiz gedər içəri qorxar, çığırır, divin dediginə də qulağ asmaz. Div də deyər:

– Gedən ki, dəyən yerə allınan bir d.....ğ çıxə!

Daha bullar günə gəliyllərmiş bu çəmə sığır otarıllarmış. Bir günü şah oğlu toy ediyrmış. Yov kəççəl xanımınan anası bəzənir gedər toya. Muna da bir arpa tappusuynan kirmanı verillər, deyəllər gedərən sığırımızı otarran, ipi də əyirrən. Bu da gedər. Orda ki, sığırləri otariyrmış çox da ağleyrmış, deyrmış mən nic ollu neyə nənəmi əllən verdim, inni o gedmiş toya, mənə burda tək sığır otariram. Gecə də gələnə beləmi vurası, bağleyə qərənni yerə. Ələ burdaymış birdən anasının ruhu gəlir. Deyər:

– Nəssin?

Deyər:

– Həyə zənbovaminan qızı geddi toya, mənə də yolladılar sığırə.

Deyər:

¹ Qeyri-adi varlıq

– Əslən narahat olma! Ələ innicə beləni yollaram toya.

Aman verməz bir çəmədan gətiriro bir ağ at, beləsini bə-zədəro minnirir. Allınnayı yağlığı da açar. Deyər:

– Bəridən ki, geddin tə şah oğlu gəlməsə, atıng ügənini tudmasa enmeyənə! Hər kəs gəlli enmən. Oturanna ki, belənə yeməli gətirdilər de, mən beləyin yeməli yemeyrəm. De, mən yumurtanın sarısını çörəyin ortasını seyrəm.

Anasının ruhu deyər:

– Fəğət ehtiyat edərən kəşini laylameyan! Kələşin bir yerdə düşmeyə!

Deyər:

– Ossun.

Qız çaparo, çaparo, çapar gedər etirir toya. Toy da vurulıymış. Xəlx deyər:

– Xudaya! Bir beləyi ağ atlı gəlmiş, gedəg görəg kimnir! Nəyi zaddir!

Anasının ruhu da qədəğən edər, deyər:

– Dedilərsə hardan gəlirən de, mən Ənşırığdən gəlirəm, Mənşırırğə gedirəm.

Daha qərəbaşlar gəlir, vəzir gəlir, vuzur gəlir bu enməz. Daa şah oğlu gəlir tutar munung atının ügəninən aparır otur-dar beləsini ağ çadırıng içinə. Görür kəççəl xanımınan nənəsi də ələ ora muzz edmiş¹ oturmuş. Munu da tanımazlar. Nahar gətirillər. Deyər:

– Mən fəğət yumurtanın sarısını, çörəyin ortasını yey-rəm.

Xulasa, yeməlisini də yeyər, gün nə əyilmişmiş, tez turur əyəği, öz yanınna deyər: “Mən tez gedəsim, kirman əyirəm, sığirləri otaram”.

¹ Bir küncdə oturmaq

Turur minir ata, hulən edər çapar gedər. Gəlir bir çayumuş gəçə, bir dug vurur¹. Şah oğlu deyər:

– Toyu vill eding, baxıng görəg bu nəyi zaddır? Nollu?

Qız tələsər ki, sudan tez gəçə, gəçənnə kələşi² düşər suya, axarınan gedər şah bağına. Gəlir obaya genə ağlaya-ağlaya vurur başşı içinə. Genə ruh gəlir, deyər:

– Nəssin?

Deyər:

– Əyəqqabımınq tayını laylamışam³.

Deyər:

– Ağlama, özüm gedərəm bullam.

Tazza rəxtini tökəro genə kohna-kəvili geyər, yağlığı da bağlar allına. Bu müddəttə nənəsi də kirmanı əyirmiş, sığırləri otarmuşumuş. Gün batanna gedər əvə. Zənbovasıgili də toydan gəlir, tərəif edəllər ki, biz bögün toydaydıq, bir beləkin hissab gəlli toya. Heç bilmədik hayana geddi! Qız də heş nə deməzo yatar. Tovuş keləsi içinədə yatırdırmış beləsini. Bir gün şah oğlu quyu qazanları yollar, deyər:

– Gedin qənnatları arrıdıng tə su gələ bağa.

Muğənnilər gedər. Ələ burda ki, qənnatı arrıdıllarmış qızıng kələş tayısını birisi bulur. Gətirillər şah oğluna, deyəllər:

– Şah canıng sağ ola! Bir kələş biz bögün quyudan bulmuşak beləkinnir, altı tiladır.

Şah oğlu deyər:

– Həyə, bu ələ o qızıng kələşidir. Mən gəzəsim hər kəsin əyağına ollu, ələ onu alam.

Daha bir iddə bəsic edər kəfşi verir belələrinə, şəhrbəşəhr, kənbəkən, obabəoba gəzdiriro, bulmaz. Gedəllər şah yanna, deyəllər:

¹ Dayanmaq

² Ayaqqabı

³ İtirmişəm

– Şah başı sağ ola! Biz varı yeri gəzmışəg, hər kəsin əyağına geydirmişəg, olmamış, ya dardır, ya gendir, ya elədir, ya belə.

Bir adam deyər:

– Həy, filanı yerdə bir govban var, ikkicə qız varıdır. Orda çəmnə sığır otarır. Ora geddiniz?

Məhmur edər, deyər:

– Gedin ələ o ikki qızə də geydiring.

Gedəllər bulullar. Fadma xanıma geydirənnə əyəğinə bab olur. Xəbər aparullar şah oğluna ki, bir beləyi zad bulmuşak ama govban qızıdır.

Şah deyər:

– Bəbəm, əving yannı! Beyə olur sən bir govban qızı alan?

O deyər belə, bu deyər elə. Bu deyər, illa o lilla ələ bu. Mən daa munu şərt edmişəm. Munu mən alasım, özüm demişəm. Xuləssə, hayu-huy gəlillər sovcu¹. Şahınan vəzir gəlir sovcu. Govbanna qıçını çəkiyrmış yerə, deyrmış:

– Mən bir govbanam, siz bir şahınız, mənim qızım sizin dərdinizə dəyməz, sizin işinizə oğramaz.

Deyəllər:

– Olmaz, qızı seyəllər².

Xulassa, qızı verillər. Gün gəlür, gəlillər Fadma xanumu gəlin edələr. Arvad, Fadma xanımı qatar kərtənə³ içinə, ağzını da bağlar. Öz qızını yollar hamama. Vəzir-vuzur gəlmişimiş, bir hamamçı da özləriynən gətirmişlərmiş. Deyr, munung allınayı qozu kəsillərmiş, genə çıxıyrmış. Ələ burdaymışlar, xurus dinnileyənnə gedər puştubuna bun verirmiş, deyrmiş: “Quq-

¹ Qız istəməyə göndərilən adam, elçi

² İstəyirlər

³ Toyuq hini

qulu qu, quqqulu qu, Fadma xanım qallı tənür, kəççəl xanım allını yonır”. Bunı üş dəfə deyər. Bir böyügtər adam deyər:

– Qoying, görəg bu xurus nə deyər? Səs edməying, kil-habalağ çəgməyin görəg nədir.

Qulağ asallar, gedəllər kərtənəyi açallar tə Fadma xanım ki, ay-günnür ora qayımır. Fadma xanımlı aparıllar hamama yağlığını açallar tə gün, ay şöhlə çəkər. Kələşini də geydirillər, aparıllar. Vəzir oğlu görür bir daha allı-bağlı da orda var. Deyər:

– Bu muning bacısıdır, munu da mən alasım!

Gəlillər allı-da..... da alıllar vəzir oğuluna. Nənəsi gecə beləsinə bir bulaqqı şorba düzədər verir, bəddəx qız ishal edər. Aparıllar girdəgə. Çadır dovruna oğunirmiş, xərableyrmış deyrmış, bura gəlmə mən bulamışam, ora gəlmə mən bulamışam. Dossumuz olsun Fadma xanım, düşmənimiz də olsun kəççəl xanım. Göydən üç alma gəlli. Biri mətəl deyəning, biri qu-lağ asanın, biri də Fadma xanıming.

QARĞA QONAQLIĞI (UÇAR-QƏÇƏR)

Bir qarğaymış, o bir tilki. Qarğaymış, o bir tilki, yollaşmışlar. Bir gün tilkiyə qarğa deyər:

– Bir-biri qonağleyək.

Deyər:

–Xob, eyb yoxu.

Tilki deyər:

– Əvvəl mən səni qonağleyəm.

Deyə:

– Olsun.

Bir duurru su dizədər, sup şikilli şorba edər, aparır tekər bir tovanıg üssünə, diz sac, beddex qarğa gelir danıdanı danınan hər nə vurur, heş nə ağzuna gəlməz. Tilkinin özü gəlir, bir dil belə çəkər, bir dillə belə çəkər, varur gedər. Varur gedər,

novba dönir qarğeyə. Deyər, beğecə çün daa sən qonağan, bir qovurğa edəm, qovurğa edər, aparır tökər anzırıtın¹ içinə. Tilki hər nə mus vurur², hər nə elə edər, hər nə belə edər, görir ağzuna tikan batır, varır gedər. Qarğanın özi dimdiginən deşirir gedər.

Deyəllər, inni noba uçar-qəçərinnır. Uçar-qəçər oyneyəg, sən mənə qəçər örgədəsing, mənnə sənə uçar. Dəyər:

– Xob, inni kimin nobasıdır?

Tilki hoqqabazımiş, deyər:

– Mənim nobamnır.

Qarğayı alır dalına bu dərəyo, o dərəyo, bu təppəyo, o təppəyo, o buttəyo, o anzırıt qarğayı edər fəğət lütü-lüt, pərripit edər, atar yerə. Daa qarğa bəddəx pərri³ təkilməşimiş qəçər gedər bir şikafta ora bura. Bir beş-on, igirmi gün bəddəxlig edər, tə bir qanat-manat çağada⁴. Qanat çağardıro, gəlir deyər:

–Tilki kaka,⁵ inni sənnə gəl tə mən sənə uçar örgədəm.

Munı dəmədim, burda səhərgah axunnunan arvad dalaşar. Axunnunan arvadı cərləşər,⁶ mulla arvad dəyər, gədən ki, bir ilahı daşı, bir ilahı qəzzası gəssin düşsün başına. Burda ki, qarğa tilkiyi qoar dalı üssünə, gədər assımanın gözünə, axınna gəlir, ələ burda bir gölümüştə, dəsnamaz alırmış. Qomuşumuş amamasını,⁷ dəsnamaz alırmış burda, namaz ədə bu su qırağınna. Göl qırağıymış, dəyir qarğa də uçmuş gədirmiş assımana dəyirmiş:

¹ Tikanlı bir bitki

² Heyvanların bir şeyi qoxulaması

³ Qanadı

⁴ Qanad çıxartmaq

⁵ Hörmətli, böyük

⁶ Dava etmək

⁷ Əmmamə, molla papağı

– Tilki kaka, yəri¹ nağad² göyrən?

Dəyirmiş, məsələn, bir ovcum içiçə.

– İnni nağad göyirən?

Dəyərmiş bir sədəfımçə, daa ələ qədər. Dəyər:

– Yərdən nağad göyirən?

Deyər:

– Fəğət bir innə g..... göyrəm, innə dəligiçə dəyər.

Elə ordan tilkiyi villədənnə assımanın gəlmiş dəyirmiş ya gölə, ya xərmənə, ya gölə, ya xərmənə, ya gölə ya xərmənə ki, tappunan dəyər gölin içinə ki, axun qoyar üssinə. Axun deyər:

– Əvim yannı! Arvad qərğişi tudmuş, assıman daşı gəyıl.

Axun kələşi,³ əbayıyo, amamayı⁴, mohrı⁵, təzbiyi⁶ villə-dər, hu dəyər qəçər. Qəçər o gədər obaya, bu da düşər suyung içinə, heş nə olmaz. Turur əyəği, görür bəh, aba qoyılıdır, amama qoyılıdır, təzbiyo, mohro. Tilkiyə dəyəllər, mulla muning izinnənnir. Yov turur əyəği, gicimiş, bir bəddəxlığınən özünü də bir silkələr, oan o, buuan huşa gəlir, həyə, huşa gələnnə turur amamayı qoyar başına, abayı da atar çininə, təzbiyi, mohrı, kələşi də geyər gedirmiş. Elə burda ki gedirmiş qurd cilovunna çıxar deyər:

– Tilki kaka, hardaymısan? Bu dəsgahlar nədir varınnır?

Deyər:

– Bəh, sən ki bilməyrəng, məm munu qırx quzzu, qırx gəcə gətirmişəm vərmişəm, ta biləm içi toxumuşlaro, ovmuşlaro, düzədmışlər.

Qurd deyər:

¹ Yeri

² Nə qədər, nə məsafədə mənasında

³ Ayaqqabı

⁴ Əmammə

⁵ Möhür

⁶ Təsbeh

– Bəh! Mənim içi də düzədirən?

Deyər:

– Bah! Labu ki, düzədirəm, əyər sən o əməli edəng, əyər bu işləri görən həyə labu ki, düzədirəm. Sən qırx quzzı gəti ver mənə, tə aparam verəm kişiyyə, ünnünnən bələn içi düzədə. Özünü yəyə¹, ünnüni² də edə bələyi zad.

Daha bu bəddəx qurd düşər bu yazziya, o dərə, bu dərə, o dovar, bu dovar, ələ gecədə bir qırx günəncə qırx quzzu gətirir. Bu da elə yəyirmiş, o bu yəring altını qazırmış belə, belə, hər yana, ora otağ, bura otağ, dərrişini də döşşəyrmış əyəği altına, yatırmış, keyf edirmiş elə burda. Yering altına quyu qazırmış, eyə qurd gəlli bələ qəçə, o ana qəçə, bu ana qəçə. Xulassa, mət-ləb daha ələ gətirirmiş, daha axırkı gün qurd deyirmiş:

– Nağad daha var?

Deyrmiş, elə qolları qalmış, məsələn.

– Nağad daha var?

Daha elə bi zərəcə dirsəyi qalmış, bilmərəm abanın bu qattı qalmış, o qattı qalmış, həyə, möhr yerisi qalmış. Həyə, daa axırkı günüymiş, qurd deyər: “Bu məni alladır, bu innər mənə dərs verir. Deyər, bovan ərvahına³! Bir iş gətirəm başsına ki, keyf ədən!” Bu elə yatar, dəligin dəminə yatmışımı ki, gözlə-yə tilki çıxə. Tilki də bilir ki, daha gün axırkı günnir. Əyə qurd əlinə düştü, tikkə-tikkə ədəsi, tilki elə o ana bir dəlig dizədmışımı ki, qəçə. Qurd bura qapuya yadmuşumuş, bir görir ki, tilki ordan hərəkət etti ki, bu da burdan siççilər⁴. Bəddəx özüə ajlığ çəgmişimi, daha qurru muqavvaymış, qurd elə vərmiş tilki yemişimi ki, daa quluncunna hay-mədət edənnə quyruğunu qazar. Quyruğunu qazanna qurd deyər, ged, bir

¹ Yeyə

² Yununu

³ Ruhuna

⁴ Sıçramaq

nişana vurmuşam bələnə ki, hər yərə gədsəng özimingəng, bulasım bələngi yeyəm, səqqət edəm¹. Tilki gədər bir-ikki günne özünü pətti pənaha² qaym edər, görir fayda yoxudur. Gedər bir yal üssinnə bir uləyər³. Bir qov-qov edər, qov-qov edənnə bir qırx-əlli tilki buluşar. Tilki buluşar, o deyər:

– Billəngiz nə var?

Deyər:

– Yox.

Deyər:

– Mən bir bağ buanna, bir üzüm bağı icara edmişəm, gedək yiğək. Gedək yiğək, yəyəg, gətirəg.

Həyə munu dəmədim, üzümnən bir-kki xoşa qatar g...., bir-ikki dana qatar burnuna, bir-ikki dana qatar ağzına gəlir, qovqov edənnə tilkilər kopp olur gəlir. Deyər:

– Billəngiz, nə var?

Tilkilər deer:

– Bu nədir?

Deyər:

– Əvingiz yanmadı! Bir üzüm bağı icara edmişəm, axsı-ranna burnumdan, köh edənnə ağzumnan, o..... ardumnan üzüm gəlir, elə yemişəm ki, daha ölrəm. Nə gəzirəngiz orda-burda beləngizi qovalar, gedəg bura üzüm bağı bulmuşam tox yəyək, icara edmişəm, qəbzi-baratını da varım.

Xulassa, gədəro deyər:

– Billəngiz nə var?

Deyər:

– Yox.

Tilkilər hər nə mus-mus edər, heş nə bulmaz, deyər:

¹ Gəbərtmək

² pətti-pənah–gizli, dalda

³ ulayar

– Siz bilməyrəngiz, bu başınnadır, sizin əliniz ətirməz. Quyuğunuzu bağlayıng silking, silking¹ tökülə yeyıng.

İnni səyrmiş quyuqları qazıla, kələ edə bellerini ki, deyir daha xub ki, gözlər tilkilər quyuğunu bağləyər, özi gədər oanna bağ əyəsi yanınna, gözini bağlar bir vəq-vəqqədənnə, qovqov edənnə, çığıır:

– Hay bağban, bağıng talannı.

Ki kişi belinən qərişər içlərinə, deyir özü qəçər, deyər: “Əvingiz yanmadı! Nə qəbzə baxır, nə barata, qəçıng, ə qəçin!” Tilkilərə deyrmış: “Ya sağınnan, ya çəpinnən?” Bağbana deyrmış, hay bağban! Hay qaburğasınnan, hay saburğasınnan! Ya qaburğasınnan, ya saburğasınnan! Daha xulassa, bir beş-on, igirmisi qırçər quyuğunu, qırçər² kələ olur. Gədər qərişər, bular dəyər:

– Əving yanmadı! Sən ho gördin heş qəbzə, barata baxmadı, gördin mənim özimi də nabıd eddi.³ Nic edəm daha?⁴ Elə xub olmuş, elə quyuğunuz qazılmış, özinə heş nə ulmamış.

Gədər yığılır kopp olur, olur kələ soyu. Deyir, bir ginü qurd bullu bələsini dedi:

– Daha yaman gününür, axırki, canıngnır canıngı alam.

Deyər:

– Qurd kaka, əving abad olmadı! Nəyə bələ edəng?

Deyər:

– Əving abad olmadı, sən mənim qırx quzzumı yeding, sən qərar ollu aba dizədən. Deyər:

– Mən dəyllim.

Deyər:

– Səni nişana vurmuşam, quyuğung yox.

¹ Silkələnmək

² Kəsər

³ Yox etmək, məhv etmək

⁴ Necə edəm daha

Deyər:

– Biz bir soyak, biz kələli soyuyak, biz çoğak.

Deyər:

– Hanı soyların?

Deyər:

– Əlan villəd elə bura tur, ta uləyəm gələ.

Heç, xulassa bir qih-habalaq qoyanna, qov-qov edənnə kələlilər gəlir. Qurd görür bəh, gərçək dəyir. Villədən gədər o tilki deyər xob, bu axır məni yeyər, bu axır məni bular, mən bir qəzza atasım bu qurdung başına. Xulassa, gədər, o deyər, inni mən gədəm. Gədəm bir dəyirman bular. Dəyirmanı cununnan bir para tökər başına, yo bir para alır əlinə beləyo belə, elə burda gəlirmiş görür ta bəh, qurd genə cilovunnan gəlir. Deyər ki:

– Tilki kaka, bu nəyştir?¹

Deyər:

– Nic edəm, mən daha məjbura, dəyirmançı olmuşam.

Dəyirmançı olmuşam, deyər ki, həyə tilki kaka, mən acunnan öyiləm. Deyər:

– Gə ta gedək bir xurda un ələ bu dəyirmanı daşı altınadır, köməgləş ta məm gücüm etişməyr, səən gücün artuğdur, köməgləş ta sipirəg, bari sən yala.

Dəər:

– Elə xub.

Bəddəx qurd gəlir daşı uxarı² edər, tilki daşı saxlar deyər:

– Sən qolung uzuntərdir, o annan çək bəri.

Qurda deyər:

– Sipir bəri!

Xub ki, elə əlini uzadar qurt ki, unu gətirə, daşı villədənə nə dəyər əli üssinə. Qurdung əli qalır daş altınna, tilki özi qoyar

¹ Nə işdir?

² Yuxarı

issinə. Səhər gah həyə, genə gedər ələ burdaymış əyəsi gəlirmiş. Əyəsi¹ gəlirmiş, deyər:

– Bəddəxdəyil! Burru dəyirmanını qurd yemiş, hani elə ora əli girdir.

Deyr, kişi gəlir dəyirmançı, bəddəx qurdu salır hullaning² altına vurur, səqqət edər. Bu da rahat olur, yolnu qapar, varır gedər.

QIRX QULUNLA MADYAN

Bir şahıms, varır gedər bir çayımış, elə burda lebasını çağadar, qoar ora, varır gedər suya girə. Gedər suya girər, elə burda gəlir ləbasını geyə, görir bir alamat zəyfə oturmuş munung ləbasının issinə. Demə, div qızıdır. Div qızı deyər:

– Ya məni alasıng, ya beləni yeyərəm.

Bu da deyər:

– Xob! Əyb yoxudur, səm məni yemə, mən gedəm əvimə, bir yər o bir hissab-kitab beləə məhyən edəm, gələm beləni aparam.

Bu da elə oturoro kişi varır gedər əvə. İkki arvad varıymış, oğul varıymış, uşsağ varıymış, vəzir-vuzur varıymış. Deyər xob, vəhdədə qoyar, deyər əyər bu vəhdəyə³ gəlmədin gələm beləni yərəm. Daha o da qorxuymuş, gedər daa xulassa, bir bəri bəddəxliq edər, bir yəraltı dizədər, arvad-uşsağı aparır qaym edər. Gedər div qızını gətirir. Daha div qızı olur elə bura rəis, daha şah arvadiymış. Bu bir oğul varıymış, nəççədən bir-bir bəsəs gəlirmiş bu nənəsinə, zənbovasına,⁴ bacı-kakasına

¹ Sahibi

² Dəyənek, sopa

³ Görüşmə zamanı, məkanı

⁴ Babasının xanımına, analığına

oğurlançı bir çerəg-merəg oğurləyrmış aparırmış. Yov, bir gini yəkkov¹ oğulu tutar div qızı. Oğulu tutar, o deyər:

– Səm mənə alladmışan. Səing arvad varıng, uşşaq varıng, mənə deməmişəng.

Daha burda bilər, burda bilər, deyər, xob! Elə nekər pəş-xizmətlərə deyər:

– Elə siz də mənə bir keməg edin ta mən bu oğulung bir qəzza atam başşına.

Deyr, bir günü deyər, sarılığ tudmuşam, kəniz-mənizə deyrmış a. Əgər siz də mənə köməg edmədinizsə, beləngizi yeyərəm. Deyr, bu sarı darmannan çəkirmiş bədəninə deyrmış, mən sarılığ tudmuşam, deyllər şər sidi² darmanınnır mənə. Oğ-lunu yollayaşayan, gədə şər sidi bula gətirə. Deyr, kişi oğulu gətirirmiş gədirmiş yazziya toşa-torba bəddəxlig edirmiş, deyrmış:

– Bəbəm, var get daha gəlmə. Bir bələyi zaddır, bələni yeyər.

Deyrmış:

–Həyə məim nənə-bacum o yer altınna acınnan ölər, mən nəyin villədəm gedəm!?

Daha bu toşa-torbayı da gətirir gedər. Geedər gedər bir vilayətə, məsələn Ərussəgçə yol. Yorulur yatar bir dirəxtin altına, bir bənimiş, ya səgidimiş, ya hər nəymiş yatar altına bi zərə yornağı çıxə³. Elə burdaymış görür bir cirikki-virrik səsi gəlir ki, axurzaman! Başunu uxarı edər, ta görür bir alamat ilan dayanmış bu rişədən gədir uxarı, ağac başınna quşlar çığırışır. Turanna əyağa gətirir, qəddərəyi⁴ çəkər vurur ilanı öllürir, səq-qət edəro, tikkə-tikkə edər. Cücələr baştan tökülür, bənə edər

¹ Anidən, birdən

² Süd

³ Yorğunluğu çıxə

⁴ Bıçaq, balaca xəncər

bu ilanın gətirən yadığa. Deyr, Simurğ gəlir, cücələrin nə-
nəsi gəlir görür, xudaya, bir əlamət adamdır, canavardır zad-
dır, elə bura yadmış. Deyər, həyə məim cücələrimi yəyirmiş,
elə budur. Elə gətirir dimdiginən bunu tikkələyə ki, cücələr elə
belə özünü sərələyə oğulung issinə. Daha cücələr dilə gəlir:

- Ta bu bizim canumuza nicat verdi, bax bullar yəyirmiş.
Bu əjdaha yəyirmiş ilərtər cücələri. Həşdaha burda deyər:
- Ey bəndeyi-kurbatil, səing nəssingnir?

Deyər:

– Halı-qəziyə bir bələyin, dərdə biz giriftaraq. İnni məim
zənbovam yollamış, varam gedəm şər südü gətirəm. Bil-
məyrəm nə, hayana gedəm.

Deyər:

- Xob, sən bilməng hara haradır.

Beləsini qoyar qanatının issinə gedər. Gedər bir vilayə-
tə, deyər:

– Bura bir şering bir tikan batmış qıçinə muddəddir. Bu
şerlərin şahıdır. Elə burdadır, gedə də bilməyr, elə burdadır.
Bir iş görəsən bu təriginən bu təriginən gedən. Bu şər uxıya dü-
şənnə tikanı qıçinnən çəkəng. Çəkənə qəçəna. Qəçəng qaym
olang, o sahatı beləni tikkə-tikkə edər. Fəğət bir zaman ki, ann
işti¹ gəllən.

Həç, munu da aparıro bu dərsi də verir beləsinəyo. Bu
çoxtur a, mən onun bilməyrəm, dəyr gəd gulu çah-çah gətir, o
qərə dağing ala canavarı gələsiyov bələyi-bələyi də vardır.
Munung quluncu çoxtur. Həç daha tikanı çəkər, çəkənnə şər
bir muddət gumurlanır kökürəyər, himmiləyər ki, daha axurdan
rahat olur, aram olanna ann içər. Ann içər əli issinə yov deyər,
gəl hər müşkil varıng həll edərəm. Oğul gedər yanna deyər,
müşkilim budur, budur, budur. Deyər:

- Xob!

¹ And içdi

Nərə çəkənnə bir qırx-əlli şer gəlir. Qırx-əlli şer gələnnə deyər:

– İkkisini əllir, baqqısınınaa sidini sağ tök bu dərrining içinə, vur şerləring dalına özinnə min ged.

Şer dedigini edər. Gedər o gədər, kənn gərir əvi yansın! Oğul gəlir, şering də minmiş dalına, sidi vurmuş dalına gəlir. Deyr, xəbər gəlir ki, şah, oğlung gəlir. Deyr, arvad çıxmışımış yazzıya deyrmiş: “Şah qədəməş mubarək, loqməy zənət si çarək”. Şah, oğlung gəlir. Burda da div gəlir bir para sid içər, bir para şirbirinc¹ edər. Deyər:

– Yox, əslən xub olməyrəm, deyllər qırx qulunlu madiyaning südi xubdur.

İnni xub gəlli! Genə yolləyar çilkurrə madiyana. Gedər elə o dirəxtin altına yatar. Genə Simurğakkı beləsini aparır. Genə yol görsədər, aparır ötirdər ora. Çilkurrə madiyaning çox oyun varıymuş, qırx qulun varıymuş. Özi də daha qərrimişimiş. Div bunnanna qan səyrmiş. Qulunların birning qannı ətini aparasıymış o yəyənə, ta xub ola. Gəlir bir ügən vərir, bir həgər² vərir, bir ayna vərir bir ök³ buğda verir, deyər:

–Gədirəng bu buğdayı bu yollaring o tay bu tayına səpələ, ta əkin ola, ot ola.

Səpələr daha bu əkin olur, ot olur, inni daa bu gedər-gəlməz yoluymuş ki, bu daha gəlməyə geri. Daha bu gedər, yağış yağar, bu əkinlər daha tif olur⁴, böyüg olur. Deyər, daa bu təriğinə gedərəng, bir aççı çəşmədir bu şəkəri tökərəng içinəyo, aynayı qoyaran bu çəşməning gözinə, həgər-ügəni də qoyaran ora. Əzinnə qaym ollan bir pənaha, fəğət qulağ asaran görəng bu nə deyər, dilə gəlir, dilə gəlir madiyan.

¹ Südlü aş

² Yəhər

³ Yök

⁴ Yaşıllaşır

Deyr, qırx qulunlu madiyan gəlir tökilir bu suya qu-lunla-
rıynan. Deyər:

– Hiy, aççı sular şirin olmuş, bəh, bəh, bəh!

Bir aynaya baxar deyər:

– Mən nə qırx qulunnan sora xub cahalam! Həniz də ca-
halam. Bir adam olaydı bu həgəri qoya məni dalıma, ügəni qo-
ya ağzıma bir hulən¹ edə, bir huləng edəm.

Daha bu gəlir alayına, gələnnə alayına həgəri qoyar dalı-
na, ügəni də vurur ağzına rikab edər şəhrə sarı. Deyər, elə rikab
edərəng ki, qulunlar ətirməyə bələnə. Huşu gedə yayıllığa, ora,
bura zada, beləni tiftig-tiftig edər. Rikab edər şəhrə sarı, ha gəl-
lim! Qulunlar da əqqişimiş bu əkinnən yəyrmişə anası qulun-
cuça gedirmiş. Ta gəlir görür əvi yansın, madiyan gəlir qırx
qulun quluncuça. Genə deyrmiş, şah başıng sağ olsun, oğlung
gəlir. Burda da bir para bu qulunlardan öllirir, bir-ikkisini ye-
yər, qanını tutar çəkəro elə belə. Deyər:

– Xob, munung fayda yoxudur, məm munu yollayasım bu
gedə bir ayrı yerə. Nijədən, deyər:

– Əziz bəbəm, sən ki mənim zəhmətimi çəgdin, bu dərd-
ləri məim canımnan edding, elə get mənim bu kaka-bacımnan-
na bir xəbər gətir beləmə.

Bir nama da yazar verir əlnə, div məhəlinə yolləyrmiş.
Elə gedər ora, Simurğakkı gəlir. Deyər:

– Məni gənə yollamış gedəm ölülərdən xəbər gətirəm.

Deyər:

– Əving yansın, əgər ora gəddin div bələni burru yeyər.

Deyər:

– Pəs nicədən?²

Deyər:

– Özim belənə yol görsədərəm.

¹ Dörd nalla qaçmaq

² Necə edəm?

Qoyar qanatının issinə aparır div məntəğəsinə. Deyər:
– İnni varı gedmişlər toya.

İnni daha nənə-bacısı ajlığdan-zaddan daha kor olmuşlar yer altınna. Deyər, munnar gedmiş toya. Gedərəng fəğət bir kimmuca uşsağ nənnidədir. Nənnidədir, vəli danışır. Elə uonnan ki, xəbər alan bullarınğ şişəyi umrunu¹ kullən dəyər ki, hanı. Hanıdır, hanı hanıdır. Deyər, nənə-bacımna kor olmuş, deyər, nənə-bacınğ darmanınıda elə o uşsağ deyər. Gedər görür bəh, heş kə yox. Elə o kummuca²uşsağ nənnidədir. Xəbər alır, deyər:

– Hanı pəs bovang, nənəng oba qərə?

Deyər:

– Gedmişlər toya.

Deyər:

– Xob, bu şişələr nədir?

Deyər:

– Bu şişələr bilməyrəm, o bovamınnır, o nənəminnir o kimciğazımınır, o kimciğazınnır, o, biyim ki şah arvadırıdır, onunır.

Yov varı vurur, qırrər. Olları vurur qırrər, qalır elə zənbovasıninki. Uşsağakkıya də deyər:

– Kor gözin darmanı nədir?

Deyər:

– Dür əz cun-i mən, dür əz cun-i mən, piyi-runi-mən.

Uşsağı da vurur öllürir, uyluğmuyluğunnanna piy-miy qazar. Arvadınna şişəyi-umrunı götürir zənbovasıninkini, gedər. Gedərə, gedərə, gəəədər ətirir³şəhrə. Çağırır, inni isəyrmiş xub, munu şəhrdən yazızıya çağarda, apara o yanna şişəyi-

¹ Ömr şüşəsi, canının saxlandığı şüşə mənasında

² Kiçik

³ Gətrir

umrunu vura sinnirə¹, səqqət ola. Deyr, inni² div düşmüşümiş quluncuna, deyərmiş əziz oğlum, gə bəri də ikki maçç edəm. Görəm kaka-bacum, bova-nənəm nə dedi. Deyr, həy bu qəçimiş oantər. Arvad dəyrmiş qurbaning ollum, şişəyi də gətir vər beləmə. Deyr, xub qəəçər o yana. Xub ki, kənnən çağardar yazzıya, şişəyi vuranna yerə ki, səqqət olur. Səqqət olanna aman verməz ətirir kakasını, bacının nənəsiniyo bulları varı çağardar yazzıyayov. Yağı çekər gözinəyov, rovşən olur³. Div də səqqət ollu. Elə uşsağlar mətəl⁴ dəyənnə qədim munu dəyllərdi. Munu bəddəx Aftab nənəng dəyrdi, bir parası mənim yadımnə dəyil.....

İLAN

O çox geçən zamanlarda bir kişi varumuş. Biyabanda gedirmuş. Həva da çox sicaqumuş. Elə belə ki gedirmuş, iraqdan bir kölgə gəlir beləsinə sarı. Xub ki, baxar görir Tarı gəzzəb⁵ edmiyə. Bir böyyüg ləkdur (lək, ərkəkdu), ağzı kəfli adamçıl gəlir, beləsinə sarı. Bikilir bir muştı xərabəyə sarı. Bir dəlig içinə kez edir. Lək etişdi dəlig zəminə⁶ oturdi. Kişi başı ucalddı uxarya. Əllərini açdı gəy⁷ sarı. Tarıdan kömək istəyirdi. Gərdi başı ucunna bir yaman əqrəbdır. Büküldü sağ yanına baxdı, gərdi əqrəb közədmuş ilan içi. İlanda ki, əqrəbdən qorxirdi bir köşəyə çənbər vurmuşdı. Kişi koləş⁸ tayısını çaxarddı, vurdi

¹ Sındıra

² İndi

³ Gözünə işıq gələr

⁴ Məsəl, nağıl

⁵ Qəzəb

⁶ Qarşısına

⁷ Göyə

⁸ Başmaq

əqrəb düşdi. Bir-ikki tapvaladı istinə, əqrəbi elirdi¹. İlan gördü kişi beləkinə eddi dəlikdən çıxdı, ləki çaldı. Lək çabaladı-çabaladı, canənən geddi. Onan sora ilan geddi bir qırağa, genə közəddi ta kişi rahat xərabədən çıxə. Kişi çox xərabədən aralanmamışdı ki, gördü ikki kişi yeri gəzirlər.

Soruşdı:

– Siz ilan tutansız?

Kişilər dedilər:

– Həyə məgər nice?

Kişi bir gülümsədi, dedi:

– Bir yaman ilan da bu xərabədə var. Fulani divar kuncunda!..

Kişilər gəddilər və tezliklə ilanı tuddular, gətirilərdi.

– Hani? Kisəyi aç baxam, özidir.

Açdular, kişi gəlmişdi baxdı. Dedi:

– Həyə özidir.

İlan baxdı kişinin gözinə bir tüfürçəg səpdi kişi izinə² və kessedən düşdü yazıy geddi biyabana sarı. Bu kişi qaldı və bir çətin yara. O tufurçək yeri izi istinnə qaldı.

Elə o mowqedən ki bu tifaq³ beləsinə düşmüşdi, yara coşır və böyyüq olur. Bir müddət keçənnən sora yetər olur. Amma yaraning yeri izinnə (üzündə) qalır. Hər kim xəbərləşir bu nəmənə yer idi, başuni atır aşağı deyir:

– Bu tif o adam izinə deyər ki, xubligin cuğabunı⁴ pisliginə verə.

¹ Öldürdü

² Üzünə

³ Yurd

⁴ Cavabını

A, bir gün bir yoxsul adam səhər turdu əyəgi, dedi, gedəm bəxtimi oyardam. Gedəsim bəxtimi bulam, oyandırəm bu fəlakətdən çıxəm. Düştü yola geddi. Düştü yola geddi, qərsisinnən bir qurd çıxtı. Dedi:

– Hara gedirən kişi?

Dedi:

– Mən gedirəm bəxtimi oyardam.

Qurd dedi:

– Mən də neçcə vəxtir başım oğunir. Gecələr şikara çıxənnə başum vinvin edir, bilmeyrəm nic edəm, şikal tuta bilmeyrəm. Bu bəxtinnən bir soruş görəg mənim dərdimin çarası nədir?

Dedi:

– Olsun.

Qıləncə geddi iləri, gördü bir ordudur çadır vurulmuş. Şah ordusuydu. Padişah gəlli yovuğa, dedi:

– Mən neçcə vəxttir hər nə cən edirəm, savaşıram, vuruşiram bu ölkələri tuta bilmeyrəm ki, heç, torpağum da əldən gedir. Sən hara gedirən?

Kişi dedi:

– Mən gedirəm bəxtimi oyardam.

Şah dedi:

– Əyər bəxtini oyarddın, bəxtinə də mənim dərdimə də bir çara bula. Gör nic edəsəm, nəyi tutasım bu ölkələri?

Dedi:

– Olsun.

Ged ilərtər¹, gördü bir əkinçidir, gəldi yovuğa dedi:

– Kişi hara gedirən?

Dedi:

– Gedirəm bəxtimi bulam oyardam.

Dedi:

¹ İrəli

– Mən nə bir muddəttir hər nə əkirəm, biçirəm, dəxi xərcim bir-birə tuş gəlməyr. Əyər bəxtini bullun, soruş görəg mənim dərdimə nə çara bulur?

Dedi:

– Olsun.

Geddi. Geddi iləri bir ağacılıq yerə, beşəlig cənnəlididi, orda bir aslan çıxtı qərşisinə. Dedi:

– Mənim bir muddəttir gözüm görməyr, bir ayləyinnir ac qalmuşam.

Dedi:

– Hara gedirən?

Dedi:

– Mən gedirəm yatmuş bəxtimi oyardam.

Dedi:

– Bəxtini bulanna mənənən də danış görəg dərdimə darman bulur, bulmaz?

Dedi:

– Olsun.

Kişi geddi tə bəxti bir şikəft¹ içində əğənəmiş, külə yatmış. Oyardı beləsini. Dedi:

– Sən mənim bəxtimən?

Dedi:

– Həyə.

Bəxt dedi:

– Daha məni oyardmışan, dön geri. Varı müşkiliatıng həldir.

Ələ burda ki, dönirdi bu neççə adamung gəpləri² adına düştü, bulları tərif eddi bəxti içi. Dedi:

– Geri dönərən etirənnə aslana ikki şapalağ boynu ardınan vurran, ikki əşrəfi sikkə burnundan düşər, bullar gözü də-

¹ Mağara

² Sözləri

mini tudmuş, qomeyr görə. Əkinçiyə etirənnə yeri içinnə bir gənc var filan yerdə, görsədərəng, çağada. Orduya yetişənnə padışaha deyərəng, sən qızən. Sən görəg öylənən. Öylənənnən sora yolung açılır. O qurda etirənnə də deyərən ki, beyinsiz əbləh adaming beyni sənə darmannır¹.

Kişi xoşal yola düştü, etişti aslana. Aslan dedi:

– Nic eddin?

Dedi:

– Gəl yovuğa, gəlli.

İkki təppəncə vurdu boynu ardına, əşrəfilər düştü, aslaning gözü açıldı. Dedi:

– Əy adam! Gəl bu sikkələri götür, mənim işimnən deyil.

Kişi dedi:

– Mən əşrəfiyi seyrəm nədəm! Mən inni tazza bəxtımı oyardmışam.

Vardı geddi etişti əkinçiyə, dedi:

– Soruştung məm dərdimi?

Dedi:

– Həyə.

Dedi:

– Yering ortasınna bir gənc var, gedərən çağadaran.

Kişi dedi:

– Mən qocayam, gəl köməyimə.

Gəlliyov gənci bullular, çağaddılar. Qoca dedi:

– Qal ələ burda, mən bir qocayam. Oğul da yoxum. Sən oğulum ol, bu gənc bu yer, bura xərc edəg işlədəg, abad edəg.

Kişi dedi:

– Var ged oana qoca, mən tazza bəxtim oanmış, gənci seyrəm nədəm!

Düştü yola gəldi, etişti orduya. Şah dedi:

– Bəxtindən nə xəbər? Nə dedi?

¹ Dərmandır

Dedi:

– Deyr sən qızəng, öylənəsing. Öylənənnən sora fəth edə billən.

Şah dedi:

– Əy kişi! Sən ki, məim sirrimi billing, gəl mənimnən əvlən. Belənə gedərəg cəngə, savaşa. Mən ollam perenses–mələkə, sən də ollan padışah.

Dedi:

– Ged oana zeyfə! Mən tazza bəxtim oanmış, padışahlığı seyrəm nədəm!?

Vill eddi, düştü yola. Gəlli, gəlli, etişti qurda. Qurd gəlli yovuğa, dedi:

– Kaka, nə iş görmüşən? Gəl tərif ed.

Kişi də oturdu, varı başınnan gəçənləri tərif eddi. Qurd dedi:

– Xob, mənim darmanumu xəbər allın? Mənə nə dedi?

Kişi dedi:

– Həyə, məxsus səning içi xəbər allım, bəxtim dedi ki, əbləh adamıng beyni qurding darmanıdır.

Ələ munu deyənnə qurd aynaştı¹ kişining xırığınnən. Dedi:

– Sənnən əbləhtər adam görməmişəm.

¹ Dava eləmək

RƏVAYƏT

GƏLİN VƏ QAYNANA

İzah: *Fatimə xanım Bəxəşi Bəluqi tayfası. Bu lətifəni də həmin tayfanın içindən eşidib və indi öz hafizələrindən nəql edilir.*

İlərki dövrandə bir gəlin və qəynana çox araları kök dəgilmiş. Gəlin təmbəl imiş. İş görmürmüş. Bir gün qəynana bir kələ-paça qoyar ocağa bişə. Gidər uzanar yata. Gəlinə deyir:

– Gəlin həvasin ola, kələ-paça yanmaya.

Qaynana uxuya düşər, gəlin gedir çatılı açır, görür kələ-paça bişmişdir. Kələ-paçayı yeyir və sümüklərini də tökür biyabana. Qaynana yuxudan naznan oyanır. Gəлиндən kələ-paçanı sorur. Gəlinə:

– Dörd qıçıdı, bir kəllə,
Gəlin, tur onu gəti.

Gəlin cavabında:

– Hayqırayah,
Bir kəlləydi, dörd əyaq
Mən oni yedim bəyaq.

DASTANLARDAN NÜMUNƏLƏR

“KOROĞLU” DASTANINDAN

Koroğlunun bovası¹ mehtəridi. Bir zəmanı atları bir dərgah qırağına apardı². Bu atları sovara, dərgah içinnən bir at çıxı, bu ata düştü. Koroğlunun bovası, Koroğlunun adı əslən Mahmuttur. Öz adı Mahmutdur həyə. Çün bovası korudu, deyllərdi kor oğlu, kakam ki, sənə deyəm, bu munu gözlədi, bu at buğaz ollu³. Buğaz olanna bir qulun doğdu. Doğanna bir qıllicə qulun doğdu, yanı bu qulun bir curudu, ollu day dayça. Bu tuddu əhl veddiyo fulan-bisar bəhmədan. Vəxti ki, kuz⁴ vuruyrdu igirmi ərşin, munung bovası da çox ustadıdı. Şah bir gün gəlli, ya xan, ya şah, bilmeyrəm elə xan, gəlli dedi:

– Bu addan bir at ki, xub ola gətirə nimayışə, görsədə görəm.

Bəs kə bu yanınna xubudu, bu da muna mehtəridi munu gətirdi nimayışə. Gətirənnə bu hazara⁵ xub-xub atlardan, xanın gəllə, dedi:

– Bu qurumsağa bax! Məni məsxərə edir. Xub-xub atlardan bir qıllicə yabı bulmuş, gətirmiş.

Mununna adını qoymuştu Qırat, beləniləydi. Əlbəttə, ilərtər də bunun o dərgahda çıxmıştı düşmüşdü bir ata daha, onun qulunu olmuştu, onun da adı Durudu Durat. Ona da deyillərdi Durat. Durat bir daha yerdəydi. Həyə o at Dəli Həsənnəydi. Ərz edəm burda ki, belə ollu, xan dedi:

– Bovassəgin gözlərini çağadınq.

¹ Babası

² Suvarmağa aparmaq

³ Boğaz oldu

⁴ Atlamaq, sürətli qaçmaq

⁵ Çox, saysız

Koroğlu bovasının¹ gözlərini çağarttılar. Burda ki, çağarttılar, çağardanna dedi:

– Xob, daha gözlərimi çağarddı, ikki gözlərimi. İnni ki, daha seyrəng² rətt edəng, ələ bu pəs atı ver beləmə.

Dedi:

– Vering beləsinə yabuyu, götürə gedə.

Götürdü, vardı geddi. Geddi bir yerə, ələ özüydi bovası. Daha bir vəz yoxuydu. Koroğlu gedirdi bir toy bir yerdə olan-na, bir zad yeyirdi, bir zad da gətirirdi bovasuna. Bir beş-altı adam bulunmuştu, cirri ciğələ mənim şikilli, səning şikilli, genə tutuyrdı munu aluyrdı. Koroğlu gəlirəydi, gələnnə gördü bir qəssab, dovarıdı başını kəsti, kəsənnə başını verdi oana,³ bir köpəg götürdü. Köpəg götürdü götürənnə, bir beş-altı köpəg düştü curruna⁴. Burda ki, düştü curruna, burda orra orda orra, başını qoyrdı yerə, onu haburla munu haburla, götürüyirdi qəçirdi. Genə mucəddəd⁵ köpəglər düşidi urufuna, genə kəlləyi qoyrdı yerə, onu haburleyrdi, munu haburleyrdi⁶. Kəlləyi götürüyirdi qəçirdi. Bu novunan gördü heeey, kəlləyi götürdü geddi, köpəglər villedi⁷. Koroğlu, deyr zirinligi⁸ köpəgdən örgənni. Qulağ asıran, Koroğlu ələ burda ki, köpəgdən örgənni, daha geddi ələ o toya, bəssata⁹. Genə geddi bir əşğal-məşğal, yekki yeməli yedi. Curra ciğələydi, bir xurda gətiyidi, ciğələlər¹⁰ cilovunna qovzannı. Koroğlu da ilərtər bir daş-maş götürmüşdü. Hərəkət eddi, hərəkət edənnə onu daşladı, munu

¹ Babasının

² İstəyirsən

³ O yana, kənara

⁴ Ardınca

⁵ Yenidən, təkrar

⁶ Ağız atıb dişləmək, qoparmaq

⁷ Buraxmaq, boş vermək, öz halına qoymaq, maraqlanmamaq

⁸ Bacarıqlı, çalışqanlıq

⁹ Büsat, toy-büsat

¹⁰ 12-18 yaşlarında adamlar

daşladı, qoydı yerə, elə daşladı ki, daha olları uzaddı, yeməliyi apardı bovasına. Koroğulu zirinligi köpəgdən örgənni. Kakam¹ ki, sənə deyəm, daa boası deyrdi həmmişə, bu ata timar² et, çox ihtiyat ed. Hər surəttə çox ihtiyat ed, çox da huzura çəgmə. Daa inni mənim gözümnə gedmiş, Mahmud! Muning ehtiyatını ed! Varı kəs də daa bu korudu deyllərdi, bax, bax, korung oğlu gəlir, bir yabu varudur. Bir günü at nimayışıydi, dedi:

– Bova! Mənnə iseyrəm gedəm nimayışə.

Dedi:

– Yov, bova! Səing geddiging durus³ dəyl. Bu atı da beləməzdən alullar. Mənim gözümnə gedmiş elə bu at var.

Hər surəttə gettilər nimayışə. Koroğlu da minmişti bu at dalına, xudavəndi-aləm, üz atlıning içinnə vəkti ki, rikab⁴ edirdi, ikki üz ərşin iləri etirirdi dəkkəyə. Çovganna, kəmənnə, vurdugda ərz edəm, kəmənnə atır. Xan dedi:

– Bu nəyi zaddır?

Elə o xandı. Dedi:

– Bağışla xan, elə bu kor kişi oğludur ki, sən gözünnü çağardmısan, bir yabu vermişəng beləsinə.

Dedi:

– Ax! Əvim yannı bu nəmənəymiş gözünnü çağardmışam!

Dedi, bəkəm bu atı bu adamnan məhmur yolloya ala. Oyun tükənir daa, gedəllər obeya. Bovası dedi:

– Nicollu⁵?

Dedi, bova, belə kəmənnə addım, belə çaptım, belə filan ettim. Dedi:

¹ Böyük, hörmətli, qardaş

² Tumarlamaq

³ Düzgün, dürüst

⁴ Üzəngi

⁵ Necə oldu?

– Babam, daha iş tamamılır, məhmur gəlir. Əl-əyəğini yığışdır, məni də çək tərkinə, turmalı dəyil.

Gördü bəli, kəhər atlı kim, kim, kim, xan adamı minmiş, rikab eddi. Dedi:

– Bova, neççə nov atlı gəlir?

Bova:

– Bir qızıl¹attır gəlir.

Dedi:

– Bova, əving yanmasun, vur tikana.

Vurdu tikana, kənnərligə, vuranna dedi:

– Qıçı dəyər tikana qanar, qanayanna qızıl surəttən düşər, o qallı.

Koroğlu dedi:

– Boa, bir qərə kəhər adder², axurzaman edir.

Dedi:

– Bova, sür daşa, sür daşa. Sür daşa summu³ dağılır, büg-dü daşa.

Dedi:

– Bova, o qallı?

Dedi:

– Həyə, qallı.

Dedi:

– Bova, bir dahası gəlir, kəhərdir.

Dedi:

– Sür çamura, çökər.

O da çögdü. Addı beşəyə daa geddi, burda ki, geddi daa Koroğlu işi bu ata minnigidi. Çox yeməli yeyrdi, yaman sibil⁴ varıydı, çox hikayət.

¹ Qızıl, altun rəngli

² Adlamaq, gəlmək mənasında

³ Dırnaq

⁴ Bığ

Bir gün bir doardan¹ bir toğulu götürdü götürənnə, düş-
tülər quluncuna². Bir ot eddi vurdu sixə³, təmis toğluyu yedi.
Bir oturmna bəli, Koroğlu bir badman⁴ düğü bir aşınan
yeyrdi, yedi yeyənnə. Bir dayı varıydı – Mussafa bəy. Mussafa
bəyin bir şesşər varudı səkkiz kili⁵ ağırlığıydı. Pırğatardı⁶
atanna vaxti ki, dəyrdi bir əvə, əv qumurulırdı. Koroğlu bir
adam toğlusunu apardı. Adam dedi:

– Ay qoçç oğul, sən ki, belə aparanan, Murad çeşməsi üs-
sünnə bir qız var, Nigar adlı. Minn adam kəmənn admuş, apara
bilməmiş.

Koroğlu toğluyu yedi, qarnını çəgdi⁷ başına. Atını
gətirdi bəri bağladı bağlayanna, qızıng adı Qərədönəydi.
Qərədönə də bir xəternak⁸ zadıdı, ağa biyim şikilli, hamamməs
biyim şikilli. Dedi:

– Hər kəs məni vurdu yerə, ya bir lökküdü⁹ üssünndə
monovr verirdi, bu lökkün buyzunnan götürdü qodu oyzuna¹⁰,
oyzdan bəriyzə mən gedərəm ona.

Çox adam gedirdi, sən, mən, o, deyrdi mən qərardadım
budur. Bu burançaz, bu qalsung. Dedi, bə hər hal filan çeşməyə
gəlir, sua girir. Bu bəndəyi-xuda gəlli, gələnnə, geddi suya girə,

¹ Davardan

² Arxasına

³ Şiş

⁴ Batman

⁵ Kilo

⁶ Fırlatmaq, atmaq

⁷ Şəkdi

⁸ Təklükəli

⁹ Erkək dəvə

¹⁰ O üzünə, o tərəfə mənasında

Koroğlu vəlm eddi¹ munung ləbasını² oğurladı Qərədönəning. Qərədönə çıxtı, ta e, ləbası yox. Dedi:

– İnsəng, cinsən, mən zeyfə³ xəlqiyyə. Mənim ləbasumu ver.

Koroğlu dedi:

– Kin qovl verrən beləmə gələn?

Dedi:

– Mənim xassa⁴ varumnur. Xassam bərqərar ollusa, gəlləm.

Dedi:

– Xassan nədir?

– Ann işti ki, xassam bəravərdə⁵ ollu gəlləm.

O geddi su içinəyov ləbası qoydı, geydi geyənnə, dedi:

– Kəmann atag. Beləni əgər kəmannınan tuddum bağlarım elə ora, zinnan⁶ edərəm, bu bir xassamnır.

Heç, başını ağurdiram. Onunna çox darı-dəssə⁷ varuydu kaka. Xulassa, gördü şər bulunmuş. Mununna bu toğluyu yemiş dərrisi başınna. Daha taxt-taz edillər, o kəmənn atır, bu atır, o atır, bu atır, bu tuta, o tuta. Bu Qərədönə də çox xəternak pəhləvanıymış, üş-dörd üz adam tudmuş zəncirləmiş, kökənləmiş⁸, bağlamışımı. Mincümlə biri, Dəmirçoğlu Dəli Həsəniymiş, çox xəternak pəhləvanıymış. Bulları bağlamışımı, kökənləmişimi. Daa bu kəmənn o kəmənn, Koroğlu kəmənni atan-na, ikki qolning üssünnən tutanna tutar. Tutar Qərədönəyi piç⁹

¹ Fərsət bildi

² Libas, paltar

³ Zəyif, qadın mənasında

⁴ İstək

⁵ Yerinə yetirilmiş

⁶ Zindan

⁷ Dəstəsi

⁸ Bağlamaq, ayağından bənd etmək

⁹ Çevirmək

verir, oğunnurur¹. Şeytan qızırılıy² tutan təkin. Piç verənnə at üssünnən çəkər yerə. Deyər:

– Zeyfə xəlxİYəng, isəmeyrəm beləni öllürəm, öllürmüş olam.

İnni bu qarİng başİnnaymuş. Dedi:

– Beləni bağuşladım. Bağuşladım bu adamları varı açan.

Bu ikki, üşş üz adam ki, tutmuştu, varı zəncirdən aştı villeddi. Ta bir lək ora yatırdmış, cahazlı lək, oyzuna turır, bu da bəriyzə³ turır, der əgər götürdün qoydu oyza ki, belənə gəl-ləm, əgər də beləni götürdüm qodum buyza ki, beləni zəncirlə-rəm. Koroğlu əlləşti gördü çox qodırətmənnir⁴ beləsinə hərif dəyil. Buğat qodırət⁵ varı ki, bob, bob, bob, bob! Koroğlu dedi:

– Səm mənə bir icazza verən?

Dedi:

– Həyə.

Koroğlu geddi oana.⁶ Gün dönnərdi, tarıya dedi:

– Əy göydəki göykurra! Qurban ollum böyügliginə, mən üzü qərə⁷ bənnənəm, səm mənə bir qudrəd ver, məm munu bu lək üssünnən qoyam bəriyzə. Mən bu xəlxİ də açmuşam, daa vaxti ki, məni zəncirlədi, genə xəlxİ də varı zəncirleyər.

Burda ki, Koroğlu geddi biyabanna əl addı göyə, daha eddi Tarıya ün dönnərdi. Tarıdan qudrəd gəlli, dedi: “Bir çərə⁸qudurət belənə məssus⁹ verdim”. Gəlli lökkün bəriyzinə, bu götür, o götür, Qərədönə hər nə eddi qovzaya bilmədi. Ko-

¹ Dönür

² Arı

³ Bu üzü, bu tərəfinə

⁴ Qüdrətlidir, güclüdür mənasında

⁵ Qüdrət, güc

⁶ O yana

⁷ Qara

⁸ İki ovuq dolusu ölçü vahidi, bir batmanın dördə biri

⁹ Məxsus, aid

roğlu vaxtı ki, qovzadı belə eddi, Qərədönəyi buyuzda vurdu yerə. Daa gəlli beləsinə. Daa Koroğlu demək, şuxluğ¹ dəyilli. Koroğlunun özünü çıxıyrdı ücəyə² deyrdi: “Koroğlunun üz³ gor qazan varı, üz ölü yuan varı, ming baş kəsən varı.” Hov vuyurdu deyrdi: “Bu qərətidən qorxan qəçənlər, kələşli çaydan gəçənlər”. Koroğlu bir hikayət zadıdı. Koroğlu daha bu dərriyi başınnan götürdü, Qərədönə gördü bu bir binəzir cahallır. Qərədönə dedi:

– Daa mən səni villedə bilməm. Səm mənə həmi kəmənn admuşan⁴, həmi də lögdən yerə qomuşan. Mən səni vill edə bilməm⁵, sənə heyftir məni alang, vəli hammişə xidmətinnəyəm.

Koroğlunun bu atı deyir bir yaman atıymış. Deyr:

Atılanna aldmuş ərşin atılan,
Ərzan⁶ dovra⁷ ming tümənə satılan,
Əyəng öllü, veylan⁸ qallın Qıratang.

Aldmış ərşin attıleyrmış. Aldmış ərşin bu ata kızı, kuz vuyuyrmuş⁹, çaydan, zaddan, dərədən. Dedi, bə hər hal, bir adam deyər ki, sən gedəsing, Koroğlunun ovlad yoxuydu, yeddi yüz oğul tudmuş gətirmişti öznə edmişti ovlad, yeddi yüz. Bir adam dedi:

– Əgər sən başarsan Eyvəzi gətirən bu oğulların içində, çox calıbdır, buğatta¹⁰ oğulung Eyvəz içində olası, Eyvəz də bir yerdə dahaydı, gedəsin Türkmən elindən Eyvəzi gətirən.

¹ Zarafat

² Ucalığa, hündürə

³ Yüz sayı

⁴ Kəmənd atmışan

⁵ Buraxa bilmərəm

⁶ Söyləmək, demək

⁷ Dövr, zaman

⁸ Sahibsiz

⁹ Sürətlə getmək

¹⁰ Bu qədər

Eyvəz də təkk oğullur, bovasının çox sığiro, gamışo beləyi zad varıdır. Gedir otarmaga, bovasıynan gedir. Munu demədim, Dəli Həsən nə bir pəhləvannır Koroğluya mullur¹, çün atı Durdur, bu Qırdır, böyüq bacısıdır. O Durat Dəli Həsənnədir. Durat Qıratıng böyüq bacısıdır, hər vəxt ki, Durat gəlsə Qırat takan² yemeyr. Daa bu ağalar geddilər, bir kamıl qoca adamıdı, dedi:

– Mən sığır ayılam, dəvə ayılam.

Qoca baxtı, dedi:

– Mən döə³, doar ayılam.

Dedilər, filan kəstə var. Qoca baxtı dedi:

– Bu adam doar alan zada bənzəmeyr, doar alan dəyl. Bu igidin gözləri dobdolu qannır, ya qoç Koroğludur, ya Dəli Həsənnir. Bu ikkinin biridir. Baxıram gözləri dobdolu qannır.

Koroğlu geddi gedənnə, uşağakkıya dedi:

– Gə tərkinə, gedək.

Bovası dedi:

– Eyb yoxu, bova! Atla tərkinə.

Burda ki, Eyvəz gəlli tərkinə tirin⁴ bağladı, rikab eddi. Xəbər geddi Dəli Həsənə ki, Koroğlu Eyvəzi apardı. Dəli Həsənnə tez minni, dura rikab eddi. Bu rikab edənnə Qırat təkən, yemədi turdu. Dedi:

– Böyüq bacım gəlir, mən başarmam.

Turdu, bir biyabanna bir çınar qırağıydı, Dəli Həsən yetirdi. Koroğuluda da səxt⁵ ipo, örkəno beləyi zadlar varıdı. Koroğulu oturdu yerə bənə eddi, başı içinə vurmaya, ağlamaya ki, mən bir bəddəxəm, Allahı vurmuşam, mənim ovlad

¹ Üstün olmaq

² Tərpənmək

³ Dəvə

⁴ Bərk

⁵ Mükəmməl, gözəl

yoxumnur, gedirəm bir özgə oğulunu apayıram, beləmə bir sugna ola¹. Dəli Həsən ram ollu, yola gəlli, enni kota². Dedi:

– Səning bu Eyvəzi burden apardıng çox xətnəgdir, ama çun sən daha belə yalvar-yaxar edirən. Xob, biyilən nic edən³?

Dedi:

– Nic edəm?

Dedi:

– Səm mənə götür bağla bu ağaca, sift⁴ çannı ki, mən deyəm buğad zirinidi ki, mənə tuddu bağladı, çannıdı bu ağaca və Eyvəzi apardı.

Dəli Həsən turdu özünü bağladı ağaca, xub ki, doladı, Koroğlu turdu Dəli Həsəning ikki əlliynən ikki qıçını qırdı. Qırrənnə şəmşiri götürdü durum ikki peyini⁵ də vurdu. Eyvəzi götürdü rikab eddi, gəlli. Daha Eyvəz bu nirunung içinnəydi, Dəmirçoğlu da vəziridi. Daha bu yeddi üzü deyrdi mənəim ovladımnr.

Koroğlu deməg, şuxluğ dəyildi. Bir adam dedi, əgər bu Eyvəzin başunna durna teli olsa, çox⁶ qəşənnir. Çoq qəşənnir, bunun başunna olası. O, dedi mən gətirəm, bu dedi mən gətirəm, hər kəs hər yannan, Dəmirçoğlu dedi:

– Mən.

Dedi:

– Siz gedəng.

Geddilər. Dedilər, filan bağda var. Geddilər, vurdular. Uzannılar çurtleyənnə⁷ ollar, xəbər olluyo bulları varı tuddular.

¹ Arxa olmaq, dəstək vermək

² Aşağı

³ Necə edərsən?

⁴ Möhkəm, bərk

⁵ Dabanını

⁶ Çox

⁷ Yuxuya dalmaq

Xəbər geddi Koroğluya. Koroğlu rov eddi, dayısı Mussafa bəy də rov eddi. Dayısının da şəşbərining səkkiz badman vəznidi tarı. Daa gəddilər, bullular. Bu filanı xannır, bu bəhhməni xannır. Koroğlu da dedi:

– Mən ələ bulları gəzirdim tutam vuram, bağlayam. Əcəb edmişəng bullar çox xələfkardır.

Bir para örkən-pörkən varıydı, gəlli yanı bulları bağlaya, bullarınq örkənini artuğança kəsti. Kəsənnə Dəmirçioğlu gördü hay dadi-bidad, Koroğlununq özü də gəlmiş. Bir talarıdı¹, xan oturmuştu içinə falan-besar. Dayısı Mussafa bəy pırxı² bulayanna ki, bu əv qumurullu. Əv kin qumurullu Koroğulu əl-eyəğ edənnə bu adamları aştı. Adamlarını nicat verdi. Durna teli də götürdü, gəlli etirdi Eyvəzə. Daha ordan beləsi bir hudutu³ yadumna dəyil.

Yaz günüydü, Koroğlu atlı gedirdi, bir adam oturmuştu, toğluyu yaturdmuştu galleyrdi. Daa Koroğlu qocalmıştı, yedmiş yedmiş, səysan səysan, beləyi zad yaş varıydı. Qıratunan gedirdi bərəks. Ollarda da görmüşəng bu ərəqli⁴ sopanı çoxtur. İkki qoç bir-birinən şaxlaşırdı, bu kişi dedi:

– Koroğlu bu qoçlarınq şaxını bir-birdən görəg ayırran.

Koroğlu inni kota, tuddu yanı qoşlarınq şaxını ayıra, kəl-lələri qazdı, birni belə, birni belə. Minni atına, bir toğulu quzu da götürü. Götürənnə çoban dedi:

– Kişi, beyə səning bəxtin yadmuş!? Qoçcu neyə belə eddin?

Koroğlu gəlli rikab edə, kişi bu galı qodu sopana, sopan şaraqqlıyanna dəydi ras Koroğlununq burasınnan. Koroğlu at-tan düşdü. İxilənnə⁵ Koroğlu öllü. Koroğlu öllü. Çox xəternak

¹ Böyük salon, saray

² Dəyəmək, sopa

³ Hüdudu, mərhələsi

⁴ Qaşqay boylarına aid oba

⁵ Düşmək, yıxılmaq

sibil varıydı, yel vuruydu neççə gün Koroğulunung sibili¹ oyneyrdi, xəlx qorxuyrdı gələ Koroğlu üssünə. Daa burda ki, Koroğlu öllü, Qırat da geddi villov ollu, daa bilinmədi. Dedi:

.....

Atılanna aldmuş ərşin atılan,
Kəsad dovra ming tümənə satılan,
Əyən öllü, veylan qallın Qıratang.

Daa Koroğulunung ordusu bu xan ordusu təkin dağılı. Ovlad ki, yoxuydu, bilmədim nə Qərədönəning axırı nicollu.

Deyr, bir gün Koroğlu gedər atını nallaya. Gedər bir nalçı yanına, deyər:

– Məm bu atıma bir dayır nal vur. Hər nal vuriyram sökir, atır.

Nalçı deyər, bizim nallarumuz ələ varı dayırdır. Deyər:
– Görəm.

Alır baxa, nalı qoyar əli içinə. Basanna nal əyilir. Deyər:
– Hay nal, hay nal, naling elə budur!? Ayır nal yoxun?

Dəmirçoğlu deyər:

– Baxam görəm sizin pul nəyinnir.

Deyər, pulunu ver. Koroğlu pulu verir verənnə, Dəmirçoğlu burmağlarıynan basar, pulu ortasınnan bükər. Deyər:

– Hay pul, hay pul, sizin pulunuz ələ budur!? Ayır pul yoxun!?

Daa burda Koroğlu görür hay axırzaman, bu özünənnə bətərdir. Deyər:

– Bir oyun oynayasum, gələm munu da aparam.

Daa gəlir munu da aparur qoşar ordusuna, Dəmirçoğluyu. Deyr deyrmiş:

Dəmirçoğlu dəmir dögər,
Mənim oğlum olma nöker.

¹ Bığ

Nökər olan cəfa çəkər,
Atıng nalın, mixın sökər,
Daştır bu dağing yolları.
Bu mətəli bovam tərif edirdi....

“ƏSLİ – KƏRƏM” DASTANINDAN

Kərəm, əgər səning əqling olsaydı,
Otururdung öz ölkəndə qalurdung.
İncə gözellərdən bircə alurdung,
Düşməziding mən govurung dalımça.

Əsli xanın bir burraca köçü var,
Ərmənidir, tərsə divan xacı var.
Hər yanında on dörd buğum saçı var,
Söylə çoban, xan Əslimi görmədin?

Qərə dağların başında,
Maral tovlanır döşündə.
Geçən ayıng on beşində
Kərəm, Əslin burdan geşti.

Çobanam, özüm özümdən,
Heç xələf bimə¹ sözümdən.
Görəndə geddim özümdən,
Heç bilmədim haçan geçti.

Bu bir gül vermiş, emiş, Kərəminnən. O bir quş vermiş
demiş, Əslinnən. Bir-birini görəndəyə.

Qərə Məliginən mən oldum qanlı,
Hay etsəm, atlanur beş minn osmanlı.

¹ Bilmə

Buyurdu mutrublar¹, çalılar çənni,
Ərməniyə, tərsə divan edərim.

Lələmə deyərəm gedsən o şəhrə,
Raxtini² geyərən osmanlı təhrə.
Əvdən əvə allan xeyrinən bəhrə,
Soruş, Lələm, xan Əslimi görmədin?

Güneyində tərəkə-tərəkə³ narı var,
Quzayında nəmli-nəmli qarı var.
Kərəm xanın nə sovdalı səri⁴ var?
Sulduz dağı daha getməz dumanı.

Göynüm istəyir o qədimki çağları,
Ağ sinəndə açaydım bağları.
Süleymanın bəri Surxab dağları,
Çəksələr dərdimi bərabər olmaz.

Ziyadxan oğluyam, adumdur Kərəm,
Ah çəkəndə dağı, daşı tökərəm.
Səning içi bu cəfayı çəkərəm,
Oyan, oyan yar dolanım başuna.

Ulduzlar göydədir, aya daldadır,
Gözü uxudadur⁵, dodağ baldadır.
Özüm bildim uxu bizi alladır,
Oyan, oyan tur dolanım başuna.

¹ Çalğıçı

² Libas. geyim

³ Yaşıl budaq

⁴ Baş

⁵ Yuxu

Sabah oldu, xurus¹ turdu ötməgə,
Ruxsat oldı yar yanundan getməgə.
Oyan, Əslim, bir vəsiyyət etməgə,
Oyan, oyan, tur dolanım başuna.

“QƏRİB – ŞAHSƏNƏM” DASTANINDAN (1)

Qərib vardı geddi bir yerə. Gəldi gördü adağlısıng
seyllər² çağardalar. Gəlir bir üçə qayım salam verir. Deyəllər:

– Aşığ, nəssin? Beya xırığını³ əşşəğ zadıynan dəlmişlər.

Deyər:

– Salam, salamətlidir.

Sənəm özünü atar Qəribin qucağına. Qərib deyər, töyu
yatırtmayung. Bacımı da vering Şahvələdə. Sənəm mənim
adağlımnır.

Sənəm dedi:

Qərə çögürü dinnirdi,
Pərdə pərdəyə minnirdi,
Dedim, nənə, Qərib xannır.

Abunustan⁴ qəyimişlər təxtini,
Xəyat gəlmiş biçə toyluk rəxtini.
Yazdırmışlar Şavələdə bəxtini,
Elçi bəylər gəlmiş, qızım, nə deyrən?
Bəylər elçi gəlmiş, qızım, nə deyrən?

Qərriyəmsə, qərrıların başıyam,
Yannal alma, qızıl üzüg qaşıyam.

¹ Xoruz

² İstəyirlər

³ Boğaz

⁴ Qara ağac

Üz yaşayıb, üz də daha yaşıyam,
Yeri qızım, Çahaloğul mənimmir.

“QƏRİB – ŞAHSƏNƏM” DASTANINDAN (2)

Şahsənəm:

Aşıq gəldi məhəlimizə,
Hiç məhəl etmədi bizə.
Sən ki, bizim sərimizəng,
Haranıng, aşığyan?

Aşıq Qərib:

Başına döndüğüm Sənəm,
Sənəm ki, deyirlər sənmişəng?
Dur dolanam başına,
Sənəm ki, deyirlər sənmişəng?

Şahsənəm:

Səni göydən astırayım,
Ciğər bənding kəsdirəyim.
Sənə gosər¹bastırayım,
Sən haranın, aşığyan?

Qərib:

Aşıqlarda məhrəm olur,
Gözəllərdə kərəm olur.
Səning təkin məhrəm olur,
Sənəm ki, deyirlər sənmişəng?

Şahsənəm:

Kəbabi köz yandırır,
Oğlanı qız yandırır.

¹ Çomaq

Sənəmi söz qandırır,
Sən haranın aşığıyang ?

Qərib:

Bu sırı faş eyləmə,
Gözüm dolu, yaş eyləmə.
Sən Qəribi laş eyləmə,
Sənəm ki, deyirlər sənmişəng?

Canım ovçı, gözüm ovçı,
Ovçu, gözlə maral gəçdi,
Bağına girdi talançı,
Ovçu gözlə, maral gəçdi.

Gör nə gözəl girdi bağa.
Soldan vurdu, çıxdı sağa.
Buynunda qızıl damağa,
Canım ovçu, gözüm ovçu,
Ovçu, gözlə maral gəçdi.

Ovçu ovlan olur ovu,
Belində çağmağı, qovu.
Dəmdə gedər səyyad ovu,
Canım ovçu, gözüm ovçu,
Ovçu, gözlə maral gəçdi.

Ağca tanır yar xeylini,
Yolax¹ Şahsənəm meylini.
Quncaydım inçə belini,
Canım ovçu, gözüm ovçu,
Ovçu, gözlə maral gəçdi.

¹ Görək

Şahsənəm:

Yarım əzm eylədi Şamu Halebə,
Qərip canım, sadlığınan gələngsən.
Səni tapşırmişəm qadir kərimə,
Ged ay Qərip, sağ-səlamət gələngsən.

Qərib:

Sən ağlama gözlərimi doldurma,
Bülbüllər yerinə zağı qondurma.
Sən Qəribi gözü yaşlı göndərmə,
Ağlama nazlı yar, genə də gəldəm.

Şahsənəm:

Bu yol ki gedirəng daşdır, dumandır,
Yarı yardan ayırılar axır zamandır.
İndi Qərib gedər axır zamandır,
Ged ay Qərip, sağ-səlamət gələngsən.

Qərib:

Sən ağlayıp gözüüm yaşı süzdürmə,
Bağrım kəsib, ciğər bəndim əzdirmə.
Bu nişandır çox yerə gəzdirmə,
Ağlama nazlı yar, genə də gəldəm.

“MEHRİ – XAVƏR” DASTANI

Bir padşahumuş Firuz adlı, məşriqzəminnə dirrilig edirmiş. Bunna ikki oğul varıymış. Biri Behruzumuş, biri Mehr. Bir tacer bu padşahıng yollaşımı, gedirmiş məğribzəminə. Daha inni məğribzəmin haraymı, Tarı yey¹ bilir. Hər altı aydan bir gəlirmiş padşaha bir sovqat gətiyimiş. Ta bir gün padşa

¹ Yaxşı, düzünü mənasında

yanına gələnnə sovqatısı bir əksimiş¹. Bir qəşəng qızın əksiymiş, qızın adı Mahumuş. O kişvərlərə ki,² gedirmiş bir qita əksini gətirir bura sovqat. Mehr bu əksi görənnə, çox xoşu gəlir. Bu əksə aşiq olur. Bir tovr ki, şam yatanna qızı diştə³ görür. O qız da muni diştə görür və diştə bir-birə aşığ olullar. Şah hər gün oğlu görirmiş tə innar oğul günbəgün zəyif olır, o narahaddır öz içinnə. Xəbər alır, deyir:

– Oğul, səning nəssing, günbəgün inçəliyəng?

Deyər:

– Cərəyan budur ki, mən filan əksdən çox xoşum gəlmiş, məğribzəmin şahının qızıdır. Şam diştə görmüşəm, aşığ olmuşam. Mən gedəsim muni bulam, əvlənəm.

Şah hər nə deyər bu xiyallan əl çək, fayda etməz. Axır şah təsmim tutar ki, Mehr Behruzunan belənə o tacirinan ki, bələdçidir, gedələr məğribə, o şəhrə. Bir də sərbaz⁴ yanlarıca yollar ta bu yolla bir ittifağ düşməyə. Azuğa təşkilat götürüllər, düşüllər yola. Gedəllər, gedəllər, etişəllər dəryah qırağına. Zimnən Mehr bu yolla sərbazlara deyər:

– Mən gedirəm şaad bir itifağ düşə. Hər kəs bu yolla göynü⁵ seyr⁶ bükülsün⁷ geri.

Ollar gəlsin ki, vageən canı baştan gecmiş. Bir tedadi⁸ bükülir, bir tedadi, deyər:

– Yov! Padşah demiş, biz gedəsig səfərə.

¹ Şəkil

² Ölkə

³ Yuxuda

⁴ Əsgər, döyüşçü

⁵ Könlü, ürəyi

⁶ İstəyir

⁷ Geri dönsün

⁸ Say, bir qismi mənasında

Dərya qırağına gələnnə bir kəşti ¹ bulullar azuğayı ügləllər², minəllər, suya vurullar. İlərtər³ keştilər badbanıymış. Bir neççə gün ki, bu dərya üssünnə gedər, yel yatar, kəşti turar. Yel yatanna neççə gün yel əsməz keşti hərəkət edə. Bir aya yovəğ⁴ qalıllar su üzünnə. Daha azuğa yavaş-yavaş tükənirmiş, varısı da narahatunuş. Bir gün Mehr oturmuşumuş öz bəxtinə deyrmişo, ağleyrmiş. Deyir:

Dərya bizə vətən olli,
Murad yeli, hayannayan?
Bağrım başı şan-şan olli,
Murad yeli, hayannayan?

Qallım dərya arasınna,
Naçar ollum çarasınna.
Göynüm yaring həvasınna,
Murad yeli, hayannayan?

.....
Cadı göz Türkü xumarı,
Qaşı gözü kəman yarı,
Murad yeli, hayannayan?

Xulassa, deyrmişo ağleyrmiş. Daha yotulur ⁵, uxuya gedər. Uxudaymış yel gəlir dəryah tufanı olur. Dəryah tufanı olanna keşti dəvrilir. Daha nə ittifaq düşər, Mehr bir oyanır, huşa gəlir ta bir tikka⁶ təxtə üsünnə dərya üsünnədir. Tə keşti

¹ Gəmi

² Yükləyirlər

³ Daha öncə

⁴ Yaxın

⁵ Yatılır

⁶ Tikə, bir balaca mənasında

dağılmış, özü təkki tənha. Turu hərn oan¹ buana² baxar, ta dəryah. Deyər:

Fələg, nə iseyrən mənən,
Qanlar axıddıng didəmnən,
Xəm eddin kəmərim xəmnən,
Neylədin fələg, neylədin?

Fələg cəbri-cəfan bəsdir,
Mehrdir, bir qurru³ qəfəsdir.
Qalmışdur burda, bikəsdir,
Neylədin fələg, neylədin?

İşimi eddin əlğarı,
Sınaydı çərxiŋ pəlgarı.
Doslarımıŋ yox asarı⁴
Neylədin fələg, neylədin?

Bir, ikki gün olur irağdan bir dağ şikilli qurruluğ xoşki gerür, özünü ələ bu təxtəynən çəkər etişir bu qurruluğa. Eti-rənnə enir, çox acumuş da, düşər yola. Görür irağdan bir para derəxtə⁵ beləyi zad görikir. Deyər, hətmən su zad var. Gedəm şayəd bir su iştım, həmi də bir ovadanlıq ollu bir azuğa bullam. Varırı gedər derixtlərə. Vəqti etişər tə həyə çeşmədir. Tir-kəmanna ki, varıymış, bir göyərçin vurur. Məşğul olur munu bişirə, yeyə. Ələ burda ki yeymiş, birdən görür bir atlı irağdan gəlir, bir tedad adlı getirmiş munung quluncunna. O atlılar etişir, bu atlıyı atallar aşsağı, töklüllər başına bənə ədərlər vurmağa. Bu qəçər köməg edə, ona yetişənnə atlılar gedər. Bu

¹ O yan, o tərəf

² Bu yana, bu tərəfə

³ Quru

⁴ Əlamət mənasında

⁵ Ağac

da düşmüş axır canıdır, xulassa, heş iş əlinnən gəlməz, bu ölər. Bu da bir qəşəng cahalumuş. Özünün də ki, bu oyunlar başına gəlmişimiş, bunun başını almuşumuş qucağına öleyrmiş beləsiçi. Ələ burda ki ağleyrmiş, birdən bir guruh¹ tökülür bunun başınayov munu da tutallar. Tutallar deyəllər, bu bizim şahımızın oğludı, sən öllürmüsən. Ələ bu bir oğul da varıydıyo biz də qatilini tudmuşak. Deyər, atıng zinanna². Atıng zinanna, görəg nəkin olmuş.

İnni bazarganna bir tikkə təxtə bulmuşumuş, özünü çağadmuşumuş qurruluğa. Bazərgan məntəğəyi tanıyırmış. Öz yanınna deyər, keşti filan yerə xurd olmuş ihtimal varı, Mehr də çıxmış ola filan şəhrə sarı. Gedər ələ o yana etişir bu şəhrə ki, Mehr zinnanımış. Bazərgan şəhrə yetirənnə görür şuluğdur. Xəbər alır nic olmuş, nə ittifağ düşmüş? Deyəllər, padşahın oğlu gedmişimiş şikara, orda bir para yağı muni öllürmüş. Yağılaring birinə də tudmuşlar seyllər³ böyün⁴ edam edələr. Tacir özünü etirdir dərbara xəbər alır nə curdur? Çün bu şəhrlərə səfər edirmiş bir miqdar paşahınan tanışlık varıymış. Deyər:

– İmkan varıdır qoyanız mən zinnanıyı görəm?

İsrar edər, padşah deyər:

– Sən inni zinnanıyı gör, onnan sora ehdam edərəh.

Bu gedər içəri, bəh, ələ, Mehrdir. Xəbər alır, nic ollu? Mehr varı cəryanı deyər beləsinə ki, nəyl ollu, nic ollu:

– Mən qatıl dəyillim, bullar məni iştibah⁵ tuddular.

Bazərgan gəlir, cəryanı padşaha tərif edər. Deyər:

– Beləkin olmuş, ollar fərar edmiş, gedmiş. Padşah munu eşidənnə deyər:

¹ Kütlə, çoxlu adam

² Zindana

³ İstəyirlər

⁴ Bu gün

⁵ Yanlış, səhvən

– Mən öz oğlum ki ölmüş, gedəm bir bigunah adamna daha öllürəm. Bu insaf deyil. Bunu azad edəsiz, ama bir para şərt-şurutunan.

Deyər:

– Bir şərtə azad edirəm, mənnə bir oğul varıdı, daha vares¹ yoxum. Vəli bir qız varum. Sən bu qızımın əvlənəng, oturang oğlum yerinə, olang oğul.

Xulassa, məcbur olur, qəbul edər. Bullar əvlənir, bir neççə gün gəşər, qız görür bu oğulinnər muna itina etməyr. Oğul deyər:

– Mənim bir oyun başıma gəlmiş, o məmləkətimnən ki, yola düştüm bir belə ki, niyətinən yola düşdüm. Ann² işdim ki, Mahınan əvlənmeyənəncə heş kəsinən əvlənmeyəm. İnni də movğiyətim beləkinnir sən mənə dərk ed.

Qız deyər:

– Vaqtı beləkinnir sən ged o qızı bul, mənnə burda muntəzir qallam, duvumki arvadıng.

Qız gedər bovasına halı edər ki, bu oğul vara gedə. Bovası deyər:

– İnni ki, beləkinnir üç-dörd üz sərbaz verrəm belənə tə varang gedəng etişəng o qız mahalına.

Bullar düşər yola. Mehr genə sərbazlara deyər:

– Biz bu yolu ki, gedirək şaad geri gəlmeyək, siz бүkilin geri, məninən bazargan gedərək.

Bullar sərbazları бүkər geri. Özləri gedər, tə etişillər bir şəhrə. Görür şəhr şuluğdur, tə hakimi-şəhr ölmüş. İləridə rəsm buyumuş bir quş atıllarmuş göyə, hər kimin başına bu baz qonsaymuş, onı edillərmiş padişah. Bu da ələ bu meydan içinə oğunirmuş, baz gəlir qonur Mehring başına. Varı xalx etiraz edər ki, bu ırtığ-pırtığ geyən genə kimnir? Qəbul etməzlər,

¹ Varis

² And

genə əvəllən atallar, genə gəlir qonar oning başına. Genə etiraz edəllər. Bunu aparallar bir otağ içinə. Genə quşu atallar, quş gedər oturur otağing üssünə. Daha razı olullar. Deyəllər, hətmən muna fərri-şahı var. Bu padşah olur. Bir nama yazar verir bazərgan əlinə deyər, sən ged o şəhr ki, Mah var ora.

İnni gedək görək kakası nic ollu? Bəhrüz da özünün nicat vermişimiş. Muntaha vəqti ki, nicat bulur, gəlir bir cəzirə içinə, təbir biyaban cəzirə. Gedər bir para ağac, mivə zad bulur, yeyər. Bu da tək bu cəzirədə qalmuşumuş, bir yana gedə bilmeyrmiş. Əz-qəza bir kəşti, ya bir lənc gəlir cəzirəning qırağına lənnər atır. Bullar gəlir burda bir issirahat edillərmiş, onnan sora gedillərmiş. Gəllilər aşşağı, görüllər bir cahallır oturmuş, ağleyr. Deyəllər:

– Sən cinsən? Sən cinsən?

Tutallar gətirəllər. Deyər, mənə beləyi ittifağ düşti. Beləyi admıdık, beləyi ollık. Naxuda deyər, munu da aparağ ola xədəmə, həmi də burdan nicat verəg beləsini. Heeeç, munu özləriynən götürüllər, gedəllər. Etirillər bir yerə ki, baco xərac verəsiymişlər rətt olalar. Deyəllər, maliyat, ya bac hər nağaddır verəg bu Behruz apara, verəyo gələ. Bu, maliyatı götürür gedər. Gedər, oraning böyügi, ya hakimi də bir qızımış ki, o, mələkəymiş. Oğul gedər maliyatı verə qıza ki, xoşu gəlir beləsinnən. Deyər:

– Sən turasing ələ bura.

Deyər:

– Mən o kişining adamıyam.

Hər nə israr edər, qomaz gedə. Deyər:

– Sən ələ bura turasing.

Naxuda xəbər olur gəlirlər quluncuna, mələkə deyər:

– Mən munu verməm sizə, bu ələ burda qalası.

Naxuda görür bu qız munnən xoşu gəlmiş, bu da qıçını qoyar daşing ardına ki, yov, bu mənim xub adamımmır, o bu olmassa, keştim gedməzo o yan, bu yan. Ələ olur ki, qız munu

oturdur bir tarazı işinə vəzniçə təla-nuqra verir naxudaya.
Mələkə də bu oğulu günnüz gətirmiş öz taxtı yanına, gecə də
qorxuyrmuş bu oğul qaça, bir qəşəng sannıg düzədmışimiş
qoyrmuş munung içinə. Qız ona deyir:

Bizim yerdə çəmən çoxdur mər gəzər,
Səbzədir, xurrəmnir, həmişə bəhar.
Sərvi sinovərdir, güllü lələzar,
Al qoynung içinə, yanumnan gedmə.

Hər sabahdan şadnamamuz çalunur,
Məclisimiz əlvən rənnə salunur.
Mutrub sazı çalır, sağı¹ dolanur,
Nuş elə badəyi, yanumnan gedmə.

Boyuna biçərəm zəri dibamı,
Nisarıng eylərəm covhari kani.
Bir mələk simanı, gözü məssanı,
Al qoynung içinə, yanumnan gedmə.

Cahanəfruz deyər, mənim sultanım,
Əcəm oğlu aparmusan imanum.
Bu qəsrin, eyvanum, bu şirin canum,
Varısı qurbanın, yanumnan gedmə.

Beruz cavabunna deyir:

Gəl ey turki-diaramum,
Mənzurdur kin tura bilməm.
Hicranıng kəsmiş aramum,
Gedəsiyəm, tura bilməm.

¹ Saqi

Müddət keçər, buda kax¹ içinnə zinnanıymış. Bir gecə bir para yağı deyər, gedəg oğurluğa, məhəli şapak. Gəlirlər divarı dəlillər, bu kaxdan aşallar içəri, görüllər bir qəşəng sannuğ quyuludur. Bir qılan ənni vəznə edəllər, görüllər hessabuca ağırdu. Deyəllər, bir qəsring əsli sannığı ələ budur, dolu-tıla cəvahirdir. Bullar beş-altı yanlı bu sannığı götürür, yola düşəllər. Gedələr xub ki, biyabanı olullar, deyəllər, inni daha qır-rağ, açaq, təğsim edəg. Bullar təbərinən², zadınan vurillarmuş ki, qırrələr, birdən içəridən Behruz dilə gəlir, səslənir. Deyər:

– Mən munung işinnə bir adamam burda, mən zinnanıyam. Beləmi öllürməyəngiz, bir cur açing ki, çıxa biləm yazıya.

Bullar da açar narahat olullar ki, bir muft zad gətirmişlər. Biri deyər, öllürəsiz, biri deyər, nic edəsiz? Böyügləri deyər:

– Yov bova, bu da cəvannır orda zinnanıymış, bir para yağıyağ, bu da bizim üssümüzə. Bu da bizimnən bir tikkə çörag bullağ yeyər.

Bu qoşular olara. Bular daha gedillərmiş ordan burdan qafila vurullarmış, umuratlari³ gəçirmiş. Ələ belə ki, yol kəsillərmiş bu cahalla görüllər zirinnir⁴ olur oğrularing rəisi. Bir günü ələ bu şəhr ki Mehr hakimmiş bunun yovğunna⁵, bir qafila soyallar. Qafiladan biri qaçar gəlir hakimə ittila verir. Mehr də deyir, gedin bu oğruları hər yerdə ki, olalar yering altınnanna olsa bulung gətiring. Bullar da pey sürər, burda bas, orda bas, bu yağıları bulullar. Tutar gətirir verillər Mehr əlinə. Hakim deyər:

– Bellərini ating zinnana.

¹ Saray

² Balta

³ Yaşayışları

⁴ Bacarıqlı, çalışqan

⁵ Yaxınlığında

İki-iç ay bullar zinnannaymış. Daha belələrini olmeymiş tanıyan. Biri deyər, gedin oğruları gətiring mahakimə edək. Deyər, rəislərini gətiring. Rəisi gətirillər hakim yanna. Behruz ələ o yannan ki, gəlirmiş kakasını tanır. Vəli Mehr Behruzu tanımaz. Səqqəllica adamnır gəldi ora oturdu, tanımaz. Behruz kakasına seyrmiş halı edə ki, mən filanıyam, kakanam. Birir də deyər:

Firuz oğlu Behruz mənim adımnır,
Sərgüzəştim budur əmrim, şahınnır.
Mən oğru dəgiləm, həq gəvahiyyə,
Yalan deyən kimsə imana gəlməz.

Görürnnər Behruz öz kakası adıdır, Firuz da bovası adıdır. Burda Mehr kakasını tanıyar. Bir-biri alıllar qucağa cəryanlarını tərif edəllər. Burda bazərganna geri gəlir deyər ki, Mah məmləkətlərinə həmlə edmişlər, o bovasını aparmışlar esarətə. Mehr burda gəlir oğruların ilərki reisini edər şəhr hakimi. Hər nə adamo, ordu varıymış yığıştırır gedər Mah şəhrinə sarı. Ordana ordu kopp edər, gedər Mahın bovasını esarətdən çağardar. Geri gələnnə Mehrnən Mah əvlənilər. Mehr gəlir ilərki gəlinini də götürür. Behruz da gəlir, o ilərki mələkə beləsinə aşığı olan mələkəynən əvlənir.

LƏTİFƏLƏR

ÖZGƏ ATINI HÜRKÜTMƏSƏN...

Mulla, arvadıynan cərrı olur. Deyər:

– Arvad, daa mən bu dirrilıgdən doymuşam, iseyrəm öləm!

Arvad deyər:

– Ged hər gorda ölirən öl.

Mulla varır gedər məzarsanlığa, uzanır bir məzar içinə. Daha müddət ələ burdaymuş, qalır ələ burda. Günnə¹ zohrda arvad gəyilmiş mulleyə yeməli gətıyırmiş. Daha bir gün arvad gec edər, vaxtınə gəlməz. Mulla məzar içinnə turır otırmış, öz yanunna deyrmiş: “Xudaya, arvada nıç ollu?” Ələ burda bir atlı də gəlirmış. Ələ burda ki, mulla boy-boy edirmış, birdən atlınıg atı hürkər, hürəknnə kışiyi çırpər yerə. Kışi gəlir tutur mullayı, de vur ha! Vəlim² döyər. Deyər:

– Kışi, sən burda nə gəzirən? Burda nə işın var?

Mulla deyər:

– Həyə, mən ölmüşdüm.

Kışi deyər:

– Ölən məğil öləsıdır, bu nəyin öllügdır!

Xulassa, deyər:

– Mulla, sən ki, bilırən burda gudar³ harda var? Mən seyrəm bu çaydan gəçəm.

Mulla deyər:

– Onna ki, mən dirriydim, burdan gəçırdık.

Xulassa, çaydanna gəçəllər. Kışi mullayı atar tərkinə, gətırır obeyə. Arvad deyər:

¹ Hər gün

² Çoxluca

³ Çayın asanlıqla qarşıya keçırilə biləcək yeri

– Mulla, o dünyadan nə xəbər?

Mulla deyər:

– O dünya da xub yedir, əgər özgə atını hürküdməsən.

DÜNYANING ORTASI HARADIR?

Mulla əşşəyini bağlamuşumuş bir yerə. Bir adam gəlir deyər:

– Mulla, dünyanın ortası haradır?

Mulla deyər:

– Ələ buradır ki, mən əşşəyimi bağlamuşam.

Kişi deyər:

– Əving tüddü, mulla! Beyə beləyi zad olur? Sən hardan bilirən?

Mulla deyər:

– Ələ budur ki, mən deyərəm. Əgər də gəpimə ¹ inanmeyrənsə, buyur ərşin ed, ² gör dünyanın ortası haradır.

BƏHANƏDİRSƏ OLUR

Mullanıng qonşısı gəlir deyər:

– Mulla örkəningi ver işimnənnir.

Mulla deyər:

– Örkən üssünə döyə qıyığı sərmişəm.

Deyər:

– Beyə olur?

Deyər əgər mahnadır ³, ələ bu bəstir yanı, boynunнан edirmiş.

¹ Sözümə

² Ölçmək

³ Bəhanə

Mullaning ikki kosala¹ varuymuş. Biri açulur, qəçər. Mulla hər nə edər kosalayı tuta bilməz. Əsəbanı² gəlir əvdəki bağlı kosalayı bir para vurur. Arvad deyər:

– Əving yannı,³ beyə dəli olmuşang? O kosala qəçmiş, sən bu bəddəx dilibağlıda nəyiş varın⁴?

Deyər:

– Arvad, sən bilmeyrəng, əğər bu açuğ olsaydı, onnan artuğ qəçərdi.

.....Mullaning arvadı hayana gedmişimiş, əvdə dəyilmiş. Mullaya deyəllər, arvadıng oba gəzən olmuş, oba gəziyr. Mulla deyər:

– Oba gəzən olsaydı, bir gün de bizə gəlirdi.

QANUNA QARIŞMA

Deyr, bu məşrutə zamanı ki, məşrutə tazza gəlmişimiş, Qacarıng axur axuruymuş, xəl x bilmeyrmiş məşrutə nəmə-nədir. Bilmeyllərmiş yeməlidir, içməlidir, geyməlidir, nədir! Bir rind hoqqabaz adam deyər ki, məşrutə çox peş qanunnur. Beləkinnir ki, seydlər⁵ cahal qızları verələr qoca kişilərə, qər-riləri də alalar cahal oğullara. Bir qız oturmuşumuş deyər:

¹ Buzov

² Əsəbi halda

³ Evin yansın

⁴ Nə işin var?

⁵ İstəyirlər

– Bu genə nəyi məsxərə qanunnur! Biz beləkin məsxərə qanunu səmeyrəg!¹

Qərri nənəsi də oturmuşumuş deyər:

– Həyasız qız, qanuna qərişmə!

Bir qurd özünü atar bir qaşa², bir quzzu qapar. Qapar qəçiyrmış. Bir tilki də dərəning o tayıça qəçirmış. Qurdu bağ-lallar gülləyə. Qurd quzzuyu atmaz. Biri çağurur, deyər:

– Həy, əving yanmadı, qurd! Quzzuyu at, beləni öllürdü-lər, gedərəng o yan tərə quzzu çoxdur, genə bir daha qaparrang.

Deyr, burda tilki deyrmış, əgər bizək ki, biz quzzuyu admeyrəg, admeyrəg can, admeyrəg!

Əmir bəyinən arvadı darman çəkillərmiş, tiriyək. Əmir bəying bir azcaça aççı varuymuş arvad götürür. Əmir bəy baxar te darmanı yox. Ələ burda gəzirmiş, ora-burayı töküştürirmiş. Arvad görür ovza beləkidir, gəlir Əmir bəying yanıça ora-burayı töküştürirmiş. Əmir bəy deyər:

– Əyəsiz arvad! Mən ki, itiribəm gəzirəm, sən ki götürübənn neyə gəzirəng!?

¹ Sevmədik, istəmirik

² Ağıl, heyvanların saxlandığı yer

Adamıng biri məriz olur¹, duktura gedər. Duktur deyər, sənnə qən var, fişar var, nə biləm nə var, nə var. Əgər seyrən² dirri qalan yağlı yemeyəsing, ət yemeyəsing, kəllə-paçça yemeyəsing, onu yemeyəsing, munu yemeyəsing. Kişi deyər:

– Əving yanmadı, duktur! Mən seyrəm dirri qalam ki, ələ bulları yeyəm, kəllə-paçə yeyəm. Vəxti ki, biri başarmaya kəllə-paçça yeyə, daa dirri qallığı nədir!?

Darğa Şərifxan varıdı öllü, uşşağları inni³ var. Bu inqilabdan sora girdilər sistem içinə çörəg əyəsi ollular. Bu darğa Şərifxan bu xanlara, kixalara⁴ nökər-peşxizmətimiş. Deyr, bir zaman bu kixaların bilmeyrəm hanı birsining bir dovarı ölmüşümiş, Şərifxanın uşşağları da bişirmişümiş, yeyllərmiş. Darğa Şərifxan deyər:

– Mən ho bir bova köpəgləring malınnan yemeyrəm, ama suyunnan bir xurda mənə vering.

Deyr, bir kişi atuyndan gediyrdi cəngnə⁵ adamunan, adamudu ki, qirilmişti. Çox laş⁶ tökülüşti bir-bir üssünə. Bu kişinin atı da həy bu laşlardan qorxir hürküyrdi. Kişi dedi:

– Kəhər atum, ölülərdən sən qorxiyran, dirrilərdənnə mən. Pəs cərri kim edəsi?!

¹ Xəstə olur

² İstəyirsən

³ İndi

⁴ Tayfa rəislərinə

⁵ Cəng, döyüş

⁶ Leş, ölü

Deyr, bir Mənsur mukkal¹ varumuş, çox söyüş veriyirmiş. Həqqi nahaq xəlxı söyrmüş. Bir gün bu kixaların birsininnə bovasını söyər. İnni hanı² kixaymuş bilmeyrəm. Kixanın gücü etirməz, görür fayda yoxu, gedər xan yanna şikayətə. Xana deyər:

– Mənsur mukkal bovamuzu demiş.

Xan deyər:

– Bu Mənsur mukkalı belə bilməying, bu mukkal o qat³ adamların bovasını demiş ki, sizin bovanız onnar yanunna heş p... dəyil!

Tilkiynən şer bir yerdəymişlər. Şer dəssur veyirmiş tilki bu heyvanları alladır gəritirmiş, şer öllirmiş⁴, yeyrmiş. Təhtummalını⁵ da tilki yeyrmiş. Daa bir yerə etirillər ki, şer alıro. Tilki heç nə qalmas yeyələr. Tilki ələ burda mutumuss⁶ edirmiş bir qurru üzüm danı⁷ bulur, götürü, atar ağzına. Şer deyər:

– Tilki kaka, nedir yeyrən?

Deyər:

– Heş nə bulmadım, daa gözümi çağdıram yeyrəm, nic edəm!

Şer deyər:

¹ Qolu, yaxud ayağı şikəst adam, şikəst

² Hansı

³ O qədər

⁴ Öldürürmüş

⁵ Artıq qalan

⁶ İyləmək

⁷ Dəni

– Həyə, mənim də ələ, bir gözümüm çağart, tə yeyəm.
Şering bir göznü çağardır, qoyar öz ağzına, bir qıyığ da
atar şer ağzına. Şer deyər:

– Tilki kaka, bu innər dadı pesdir, qıyığ dadı verir.

Tilki deyər:

– Yansın göz, göz ələ qıyığ dadı verir.

Oantər gedəllər, tilki bir ağzını şakkıladar, şer deyər:

– Nədir?

Tilki deyər:

– O gözümü də çağardmı, yeyrəm.

Şer deyər:

– Mənimkini də çağard.

O gözünü də çağardır. Bunu da özü qoar ağzuna. Bir
qıyığ genə qoar şer ağzına. Gedəllər, etirillər bir kəmərə. Şer
gedənnə kəmərdən uçar. Pirğ olur¹, vill olur kannan² aşşağı.
Tilki oannan oğundur gəlir şering üssünə. Deyr, şering ələ bu
quluncu ardınan yeymiş. Şer seyrmiş³ tilkiyi tuta, deyər, neyə
dalum ardunnan kinnimnən yeyrən? Gəl bu iləri yanumnana,
xub yerimnən ye! Tilki deyər:

– Qussa yemə, ardıng o dəming varı özümüngnir.

¹ Fırlatmaq

² Uçurum

³ İstəyirmiş

MİFOLOJİ MƏTNLƏR

CİN

Gecə gəlillərdi, deyillərdi, bir payla un veriniz. Deyllərdi, biz gecə un çağardmeyrəg, ya duz, ya ağarantı çağardmeyrəg. Məsələn, gecə ağ-zad yazzuya vermeyllərdi. Qorxillardi o alan özümüdən yeylər ola, mallarının bərəkəti gedə. Beləyi-beləyi rəsmlər varıdı türglərdə obalığlarda. Bir dəfə mən geddim bir qonşu varumuzudu un alam, qodu palassığa ¹ verdi, dedi: “Naylunnu gətirrən geri. Mən cinnə ehtiğat varımnır.” Biz qış yurdunna, qış yurdunna bizim məntəğədə çox var. Bu biyaban dağlarda, şikəftlərdə ² artuğ var. Biz şam yığılennə ot-ocağ dovrına, göyürdün uxaru yanumuzda kil ³ çəkillər. Sər-səda edilər, kili ⁴ şabaş edillər. Bir də bu tənği kələdə Cəfərbəylilərdə bir qız gəlir aparıllardi, genə gedillərdi əllərinnən alıllardi. Əlbətə, o, çörəglərini yemədi, deyər əyər çörəglərini yesəng, geddin, daha geri gəlməng.

Bacum obaları gərməsirdəydi ⁵, ikk üç il munnan iləri. Bir yerdir deyllər, kunar ⁶ ammarı. Deyr, üçə ⁷ üssünə oturmuştum, dovarı sovarmuştum. Dovar gəlli geddi, gördüm bu dovarıng ardı sirə bir qızdır sarı telli. Teli tökülmüş burança, bu dovarıng

¹ Plastik, neylon

² Mağara

³ Səs, səs-küylə qorxutmaq

⁴ Kilo

⁵ İsti bölgədə

⁶ Sidr ağacı

⁷ Uca

içiçə əfsilir¹ o gedir. Beyr, ta gözümlü düştü billim cinnir.² Çox yolla tamaşa eddim geddi. Deyrdi, gördüm tə bir sarı gəççidir, qız gedmiş bu gəççi³ yanna. Deyr, ələ burdan rov⁴ eddim beləsinə sarı ki, yox ollu. Deyr, gücək ki bu gəççiylə tuddum, bəgdüm. Deyr, gəççi ələ belə gedirdi. Bağırirdiyov gedirdi, çəgmiş aparirdi. Deyr, gördüm fayda yoxu, geddim gəççiylə tuddum. Sürüglədim gətirdim, qoşdum dovara. Bir də bu beyilərdən⁵ gedmişti bu çat⁶ əyəğinə. Bu duğalating boynunna bir-ikki kəl əncir⁷ var. Deyr, sigliti⁸ apardım vurdum kəl əncir yanına, geddim uxaru, bu Ruşnu⁹ dağına, gedmiştim kəylig vuram. Deyr, geddim, gəllim, tə bir sarı telli qəşəng qizdir, oturmuş mutur¹⁰ üssünə, muturu rovşən edmiş qaz verir, vurru vurrunan. Özü də qəşş edmiş gülir, mutur cəkk üssünnə.

Deyr, bir əncir ağacıydı, ələ besəs quluncunna gəllim ələ yəxin olanna yox ollu. Çox adamnan eşidmişəm görməgini, çox kəs görmüş. Artıqançə biyaban yerlərdə, qədimi yerlərdə, yurdlarda çox var. Bizim bu gərməsirimiz nə biyaban mahardır, beləyi zad çox var.

[Yoldaşı danışır] İlərtər su qəynədilləri, ya dügü, ya hər nə, bunun suyu yerə tökilirdi. Həmmişə mənim nənəm xuda rəhmət edsin, deyrdi bəbəm, hər vaxt dügü süzirəngiz dağ su, ya hər nə odun kül, sədiniz tökəngiz qoyanız, “bismilla” deying. Cinn uşsağı şayad ələ burdadır tökülür üssünə yanır, şər gəlir başınıza, əziyyət ollanız. Həmmişə “bismilla” deying,

¹ Nazlı, işvəli yerimək

² Cindir

³ Keçi

⁴ Yol

⁵ Boy adı

⁶ Çat— çat vermiş torpaq arası, dərinlik

⁷ Yetişməmiş, kal əncir

⁸ Motosiklet

⁹ Firuzabad şəhərinin güneyində olan dağın adı

¹⁰ Mator

ta bullar bilələr. Munu bizə ollar örgədillərdi. Bu cəryan ələ iləridən vardır.

.....Mən cin görməmişəm. Ama eşidmişəm yığılıyllər bir yerə, oyneyllər, toy edieyllər. Görən olmuş. Bir adam var, yalan deyən, adam dəyildi. Bir Husəyni-Eliyas varumuz o da ələ moziriydi. Dedi, mən bir yerdən gəyildim, gördüm toydır. Gəllim ta özümüzdən yeglər toydır. Parça tumman geymişləridi gördüm, öz arvadım tummanıdır. Ələ yanığını nişana eddim ta gəldim gördüm əvdə ələ o tummanın orası yanıqdır.

AL

Al deyir, “hər nə aləmdə var, adəmdə var”. Bizdə bir Safa varumuz, arvadını deyillərdi al aparır. Aparır bimarısıni səh-diyyə uşağını oldurullar. Şağırılar, hay Safa, Safa! Gəl bura görəg! Al harda? Bəddəx arvadınan, arvadı şapalağınan öldü-reyllərdi. Deyllərdi, munna udum var. Kakam! Can yoxudu, doqquz ay uşaq qarnındaymuş, uşşağı olanda beləsindən qan gedeyrdi. Zəfedeyrdi, deyillərdi, al aparmuş. Ətəyalıng üzünə kül tökeyrlərmiş.

Əvimiz Berəvkannaydı, obamuzdan bir arvading uşağı səhərgah oldı. Al bu arvadı apardı. Bovam bu çadırıng dördmə-dovrını bağladı. Boamıng daası hər kəsin üssünə gedəydi, ya deyrdi bu ölür təməmnır, ya deyir qorxmayınız. Bu dahayı ələ oxuduyo bu əving dovrını bağladı. Bu arvading tükünü cümlə tuttu bağladı göyə, qərə çadıra. Bir qərriydi, geddig bulluk gətirdik. Elə deyir at qapalağı bulıng, at qapalağı bulıng. Boam

dedi, tez bir oğlağ öllür, cigərini apar at suya, cigər səmişlər¹ beləsinən. Daha qurubudu, həni əzan movğası² dəylli. Dedi, səri oğlağı öllür, səmeyr sökən cigərini götür, qəç çaya, at suya, cigər səmişlər³, tə cigər aparmayan arvad bükülməz. Daha əmim bəddəx, səri oğlağı öllürdü, qəşti gün batmıştı su yaxınidi, attı çaya, əmim arvadı büküllü. Səhər ki, uşağı ollu, tə bu çağıyança bu çağıdan iləriyəncə əmim arvadı dara asılıydı⁴. Həyə dahaya gəldi ki, boam dedi, cigər seyllər.⁵ Deyr, ya cigərni ver, ya cigərni aparram. Bir ayrı əmim arvadınna udum varıdı.⁶ Gəlmişti apara, əlləşmişti beləsiynən. İlərtər qar yağeyrdi, bu xəlx yaman günə düşiyrdi. Geycə səhərənçə ot edeycəklərdi, tə bu qar ərriyə. Siz deyreniz ərriyə, biz deyrag ərriyə. Həyə ot edəsilərdi, tə bu əv qızzə, doar ağıl içinnəydi qirilmeyə, souğ kəsmeyə.

¹ İstəmişlər

² Zamanı, mövqeyi

³ İstəmişlər

⁴ Narahat olmaq mənasında

⁵ İstəyirlər

⁶ Ovsun, tilsim bacarmaq (cin, hal kimi varlıqlara qarşı)

MƏRASİMLƏR

KOSA GƏLİN

Kossa gəlin obamızda varıdı. Qərə il olanna yağış yağmayanna, obanın cahalları, böyügləri yığılırdı bu oyunu oyneyl-lərdi tə yağış yağa. Bir adamu bəzədillərdi kossa gəlin edillər-di. Ünnən səqqəl düzədillərdi beləsinə, başına borg¹ qoyllardı, zən-zannul asıllardı beləsinən, ikki muturu kələş asıllardı ba-şının ikki yanınnan, kəpənəg geydirillərdi. Oranča ki, olırdı munu əcip-qərip qıyafaya çağadilladi. Onna uşşaqdarang-durung dəllə döyməg, patıl döyməginən düşillərdi bunun-g daluna, gedillərdi obalara. Kossa gəlininir varıydı, deyirdi:

Kossa gəlinəm, şaxı zərrinəm,
Bulut gətirmişəm, yel gətirmişəm,
Yağış gətirmişəm, sel gətirmişəm,
Qış gətirmişəm, il gətirmişəm,
Bərəkət gətirmişəm, bol gətirmişəm.

Mən nə biləm, munung quluncu çoxudu, mən yadumna dəyl. Munu irləri² deyillərdi obalara gəzillərdi. Obalar da Kossa gəlini qərşileyllərdi, üssünə su tökillərdi. Kossa gəlinə un, xurma, şirni verillərdi. Onna Kossa gəlin beyləsi gəlirdi obaya, bu ununan xurmayı bişirillərdi, halva edillərdi. Bu halvayı dağidillərdi. Bu halvaların biri içinə daş qoyullardı. Bu daş hər kəsin payı içinnən çıxsaydı, beləsinə vurillardı. Kossa gəlin üssünə su tökillərdi tə ilin kuffarati³ nigbədligi arına.

¹ Papaq

² Əvvəlkilər

³ Ağırılıq, uğursuzluq mənasında

... Yağışing yağması üçün mərasim keçirməyə başlanır. Bu mərasimdə bir nəfər canavar qiyafəsi geyinir. Üstünə yaylıq bağlıyır, böyük buynuz taxırlar.

Başını buynuz və uzun saqqalı üzünə yapışdırır, qarda üzünü ağ edirlər. Ona bir çubuq verib, bir neçə nəfər arxasınca gedir, çadırlara girirlər.

Deyirlər:

Güləm, budağam,
Yel gətirmişəm,
Yağış gətirmişəm,
Şirinlik gətirmişəm.

Bəzən aşağıdakı şeirlə birlikdə oxunur:

Tanrı, bizi bağışla,
Əhdini yerinə yetir.
Yetim qalana qədər qal,
Allah sizi qorusun.
Kaş yağış yağsa,
Bağ yağışla islansa,
Yağış gəlsin, yağış gəlsin,
Yeni xəbər olsun.

... Quraqlıq davam edərsə, elin gəncləri bir yerə toplaşır, gecənin qaranlığında mərasim keçirirlər. Bu gecə Kosa Gəling (yağış tələbi) adlanır. Və yenə təkrarlayırlar: “Mənim gil köpəkbalığım, qızıl buynuzum, külək gətirdim, yağış gətirdim. Mən şirniyyat istəyirəm...”

Bəziləri ona şirniyyat və ya xurma, qənd verib başına su ilə dolu bir qab qoyurlar.

Adətən, ehtimal mövsümünə görə yağış yağır. Sonra kossa gelining dilindən: “Gördünmü sənə yağış gətirmişəm? Yağış yağmasa, bil, bu, ilahi hökmün sübutudur.” Və beləliklə, bilə-bilə mühakimə və təqdirə təslim olurlar.

TOY ADƏTLƏRİ

İlərtər bir cahal bir qızı səyännə üzünən gəlmeyrdi özü boasına, nənəsinə deyə. Çox məhrəmi bacısıydı, bu məsələyi bacısına ağardırdı. Bacısı nənəsinə deyirdi. Oğlının nənəsi gedirdi qızının nənəsiydən danışirdi. Nicə danışırdı? Əvəl deyirdi səning qızının nə issəkçi¹ var? Biri səyir biləsini isəməyir? Beqovli-məruf deyillərdi, yol arrıdır. Onna əgər issəkçi yoxudursa, deyirdi ki, əgər xuda qismət edsə, mənim oğlum mayıllır səning qızına. Onna oğul boası da genə bir məhrəm adam yollayrdı qızının boası yanna. Deyirdi, mən səmeyrəm səning qızının elçilig edəm, seyrəm biləm görəm səning qızınə bir vəxt elçi var, yox? İstəgli var, yox? Xəlxdə fəhm varıdı, şuur varıdı, şərm² varıdı, həya varıdı. Onna əgər olsaydı, olirdi yol arrıddıq, məhyən olirdi bu qızda istəgli yoxtur. Onna gəlirdi bir-ikki nəfər yollayırdı, deyirdi, ağa, əgər siz icazza versəngiz biz iseyrəg elçi yollayak. Elçi yollayak, rəsmən elçilig edə ki, sizin qızınızı oğlumuz içi səyirək. Onna əgər bu ikki famil, ya oba bir-birri tanımayırdı, bir adam daa gedirdi bu obayı xəbər alırdı. Munung əvi nicədir? Özi nicədir? Əxlağı nicədir? Halal-haram edir, etməyir? Əgər ayrı tayfadan olsaydı çox ağır dutillərdi. On nəfər, on beş nəfər turirdi gedirdi oning əvinə elçiliyə ki, qızının qovlını alalar. Qızının qovlını alanna daha burda qalırdı nişan eddik. Bir vəhdə qoyullardı bir Aydan sora, ikki Aydan sora, ya əgər qışdisə, deyirdi yaz ola. Nişanna neydi? Bir üzüg alıllardı, bir dəs ləbas alıllardı, məxsusən yağlıg-çarğat. Buna deyillərdi nişan ki, daha ayrı kəs gəlməyə üssünə. Bir müddəddən sora gəlillərdi toya. Toyda gəlillərdi ayrı başlıg kəsillərdi. Toydan iləri başlıg kəsillərdi. Başlıg kəsənnə də genə bir baryuzu deyillərdi, baryuzu sürsat oğul

¹ İstəyən

² Utanma, utanc, çəkinmək

tərəfinnən qənd çahı, dügü, yağ bir guştı, bir oğlağ, ya bir quzzu aparıllardı bir qonağlığ verillərdi başlıq kəsillərdi. Onna başluğ da inniki təki dəyilli, dovar verillərdi. Məsələn, deyillərdi, om beş qoyun, igirmi gəççi, bir at. Onna görə oğul tərəfi nic ola, əgər vəzi xubudu deyrdi işkal yoxudur. Daha toyda saz, nağara yo təşkilat, gedillərdi qızı gətirillərdi. Əgər yol irağıdı gedillərdi bir gecə iləri yatıllardə ora. Qızə xına qoyllardı, səhəri də minillərdi ata gətirillərdi. Onna zəmani ki, qızı bəzədillərdi, gəlin olırdı, mən özüm üç-dörd qız ərə vermişəm, ələ belə edmişəm. Ərz edəm ocağ, ocağ üssünə bir saç qoyllardı, üssünə bir cəcim atıllardı, qızın böyüğü kakası tutırdı qızın əlinnən üç dəfə gəzdirdi bu ocağ dövrünə, dizini vurırdı yerə ocağdan ziyarət edirdi. Onnan sora gətirillərdi minnirillərdi ata biləsini. Dovağ deyillərdi, bir yağlıq başından ayağına atıllardı gəlinin üzü üssünə, heş kəs gəlinin üzünü görməyirdi. Bəzədillərdi arvadlar munu, dovağ atıllardı minnirillərdi ata, bir oğul uşağı da qoyllardı tərkinə. Bu da muning içiydi ki¹, deyillərdi əvvəlki uşağı oğul ola. Kürəkən obasına gəlennə də saz nağara, yağlıq atma oynayıllardı, at oynadıllardı, tifən atıllardı, baydağ qapıllardı. Baydağda bir yağlıq bağleyllərdi, kürəkən boasının çadırı başına. Baydağ başına da görürdün bir alma bağleyllərdi, ya bir kəllə qən qoyllardı, gəlin gəlennə tifənninən vurıllardı. Artıgança alma qoyllardı. Gəlin gəlennə kürəkən də qərşısica gedirmiş, bir nar, ya bir alma atırmış, dəyirmiş biləsinə ya döşü üssünə, ya əttəginə. Onna quluncuça qəçillərmiş əvə. Bunu da bir adam ölümə geddi, İbrahim xan bu rəsmi götürdü. Dayılardan bir adam at sərsəm gedər, dəyər yerə, at düşər üssünə beyinnən gedər. İnni gəlini gətirillər, seyllər ennirələr. Burda bir zad səyirlər benami diz əyağı. Kəsi ki, gəlini attdan ennirə, deyər, ağa, gəlin dizayağı səyir. Bunu da ərz etmədim, gəlin gələnənçaz, bu ki, kürəkən gedə qızınən

¹ Üçün

deyəyo danışayo, gülə bu hessablar yox. Girdəgənçə¹ qızı görməyirmiş. Şayəd aralıdan görirmiş, vəli gələ, otura, danışa, be heç vəç. İnni attan ki, səyir gələ aşşağı ennirələr, oğulung boası deyir, mən bir qoç verdim gəlinimə. Gəlini ennirillərdi, gətirir qoyullardı girdəyə, üç günnən sora gəyillər girdag açmaya. Girdəg bir çadıra cacım, gilim, qalı beləy-beləy zadlar asillardı, bəzədillərdi, girdəg dutillardı. Üş günnən sora dörd-beş zeyfə xəlxi gedillərdi girdəyə, gəlinnən dovağ görtürillərdi. Muna deyillərdi dovağ götürmək. İnni gəlin səyirdi gələ əvə. Girdəgdən gəyil kürəkəning boası əvinə. Əvvəlki işi ki, görürdi, gətirillərdi bir patıl su, ya bir ləgən su qoyllardı bu qərə çadırlıng cilovuna. Gəlin gəlirdi bu qıçını edirdi bu suyung içinə. Bu nəməne içiydi? Bunun səvərəsinəydi ki, gəlin rovsənəlik gətiriyir bu əvə. Onna o yannan gəlirdi, əlini edirdi xora içinə, un içinə, belə vurirdi dilinə. Gəlirdi əlini edirdi duzluğ içinə. Duzluğ da bir çəntə yanaydı, muna deyillərdi duzluğ. Duzu döyüllərdi töküllərdi bu duzluğung içinə. Toyxana, toyxanayı bir açuq yerə, ortaya tutillardı. Onna gecə qərənniydi, bu toyxananıng ortasına çər kərrə düzədillərdi, minara yana gedirdi uxarı, saat bir ərşin yarım. Bunun üssünə odun yığıllərdi. Onna rəsmidi ki, bir oğlan ki, yətim dəyil, nənə-bova varı gəlirdi, bunu alıştırırdi, rovsən edirdi. Alıştırırdi, həm işığı düşirdi bi məntəğəyə, xəlx oynasırdi, həmi də bir nemadıdı ki, yanı burda işığı var, toy başlamış. Dovrunna da ussa çala, həley oynayalar, ağac atalar.

Gedənnə gəlin gətirməgə, bir məxsusu qəs² var, özümüz deyirəg, nənəm hay, “nənə yannım” deyillər, bunu qızıng boası əvinnə çalıraq, bunu çalırak tə gəlin gəlir piyada olir. Gəlini kürəgən əvinə gətirənnə də bir beş-on dəğə ələ munu çalıraq, daa tamam olir. Toydan bir-ikki gün iləri çadırlar tutuliyir,

¹ Gərdək gecəsinə qədər

² Muğam, melodi

toyxana müşəxxəs oliyr. Byadağ vuruliyır, bir kəllə qənnə oturdillər baydağing başına, tə ussa gələ. Ussa gəlennə daha tufənna atılır. Ələ mən ki, etişirəm toya daa tufən atıllar: taq! taq! Həyə, atıllar. Məxsusən gəlləzən çox tufən atır, çoxı, çox, çox. Onna kəllə qənni ələ gəlin gələn zaman vurillər, daa bağleyllər gülləyə, vurillər. Gəlin gəlennə bir oğlağ gəlinnən kürəkəning cilovunna öllürillər. Əlbəttə ikki rəsm var, Şeşbəylilər öllürənnə inni ya oğlağdır, ya quzzüdüür ussanınnır. Ez əməlimizdə yov! Vermiyllər, siməkənnə da ələ ussanınnır. Dayı bax bura, bir toy şumarası yazılıydı bura bulmeyrəm, özüm etişmiyrəm gedəm. Verrəm bir ayrı ussa gedə. Biz Kəmfiruzda bir toy şaliyiduq, çallıq ikki gecədə. Gəddig gəlin gətirək. Gəlin obasıynan kürəkən obası bəss edillər, qızı vermədilər. Xalı gəlliğ geri. Toy əyəsi¹mənə dedi:

– Ağay Səlmanpur, sən həqqini alıran, bir gecə daha çal. Biz ayrı yerdən qız almışak.

Bird aha yerinən gedilər, danuştular gəlin eddilər, gətirdilər. Ələ özüm bu cəryanna varudum. Ələ o oul içi. Cərr eddilər, vermədilər. Bir daa çahı tökəm belənə? Sən çahını içməmişəng yəx ollu. Bizim boamuz əmioğlusı qərar olmuşumuş sovləttovla gələ beləsinə dəyinə, gec gəlir. Deyər:

Xani-hakim, heş soruşman halimnan,
Görən mənnən nə bəlalar gəçibdir.
Neççə günnür natavanam, laşam mən,
Zindəganlığ daha mənnən gəçibdir.

Qənni, çahı tükənmişdir mayadan,
Tiryəğsizlig aparmuştur bünyədən.
Binəva İbrahim fani dünyədən,
Bir görəngiz deyillər, ellən köçübdür.

¹ Sahibi

Qədim zamanı ki, gəlini amada ¹ edillərdi, özining məxsusu tayfada bir zeyfə varudu. Xınabənligə gələndə bu zeyfə məxsus bunun xınasına bağlayasıydı. Çətirini vura, ləbasını geydirə. Ləbas ki, gəlin dalınnan çağardardı özini dida bu əvə qomazdı, götürir gedərdi. Kürəkən rəxtini də o arvad aparırdı əvinə. Gəlinnən gedəsiydi kürəkən əvinə. Onna orda rəsmidi gəlin-kürəkəning bir beyig² adam ola bu tayfada gələ əlini verə birbirə gəlinnən kürəkəning. Daha bullar gəlin-kürəkən olanna, turasıydılar o arvadıng həqqi-hesabunu verələr, gətirələr aparalar əvinə. Zəmani ki, gəllillərdi gəlini aparalar, onna gəlining çətini vurullardı. Burdan bu allınna bir ənnaza vurillardı, vurillardı tə qaşı alayan ola. Onnu bu zulfunnanna bir ənnaza vurillari tə boynu alayn ola. Bu çatirdir, bu zultur, bu geri də saçtır. Daha toydan bir-ikki həftə ora gəlini gəlir aparillardı **ayağ açma**. Ya bir gün ola boa əvinnə, ya ikki gün ola gələ geri. Onna qədim əsrəfisi varudu, dizillərdi tikilləri... gəlining belə bu allınnan asillərdi. Qədim zaman daha gəlməz. Rəsmidi qız ki ərə gedməmiş, gəlin olmamıştı saçını açmazdı, saççı həmişə hörülü olasıydı. Çarğat vurillardı, saççı qatillardı qulağ ardınnan geri. Onna ki, gəllillərdi gəlin edələr, onna bu saççı açallardı, yuallardı, hına qoyallardı. İnnikiləyin dəyilli ki, qızınan gəlini, arvadı tanımayan. Onna qız gəlin olmuyanança numzadını görməzdi. Bir onna ki, iş tamm ola, gəlin çıxar. Kürəkən qız əvinə gedənnə qız alayına gəlməzdi. Gəlining bəası əvinnə xına bağləllərdi. Çadır içinnə quluncu çiğidi ilərisidəük. Onna gəlining məxsusu at varuydu, bu atı gurugumpullu edəsilərdi, minnirələr. At culu varudu atı bəzədillərdi. Gəlining başına dovağ atıllardı. Onna ələ o obanın kassıbı məxsus adam varudu, gələsiydi bu atıng başını çəkə kürəkən obasınanca. Gəlini bovası əvində sac qoyllardı ocağ üssünə, üs-

¹ Hazırlamaq

² Böyük, saygılı

sünə örtüğ puşan¹ atıllardı, üş dəfə oğunnurillardı bu ocağ dovrına, bu gəlin inniki Quranləyin bu sacdan ziyarət edirdi, ocağı öpirdi, onna aparıllardı, minnirillərdi. İnni deyillər gəlin-kürəkən başı üççünə Quran tutasıng. Bir məxsusu yağlıq varlarıydı, içinə boası əvinndən bir buğda çörəg qoyllardı, duz qoyllardı doleyllərdi, vərillərdi kakası bağleyrdi qızıng belinə. Qız boası əvinnə kərəz varı-zadı kopp edirdi, cehizlik yığıştı-rırdı, puşan toxırdı ki, daha gedənnə varı zad özünün ayrı varı ola, cəcim, gilim, mərfəc, qalı onu genə bir qətir, ya da lök gətirillərdi ügleyllərdi. Başığ da pul verillərdi, ya dovar veril-lərdi bir zad pul. Gəlləzən, üz şişəg verirdi bir zad da pul. Toy edənnə ortaya bir toy kərrəsi hörillərdi, odunnan yığillardi üs-sünə, ot edillərdi, dovrinna oyneyllərdi. Onna bu toy kərrəsi otunu kürəkən boası alıştırasıydı.

DÜYÜ DÖYMƏK

Dügü döyməg deyə billəm toyung əng qeşəng qısmətiydi. Toydan iləri gəlillərdi, onna daa toy üç günnən az dəyilli. Üç günnən yeddi günənçə xəlx tiy² edirdi. Be nisbəti-toya gələn qonaqlar ki, nağat dügü arrıması, qız-gəlin kopp olirdi, cəvanlar kopp olirlardı, ikki-ikki, ikki başlı qərşiləti. Məsələn, uon dü-bəg qoyulirdi bura, uon dana, ikki qız, igirmi qız olirdi. Onna qərşiləti hər dibəgəg ikki qız, hər birining əlinnə bir dirəg, dəssə paya, onna bu payanın başına yağlıq³ bağleyllərdi. Onna vəxti başleyllərdi doyməgə göriding bir tərəfinki varu belənə gedir göyə, bir tərəfinki gəlir aşşağa. Buğat qəşşənnidi ki, onna bir təkxanna⁴ varıdı. Bu qızlar içinnə ki, səsi də

¹ Fərş, xalça, kilim

² Toy

³ Yaılıq

⁴ Tək yaşayan ailə, köçəri həyatı.

xubudu. Heç vaxt yadımnan çıxmaz obamuzda bir toy varıdı. Axırkı toy ki, mən gördüm, onnan sora da görmədim oləkin toy, bir dazza ¹ oğlumuz toyıydı da. Mil-i dərvişin göy çəməninnə, xudeya, çəmən nə çəmən! Bullar içinnə darğa covhər qızı bir qaşing qərə səbzərənə, uca boylu qızıdı, bu təgxanıdış. Deyirdi, dəssə vurdum dibəgə. Dibəgi də deyirdi dibəg. Deyirdi:

Dəssə vurdum dibəgəyov,
Canım gəlli göbəgə.
Bögün dügü döyməgdirov,
Qizlər, gəlin köməgə.

Bunu deyənnə genə qizlər deyirdi:
Hayna həley, hay, haynayov,
Qizlər deyinq hay, hayna.
Biz də derəg hay, haynayov,
Siz də deyinq hay, hayna,
Hayna həley, hay, hay, hay, hay.

Genə covhər qızı deyirdi:
Qəylan başı özünnəno,
Dollur badam közünnən.
Qərə dağlar ara ver,
Öpəm kakam gözünnən.

Qizlər deyirdi:
Hayna, həley, hay, haynayov,
Qizlər deyinq hay, hayna.
Biz də derəg hay, haynayov,
Siz də deyinq hay, hayna,
Varı deyəg hay, hayna,

¹ Xala

Hayna hələy, hay, hay, hay, hay.

Genə bullar cavab verilərdi. Ələ bu asanağ irlərini deyillərdi. Onnar genə cavab verillərdi.

KÜRƏKƏN BƏZƏTMƏK

Onna kürəkəning bəzəddigini demədim. Kürəkəning bəzəddigi də bu curudu ki, dəlləg deyillərdi, ussa başqırxan. Oba içinnə varıdı o zaman. Başqırxan gəlirdi, lunn¹ atırdı kürəkən boynuna başını qırxırdı, sürətini qırxırdı. Zulfunu düzəldirdi. Munung döyrünnə şap çalıllardı. Güllə atıllardı. Munu da mən gördüm, onna deyillərdi şah ocağı. Qəqti bəzədillərdi bir qazam boynuna bir yaylığ bağlayıllardı, bir uca yerə, kürəkəning dövrüşə üç-dörd nəfər gedirdi bir uca yerə. Ya bir yal üssünə bir çuqqur² qazırdı kürəkən onna bu qazamayı qoyurdu qıbləyə sarı, iyarət edirdi. Munung da mahnısı buyudu ki, qər-rəh olmeyə. Bir günne mən bu qazmanan, qazasılar gedəm torpağ altına.

AŞURA

Qaşqay elində Hüseyn aşurasının matəmi əhalinin qəhrəmanına olan ehtirası və marağı şəhər sakinlərininkindən qat-qat yüksəkdir. Kərbəla şəhidlərinə ehtiram göstərmək, matəm saxlamaq, təkcə kollektiv işi deyil, hətta lazımı gündəlik işləri də adlayırlar. Qadınlar və kişilər qara paltar geyinirlər. Yas mərasimində proqramlar tərtib edir və ifa edirlər. Kişilər Aşura gecəsi xiyabanlararası hərəkət edirlər. İmamzadələrə gedərək, mərsiyələr oxuyub sinə döyürlər. Qadınların məscidin

¹ Dəsmal

² Çuxur

qapısında matəmin yumşaq və həzin səsi eşidilir, sakit və melodik səslə yas tuturlar.

Aşura gecəsi çox vaxt günəş çıxana qədər oyaq qalırlar. İnsanlar nəzirələrini yerinə yetirmək üçün “Aşura günü həlimi” bişirirlər. Ətrafdakı bütün çadırlar arasında bölünür. İbadət edənlərin sayı çox olarsa, hətta uzaq çadırlara da hazırlıq göndərilir. Qaşqay tayfalarında oxunan mərsiyələr Türkcədir.

Hüseyn (ə):

Ey Kərbəla şahı, Allah səni rəhmət edsin,
Şirin yaşar can, qardaş, vay, vay!
Ey Kərbəla sultanı, qardaş, vay, vay!
Ey Zeynəbin şirin ömrü, qardaş, vay, vay
İmam Hüseyn dir qardaş, qardaş, vay, vay
Zeynəbin gözlərindəki yaş dağları, daşları yandırır.
İmam Hüseyn onun qardaşı, vay-vay!
Göz yaşım sel oldu, cigərim kabab oldu,
Hey, Kərbəla viran oldu, eyvay, vay!
Gözüm sulandı, ciyərim qızardı.
Qalmışam yanə-yanə qardaş vay, vay!
Meydana tərəf gözlərim qanla doldu,
Mən qaldım amma, suzan qardaş, vay, vay!
Kim rəhm edər yetimlərə vay, Mədinə viran oldu,
Alimlər rəhm edər yetim balalara, qardaş, vay, vay!

Əli Əkbər:

Əkbər gedə meydana qəsd eylədi bu canə,
Ey bala, Hüseyn can, bizə vacib bu meydan.
Əkbər canını vermək için meydana çıxdı,
Ey bizi çox səvən Hüseynin atası,
Ruhum bu leynəgə mənə əl atıng,
Anam Leyla gəlmədi, bu dərdimi almadı.
Sən gedən baba yoluna canım qurban,
Anam Leyla gəlmədi, dərdimdən xəbəri yoxdur.

Bədənim parçalandı, xalım çəhrayı oldu,
Artıq susuzluğa taqətim gəlmeyr, ata!
Əmim susuzluq əhlinə su gətirməyə Fəraba geddi,
Ciyərim ot təkin yanırdı, ata, susuzluqdan.

QURBAN BAYRAMINDA QOÇ SEÇİLMƏSİ

Ərz edəm xidmətinə zəmani ki, Həzrət İbrahim Həzrət İsmaili qurbanluq edirdi, hər nic eddi gördü kəsməyir. Qoç gəldi. Nida oldu ki, imtahanıngı verding geri, nəzring qabullur. Məndə məxsus qurbanluğ buçağı var, bir daha varı oxuyrang, ovsun edirəng. İnni şerig də var. Məsələn, mən başarmeyrəm bir qoç, ya toğulu alam, neççə adam şerrik olirak bir dovar alirak. Şeriglig cuft olası dəyil, təkk olası: üç, beş, ya yeddi, doqquz, on bir olası. Bunu hər kəsin adına mən ovsunu oxuyuram, üfüyiram, ovsun edirəm onna veryəm apayıllar, başını kəsillər. Movğeidəki, başını kəsillər, qəndinən su qəriştirillər, ab-qən verillər toğliyə, yatirillər, qurbanluğ niyətinə kəsillər, təğsim edillər. Qurbanlıq toğlusununug dağ-dürüşümü olası dəyil. Qulağı kəsik olası dəyil. Burnunu dağlayası dəyillər, dağlanmamış olası. Ya bir yaş tamam olası, ya altı aylıqdan uxarı olası. Erkəg olası, dişi olası dəyil. Çün Həzrət İbrahimə qoç gəldi. Rənni də ağ ola, göy ola, şox yeytərdir. Onna munu xınalayıllar, gözünə sürmə çəkillər, bəzədillər beləsinə. Qurbanıng sümügünü də qaym edəsing, yazziya atası dəyləng. Hətta dərrisini də yazziya atmayırlardı, biri birinə deyrdi, beyə qurbanluğ tüküdür. Ünnünü qarıştıırıllardı, kirman əğirillərdi, ya tamnar uzadillardı. Munung qarıştıırıllardı o üngə ki, bərəkət bula.

QAŞQAY TÜRKLƏRİNİN GEYİMƏRİ

Qadın geyimləri:

1. Çigin üstü geyimləri
2. Bel üstü geyimləri
3. Baş geyimləri
4. Süsgələr (süslər).

Çigin üstə geyimlər

Köynək: Qaşqayı qadınlarının geydiyi köynəgin üstə bölümü tənə yapışan və dar, ətəgi isə uzun olar. Daha əski çağlarda bu köynəklər Muğan bölgəsi qadınlarının köynəkləri kimi gen olardı və dulayısı ilə, qırağında olan çapıq daha qısa olarmış. Sonra Qaşqayı geyimi az dəyişib çağdaşlığa sarı gəldərkən daralıb, onun üçün qırağında olan çapıqlar da üstə sarı çəkilib. İndilər genəlliklə köynəgin uzunluğu tumanın ətəgindən bir qarış qısa, ya tumanın ətəyi ilə birə-bir olur.

Alt köynəgi: Alt köynəyi üst köynəgin altından geyirlər. Alt köynəgi geymək gərəklidir. Üst köynəgin ikki yanında olan çapıqlardan ötrü alt köynək görünür. Demək olar alt köynək alt geyim olmaq durumundan uzaqlaşmış və görünən durumda olur.

Arxalıq/fərce: Arxalıq məxməl kimi qumaşlardan tikilir. Astarlı olur. Düz yaxalı və gödəkdir. Beldən aşağı gəlməz. Bel bölümünün ikki yanında çıxıqlar olur. Qolları uzun, əllərin üstünə gəlir. İç biləkdən açılır. Uzun qolları köçgün çağında əlləri günəşdən qorur. Əskidən arxalığın döş və əmək bölümünə pullar tikilmiş. Arxalığın döşü, ətəgi və qollarının ağzına səvəsgə qaytanlar tikirlər.

Bel üstü geyimi: Tuman (tuman qırı) üstü tuman gen, beli çiyinli olur. Doğru və bəgenilən tuman 5-7 arşın olur. Uzunluğu topuq, ya yerəcən uzanır və bütün alt tumanları

örtüşdürür. Tumanın beli bel bağı olaraq bir iplə bərkir. Bel bağı tumanın önündə düğünlənir və köynək altında gizlənir. Köynəgin iki yandan açıq bölümündən eşigə sarı çıxır və olduğca qabarıq görüntü yaradır. Tumanın topluq və köplənməsi artıq olduğca gözəl sayılır. Tumanın ətəginə süslü qaytanlar tikərlər. Ətəginin daha da qabarıq görünməsi üçün tumanın ətəginə astardan dəmə adında bir şax durduran qumaş tikərlər.

Te tuman (alt tuman): üst tumanın altından genlədə birdən üçəcən tuman geyilir. Alt tumanın uzunluğu və genliyi üst tumanca olar. Alt tumanlar da ayrı-ayrı hər biri bel bağıyla bərkiyirlər. Alt tumanlar sadə qumaşlardan tikirlər.

Baş geyimi:

Kulahça: İlk başa geyilən baş geyimi kulahçadır. Kulahçanı başa qoymadan qabaq saçları darayıb, saçları ikiyə bölürlər. Zülf üçün kulahçadan eşikdə qalan Türkləri darayıb fərq ayırıb, uzun iki yanından çənə altına bura-bura gətirirlər. Başın təpə bölümünü örtən kulahça bir kiçik burukdur. Kulahça bağıyla bərkidilmiş olarlar.

Çarqat: Əskidən Qaşqayı qadınları çarqat örtür, deyirlər. Sonradan baş örtüsü dəyişmə uğrayıb. İpdən toxulan, örtülü çarqatlar yerlərini görünən incə tür ləçək kimi alın bölümündə “uruf” adında bir çıxıntı biçilir. Bu çıxıntı əskidən alın üstünə tuşurdi; amma indi daha geri və baş üstünə tuşur. Bu baş örtüsünü buğaz altında kiplədərlər. Ləçəgin çevrəsini minciqlarla süsləyib, bəzərlər.

Yaylıq: yaylıq/kəlağayi ya əbpək baş örtüsü: Ən son baş örtüsüdür. Əlbəttə, indi geyilən çağdaşlaşmış geyimdə işləmi örtüdən artıq susgə kimdir. Yaylığı özəl qatlama biçimi ilə qatlanıb, dugunləyib tac kimi başın üstünə qoyarlar. Yaylığın baş ortasında durması üçün kiçik sancaqla kulahçaya taxarlar. Əskidən Azərbaycan köçəriləri kimi bu yaylıq alına bağlanardı. Sonra geyimi çağdaşlarıma dönməyəndə yaylığı daha

geriyə yəni başın tərə bۆlümünə qoydular. Baęlıq arxada dugunlənir.

Susęlər:

Qolbaęı: Kəm gözə qarşı qola baęlanan susędir. Əskidən tilsimlər və duvalar qolbaęı üzərində olardı. İndilər isə qolbaęıları özəl biçimdə toxurlar. Qolbaęının aşıęısından dęişik boyaqlarda gompol (qutaz) aslanır.

Saę baęı: hörük saęın oxuna, ya saęların ortasında baęlanan susędir. İndi gumpullu iplərlə saęı suslęyirlər.

Guşvarə: Guşvarə, ya sıręa qulaęa asılan susędir. Genlədə qızıl sırqa taxırlar.

Milək/ əlnəgu: Bu qolbaęı bəlkə də qullarılan qızıl susędir. Minciq və daşları və... düzölən susęlər də qullarıılır.

Üzük/üzlük: barmaq gözəlligi üçün işlənən susędir.

Sancaq: çarqatı buęazda bərkidəndən sonra susę olaraq qızıldan iri bir asqılı və süslü sancaq baęlarlar.

Buymaq/ buyunbaęı: Bütün qadınlr kimi Qaşqayı qadınlr dęişik susęəli buyunbaęılar buyunlarına asarmışlar. Buyunbaęının başqa adı boymaqdır. Boymaqlar dęişik daşlar, minciqlar, möhrələr, gümüş yoxsa qızıl pullardan uluşurmuş. Məhlü və mixək də sevilən boymaqlardan dęyirlər.

Məlhə: Qaşqayı qadınlrının buymaqlarından “məlhü” (məhləb) acı gilənar ağacına güneydə dęilən addır. Məldo, ya məhlü Qaşqayılar arasında acı gilənarın çęirdęindən dizilən buymaęın (buyun baęın) adıdır. Məlhunun yəmişlərinin çęirdęi olduqca iylidir. Köçəri qadınlr bu çęirdəkləri böyüyüb, dəlib boyunbaęı düzəldirlər. Məlhunun iyyisi zaman keçdikcə əldən gətməz, bədənəin təri və istisi ilə məlhunun acılı iyisi yayılır. İpliye uyumsuz, ya uyumlu buyaqlarda dizərlər. Sonrası bu ipliklərin hamısını tək minciqdən gęçirirlər. İndilər buymaęın ortasından bir minciq, ya asmalıq asarlar.

Mixək: Qaşqayı qadınlarının sevdiyi susgələrdəndir. Mixək çöplərini xinalı suda isladib, iygənin neçə yerdən dəlib, içindən ip keçidərlər. Mixəkləri bir-bir yanına dizmək ilə buyunbağı (buymaq) kimi susgələr düzəldirlər. Mixək susgələrini qızlar, gəlinlər və gənc qadınlar tuylarda buymaq olaraq, ya da ləçək sancağı olaraq qullanarlar.

Mixəkin özəlliği onun ətri və çəkici iyisindədir. Mixək, ya muxkin iyisinin yayılmağı üçün onu isladarlar.

Arxalıq: kişi arxalıqları uzun olur, dizəcən gəlir. Əski Türk geyimləri kimi qabağı açıq və soldan-sağa qaparlar. Arxalıq düyməsi və qolu uzun olur. Bu üst geyimin iki yanı çapıqdır. Arxalıq dəgərli və qalın qumaşlardan tikilir.

Şal: arxalığın üstündən belə bağlanır. Arxalığın açılmasının qabağını alır. Uzunluğu 3-4 arşındır. Şal bir kiçik çanta kimi kişilərin yaraqlarının saxlandığı yerdır.

Çuqqa: qolsuz üst geyimlərdəndir. Arxalıqdan uzun olur. Açıq buyaqda və incə yun ipdən, toxunur. Qabağı açıq olur. Genəldə tuvlu oyununda geyilir.

Zinhara/zənhara: zinhara çeşitli iplərdən toxunan bir susgədir. Zinhara qultuğdan dala sarı keçirilib, arxaya düşür. Zinhardan sallanan gumpullar gözəl görünüm yaradır. Bir yandan da çuqaanı əgundə bərk saxlır.

Kəpənək: çupanların geydiyi üst geyimdir. Bu kimi soyuqdan qoruyan qaba, qalın, qabağı açıq üst geyimdir. Keçədən düzəlir.

Kurdək: Keçi, ya qoyunun ən yumuşaq və incə kurkundan toxunan şenel¹ kimi üst kimidir. Digəri yuxarı olduğu üçün xanlara özəl kimlərdəndir.

Şalvar: İndi geyilən şalvarlar genəl kişi şalvarlardandır. Əskidən üstü azca gen və bacaq bölümü daha dar biçimdə olarmış.

¹ Yağışda geyinilən incə üst geyimi

Sərmə: Ayağın biləgindən dizin altınacan sərmə adında bir uzun qumaş dulayarlar. Bu sürmə dizdən aşağını qoruyan kimidir.

Mələki/puzar/gəyvə/ muturi: Qaşqayi geyiminin genəl ayaqqabısı (kələşi) “mələki” adında gəyəvədir. Yazılan o biri adlar da bu ayaq geyiminə verirlər.

Börk: Qaşqayi börkü 1320 günəş ilində yenidən tasarlandı. Bu börk ilə əski Türk börlərinin olduqca bənzərliyi var. Börkün önəmli özəlliyi iki qanatı olduğudur. Bu qanatlar gözəllik yaradan görünümündən başqa işləməlidirlər. Qışda qanatlar qulaqları suyuqdan qurumaq üçün aşağıya yenib və qulaqları qurur və yayda alın və boyunu günəşdən quruya bilir. Bu börk turpaq buyuqlarında keçədən düzəlir.

DƏRMAN BİTKİLƏRİ

Katira: o tikanlı koldan hazırlanır, lakin bütün goon kolları şirəli olur. Buxur əldə etmək üçün kolun kənarında dəşiklər qazıb, gövdəsini kəsirlər. Kökün yanında qırxırlar ki, şirəsi çıxsın. Üç gündən sonar şirə qatılaşıdırılır. Bu material boyama və tekstil sənayesində geniş istifadə olunur. Amma Qaşqay elində dərman kimi istifadə olunur.

Zodo (dağ badam saqqızı): badam və ya dağ darısından hazırlanan yapışqan maddə sızdırır. Qaşqay elində yara dərmanı kimi işlədilir. Zodo dərinin çıxarılması, sinə ağrısı və sınıqların qaynadılması üçün istifadə olunur.

Qara Anğuzəh: katira kimi hazırlanan “gema” adlı bitki mənşəli süddür. Aktiv Goon bitkisindən fərqli olaraq, gema bitkisi bir neçə dəfə kəsilə bilər və şirəsi götürülə bilər. Şəhərlərdə Anğuzəh yeməkdə və şirniyyatda istifadə olunur. Qaşqay elində bu maddədən dərman kimi istifadə olunur.

Səqəz: “Ban” ağacından və gözəl, hündür, möhkəm ağac olan püstə ağacından hazırlanır. Bu ağacın çiçəyi boyamada istifadə olunur. Bu bitkinin şirəsi olan skipidar, sinə ağrısı və diş ağrısı üçün istifadə olunur. Yaxşı ətri və dadına görə saqqız əvəzinə işlənir.

Rişmak (şirin beban): yeraltı kökləri uzun olan bitkidir. Təbabətdə soyuqdəymə, bronxit, mədə xorası, astma kimi xəstəliklərdən qorunmaq məqsədi ilə istifadə edilir. Onun konsentrisiyası sınıqlarda, çıxıqlarda və sümük çürüklərində də geniş tətbiq edilir.

Manqostin: pis qaşıntı yaradan bitkidən əldə edilir. Körpələrdə və uşaqlarda dərman kimi istifadə olunur.

Şirəxəst: bitkinin şirəsi xüsusi həşəratları dişlədikdə, tif və skarlatina xəstəliyinin müalicəsi üçün tibbi istifadəyə malikdir.

Sənbulət – pişikotu: Bu bitki fars dağlarının çoxunda görünür. Payız mövsümündə onun kökləri çıxarılır və gil qaynadılır. Valeran bu bitkinin ekstraktından hazırlanır. Həmçinin, mədə və bağırsaq ağrıları, ürək gücləndirmək üçün istifadə olunur.

Borage çiçəyi: Bütün ailələr üçün məşhur bitkilərdən biridir. Bu bitkinin çiçəyi ilə də soyuqdəymə və sinirlərin rahatlaması, yerli ağrılar, xüsusilə soyuq havalarda şirniyyat kimi istehlak olunur.

Vobaged: (kad, asdake, imkir, berg mirvid). Onun iki növü, yəni qara kəklikotu və enliyarpaq kəklikotu geniş istifadə olunur. Bəzən dərman, bəzən yemək və aromatik hala gətirmək üçün işlədilir. Kəklikotu yarpaqları böyrək ağrıları, göy öskürək, astma, bronxit və narahatlığı aradan qaldırır.

Lavanda: bu bitkidən çox istifadə edildiyi üçün xalq onu bazardan alır. Başgicəllənmə və qan pıhtılaşmasını azaltmaq üçün geniş şəkildə işlənir.

Barfang: toxumları şirəli olan bu bitki kolik ağrılarını aradan qaldırır. Barfang toxumları mülayim bölgələrdə böyük miqdarda yetişir.

Boaq otu: bu bitki mədə narahatlığı üçün istifadə olunur. Kəskin qoxuya və sarı çətir çiçəklərə malikdir. Çox acıdır, əksər ərazilərdə, xüsusən də tarlaların və çayların yaxınlığında bitir. Xalq bu çiçəyin ləçəklərini ürəkbulanma, başgicəllənmə, ürək ağrısını müalicə etmək məqsədi ilə dəmləyir.

Pranjas çiçəyi: bu bitki yazı xasdır və şorbaya qoyulur. Sinuzitin müalicəsində dəmlənir, şəkər və qan təzyiqi üçün istifadə olunur.

Kersiavaşan: bu bitki qayaların kölgəsində və çayların kənarında yetişir. Təmiz və nəmli gölməçələrdə, məhsuldar ərazilərdə bitir. Bu bitki qıcıqlanma nəticəsində yaranan sinə ağrısı və öskürəyi müalicə etmək üçün istifadə olunur.

Pirek: ən tropik və soyuq bölgələrdə, əsasən nəmli ərazilərdə yetişir. Tərkibində A,B,C vitaminləri var. Təbabətdə mədə ağrılarında müalicə məqsədi ilə işlədilir.

Firəngli: yol boyu tarlalarda, düzənliklərdə, dağlarda rast gəlinir. Onu dəmləyib ishal və dizenterianın dərmanı kimi istifadə edirlər.

Yalpaçan: Qənni xun içi yalpaçan qəynədillərdir. Hərbdə qənni xun içi xubdur, uşağı suyna yatırıdılar. Adı nədir bu pəhlədə var, çox açıcıdır butta varı, həyə şəkərşəfa, bu uxarda, tikanlıdır. Bərəks ələ açıcıdır ki, deyilər şəkərşəfa.

Badambacı: Bu uxarıda da var, Hayğır dağınna da var, bir yerdə deyilər badambacı, özümüz genə bir xub ad deyirəg zəhnimnə dəyil.

Movri-təlx: Bir movri-təlx var, dovar yeer, adamna ələ yeer. Movri-təlx issidmə içi xubdur.

Ovşum: Ovşum souğyemə, qarn arğı, ufunət içi xubdur. İkki nov ovşum varumuz, bir sərhədinkidir, qərə ovşum derəg, bu aşşagkı gərmisirinkidir, yassı ovşum deyilər. Qərə ovşum gəmnir, yassı ovşum sərdidir.

Babunəg: babunəg var, çox xubdur, əsab içi çox xubdur.

Hovlila kəyligotu: qıç ağrı, bədən ağrı içi xubdur.

Zərröv: qənn içi xubdur, qıç, qol ağrı içi xubdur, bel ağrı içi xubdur.

Kəbəd: qərə çigər içi xubdur, açıcıdır.

Burğa tikanı: ufunət içidir.

Yarpuz: xubdur

Çəvil: şəvil var, çovul deyilər, qiyaməttir. Əslən bir ətr varı ki, daha demə. Ağarantlya, yoğurda atıylar.

Rişkəg: ürəg ağırğı, böyrəg ağırğı içi qiyaməttir, ələ əsab içi də xubdur.

Bən əlidir: özümüz çox yemeyrəg, bu mussulular bən şullası edillər qiyamət. Bu farsımadanlar bəni döyillər, etişmiş göy bəni dübəgdə döyüllər, təmis ağ parka içinə qoyillər, çığğın edillər, pulovu dəmə vuranna yarıllar, çığğın edillər, qoyllar pulovun içinə, üssünə də bir qaşşığ arıyağ töküllər.

İNANCLAR

– İnanacılara görə, iki ilan çatışanda¹ əmi qızı-əmi oğlu olan uşaqların tumanını çıxardıb, çatışan ilanların üstünə atarlar. Tumanları atan adam yeddi köşə² bir çaydan köçməlidir (yoxsa yeddi dərədən keçməlidir). Belə olsa sonrasına ilan gəlib şayın qırağına mohra³ salar.

– Bir ayrı söyləntidə öli olan əmiqızı, əmi oğlu tumanlarını ilanların üstünə atarlar. İlan mahəresi ilan başından düşən sümük çıxıntısı kimi bir zəddir. Cütləşdikləri zaman başlarından ayrılıb düşür. İnanclara görə, bu möhəresinin uğurlu cütləşdikləri vardır. İnanclara görə bu möhərə hər kimdə olsa, hamı onu sevər və sözü keçərli biri olar.

– İlan muncuğu ya ilan möhəresi artıq bir deyim kimi də dilə keçibdir. Sözü keçərli və sevilən adamlar – “bunun ilan möhəresi” var deyilir.

Alın uzaqlaşdırılması ilə bağlı inanclar:

– Dağımda olan qadının ev, ya çadırının qabağında at çapdırıb, güllə atıb “qaç, qərə qaç” deyirmişlər.

– Alın gəldiyini düşünən çağ obada olan udumlu bir kişinin borkunu qadının ağzına basıt, ya da başına qoyarmışlar.

Çalğı edənin toxtatması:

- Çalğı edən birinin dalına udumlu kişinin düzluğuna gətirib vurarmışlar. Bu işə “çalmasını çalıb” deyirmişlər. Bunun

¹ Cütləşəndə

² Dəfə

³ Muncuq

bir quşqusu da varıymış. Çalğı edən adamı toxtatmağa gedən kişi ilə qarşılaşanda üz-üzə durub deyirmişlər:

- Hardan gəliring?
- Çalqı dağından.
- Hara gediring?
- Gedirəm çalğı vuram.
- Çalğı edən adam üçün ayaz dəgmiş tuluğun suyunu içirtmək yararlı imiş.
- Uşağın sarılığının keçməsi üçün sığır sütünün yağını uşağın təninə yaxarmışlar.

ATALAR SÖZLƏRİ VƏ DEYİMLƏR

A

- Abı donum parılar, bağırsağım qurular.
- Abır sudur, töküləndə yığmaq olmaz.
- Abırlı abrından qorxar, abırsız nədən qorxar?
- Abrı səvən çox deməz, sağlıq səvən çox yeməz.
- Ac adama çörək halvadan şirintədir.
- Ac adamda and olmaz.
- Ac əlinə gələni yeyər, tox dilinə gələni deyər.
- Ac qarın aççı saqqız?
- Ac qarın adamı aparır düşmən qapısına.
- Ac qarın doyar, ac göz doymaz.
- Ac qarında iman olmaz.
- Ac qurd öz uşağını yeyər.
- Ac quşung darı dişinə girər.
- Ac yering qurdudur.
- Acı aca (haca) gedər, suyuz¹ qiyamətə.
- Acından kəf qusur.
- Acından qovurğa qovurur.
- Acından ovrut qovurur.
- Acıng andı olmaz.
- Acıng qarnı doyar, gözü doymaz.
- Acıynan toxung arası bir tikə çörəkdir.
- Aciz adamıng dili uzun olur.
- Aclığı vermişəm dinclığə.

¹ Susuz

- Açıq su şirin olmaz.
- Açdı sandığı, tökdü pammuğu.
- Açıq ağız ac qalmaz.
- Açıq g...ə zəngulə, el gülməyə, kim gülə?
- Açıq sözü ya uşaqdan eşit, ya dəlidən.
- Açılmamış sofranın bir eybi olur, açılmış sofranın ming eybi.
- Ad adamı bəzəməz, adam adamı bəzəyər.
- Adam abadlıq səvər, bayquş xarabalıq.
- Adam adama bənzər.
- Adam ağzından söz çıxar, qazan altından köz.
- Adam olana bir söz bəs edər.
- Adam öz qusqundundan yuxarı os.....rası deyil.
- Adam uşağına bir dəfə deyərlər, ming dəfə deməzlər.
- Adamı başdan tanırlar, ağacı yaşdan.
- Adamı bulmaq olmaz, bulanda tanımak olmaz.
- Adamı ming tümənə alır, bir tümənə satır.
- Adamın adı çıxanancaz canı çıxası.
- Adamın bir özü, bir sözü.
- Adamın öz yavan çörəgi özgəning plovundan yeyərdir.
- Adamın şansı yatanda burnu suyu gözünə gedər.
- Adamın tükü biz-biz edir.
- Adamizadə xətanın caizidir.
- Adamizadə qanadsız quşdur.
- Adəm oğlu xam süd əmmiş.
- Adəmi sözündən tanıyrlar.
- Adəmizadədən hər nə deyən gələr.

- Adəmişadəninkini heç kəs bilməz.
- Adəmişadın hər nə başına gəldi çəkəsi.
- Adı ardını yırtmış.
- Adı qulağındaymış.
- Adı mənim, dadı səning.
- Adın nədir? – Dəşti. – Bu da səndən gəçdi.
- Adın nədir? – Kabəhzadə. – Bizə gəlməz belə zadə.
- Adın nədir? – Qara bayat. – Gedəndə yat, gələndə yat.
- Adın nədir? – Rəşid. – Bir deyəndə bir eşid.
- Adını eşid, üzünü görmə.
- Aftafa görməmiş g...t aftafa görəndə qurqur edər.
- Ağtynan qaraçaya vuranda məlum olur.
- Ağ kəsilməmiş.
- Ağ köynəgə qara yama yapışmaz.
- Ağ qoyun-qara qoyun, əlimi yerə qoyum.
- Ağ malı qoymuşlar qara gün içi¹.
- Ağ pul qara gündür.
- Ağ üzə qara xal zinətdir, qara üzə ağ xal nibətdir².
- Ağ yerə ayran deyir, quru p....xa kəşk³.
- Ağac dutan ağac vurandan artıqdır.
- Ağac tikdirənin umru uzun olur.
- Ağacı aççı, meyvəsi şirin.
- Ağacı çox olan kəndin qəbri az olur.

¹ Üçün

² Çirkinlik

³ Qurut

- Ağacı ki əzəmindən əyridir, simə çəkən, simsar edən düz olmaz.
- Ağacı ki istəyir mənə dəyə, kakama dəysin ki, inər¹ saman çuvalına dəyər.
- Ağacı meyvəsindən tanıyrlar.
- Ağacı öz içindən qurd yeyər.
- Ağaclı kəndi sel basmaz.
- Ağalar helli-helli, əlki telli-telli.
- Ağalıq verməkdəndir, iyidlik vurmaqdan.
- Ağanın malı gedər, nökrəning canı.
- Ağaran başıynan ağlayan göz gizlənməz.
- Ağası qul olanın, qulu qudurğan olur.
- Ağaya “ağa” desən, gülməgi gələr, nökrə “nökrə” desən, acığı gələr.
- Ağayı balayı sər yoxdur.
- Ağca qovuş təkin üngüldür.
- Ağing adı olur, qaraning dadı.
- Ağır qazan gec qaynar.
- Ağır özüngü üngül² etmə.
- Ağır yük altına girəning beli ağrıyar.
- Ağıran dişi çəkəsing.
- Ağırılığını yer çəkir, ruzisini Allah verir.
- Ağıyı ötən bilər, dərdi çəkən.
- Ağıynan qara deməmişəm.
- Ağız ağzına vermə.

¹ Enər, dəyər mənasında

² Yüngül

- Ağız ağzına yetirtməli deyil.
- Ağız burnunu bir-birinə qarışdırdı.
- Ağız deyəni qulaq eşidəsi.
- Ağız yandıran aş deyil.
- Ağıza baxandır.
- Ağ-qarayı bir-birindən seçməz.
- Ağlamayana süd yox.
- Ağlamaz, ağlamaz, ağlayanda da toyda ağlayar.
- Ağlayan gözdən olar, vurulan dizdən.
- Ağlayardım az yerə, əlim dəydi düz yerə.
- Ağlyanın bir dərdi var, güləning ming dərdi.
- Ağrımamış başını ağrıtmə.
- Ağrımayan başa saqqız haramdır.
- Ağrımayan başa yağlıq dolamazlar.
- Ağzı açıq quş ac qalmaz.
- Ağzı açıqdır, gözü yumuq.
- Ağzı aşa yetişdi, başı daşa yetişdi.
- Ağzı əyri adamı boynu ardından tanıyarlar.
- Ağzı içi aççıdır.
- Ağzı içi şirindir.
- Ağzı qanlıdır.
- Ağzı qaşınır.
- Ağzı süd iysi verir.
- Ağzım içində qoz sayıram.
- Ağzım şəkər, hap.
- Ağzıma aş qoy, qarnıma daş.

- Ağzımı şülə¹ yandırdı, kaş ki aş idi, başımı külüm sındırdı, kaş ki daş idi.
- Ağzımıynan deyəm, haramıynan yeyəm?
- Ağzımızı iyləmişlər.
- Ağzın babı² çatıya götür.
- Ağzın dolu qan olsa da, filankəs yanında tüfürmə.
- Ağzın yağlıdır? – Göyərçin əti yemişəm.
- Ağzına dil qoymuşlar.
- Ağzına gələni deyir.
- Ağzına gəp qoymuşlar.
- Ağzında pəxşə³ olmaz.
- Ağzından bal tökülür.
- Ağzını açmış, gözünü yummuş.
- Ağzını quru tutur.
- Ağzını tutsan, g....ü danışar.
- Axır pis elə pisdır, ta canı da çıxa.
- Axır ki, quzu anasına yetər, düşər.
- Axır ki, quzu yetər, süd əmər.
- Axırzaman qoymuş.
- Axsaq gəççi oğlağı təkə olmaz.
- Al qapıda, sat qapıda.
- Ala gözümə ki aşıq dəyil.
- Ala qarğa yumağına qaz olmaz.
- Alacaq alacağını almasa, verəcək olur.

¹ Bağ, zəncir, qapı

² Qapısı

³ Ağcaqanad

- Alacaq şer olar, verəcək siçan.
- Alan alar varlanar, satan satar allanar.
- Alan talana düşmüş.
- Alanıng gözü satan əlində.
- Alçaq yerə yatma ki, sel aparır, uca yerə yatma ki, yel aparır.
- Aldığı çoxdur, verdiyi yoxdur.
- Al-gül edir.
- Alıcı quşu dundugundan (dimdigindən) tanırlar.
- Alıcı quşung dimdigi əyridir.
- Alıcı verici olmaz, gəda da mötəbər olmaz.
- Allah beləsindən razı ola.
- Allah beş burmağı bir-bir təkin yaratmış.
- Allah bir can vermiş, ming dərd.
- Allah birdir, gəp də bir.
- Allah birinə dövlət verir, birinə zillət¹.
- Allah bu gözü, o gözə möhtac etməsin.
- Allah dağına baxar qar verir.
- Allah dərdi çəkənə verir.
- Allah eşşəgi tanımış ki, şax verməmiş.
- Allah əgər dərd vermiş, dərman da vermiş.
- Allah heç kəsin əvvəlini əziz, axırını zəlil etməsin.
- Allah istəsə verə, yox yerdən verir.
- Allah istəsə verə, xəbər tutmaz kimin oğluyan?
- Allah işindən heç kəs baş çıxartmaz.

¹ Əzab-əziyyət

- Allah işinə əl aparmak olmaz.
- Allah işinə olmaz qarışan.
- Allah işini bilmək olmaz.
- Allah qarğa dəyil göz çıxarda.
- Allah məndən yamanı gəlir, mən də ondan.
- Allah paxıla mal verməz, versə də xeyrini görməz.
- Allah səyə verə, xəbər almaz kimin.
- Allah səyəni¹ qurd yeməz.
- Allah üzü haqq yerə oturmuş.
- Allah verdi mənim muradım, səning əring öldü, mənim arvadım.
- Allah verməyəndə bəndə nicə etsin?
- Allah yanında nə bir azdır, nə ming çox.
- Allah yazanı bəndə pozamaz.
- Allahdan qorxmayan bəndədən qorxmaz.
- Allahdan qorxmayandan qorxasın.
- Allahı arada gör.
- Allahı baş ucunda gör.
- Allahın az səbri yüz ildir.
- Allahın mal yoxu verə birinə, birindən alır, verir birinə.
- Allahın yarası da var, çarəsi də var.
- Alma ağacından alma düşər, heyva ağacından heyva.
- Alma arvadın dulunu ki, yanıca gələr qulunu.
- Almaning xubunu² qurd yeyəsi.
- Altdakı daş tərپənsəydi, ağırılığı çəkməzdi.

¹ İstəyəni

² Yaxşısını, safını

- Aman deyəni öldürməzlər.
- Aman zamana vermeyr.
- Ana ah-naləsi adamı tutmaz.
- Ana əmcəgi kəsəndir.
- Ana-babamı atdım, səni tutdum.
- Anam gəççi, babam pazan, bu gün oldum, qırx gün uzan.
- Anam qoyun, babam qoç, bu gün oldum, səhər köç.
- Anam təkin yar olmaz, ölkəm tək diyar olmaz.
- Anamı görən babama qız verməz.
- Anan oynaşına gücün çatmadı baba.
- Anan südündən halal tədir.
- Anan yaxşı, baban yaxşı, bizdən əl götür.
- Ananın ürəyi yanar, tayanın ətəgi.
- Andın məni inandırır, xoruz quyruğu yandırır.
- Apar qoy su başına, altından da iç.
- Apardım at oynatmağa, o geddi qaşiq yonmağa.
- Ara xəlfət tilki bəy.
- Ara sözü əv yandırır.
- Arada yeyir, qıraqda gəzir.
- Araları “şəkər ab”dır.
- Araları ilaniynan yarpuz təkindir.
- Aralıdan baxdım, boyu bulandı, yaxınına gəldim ürəgim bulandı.
- Aralıq malı arada yeyilər.
- Arançılıq daşı yeyən “dəlxur” olmayası.
- Ardı ayazdır.

- Arğacımı atdı.
- Arxalı köpək qurd tutar.
- Arxası yerə gölməz.
- Arrığa əhyəlik eddim, əlim yağlandı, yetimə əhyəlik eddim, cigərim dağlandı.
- Arıqlığından yuvaşdır.
- Arşınıynan bez apar, torbaynan qoz apar.
- Artıq tamah baş yarar.
- Arvad adamın abırısıdır.
- Arvad almak asandır, saxlatmağı bələdir.
- Arvad babası əvinə yaxın olmasın, odun ocağa, meşək suya.
- Arvad bələdi.
- Arvad demə, ayıran de, ayran demə, doyuran de.
- Arvad ikki olanda, əv süpürülməmiş qalar.
- Arvad öz ixtiyarına olanda, çillədə gəççi qırxar.
- Arvad pis olanda əv cəhənnəmdir.
- Arvad sözünə baxan arvaddan kəmdir.
- Arvad tunban bağısını ting ¹ bağlasın, gedsin sərbazxanaya.
- Arvad üzlü kişidən, kişi üzlü arvaddan hezar et.
- Arvadın çımxıran baxanı eldə yamandır, atın malda yamandır.
- Arvadın qorxusu olmasa çəllədə gəççi qırxar.
- Arvadın uşağı olar, kişiylə əl aparır.
- Arvadını əmanət ver, malını əmanət ver.

¹ Bərk, möhkəm

- Arvadıynnan kişining torpağını bir yerdən götürmüşlər.
- Arvadlar çarıqdı, basın olsun.
- Arzulayan bular, ingiləyən ölər.
- Arzusu varıydı bucağa, sirldi girdi qucağa.
- Asan kəsən üzümüzdəndir¹.
- Asta gedən namərddir.
- Asta gedən yorulmaz.
- Astaca gəl, ustaca get.
- Aş pişirəm belənçi ki, bir qarış yağ üstünə yatmış ola.
- Aş yoldaşı çox, baş yoldaşı yox.
- Aşağı tüpürürəm saqqaldır, yuxarı tüpürürəm səbildir².
- Aşığını oğurlamışlar.
- Aşiq olan kor olur.
- Aşiq oynayanın, yer süpürənindir.
- Aşiq toyda, molla vayda.
- Aşın duruluğu daning yoxluğundandır.
- Aşna-aşna, gəldi ocağımız başına.
- Aşpalan kəfkirə deyir, doqquz dəlikli.
- Aşpalan³ qeylana deyir, ikki dəlikli.
- Aşpaz ikki olanda şorba şor olur.
- At adamın şərikidir.
- At aldım həgər yox, həgər aldım atı yox.
- At almamış axurasını bağlıyır.
- At arıq, mənzil uzaq.

¹ Özümüzdən

² Bığ

³ Aşsüzən

- At ələ düşər, meydan ələ düşməz.
- At ələ düşər, ot ələ düşməz.
- At görəndə axsar, su görəndə susar.
- At meydanında eşşək hangırmaz.
- At minəningdir, don geyinəning.
- At olanda meydan olmaz, meydan olanda at.
- At özgəning, g...t özgəning, çap ta, çapak.
- At yerinə eşşək bağlamazlar.
- Ata yurdu itməsin, qoy oğlu pis olsun.
- Ata-ata atıcı, minə-minə minici.
- Atalar sözü, sözləring gözü.
- Atam ölümündə qorxmuram, qorxuram ki, ölüm qapımı tanıya.
- Atam-atam, mən bu işə matam.
- Atdan düşmüş, həgərdən¹ düşmür.
- Atdan enmiş, eşşək minmiş.
- Atəş paradır.
- Atı at yanına bağlayanda həmrəng olmaz, həmxoy olur.
- Atı atasından tanıyrlar, qatırı anasından.
- Atı laylamış, cövlana güvənir.
- Atılan daş geri gəlməz.
- Atına eşşək demişəm, ya dəvənə çöşşək?
- Atlı atını nallar, qurbağa qıçını sallar.
- Atlı atını oynadar, qurbağa qıçını.
- Atlı piyadadan xəbəri yox, tox acdan.

¹ Yəhərdən

- Atlıyı atından endirir.
- Atlıynan piyadanıng yoldaşlığı olmaz.
- Atsan atılmaz, satsan satılmaz.
- Ay bir gecəyə məlum olmadı, ikki gecəyə məlum olur.
- Ay çalar, aləm görür.
- Ay həmişə bulud altında qalmaz.
- Ay məndən sarı olsun, paççam ülgərünə.
- Ayağı ağırdır.
- Ayağı altına daş yığır.
- Ayağı altına oturmuşlar.
- Ayam gəldi aş götürdü, arvad kişiye daş götürdü.
- Ayda ildə bir namaz, onu da şeytan qoymaz.
- Aydan arıdır, sudan durudur.
- Ayqara gecəning ulduzu çoxdur.
- Ayran yoxu içə, atlı gedir s....ça.
- Ayri s....lar, belənə yeyirlər.
- Ay-ulduz göyə yaraşar.
- Az bəhri¹ yol ki dəyil, ov it öləndədir hə?
- Az danış, çox qulaq ver.
- Az danış, rəğbətli danış.
- Az gəl, qızım, naz gəl, qızım.
- Az işdən çox iş bitər.
- Az olsun, rəğbətli olsun.
- Az ye də, bir nökrər tut.
- Az yeyəndə küsür, çox yeyəndə qusur.

¹ Qədər

- Az zad azadlıqdır.
- Aza qane olmayan çoxa yetişməz.
- Azı bilməyən çoxu da bilməz.
- Azımsanma az yerə, əlin dəyər daz yerə.
- Azıydı “xavaca”dan, biri də gəldi bacadan?
- Azıydı arıq-uruq, biri də gəldi boynu buruq?

B

- Baba Hatəm! Mən bu işə matam.
- Bablı babını bulmasa, günü yamanlığa keçər.
- Bacı burmacı edir.
- Bacı gül əsər, bu il ki burdayıq, yengə ildə sərəsər.
- Baddan gələn bada gedər.
- Bağlı şerə tilkilərdə şer olur.
- Bal deməkiynən ağız şirin olmaz.
- Balağa girdi bağa, bir quş tutdu, o da qurbağa.
- Balçının bal tası var, odunçunun baltası.
- Baldız baldan şirintədir.
- Balta ağac kəsməz idi, sapı ağac olmasaydı.
- Bar olananca yar ol.
- Barlı ağaca daş atarlar.
- Baş altısı əyridir.
- Baş araya gəlməyr.
- Baş böyükdən bağlanar.
- Baş böyüklüyü nemətdir, qıç böyüklüyü nigbət.
- Baş yoldaşı az olar, aş yoldaşı çox.
- Başdan ayağa beş şahıya dəyməz.

- Başdan oturan bəg olmaz.
- Başdan vuran altdan içər.
- Başdan vuran aşağı düşər.
- Başı altı qovzanmış.
- Başı əyilidir.
- Başım qaşınır, belə işi içi.
- Başım tükücə bədhəkaram.
- Başıma bəla yox, dilimdən ayırı.
- Başıma börk qoymuşlar.
- Başıma şirə sürtmüşlər.
- Başımı qəşsiyəmeyrəm.
- Başımı sındır, nərximi sındırma.
- Başımı sındırır, əlimə də qoz verir.
- Başımı unlu gördün, adımlı qoydun dəyirmançı?
- Başına gələnə çəkəsing.
- Başından tüt çıxdı.
- Başın düşdü darlığa, özüngü vur biarlığa.
- Başın unludur? – Dəyirmandan gəlirəm.
- Başına bir toy tutam ki, özünə həzz edəng.
- Başını aç, bəxtini sına.
- Başını etmişlər su altına.
- Başını pammuğunan kəs.
- Başını uğundur.
- Başını yarmış, ətəginə qoz tökür.
- Bazar baqqalsız olmaz, yazı çaqqalsız olmaz.
- Bazarın gözünü çıxartmış.
- Beçara, beçara, odun suyu da beçara.

- Beçarə adam çay üstünə gedə, çay quruyar.
- Beçarə eşşəgi yükləmiş.
- Belə dig, belə çöndər.
- Beləmi dil-dişə salma.
- Beləmi qoymuş kərdaş ardına.
- Beləmiyə yama olmuş.
- Beləsindən gərd qovzanmaz.
- Beləsing ki yağ-yoğurtdan əmələ gəlir.
- Beləsini day götürmüş.
- Beləsini edmiş bir “ləkə his”.
- Besavad adam kordur.
- Beş burmaq bir-bir təkin olmaz.
- Beş qətiranı ver əlinə, vur başısına.
- Beş qıranı ver əlinə, vur başısına.
- Beş-on şahıya dəyməz.
- Beyə Allaha daş atmışam?
- Beyə fil qulağında iding?
- Beyə gəc üstünə oturmuşam?
- Beyə gəlmiş idin ot aparang?
- Beyə gülüng töküldü?
- Beyə kiming toyunda osdurmuş idim?
- Beyə qərib it meçidə gəlmiş?
- Beyə mən bir vuruşam, sən ikki?
- Beyə mənim gözüüm şer idi?
- Beyə şah atına yabu demişəm?
- Bəd dəldir.
- Bədaz hər gəz, gülə nər gəz.
- Bədbəxtlikdə bərəkət olmaz.
- Bəg qarşısından it təkin get, it qarşısından bəg təkin.

- Bəg ardından çumaq çalan çox olur.
- Bəg oğulung kəlamından bəllidir.
- Bəh! Bəh! Bu gəpdən gül iysi gəlir.
- Bəxt dönəndə burung suyu gözə gedər.
- Bəxt yatanda çaşır dibindən ayı çız.
- Bəxt yatanda dəvə üstündə adamı it orrar.
- Bələdan qaçan bəlaya düşər.
- Bələdçisi qarğa olanıng ruzisi yox olur.
- Bəndə bəndəyə nicə baxar, Allah da bəndəsinə belə baxar.
- Bəndədən gizləding, Allahdan ki, gizləyə bilmən?
- Bəskə dedim, dilim ağac oldu.
- Bəskə dedim, dilimdən tük çıxdı.
- Bəzədər özgə oğluyçün adını qoymuş qızım,
- Bi butaya etiqadın olmasın.
- Bıçaq öz dəstəsini kəsməz.
- Bıçaq vursan qanı çıxmaz.
- Bigüdar suya vurma.
- Bigünah baş daring ayağına gedər, amma başına gedməz.
- Bildir gedən bildirçin! Hanı səning qılincıng?
- Bilənə bir söz, bilməyənə ming söz.
- Bilməyən adamı, çey dalinga alang, çey yerə burang.
- Bimar adam ölməz, əcəli gələn adam ölər.
- Bimövqe bung verən xorusa bəngzər.
- Bir (yov?) de, yüz “vay” demə.
- Bir acıyanda özünü gözlə, bir də giciyəndə (qıcıyanda).
- Bir adama qırx gün dəli desəng, dəli olur.

- Bir ağac kölgəsinə yüz qoyun yatar.
- Bir ağacıynan bir eşşək sürürlər, ming eşşək sürməzlər.
- Bir ağız yandıran aş dəyil.
- Bir Allah daşıdır.
- Bir Allah gözündən düşmüşdür.
- Bir allanan ikki örgənər.
- Bir atəş para zaddır.
- Bir aydan deyir, bir çaydan.
- Bir baş soğan bir qazanı qoxudar.
- Bir baş varı, ming sovda.
- Bir başda bir göz varım.
- Bir bəli deməmiş ming bəla gördüm.
- Bir çaqqu buldum, onu da itirdim.
- Bir çırağ işığına yüz adam oturur.
- Bir çöp yoxu ki, dişi dibini qurdalaya.
- Bir çörək ye, bir də ver Allah yoluna.
- Bir danada darman içi girə gəlməz.
- Bir dandır, amma danı da dandır.
- Bir daş tutdung batman çərək, vuruşdurma kəm gətirdəng.
- Bir daşıynan ikki quş vurulmaz.
- Bir deyəndə ikki qoyur ovcung içinə.
- Bir dəli bir daş atar quyuya ki, yüz aqıl çaxardamaz.
- Bir düz bağırsaq qarnında bulunmaz.
- Bir düz bağırsaq qarnında bulunmaz.
- Bir əli yağdadır, bir əli balda.
- Bir əliynən dügün açılmaz.

- Bir gedirəm-gedirəmdən qorx, bir yemeyrəm-yemeyrəmdən.
- Bir gəççili¹ gəççisini yemədi.
- Bir gəp var, adamı dağdan endirir, bir gəp var dağa mindirir.
- Bir gülünən yaz olmaz, dəli qırqı baz olmaz.
- Bir gün də qalmış ola, qış qışlığını edər.
- Bir gün gördüng, şer tilkiyə nökdir.
- Bir gün olan bir gün ölər.
- Bir gündə qalmış ola, qıç qıçlığını edər.
- Bir halal rəg canında bulman.
- Bir xubluq qalar, bir də pislik.
- Bir il oğurluq edən ming il qazılıq edər.
- Bir il oğurluq edən, ming il qazılıq edər.
- Bir inəgə özüngə vur, bir cuvalduz xəlqə.
- Bir iş başına gətirəm ki, it əlindən çörək almaya.
- Bir iş görəm ki, özün öz mussurunu iyləyən.
- Bir it var dəyirman yalayır, bir it genə onun g....nü yalayır.
- Bir iynə özünə vur, bir calduz xəlqə.
- Bir kasa arpa unu arada var.
- Bir kələ xor-zaddır.
- Bir kələdə bir göz varı.
- Bir kəllə xurzaddır.
- Bir kəllədə bir göz varı.
- Bir kəs dəyil ki, başını tutang ağlayang.

¹ Keçi

- Bir kitabça qulağına oxudum.
- Bir kor qızdan pis tərdir.
- Bir kosalə s....., gahdanı bular.
- Bir kül tök öz başına.
- Bir mıx bir nalı, bir nal bir atı, bir at bir kişi, bir kişi bir eli qurtarar.
- Bir obaynan köç, ming obaynan qalma.
- Bir olsun, pir olsun.
- Bir ölü bit də beləsindən düşməz.
- Bir özüdür, bir də qulaqları.
- Bir səting taqəti ming iling çörəgidir.
- Bir söz düzdəkini çıxardar dağa, bir söz dağdakını endirir bağa.
- Bir söz var, iş bitirir, bir söz var, baş itirir.
- Bir şeytan-zaddır.
- Bir şəhər abad ola yetərdir ki, yüz kələ xarabə qala.
- Bir şəhr abad ola yeytərdir ki, yüz kələ xərabə qala.
- Bir şəhrə gedding, gördüng varisi kordur, sən də əlingi qoy gözüng üstünə.
- Bir tala tükünü dünyaya verməm.
- Bir tikə çörək daşdan çıxır.
- Bir tikə əksdir.
- Bir tirinən ikki nişan vurur.
- Bir üz var ki, gücdən betərdir.
- Bir yal dəyil ki, üstündə bir zad saxlada.
- Bir yalvarmaq ming ölümdən betərdir.
- Bir yandan yar ayrısı, bir yandan el tənəsi.
- Bir zad deyirəm, bir zad eşidirən.

- Bir zərər var, peşvazına gedəsəng, bir fayda var, beləsindən qəçəsəng.
- Bir-bir səqqəlinə soğan doğrurlar.
- Bir-birinə şax və şana çəkirlər.
- Bir-birinnən “yek can dər du qəlb”dirlər.
- Bircə de, tərəcə de.
- Bircədi, tərəcədi.
- Biri içi yan ki beləng içi issidə.
- Biri öldü, biri murdar oldu, biri də Allah qəzəbinə giriftar oldu.
- Biri tütənglidir, biri tütəngçi.
- Birindən soruşdular, haralıyang? Dedi, hələ əvlənməmişəm.
- Birinə dedilər: «Babang acından öldü». Dedi: “Varı idi, yemədi?”
- Birini gözaltı edmiş.
- Birini yandırır, birini qandırır.
- Birining adı var, birining dadı.
- Birining gəl-gəlişi, birining ged-gedişi.
- Birisi yeyir ölür, birisi deyir ölür.
- Bişmiş tovuğung da gülməgi gələr.
- Bitməmiş yovşan dibində doğulmamış dovşan gəzir.
- Bivəxt bung verən xorusung başını kəsərlər.
- Biyabanda ki qalmamışang.
- Biz xalq üstünə, ya xalq bizim üstümüzə.
- Biz unumuzu ələmişik, qəlbirimizi də asmışıq.
- Bizdən çək, vur bir daha kəsə.
- Bizə sarı gəlməz yeksərə, ya dəlidir, ya kordur, ya məsxərə.

- Bizim dilimiz onun üstünə uzundur.
- Bizim dişimizi saymışlar.
- Bizim eşşəgimiz qoduqluğundan quyruq yoxu idi.
- Boğanaq təkin bu yandan vurdu, o yandan çıxdı.
- Boğazını qurru tutur.
- Bova (baba) oğluna bağ bağısladı, oğul bir xoşa qıymadı.
- Bovam (babam) ölümündən qorxmuram, qorxuram ki, əcəl əvimi tanıya.
- Bovasını (babasını) görməsəydi, şahlıq iddiasında olardı.
- Boynu ardı çuqqurdur.
- Boynu ingar p.... yemiş xorus boynudur.
- Boyu gədasına bənzir.
- Boyu p.....dan çıxmamış.
- Börləri qarışmış.
- Bөрküm Qurandır.
- Bөрkünü at göyə, altından da daş at.
- Böyüğün g.... verməgi, fəqiring çörək verməgi məlum olmaz.
- Böyüğün tanımayan Allahını tanımaz.
- Böyük ağacın kölgəsi də böyük olur.
- Böyük sözünə baxmayan peşman olur.
- Böyük yoxun, ged bir böyük daşa təkkə et.
- Böyüklərə böyük ol, küçüklərə görsəd yol.
- Böyükləring düşgünün, ağ geyərlər qış günü.
- Böyüklükdə dərd-sər var.

- Böyüklükdə güc olar, yalan olmaz.
- Böyüksüz əving xeyir və bərəkəti olmaz.
- Bu ammada bir umma da var.
- Bu ayamın qizləri, başluğ kəsən özləri.
- Bu dünya beşdir, axırı heçdir.
- Bu dünya dörd gündür.
- Bu dünya hüşük-püşükdür, dünya qurulalı bu daş bura düşüb.
- Bu dünyada bir xubluq qalar, bir də pislik.
- Bu gözünü bağlasan, o gözünə heç faydası olmaz.
- Bu gün dalaşar, sabah barışar.
- Bu günün cərri¹ səhəring sulhundan yeydir.
- Bu günün işini səhərə qoyma.
- Bu ilki quş bildirkinə “cik-cik” örgədir.
- Bu işdə ayaq yox.
- Bu mənim üzüm qara, bu səning Üzüng ağ.
- Bu məzar ki, sən üstündə ağlıran, içində ölü yox.
- Bu onun müştuluğu da olmaz.
- Bu söz dilə qolay gələr.
- Bu sözü qulağına sırğa et.
- Bu toy başımdan ola, başına tutam oyun.
- Bu yandan gəlmiş, bu yana gedir.
- Bucaqdan baxan tez basılar.
- Buğda çörəgi yemədik, xəlq əlində görmədik.
- Buğda çörəgi yoxun, buğda dili varing olsun.

¹ Savaşı

- Buğda əkən arpa biçməz.
- Bulaq başdan bulanar.
- Bulan buldu, vurdu börkü içinə.
- Bulut altından çıxan gün, yamaşak altından çıxan dil.
- Bung verən tovuğung boynunu vururlar.
- Bunu yemişəm, o da varım, şaqqala badam da yarım.
- Burmağımı bal edəm, qoyam ağzına, ondan sonra əlimi dişlər.
- Burmağını hər dəligə qatır.
- Burnu dolidir (əyri).
- Burnu göydə.
- Burnum əlhəd daşına dəysə də, yaddan çıxartmam.
- Burnuni çek yerə, arpa arzan olur.
- Burnunu tutsan, canı çıxar.
- Buş! Ocağımıza eşşək əti?
- Buta dibi yerim olsun, ağzım içi şirin olsun.
- Bülbül təkin otur.
- Bülbül zəbanlıq edir.

C

- Cahal adam kor olur.
- Cahaling yoxsuluna “dəli” deyirlər.
- Can canına qatsang, heç nə olmaz.
- Canamaz suya çəkir.
- Canan səvən candan keçər.
- Candan tikan çıxardan dəyil.
- Carı yerə çekəng heç nə bulaşmaz.
- Cavahiring qiymət varı, amma sözdə yox.

- Cavanlıqda yığ, qocalıqda ye.
- Ceyrana deyir “qaç”, tazıya deyir “tut”.
- Cəhənnəmə gedən özünə yoldaş bular.
- Cəhənnəmi gözüminən gördüm.
- Cəvanıng ürəgi ağ olar, birçəgi qərə.
- Cigəring su oldı.
- Cırağ öz ayağı altına işıq verməz.
- Cırağı yansın, işığı görünsün.
- Cuhuddə də pul çoxdur.
- Cuvalı doludur, qarnı xalı.

Ç

- Çağırdım yığıldınız, ...dum dağıldınız.
- Çağırılan yerə ar etmə, çağırılmayan yeri dar etmə.
- Çağırmamış yerə qıç atma.
- Çah qazan həmişə çahing təhində.
- Çaqqal var ki, baş yeyir, qurdung adı bədnamdır.
- Çaqqu öz sapını kəsməz.
- Çamurdan çıxdı, çaxmura düşdü.
- Çapılandan sora yolung boynu çaz.
- Çar dərədə fit verir.
- Çarvadar rahdar olmaz.
- Çay çaqqalsız olmaz, el qəhbəsiz.
- Çay üstünə gedsə, quruyar.
- Çaya susuz aparıb, susuz gətirir.
- Çaya vuranda ağınan qərə məlum olur.
- Çaydan keçəndə, ...t ...tə dəymiş.
- Çaydan keçəndə, ag ...tinən qərə ...t məlum olur.
- Çələdə geçi qırxır.
- Çəm çaqqalsız olmaz.
- Çəntəsində heç nə yox.

- Çoban adam fəqəd taziya “piş” demiş, geçiyə “quş”.
- Çoban dayağıynən, gəlin duvağıynən.
- Çobanın meyli olsa, təkədən süd sağər.
- Çobanın sovqatı murçalıq¹ olur.
- Çox “bağsuz” görsədir.
- Çox bilən az danışar.
- Çox bilən tez qocalar.
- Çox bilmiş, çoğan qaynatmış.
- Çox pit-filfil edir.
- Çox tələ təpdirmiş².
- Çox yaşayan çox bilməz, çox gəzən çox bilər.
- Çox yatmağın nığəbət varı.
- Çox yemək adamı az yeməkdən edər.
- Çomağını yağlamış.
- Çovğandarında bud (həyat) yox.
- Çöp yoxu ki, dişini qurdalaya.
- Çörəgingi köpəgə ver, namərdə vermə.
- Çörəginı it yeyər, yəxəsini bit.
- Çörək Allah nemətidir.
- Çörək atlıdır, biz piyada.
- Çörək daşdan çıxır.
- Çörək haramı olsun.
- Çumaq çorluya dəyər.
- Çumaq dəyər kor gözə.

D

- Dabandı tapıya, gəldi qapıya.
- Dabanı qərədir.

¹ Yabani bitkinin kökü

² Keçmək, tələdən qaçmaq, təcrübəli olmaq

- Dabbağ öz səvdigi dəriyi göydən çalar, yerə vurur.
- Dadan səs çıxır, amma ondan səs çıxmeyr.
- Dadanmış düzə, gəliyar bizə. Dad fələk, fəryad fələk. İçirtdiging şərbətdən özün də bir dad, fələk.
- Dadı-tamı kəllə-paçasındadır.
- Dadlı söz can arzısı, dadsız söz baş ağrısı.
- Dadmalıdır nə doymalı.
- Dağ dağa yetişməz, adam adama yetişər.
- Dağ iraq olanda qar əziz olur.
- Dağa çıxənə elə-belə gələr.
- Dağdakı bağdakını yovutmaz.
- Dağ-daş dilə gəldi.
- Dahi çox xurmaya duz vurur.
- Dahi çox ingə g..tünə iplik salır.
- Dahi xınasında rəng yox.
- Dahi yetişmiş sümügümə.
- Dalı qaşınır.
- Dalım ardını görəndə, onu da görmərəm.
- Dalıma yatmeyr.
- Dalıngı dəliyə vermə.
- Dalını vermiş böyük daşa.
- Dama-dama göl olar, amma dada-dada heç olmaz.
- Dana gedirding ki, belə olang.
- Dandan qaçan qoyun südlü olur.
- Dan-dırlı aş dadlı olur.
- Danışıklı aş dadlı olur.
- Danışıklı söz dağlardan aşar.
- Danışmayan tanılmaz.
- Dar gün gedər, üzüqərəlik namərdə qalar.
- Dara gedən gora gedər.
- Darca patılım, dadlıca aşım.

- Darğa bilir ki, dəvəyi hara yatırda.
- Daş-difaring qulağı var.
- Daş “tünü toxurlar”, deyər, “taq-taq” səsi gəlir.
- Daş daşa, filaninan filanı cürləşə.
- Daş düşdüyü yerdə ağır olur.
- Daş düşün basınga.
- Daş mənə deyməsin, deysin kakama ki, əngar saman çuvalına deyir.
- Daş yerdən qovzananda, yer təmu-təmağı heyhatdır.
- Daşdan gərd qopmaz.
- Daşdan qopar, yoxdan qopmaz.
- Daşdan nərmtər hər nə girinə gələ, yeyər.
- Daşımızı həqq edəsiyik (edəcik).
- Davar geri büküləndə, ağsaq geçi iləri düşər.
- Davar inçə bağırsaqdır.
- Dedilər: “Baban acındang öldü”, dedi: “Varıydı ki, yemədi?”.
- Dedilər: “Əring adı nə idi?”, dedi: “Sövdasında dəyildim”.
- Dedilər: “Haralıyang?” Dedi: “Hələz əvlənməmişəm”.
- Dedim, şayəd dar gün beləmi yar olang, demədim ki, bar olang.
- Demə səg babamı, ta deməyim bəg babangı.
- Demə ta, deməyim.
- Demək olmur gözüng üstə qaşing var.
- Deməsin diling ta yeməyə daling.
- Deyə-deyə dilim lal oldu.
- Deyəning eşidəni olası.
- Deyir, şayəd halva-hulvadır.
- Deyir, şayəd ki, Əliabad ola şəhərdir.
- Deyirəm, xacəyəm, deyir neççə oğul varing.

- Dəllə bağlamışlar quyruğına.
- Dəli bədəli, pənah bər Əli.
- Dəli dəlidən xoşı gələr.
- Dəli dəliyə, pənah Təriyə.
- Dəli dəliyi bular, suçu quru.
- Dəli özü deyər, özü gülər.
- Dəlining bir bağlayanı da olası.
- Dəlining bir dolısı da olası.
- Dəlining dilini öyəsi yeytər bilər.
- Dəlining gücü çox olur.
- Dəliyə hel ver, əlinə bel ver.
- Dəliyə hər gün bayramdır.
- Dəliyə yel ver, əlinə bel ver.
- Dəliynən gedmə yola, ki başınga gələr bəla.
- Dəm dəmi gətirir, qəm qəmi.
- Dəmir dəmiri koradan çıxarar.
- Dəmir nəmdən çurrur, adam qəmdən.
- Dəni ellərdən, suyu göllərdən.
- Dərd vardır. gələr keçər, dərd vardır, dələr keçər.
- Dərdi çəkən bilər, ağıyı utan.
- Dərdi olan dərman gəzər.
- Dərdimi dağa desəm, dağ əriyər.
- Dərdingi dərd biləngə söylə.
- Dərə biyabandır, tilki bəg.
- Dərə xəlfət, tilki bəg.
- Dəri bağlading, dərvazəyi nicə edərəng?.
- Dəringə saman tərərəm.
- Dərisi “kafət” (yoğun)dir.
- Dəryaha daş atmağınan dəryah dolmaz.
- Dəryahda “pəruşalı” olur.
- Dəvə bu böyüklükdə ot yeyər, qırqı bu küçüklükdə ət.

- Dəvə dağı çəkdiilər.
- Dəvəçiynən dost olanıng dərvazası geng olur.
- Dəvədən böyük fildir.
- Dəvəyi darğası yatırdası.
- Dəvəyi qulağına satır.
- Dəyirman ikki daşlı, məhəbbət ikki başlı.
- Dəyirman nəçi belədiri, on belə əyri.
- Dəyirman nobaynandır.
- Dəyirman öz kərkərini eşitməz (anglamaz).
- Dəyirman öz səsini eşitməz.
- Dəyirman təkin ügüdür.
- Dəyirmançı diri oldu, unu əyri olmaz.
- Dəyirmançilikdən fəqət su çəp etmək örgənmiş.
- Dəyirmanda ..it ...tə dəymiş.
- Dəyirmanda kı başımı ağartmamışam.
- Didar geddi qiyamətə.
- Difarda qulaq var.
- Digbər ...tünə su tökür.
- Dil başa bələdir.
- Dil ürəgdən su içər.
- Dili bağlıdır, əli bağlı.
- Dili hər cür bükəng dönər.
- Dili hər yana tovlayang gəzər.
- Diling boğazından çıxardaram.
- Diling deməsin, ta daling yeməyə.
- Diling olmadı, dining olmaz.
- Diling olmasaydı, gözüngü qarğa çıxardardı.
- Diling yansın.
- Dilingi boynung ardından çəkərəm.
- Dilingi dişlə.
- Dilini saxlayan başını da saxladar.

- Dingilər-dingilər, öz yerinə oturur.
- Diningdən çıxdıng, elingdən çıxma.
- Didingi dünyaya satma.
- Dinsiz öhdəsindən imansız gələr.
- Diri can dirilik edəsi.
- Diriyə hay verməz, ölüyə pay.
- Diş çirki qarın doyurmaz.
- Diş verən Tarı çörək də verər.
- Dişi arası gəngdir.
- Dişi çıxmamış xora yırtır.
- Dişi düşmüş boz öküz qoşulmuş cöngələrə.
- Dişi verən Tarı da payı da verər.
- Dişimizi saymışlar.
- Dişsiz ağız, daşsız dəyirman.
- Dişsiz ilan qutu (quru) torpaqdır.
- Dizim keççə oldu.
- Doğdugingi qoy böyük ola.
- Doğrı danışanın börküyan olur.
- Doq adam doqquz tikə-zad yeyər.
- Doq əving ac küçigidir.
- Doladım daşa, verdim on beşə.
- Dolının ağzı ürəgindədir, dəlinin ürəgi ağzında.
- Dolu tufəngdən bir adam qorxar, xalı tufəngdən ikki adam.
- Dombalag yedim duzunan, çömbəldim, yatdım qızınan.
- Donguz qərərər gedər, peyini sürər gedər.
- Donguzung p..xu özünə xoş gələr.
- Dost atan daş baş yarmaz.
- Dost deyər, qoy görməmiş deyəm, düşmən deyər, qoy görə, deyəm.
- Dost dutmak asandır, saxlatmağı çətindir.

- Dost gəlişi bayramdır.
- Dost odur ki, üzə deyə sözünü.
- Dost olan düşməndən qafil olma.
- Dost üzdən bəllidir, düşmən gözdən.
- Dovşan dağda, suyu ocağda.
- Dovşan dağdan küsmüş, dağın xəbəri olmamış.
- Döşümü sipər edmiş.
- Dövlətlənin iti yatmaz, beçəranın ...i.
- Dua ed, ta babang ölə, axund yerinə axund gələr.
- Duada arancılıq edənin gözü çıxar.
- Duanın dəligini itirmiş.
- Dudaqları sallanmış.
- Dudə (nəsil) iştək, saqi qərə, gələcəkdə yaman olur.
- Dudurğa (qudurğan) at öz öyəsini təpiklər.
- Dul arvaddan belə oğul?
- Dul arvadı qız adına almazlar.
- Dulluğınan qəhətlik belinə gəlmiş.
- Duz ağacı yandırmazlar.
- Duza gedənə elə-belə gələr.
- Dügün yetişmiş doğanağa.
- Dügünü ki əlindən açılar, dişinə açmazlar.
- Dümbək görür, oynar, minbər görür, ağlar.
- Dünən inçəz baş altı yeyən idi.
- Dünya varı ilan olsa, hökm olmasa, çala bilməz.
- Dünyanın quyruğı uzundur.
- Dünyaya dayanma, varına inanma.
- Dünyaya güvənən əbləhdir.
- Dünyayı ikki əlli tutma.
- Dünyayı su dutsa, bizim toyuğumuza gəlməz.
- Düşmən gələ-gələ qövm oldı, dost gəlməyə-gəlməyə düşmən.

- Düşmən səni daşınan, sən düşməni aşınan.
- Düşmən zəif olsa da, ehtiyatı əldən qoyma.
- Düşmənin dostunu sən də düşmən bil.
- Düşmənin düşməni sənin dostundur.
- Düşmüş qərə qoçun şaxı üstünə.
- Düzətmişəng hər yarağı ki, qalmış səqqəl-darağı?.

E

- Ehtiyat ıgıdın yaraşığıdır.
- Ehtiyat şərtidir.
- Ehtiyatlı qoyunu qurd yeməz.
- El atan daş iraq gedər.
- El atanı haqq atar.
- El hara, sən də ora.
- El içi ağlayan gorsuz qalar.
- El ıgidsiz olmaz.
- El öz dəlisini yazıya atmaz.
- El yaxşıdır, biz yaman, el buğdadır, biz saman.
- Elçiyə zaval yox.
- Eldən elə, dildən dilə düşmüşəm.
- Elə alaram ki, eşşəkdən cül alan təkı.
- Elə belə dəl-dəl edir.
- Elə bəxtim yatdı ki, g...mə şalğam batdı.
- Elə bir böyük dil varı.
- Elə birdən kəllə edir.
- Elə bu ki doğmuş böyük etsin ta dahisinə etişə.
- Elə bülbül təkin ötür.
- Elə gedir ki, qarımça qıçı altında olmur.

- Elə güniynən yatır.
- Elə qarangıdır ki, göz gözü görmeyr.
- Elə qorxancaqdır ki, öz kölgəsindən də qorxur.
- Elə qozdur ki, g.....nən qoz qırır.
- Elə qozdur ki, g...nə deyir yanımcə gəlmə.
- Elə qozdur ki, qoz g...nə getmir.
- Elə o aşdır və o kasa.
- Elə şaluğ idi ki, it öyəsini tanımeydi.
- Elə tüt üstündə geddi.
- Elə yol gedir ki, su qarnında tərپənməyə.
- Eli olmayanın dili də olmaz.
- Eliynən çalınan toyuynan bayramdır.
- Eşit, amma inanma.
- Eşşəgi öyəsi dəyən yerə bağla, bir də döy qabırğasına.
- Eşşəgi getmeyr.
- Eşşəgi palan saxlar, qoşunu yalan.
- Eşşəgi pohldan¹ gəçməmiş.
- Eşşəgi toya çağırıldı, dedi: ya su lazımdır, ya odun.
- Eşşəgi yıxılanın yol görsədəni çox olur.
- Eşşəgi yoldan bükər², sopanın oynanmışı.
- Eşşəgin arpası çox olanda öyəsində³ tərپik atar.
- Eşşəgin ölümü arpadan olsun.
- Eşşəgin yükü dəvənin dərisidir.

¹ Körpü

² Qaytarar

³ Yiyəsinə

- Eşşək cilovuna sümük qoymuşlar, köpək cilovuna saman.
- Eşşək dağlananda deyir, kabab iysi gəlir.
- Eşşək elə o eşşəkdir, palanı da yəşilmiş.
- Eşşək eşşəgi görəndə hangurur¹.
- Eşşək işləyər, at yeyər.
- Eşşək qaçdı, ip uzandı.
- Eşşək qafiləlikdə çağ olmaz.
- Eşşək qıçı bir dəfə çamura batar.
- Eşşək qulaq, qaban baş! Heç görmüsən yeriyə daş?
- Eşşək quyruğu təkin nə uzanır, nə yığılır.
- Eşşək nə bilir xarma² dadını.
- Eşşək nə bilsin ki, “zəfə pilov” nədir?
- Eşşək təkin gözü elə ot-sudadır.
- Eşşəyin ölümü, köpəyin toyu.

Ə

- Əbləhi qoydular palan arasına, dedi qıçım yarıdadır.
- Əbləhin çe³ başına, çe g....nə.
- Əbləhin g....nə daş toxurlardı, dedi taq-taq səsi gəlir.
- Əcəl gələndə xəbər etməz.
- Əcəl gəlmişdir cana, baş ağrısı bəhanə.
- Əcələ bac vermeyr.
- Əcələ çarə yoxdur.

¹ Anqırar

² Xurma

³ Nə

- Əcələ şeytan işidir.
- Əcələli işdən iş bitər.
- Ədəb bazarda satılmaz.
- Ədəm mənə ögüd vermir, özü çöllərdət verir.
- Əgər belə gəçə ovqat, d.....ların olur sovqat.
- Əgər birdir, tirdir.
- Əgər boynung ardını gördüng, mənə də gördüng.
- Əgər böyüğün olmadı, get bir böyük daşa dayan.
- Əgər dedilər baş gətir, sən böyrək apar.
- Əgər keçəl əmləyəndir, öz başını əmləsin¹.
- Əgər kəpək varım, köpək də varım.
- Əgər kəsdir, bir söz bəsdir.
- Əgər məçid gördün, namaz et.
- Əgər mən dəyirmançı oldum, onun əri olmaz.
- Əgər mənim içi su yoxu, səning içi çörək varı.
- Əgər nar varım, bimar da varım.
- Əgər özüng yox iding, Allahıng varıydı.
- Əgər sən dolang, mən “bənd” dolam.
- Əkəndə yox, biçəndə yox, yemək çağı ser² ola tox.
- Əkməyən biçməz.
- Əql başda olar, nə yaşda.
- Əql böyük-küçügə baxmaz.
- Əql yaşda dəyil, başdadır.
- Əqli olmayanıng canı əzabdadır.
- Əqrəbing zəhəri özünü öldürməz.
- Əl ağıza tutdu.

¹ Dərman etsin

² Sevir, istəyir

- Əl başına etisməz.
- Əl çatmayan aş ya qarın ağrılar, ya baş.
- Əl etisməz difardır.
- Əl əl üstə çox olur.
- Əl əli tanır.
- Əl əli üstündə, əl də zadı üstündə.
- Əl əli yuyar, əl dönər üzü yuyar.
- Əl iş görər, göz qorxar.
- Əl məndən, əmək səndən.
- Əl mərd olar, gözü namərd.
- Əl tutanın əlindən tutarlar.
- Əl tutmaq Əlidən qalmış.
- Əl üstündə əl vardır.
- Əl yalına etismeyr.
- Əl-ayağı dağılmış.
- Əl-ayağına ot tökmüş.
- Əldəki bir sərçə ağacdakı on sərçədən yetərdir.
- Əldən gedən ələ gəlməz.
- Əldən gəlmək hünərdir.
- Əldən qalan əlli gün qalar.
- Əldən qalan ildən qalar.
- Əli ağzına etisməz.
- Əli daş altında.
- Əli deyən əmr (ömr) deməz.
- Əli eşşəgə etismeyr, palanı döyür.
- Əli etirdi aş, başı dəydi daşa.
- Əli əlinə deyir, p.... yemə.

- Əli əyridir.
- Əli əyrining dili düz olmaz.
- Əli xallı olanın üzü qara olar.
- Əli xalidir.
- Əli işdə, gözü dərvışdə.
- Əli qana batmışdır.
- Əli qıçından uzuntər gəlir.
- Əli üstünə arı su tökmüşlər.
- Əlim ardını ki eləməmişdim.
- Əlim aşı etirdi, burnum daşı.
- Əlim aşı etirdi, burnum qanadı.
- Əlim əldən üzüldü, gözüüm yaşı süzüldü.
- Əlim xəmirlidir, qarnım ac.
- Əlim iş içində.
- Əlim üstünə dağ qoymuşam.
- Əlimi bal etsəm, qoyam ağzına, ondan sonra dişləyəsi.
- Əlimi ki iyləməmişdim.
- Əlimi qoydum dizimə, indi gəldim özümə.
- Əlimin duz-dad yoxu.
- Əlin işinə baxam, ya gözünün yaşına?
- Əling qıçing, özüng içi.
- Əlində su varısa içmə, qoy yerə gəl.
- Əlində üz-astar yox.
- Əlindən iş gəlməyən çox danışar.
- Əlini ağıynan qaraya vurma.
- Əlini ələmiş, qəlbini asmış.
- Əlini kəssən, xəbər olmaz.

- Əlini qoy başın üstünə, öz börkünü saxlat.
- Əlini qoymuş əli üstünə.
- Əlini qoymuşlar xına içinə.
- Əlining üz-astarı yox.
- Əlisi dəli, vəlisi dəli, bu qırılmışg hamısı dəli.
- Əliynən açılan düğünü dişinən açmazlar.
- Əlləm-qəlləmlik yoxu.
- Əl-üzünü yu, məni də ye.
- Əmək bilməyənə beş burmağını bal et qoy ağzına, genə də bilməz.
- Əmək olmasa, yemək olmaz.
- Əmi oğlu, əmi qızı, nə şix istər, nə də qazı.
- Əmzik quzu qoçluq olmaz.
- Əmzik oğlaq təkin hər əmcəgə bir muk vurur.
- Əncir yeyən quşung dimdigi əyri olur.
- Ənigin qulağını kəsəndə hərtər olur.
- Ər-arvadın döğüşü, yaz gününün yağışı.
- Ərəb qırx ildən sora babası qanını almış.
- Ərəbi at özünə qəmçi yovutmaz.
- Ərəbi atınga yabu demişlər?.
- Ərli ağlar, ərsiz ağlar, qırx oynashlı qara bağlar.
- Ərsiz arvaddır, ügənsiz atdır.
- Əsil almak çətindir, saxlamağı asandır.
- Əsil arvad dərdlərini azaldar.
- Əsil itməz, yağ iylənməz.
- Əsil kimsə öz əslini itirməz.
- Əsli olmasaydı, Kərəm dağlardan enərdi.
- Əslini itirən haramzadədir.

- Əsnək əsnək gətirir, vay əv ardındakı halına.
- Əsnəmək əsnəmək gətirir, vay oldu saman altındakına.
- Ət iylənəndə itin toyudur.
- Ət olmayanda çuğundur üz götürür.
- Əti dəvədən kəsəsing.
- Əti dırnaqdan ayırmak olmaz.
- Ətim ətimi yeyir.
- Ətimi yemiş, sümügümə dayanmış.
- Ətimi yesə, sümügümü sındırmaz.
- Ətiynən dırnağı ayırmak olmaz.
- Əv oğrusu ya arvaddır, ya da qız.
- Əv sözsüz olmaz, gor əzabsız.
- Əvi yıxar ara sözü.
- Əving xeyri qonaqdır.
- Əving iti ol, amma axırki uşağı olma.
- Əving sözü əvdə qalar.
- Əvini təmiz saxla ki, qonaq gələr, özünü təmiz saxla ki, ölüm gələr.
- Əvlənmiş kaka deyər şayad əvlənməmiş kakanın yoxu.
- Əvvəl aparən xəbər aparır.
- Əvvəl döyək, onda yeyək.
- Əvvəl kakalığını¹ sabit et, ondan sora irs iddiası et.
- Əvvəl qaçan canını qurtarır.
- Əvvəl yemək, sora demək.

¹ Böyüklüyünü, qardaşlığını,

- Əvvəli meydan, axırı zindan.
- Əvvəli var, axırı yox.
- Əvvəlki uşağım qız oldu, varı işim düz oldu.
- Əyilən baş kəsilməz.
- Əyri ağac düz olmaz.
- Əziz gəlin qəşəng idi, çiçək də tökdü.
- Əziz mərdə geddi, yurda, mal mərdə getmədi.
- Əzizim əzizdir, tərbiyət ondan əzizdir.
- Əzrailə can verməz.
- Əzrayıl ki dəyil, canıngı ala.

F

- Falfalı olmuş.
- Fala inanma, falsız oturma.
- Farsıng qəzəli, Türküng məsəli.
- Fayız günü pənir-çörək qarpuzunan, yaz günü qatıq-çörək yarpuzunan.
- Fəhməl yehməl edmiş.
- Fildən böyük kərgədandır.
- Fili qulağına satır.
- Fitnədə canıngı saxla, səlamətlikdə malıngı.

G

- Gec gələn qonağıng xərci özüynəndir.
- Gec kəsər, karı kəsər, məzlumıng ahı səni.
- Gecə uzaq, Fərhad bekar.
- Gecəynən günüzüm bir olmuş.
- Geçining əcəli gələndə çovan çomağına sürtünər.
- Geçining əməli azmasa, nə işi var çobanıng çasıtında?.

- Geçiyi öz qıçından dara vururlar, qoyunu da öz qıçından.
- Geçmə namərd körpüsündən, qoy qınasın el səni.
- Geçməz gündür, çıxmaz can.
- Ged ki, dırnağın olmaya canıngı qaşıyang.
- Gedən gün geri gəlməz.
- Gedəng qərə qoç şaxı üstünə.
- Gedəninən yoldaş ol, gələninin qardaş ol.
- Gedməgim öz əlimdə, gəlməgim Allah əlində.
- Gedmiş gedər-gəlməzə.
- Geridən anasına düşməni quzu yeytər əmə.
- Geridən atılan daş topuğa dəyər.
- Gəldi keçdi qurdlu mehriqan, on bir ay iyirmi doqquz gün dahi baqidir.
- Gəldi qaşını düzədə, vurdu gözünü də çıxartdı.
- Gəldim təvab edəm, kəbab oldum.
- Gəlini əvdə sına, yolla dağa oduna.
- Gəp birdir, Allah da bir.
- Gəp çalma, çalanda da kosalayı suvar.
- Gəp gəp açar, gəp g...t açar.
- Gəpi qulaqardı edir.
- Gəpi uzadanda dadı qəçər.
- Gəping açığını ya dəlidən eşid, ya uşaqdan.
- Gərəz ki, yerə vurmamışang?
- Gərgəçi nə südüngə, nə qılıngə, nə danınga.
- Gərgəçinin hesabı ağıl dəmində çəkilər.
- Gərmənə bürün, elinə sürün.
- Gətirəndə el gətirir, yel gətirir, sel gətirir, aparanda el aparır, yel aparır, sel aparır.
- Gəzən iş görür, yatan diş.
- Gəzən qıçə daş dəyər.

- Gəzəyənin darmanı ...zudur.
- Gic adam nə doydu bilər, nə yoruldum.
- Gor əlindən qaçırdım, gor yoluma qazıldı.
- Gor varı ki, kəfən varı ola.
- Gorundan eşşək (it) başı çıxsın.
- Göhər yerə düşməninə qiymətdən düşməz.
- Göngül gedir, yar-yar edir, gecə gəlir, yer dar edir.
- Göngül gözdən su içər.
- Gör nicə bəxtim yatdı, ki g.... tümə şəlqəm batdı.
- Gördüng bir şəhər varı kordur.
- Gördüng nədir, xəbər aldığın nədir?
- Gördüng yar dəyil, tərək etməgi ar dəyil.
- Gördüğündən göz kirahısı istiyir.
- Görəgi əkdilər, göyərmədi.
- Görənə gündüzdür görməyə nə gecə.
- Görər göz yoxu ki, birinci görə.
- Görməmişin oğlu oldı, çəkdi d.....m urdı.
- Gövhəringi veyl daşa vırma.
- Göy qulaqlı qoduq saldı.
- Göycə muncuq kimdədir? Mənim gözümdə ondadır.
- Göydə gəzirdim, yerdə bulmuşam.
- Göydən düşmüş göy muncuqdur.
- Göyül istəyən göyçək olur.
- Göyün yer tikilmişdir bir-birə.
- Göynü ağdır.
- Göynü alçaqdır.
- Göynü səvməz birinin dırnağı ola, dalını qaşıya.
- Göynün arı olsun.
- Göyünüm xoşdur, şah budağın bağı var.
- Göz gördüyünü inanır.
- Göz görür, əl örgənər.

- Göz görür, ürək yanar.
- Gözdən baxası, su axası.
- Gözdən sürmə çəkir.
- Gözü göy, kosa səqqəl.
- Gözü göy, səqqəl sarı, düşməən tarı.
- Gözü kiraha istir.
- Gözü-göynü acdır.
- Gözüm dəminə dörd-dörd görünür.
- Gözüm dəminə ikki-ikki gəlir.
- Gözüm su içmir.
- Gözümdən yamanlıq görmüşəm, ama ondan görməmişəm.
- Gözüng öz kasangda olsun.
- Gözüng yamanlıq görməsin.
- Gurulla, ama yağma.
- Gücüngü ələnməsa vermə.
- Gücü eşşəgə çatmeyr, qoduğung qıçını qırır.
- Günü-gündən betərdir.
- Günüz qurd ağızlı, gecə qarğa gözlü.
- Güvəndigim qərə dağ, sənə də qar yağdı?
- Güvənmə arxang donuna, yırtılar don, yanar çiyning.
- Güvənmə varlığa, düşərəng darlığa.

H

- Haca gedən gəldi, saca gedən gəlmədi.
- Hadar padara baxmeyr.
- Halal süd əmmiş.
- Halalzada bərişdırır, haramzada qarışdırır.
- Halalzada oğul dayıya çəkər.
- Halan talana düşmüş.

- Halalzada öz gapı üstünə gələr.
- Halalzada yazar, haramzada pozar.
- Hamıya it oxurur, bizə çaqqal.
- Hangıran eşşək özünü bələyə salar.
- Hara gedirəng? – Hacca. Gəl, min gerəsim saca.
- Haralıyang?– Əvlənməmişəm ki, görəm haralıyam.
- Haram mal ağza şirin gələr.
- Haram mal harama gedər.
- Haramxor adamıng ruzisi ...tdən gələr.
- Haramzada halal çörək yeyəməz.
- Haraya gedirəng? Duza-duza. Haradan gəlirəng? – Duzdan, duzdan.
- Hardan gəlirəng? – Bülbül qalasından. Niyə başın qanlıdır? – Dilim balasından.
- Hardan gəlirəng? – Çinü-Maçından. Mələmdur pərü-paçangdan.
- Haşa dağdan ucadır.
- Hatam tayıdır.
- Hatam, hatam, mən bu işə matam.
- Hay eddim, huy eddim, dad-tamlı toy eddim.
- Hay göyərən göy kora.
- Hay Pəri, hay Pəri, yazıng aləmi yandırdı, icing də mənı.
- Haydan gələn huya gedər, seldən gələn suya gedər.
- Hay-huy edəndən qorxma, dinməyən vurandan qorx.
- Hayıman gələn huyınan gedər.
- Heç “hərünər” bilməz.
- Heç bilmeyrəm dişdir, ya tuş.
- Heç bilmeyrəng hardan əyirir, hardan sərir.
- Heç bilmeyrəng kimıng qaşı kimıng g... ndədir.
- Heç biring ruzisini yeməmiş.

- Heç birisi “nimən” olmur, elə varısı istir batman ola.
- Heç çarvadar rahdar olmasın.
- Heç əv böyüksüz olmasın.
- Heç ərzan bəy alət dəyil, heç gəran bəy hökmət.
- Heç kəs buta dibindən bölünməmiş.
- Heç kəs öz ayranına turş deməz.
- Heç kəs öz əyibini bilməz.
- Heç sünnət olmamış.
- Heç yerini vurmur.
- Heçdən yeytərdir.
- Hesabgərinən hesabıng düşsün, ming tümən bedehing (vergin) olsun.
- Hesabı arı olanıng üzü ağ olur.
- Heyvan arıqlığından üzülər, adam yoğunluğundan.
- Heyvan iyləşə-iyləşə, adam dilləşə-dilləşə.
- Heyvanıng xubu çaqqal girinə gələr.
- Hər kül başına tökür, töksün.
- Həkim adama məhrəmdir.
- Həkim dava verir, fəlcı dua.
- Həqq əli bekar qalmaz, gec kəsər, karrı kəsər.
- Həqq inçələr, amma üzülməz.
- Həqq üstünə ayaq qoyma.
- Həqq üstünə diş basma.
- Həqqinən batil arası dörd barmaqdir.
- Həmi ziyarət edir, həmi ticarət.
- Həmişə həzər ed, qurbanda ətdən, dərəndə itdən, hərzə arvaddan.
- Həmişə tarazıning ağır tayında.
- Hənuz kütlüng ayağını çatmamış.
- Hənuz məzəsi dişim dibindədir.
- Hənuz sifət yerə çor edməmiş.

- Hər ağacın qurdu özündən bitər.
- Hər ağaran qar olmaz.
- Hər aşın noxududur.
- Hər atın öz soyunu sal quluncuna.
- Hər ayqaranı bir ayaydın varı.
- Hər kəs gedir quş gətirir, xanəli bayquş gətirir.
- Hər kəs gül tikirətdi, öz başına tikirətdi.
- Hər kəs hayda-huyda keçəl qızı da toyda.
- Hər kəs külü çəkir öz köməci üstünə.
- Hər kəs öz hayında (hovlunda).
- Hər kəs öz niyyəti çörəğini yeyir.
- Hər kəsə dərdi demə.
- Hər kəsə güldün, başına gələr.
- Hər kəsi bir işçi yaratmışlar.
- Hər kəsi istəding tanıyang, ya qonşu olasing, ya həmsəfər.
- Hər kəsi qınadım, başına gəldi.
- Hər kəsi tarı saxladır, çarədə çərki çala.
- Hər kəsin alına hər nə yazılmış odur.
- Hər kəsin daşını öz döşügə vurma.
- Hər kəsin əqli başında, əxməqingki gözündə.
- Hər kəsin öz dərdi öz qarnında.
- Hər kəsin öz tüfürücüki öz ayağına şirin gələr.
- Hər kim dəli olar, gedər molla yanına, molla dəli olanda hara gedər.
- Hər kim hər nə edər, özünə edər.
- Hər kim ölsə əldən gedər, Məzun ölsə əldən gedər.
- Hər kim öz əvini padşahıdır.
- Hər kim yeddi babasını tanıya, behiştir.
- Hər kimdə bağ var, ürəgində dağ var.
- Hər kimsəyə bel bağlama.

- Hər kor öz ayağı ucunu yeytər görür.
- Hər nə gətirirəm atınan dona, axırda gedir ki, doğanaq yona.
- Hər nə gördüng öz gözündən gör.
- Hər nə inçəlikdən qırılar, adamızad yoğunluqdan.
- Hər nə işdən gəlmeyr, bir gün işdən gələr.
- Hər nə qismətdir, girə gələr.
- Hər nə tökdüng aşına, o gələr qaşığınğa.
- Hər nəning bir hərəkəni var, oduna gedəning örkəni var.
- Hər nəying bagası adamızaddan artıqdır.
- Hər yerdən əvlənding, elə o yana öyləndig.
- Hər yerdən inçəlir, elə ordan üzülsün.
- Həşənə (“heç nə”) quyusunda yoxdur.
- Həvəsdır, bəsdır.
- Həya puldan qiymətlidir.
- Həyalı qızarar, həyasız bozarar.
- Həyalı qızdan həyalıtərdır.
- Həyası olmayanıng imanı olmaz.
- Həzrət Əbbas kərəsidır, heç kəs əl vuramaz.
- Himayət əlidən qalmış.
- Hünəring var, yering var.

X

- Xalam bildi, aləm bildi.
- Xalı caval ayaq üstündə dayanmaz.
- Xalı curanıng¹ dəminə doq² otur, dolı curanıng dəminə ac.
- Xalı tufəngdən ikki adam qorxar.

¹ Axar su

² Tox

- Xam tamah edmişlər.
- Xan gəldi – gəldisidir.
- Xanım arvad sərəm xan oğlan doğa, madə(dişi) şər sərəm ki, nər aslan doğa.
- Xanlar savaşı, xəlq yaralamaz.
- Xasta-xasta, s...dı tasta.
- Xaşxaşa mətə vurur.
- Xeyirinən şər qarışmışdır.
- Xeyirinən şər yoldaşdır.
- Xeyrəqindən aşmaz.
- Xeyri babasına yetişməyəni, sərəng¹ kimə yetişə?
- Xeyri olmayanı adını “Xeyirallah” qoyarlar.
- Xeyringdən geçdim, kastamı qırma.
- Xeyringdən geçdim, şər düzətmə.
- Xəbər almak əyib dəyil, bilməzlik əyibdir.
- Xəbər aparmasınlar.
- Xəbəri ya dəlidən al, ya uşaqdan.
- Xəcalət düşməni olsun.
- Xəcalətdən geddim yer altına.
- Xəcaləti dəvə boynuna.
- Xəlfətdə basılan aşkarda doğar.
- Xəlq gedir quş gətirir, xanəli bayquş gətirir.
- Xəlqə gələr şalan-dalan, bizə gələr yurdda qalan.
- Xəlqə it huxürür (hürür), bizə də çaqqal.
- Xərabə divar dibinə yatma.
- Xına çox olanda ...tə qoyarlar.
- Xırasında rəng yoxdur.
- Xışa gedməz öküzüng ölsün, işə gedməz oğulung olsun.
- Xora doydı, torba doymadı.

¹ İstəsən

- Xorus özünü (bugini) eşidməz.
- Xoş dilinən ilan öz yuvasından çıxar.
- Xoş günü qapılarda keçər.
- Xoşhesab adam qazı qapısına gedməz.
- Xoşluq qarnına təpik vurur.
- Xoşluq mənalını verir.
- Xub arvad dərdi az edər, pis arvad ömrü.
- Xub iling yazından bəllidir.
- Xub qonşi kakadan iləridir.
- Xub yoldaş, kakadan iləridir.
- Xubluq ed, at dəryaha, balıq bilməsə də, xalıq bilər.
- Xubungı vermə, heyfdir, pisingi vermə, əyibdir.
- Xuda ağacının səs yoxu.
- Xuda hafizəliging ki, cər yoxu.
- Xuda istəsə verə, xəbər almaz kiməng.
- Xudadan qorxmayan bəndədən qorxmaz.
- Xudanin özü “vəsilesaz”dır.
- Xudaya biz kəm eddik, sən ziyad.
- Xunxar (zalım) sıfırınq kasalasıda, xunxar olur.
- Xurmadan öldüm, burmadan da öldüm.
- Xurmaya duz vurur.

İ

- İgid əmək itirməz.
- İgid oğlan kəlamından bəllidir.
- İgidin xubuna əcəl dolanar, qoyununq çağına qəssab dolanar.
- İki adam imandan olanda bir adam candan olur.

- İki baş bir qazanda qaynamaz.
- İki başlı qovum olmaz.
- İki əvin urvasından bir çörək çıxar.
- İki gözünü dörd et.
- İki hovu rəxti bir boğçaya gedər, amma ikki qayın arvadı rəxti ¹getməz.
- İki it bir şeri yemiş.
- İki köpək bir aslana dov gələr.
- İki qardaş qulunc versə bir-birinə, dəvirirlər güc salanda yüz dağa.
- İki qarpuz bir qoltuğa yerləşməz.
- İki qıçını etmiş bir kələş tayı içinə.
- İki paşa bir ölkəyə yerləşməz.
- İki san arasında susuzdan ölür.
- İki toydan qalmış, çəngi gününə düşmüş.
- İki yaşlı sopa, özü gedər suya.
- İki yatan üç olur.
- İkisi bir olanda, biri də heç.
- İkisi birə dəyməz, biri də heçə.
- İkisini də bir ilan çalmış.
- İkisini də bir qazanda qaynatsan, belə nə qaynamaz.
- İl var ki, bir günə dəyməz, gün var ki, ming ilə dəyər.
- İlan çalan ala çatıdan qorxar.
- İlan ilanı yeyəndə əjdaha olur.
- İlan ta düz olmaya, dəliginə getməz.

¹ Yol

- İlan yarpuzdan yamanı gəlir, yarpuz burnu dəmindən göyərir.
- İlandır, çalandır, bər-bəzəki yalandır.
- İlanın ağına lənət, qarasına da lənət.
- İlanın başı ağıranda, gedər yatar yol içinə.
- İlanın əcəli gələndə, gedər yol içinə yatar.
- İlanın ta başını ayaqlamasan, quyruğunu qımıylatmaz.
- İlanın ta quyruğunu basmayan çalmaz.
- İlanıynan bir dəligə gedər.
- İldə gələn gül üstə, gündə gələn kül üstə.
- İləriki ərinin adı nə idi? – Hayında deylem.
- İlgin ağacının olmaz səməri.
- İnçə rəgini bulmuş.
- İndi duza gedir.
- İndi gəldim özümə ki, əlimi qoydum dizimə.
- İndiyençəz yeddi kəfən çürütmüş.
- İnəgin özünə bax, südünü sağ.
- İnek dura bilmeyrdi, öküz də düşdü üstünə.
- İngar (sanki)ki yara tazıdır.
- İngar (sanki) dağdan ala canavar tutmuş.
- İngar (sanki) dalından götürmüşlər.
- İngar (sanki) dəv qulağındaymış.
- İngar (sanki) edirən samiri gədasıdır.
- İngar (sanki) gəlmiş ot apara.
- İngar (sanki) gordan çıxmış.
- İngar (sanki) göydən yerə gəlmişdir.
- İngar (sanki) gözünə saqqız yapışmışdır.

- İngar (sanki) gürzə yerə vurmuş.
- İngar (sanki) xirriğini ¹ eşşəknən dəlmişlər.
- İngar (sanki) ilan götürmüş.
- İngar (sanki) İspahan paxılıdır.
- İngar (sanki) iynə yemiş köpəkdir.
- İngar (sanki) kəştisi² qərq olmuş.
- İngar (sanki) kor ocaq üstündən bulunmuş.
- İngar (sanki) koru kafir etmiş.
- İngar (sanki) qabırğalı qarnında.
- İngar (sanki) qara dəvə qan götürmüş.
- İngar (sanki) qarımça başı yemiş.
- İngar (sanki) qarnında yeyici var.
- İngar (sanki) qıl burnundan düşmüş.
- İngar (sanki) qıl qulağında imiş.
- İngar (sanki) qoç başı gətirmiş.
- İngar (sanki) qum yerə su tökürən.
- İngar (sanki) Quran üstündən durmuş.
- İngar (sanki) Qurana qələt düşmüş.
- İngar (sanki) qurbağaya daş atdıng.
- İngar (sanki) limurdur ki, suyunu tutmuşan.
- İngar (sanki) rama (sürü) dan day tutmuş.
- İngar (sanki) səft yering murçalığıdır.
- İngar (sanki) sərçə başı yemiş.
- İngar (sanki) sudan gəlir.
- İngar (sanki) suya düşmüş siçandır.

¹ Boğazını, xirtdəyini

² Qəmi

- İngar (sanki) şah atına yabu demişlər
- İngar (sanki) şiriniydi əldən geddi.
- İnsafı olmayanın imanı olmaz.
- İnsan xoş günün qədrini bilməz.
- İp inçələn yerdən üzülər.
- İpi kotaydı¹, sənə etişmədi.
- İpini çəkmişlər.
- İpini oğurlamışlar.
- İraqdan gurumbuna qurban.
- İs-par yoxu.
- İstədi qaşını düzəldə, gözünü də çıxartdı.
- İstəyi yering var, qar yeyəsin gələr?
- İstəyir öz sözünü kürsiyə oturma.
- İş adamın cövhəridir.
- İş başına gətirəm ki, it əlindən çörək almaya.
- İş dəlisi, gəp ustası.
- İş əldən, söz dildən, oğul bəldən, arvad əldən yaxşıdır.
- İş işdən gəçmiş.
- İş tərsə gələndə falidə diş sındırır.
- İş vaxtında çolağam, yeyəndə qolçomağam.
- İş vaxtında süst və müst, yeyən vaxtı təndirist.
- İş vermiş əlinə.
- İş yoxung get, tumbanını qoy dübgə, döy.
- İşaran gələn yağışdan qorx, mirrişən gələn qonaqdan.
- İşə getməz oğlung olsun, xışa getməz öküzüng.

¹ Qısa

- İşi gəpiynən olmaz tamam edən.
- İşi ki yoxudur şalıda, nə içi özünü edən alidə?
- İşi ver iş görənə.
- İşimiz düşdü qaza, qaz özünü qoydu naza.
- İşləməyən dişləməz, işlə, dişlə.
- İşli eşşək, bekar bəydən yaxşıdır.
- İşsiləyən gələn yağışdan qorx, mirrişən gələn qonaqdan.
- İt başı gorundan çıxsın.
- İt başına vursan, s...r filanı zad başına.
- İt çaq olanda ki olmaz itini yeyən.
- İt duasıynan yağış yağmaz.
- İt elə yedigini s.....r.
- İt öyəsi qapısında şerdir.
- İt öyəsinə tanımaz.
- İt it əti yeməz.
- İt oxurur, dəvə gedər.
- İt ol, amma əvin küçük uşağı olma.
- İt otarır.
- İt öz öyəsinə oxurmaz.
- İt təkin mus-mus edir.
- İt təkin yeddi can varı.
- İt yalayan ayrıanı elə itə verirlər.
- İtə dedilər, nəyə hoxururan? Dedi, canavar qorxuduram. Dedilər, nəyə quyuq bularan? Dedi, canavardan qorxuram.
- İtə dedilər, sümüğü at, dedi, sümüğü atam, nə götürəm?

- İtin əbləhi tazıdan artıq qaçar.
- İtin şahidi quyruğudur.
- İtin yağ yeməgi adamı yandırmeyr, quyruğunu əlm etməgi yandırır.
- İtiynən qurd qarışmış.
- İtiynən yoldaş ol, amma çomağı əldən qoyma.
- İynə atan yerə düşməz.
- İynə işini calduz görəməz.
- İynəyi bulan buldu, vurdu börkü içinə.
- İynəynən quyu qazır.

K

- Kaçey əmələ gəldi.
- Kaçey tur doğuça dil örgənər.
- Kaçeya da bismillah?
- Kafar çörəgi yeyən kafar qılınıcı çalar.
- Kafar çörəgi yeyən kafar olur.
- Kafarı kor edmiş.
- Kaka əvlənəndə, əmioğlu hesabdır.
- Kaka kakadan qorxmaz.
- Kaka kakanıng ətini yesə, sümügünü sındırmaz.
- Kaka kakayı bıçaqlar, ondan sora qucaqlar.
- Kaka qəhətlik çörəgidir.
- Kaka qiyamat çörəgidir.
- Kaka siyahıng gözü qana düşdü.
- Kakayı kaka yerinə öldürməzlər.
- Kasayı küp edmiş, ocağı kor.
- Kasıblıq əyib dəyil, oğurluq əyibdir.
- Kaşkəyi əkdilər, göyərmədi.
- Keçəli qına yanınq, qərə səqqəli olası.

- Keçəling adını “zağəli” qoyarlar.
- Keçəsini ovmuşlar.
- Kədxudayı gör, kəndi çap.
- Kələ də kələdən qalan dəyilmiş.
- Kələ dəyirman təkin ügüdür.
- Kələdir o kəlbi, ətba səqqəlidir o səlbi.
- Kələş tayısı yurdda qalmış.
- Kələş tikəning ayağı yalındır.
- Kəllə bərkündə sınıg.
- Kəllə guşafənd olsun, mərəğzara gedməsin.
- Kəllə-paça dada dil varırmış.
- Kəllə-paça, dut qıçından, qoyma qaça.
- Kəlləsindən tüt çıxdı.
- Kəmhövsələ adam ikki yerə ...r.
- Kəmtalahlıq aşan işi səxt edər.
- Kənd böyüyüng yeri olar, ürəgi böyüyüng yeri olmaz.
- Kənddən gələn mən, xəbər verən sən?
- Kər adam ikki dəfə gülər.
- Kər daş ardında qoymuşlar.
- Kər dedi, bir səs gəlir, kor dedi, görünür, şil dedi, turung qəçək.
- Kər içi de, kor içi oyna.
- Kişi elinən gəzər, dəyirman yelinən.
- Kişi ölər, adı qalar, at ölər, həgəri qalar.
- Kişi ölər, adı qalar, öküz ölər, xışı qalar.
- Kişi seldir, arvad gül.
- Kişi tüpürdüynü yalamaz.
- Kişi üzlü arvaddan, arvaddüzlü kişidən həzər ed.
- Kişiyən arvad torpağı bir yerdən götürülmüş.
- Kor da bilər balıq şordur.
- Kor gəlmiş, gözlüyü aparır.

- Kor gözdən yaş çıxmaz.
- Kor gözündən qorxar, keçəl başından.
- Kor kora baxar? Allah da ona elə-belə baxar.
- Kor kora deyir, curt gözüngə, oxlovu götür, dürt gözüngə.
- Kor koru bular, su çuxuru.
- Kor quşung darısını Allah öz əliynən əkər.
- Kor quşung yuvasını Allah düzədən.
- Kor olsun o göz ki, narazı ola.
- Kor olsun yan baxan gözlər.
- Kora hay oldı, keçələ fürsət.
- Kornan doğramac yeyəndə, allahı orada gör.
- Kölgəng başımızdan əysik (əksik) olmasın.
- Kölgəsi ağır olmuş.
- Kömək Əlidən qalmış.
- Köpəgə bexəyal ki, qayqanaqdan da pay varı.
- Köpəging yükü yağ olsa da, burnu yerdədir.
- Köpək dəvəliyə oxurur.
- Köpək duası qəbul olsaydı, göydən yerə sümük gələrdi.
- Köpək köpəgi yeməz.
- Köpək qarğışınan yağış yağmaz.
- Köpəkdən sümük geri qalmaz.
- Kör düğün düşmüş içinə.
- Körpü çaydan o taydadır.
- Kötəling ayağına gedəndə dağ havası əlingə gələr.
- Köynəkdən çıxmış.
- Küçük gəlin, böyük gəlin, dərd-səri bir gəlin.
- Küçük xəta edər, böyük əta.
- Küçük işdən böyük iş bitər.
- Kül üstünə yatırdı.
- Küldən ot qalxar, otdan kül.

- Küləcə tovuq, genə gəlding kəndə yovuq.
- Külleya bismillahdır.
- Külü çəkir öz küməci üstünə.
- Külün turmuş daş qussasını yeyir.
- Külünü qalmış daş hayına.
- Kündə yanar, tut olur, çilə yanar, kül olur.

Q

- Qabığında qurumuş.
- Qaçanı qovma, yığılanı vurma.
- Qaf dağının qarı tükənəndə, filankəsing malı tükənər.
- Qafil olma, həqq işindən gec kəsər, karı kəsər.
- Qaflə ki döndü geri, ağsaq eşşəkli düşdü iləri.
- Qafləning əvvəli hər yerə geddi, axırı da elə ora gedər.
- Qah-qah olmuş.
- Qan yatmaz.
- Qanı qanının yumazlar.
- Qapağan it dişini görsədməz.
- Qapılan qapanıngdır, tapılan tapanıng.
- Qapında al, qapında sat.
- Qar dağa çıxanda dadlanar.
- Qar susuzu qandırtmaz, qovurğa qarın doyardtmaz.
- Qardaş qardaşı bıçaqlar, ondan sonra qucaqlar.
- Qardaşı qardaş yerinə öldürməzlər.
- Qarğa dili bilir.
- Qarğayınan yoldaş olanıng ruzisi p...x olur.
- Qarın adamı aparır düşməni qapısına.
- Qarın dəlisidir.
- Qarın doyardan tikəyi göz tanır.
- Qarın kinəsi lök kinəsidir.
- Qarın qardaşdan iləridir.

- Qarın toşa, göz tamaşa götürməz.
- Qarışıqlı patıl qaynamaz.
- Qarnına qəhr edən s...çər tumbanına.
- Qarpuz qoyur qoltuğında.
- Qazan digbərə (qazana) deyir, üzü qərə.
- Qazan dolı olanda, başına gələn çox olur.
- Qədəğəning qəlbir olsun.
- Qəhbə fələk həmişə xubları seçər.
- Qəlbir qəylana (qəlyana) deyir, ikki dəlikli.
- Qələm ucu, qılınc gücü.
- Qəm hara gedər, qəm yanına.
- Qəm qəmi gətirir, dəm dəmi.
- Qərə gərmən yumağınan ağarmaz.
- Qərə gərmən yumağınan boz olmaz, on dörd yaşar gəlin alsan qız olmaz.
- Qərə gün heç kəsə qalmaz.
- Qərə gün qəşigə gedik.
- Qərə gününg ömürü azdır.
- Qərə mal doyanda samanı göyə sovrur.
- Qərə mehrəyi cebə tökərlər, ağ ayrıanı yerə.
- Qəri p..xu darmana gəlmiş?
- Qərib adamıng boynu uzun olur, dili qısa.
- Qərib it məcidə gələndə, vururlar.
- Qərib it məcidə gəlmiş.
- Qərib iting quyruğı paçası arasında olur.
- Qərib qövm olmaz.
- Qərib quşung yuvasını Allah düzədən.
- Qəribi qövm edən qızıdır.
- Qəssabxana köpəgi çap olar, ama çabık olmaz.
- Qətiq içindən ağ qıl seçir.
- Qətir quyruğu təkin nə uzanır, nə örülür.

- Qətirə dedilər, babang kimdir? Dedi, anam atdır.
- Qətiri olmaz at yerinə bağlayang.
- Qıç yoxu qaça, bal yoxu uça.
- Qıçım qoymuş daşing ardına.
- Qıçingı uzad öz gilimin babınça.
- Qırx danışan çatlayar.
- Qırıldı dağına şeri-pələngi, indi tilki hay edər.
- Qırım tilkisidir.
- Qırmızı börk dəyiləm, başdan-başa qoyulam.
- Qırmızı yamadır qərə çadıra.
- Qisas qiyamata qalmaz.
- Qismət çeşməsinin ayrı suyu var.
- Qismət olsa, gələr Yəməndən, olmasa düşər dəhəndən.
- Qismətdə olsa, özü gələr.
- Qismətdən artıq yemək olmaz.
- Qız ağacı – qoz ağacı, sındırsing də, yox əlacı.
- Qız ağacı – qoz ağacıdır, hər gələn bir daş atar.
- Qız alan qızara, qızara.
- Qız arpadır, oğul buğda.
- Qız obası, naz obası.
- Qızıl al başınga.
- Qızıl arı (qəzralı) dəliginə ağac (əl) qatma.
- Qızım çörək edən oldu, itlər tox oldu, oğlum kəndə gedən oldu, tatlar tox oldu.
- Qızım sənə deyirəm, gəlinim, sən eşid.
- Qızıng öz ləçəgi özünə düşməndir.
- Qızıngı ya mala ver, ya cəmalə, ya kəmalə.
- Qocalıq gəldi, gedməz, cəvanlıq geddi, gəlməz.
- Qocaya gedən quyruq yeyər, cəvana gedən yumuruq.
- Qoç igid dayısına çəkər.
- Qoç igid dayıya baxmaz.

- Qoç igiddən həm qorxasing, hotuqə (həm taği) edəsing.
- Qoçluq quzu əvvəl öz anasına atılar.
- Qol atıram, qolum gedir, qıç atıram qıçım.
- Qoltuğu altı yellənir.
- Qoltuğu altına qarpuz qoymuşlar.
- Qolu köhnə – qolu yeni edmə.
- Qolu yırtığing gözü yamada.
- Qolum köhnədir, sözüm gəçmeyr.
- Qolung sınığı boyna yükür.
- Qonağa hörmət ed, düşməning olsun.
- Qonağı səvməyəndə, ayağı altına su verərlər.
- Qonağing rusizi özündən iləri gələr.
- Qonağing ruzusunu Allah verir.
- Qonşı iti qonşuya hoxurmaz.
- Qonşı qızı o.....ı olur.
- Qonşı qızının baldırı (topuğu) qıllı olur.
- Qonşı qonşı eşşəğini yırlaya-yırlaya gəzər.
- Qonşı qonşı olsa, kor qız ərə gedər.
- Qonşı qonşıya baxar, özünü ota atar.
- Qonşı qonşıya dayaqdır, biri yatanda, biri oyaqdır.
- Qonşı qovmdan iləridir.
- Qonşı payı verdi, dərdindən öldü.
- Qonşı payı ya şamdan iləridir, ya şamdan geri.
- Qonşı tovuğu qaz görünər.
- Qonşıda pişir, bizə də yetişir.
- Qonşım eşşəğining daşağı şişdi, qayğısı mənə düşdü.
- Qonşum da özüm təkin olsaydı, əvim yanmış idi.
- Qoxsundan yuxarı osdurur.
- Qoyun qaşını bulur, qəhbə yoldaşını.
- Qoz ağacı, qız ağacı, sındır səngdə (sənəgdə), yox əlacı.
- Qoza çıxənə elə-belə gələr.

- Qulağı da quyruq üstünə qoydı.
- Qulağı dəlik dəyil.
- Qulaq gündə bir gəp eşidməsə, kər olur.
- Qum yerə su tökür.
- Qurana da qələm düşər.
- Qurbağaya daş atdılar.
- Qurban olam o qana ki, üstündən bir gecə keçə.
- Qurban olam, təsbih sənə, hiç kim güman edməz mənə.
- Qurbansız bayram olmaz.
- Qurd ağzındang olmaz sümük çıxardan.
- Qurd idi, qoyun idi, o da bir oyun idi.
- Qurd öz qonşisini yeməz.
- Qurd özü içün işlər, it çoban içün.
- Qurd tükünü deyişər, xuyunu dəyişməz.
- Qurd uşağı qurd olur.
- Qurda rəhm eləmək qoyuna zülmüdür.
- Qurddan qalanı kəftər aparır.
- Qurddan qorxan qoyun saxlamaz.
- Qurddan sümük qalmaz.
- Qurddur ki, qoyun şiklinə çıxmış.
- Qurdınan qoyun belnə (bələnə) yayılır.
- Quru yanar, yaş ingilər, gözlü gəzər, kor dingilər.
- Quruya qurd düşməz.
- Quş dili bilir.
- Quş dili oxuma.
- Quş dimdigindən (dudugundan) tələyə düşər, adam dilindən.
- Quş qanatınan, adam atınan.
- Quş var ki, ətini yeyərlər, quş var ki, ət yedirdərlər.
- Quş, gəlir, qanat tökür, qətir gəlir, dırnaq tökür.
- Quşdan qorxan darı əkməz.

- Quşu ki, əncir yeyə, dundugundan (dimdigindən) məlumdur.
- Quşum qondı.
- Quyuğu verding qurd ağzına?
- Quyuğunu görməmişəng.
- Quyuq çıxartmış.
- Quyuq ələ verən dəyil.
- Quyu qazdım, qum çıxdı, gəlin aldım, dul çıxdı.
- Quyusunda heç nə yox.
- Quzularınan qırxılır.
- Quzuyu qurda tapşırırmazlar.

L

- Lalıng dilini nənəsi bilər.
- Las olmuş.
- Layiqli layiqini bular, qurbağa tayını.
- Lay-lay bilirəng, niyə yatmeyrang?.
- Lim çaydan qorx, tünd çaydan keç.

M

- Mal bir yerə gedər, iman ming yerə.
- Mal gedər bir yerə, imang gedər ming yerə.
- Mal kimingdir? – Mollanınq.
- Mal öyəsində bənzəgər.
- Mallı adamıng malı ölər.
- Mehr göz dəmindədir.
- Mehribanlıq ikki yanlıq.
- Mehrim halal, canım azad.
- Meşəking böyük ağzını açmış, küçük ağzını bağlar.
- Meyvəli ağaca daş atarlar.
- Meyvəning xubu çaqqal girinə gələr.

- Məhrza (Məhəmmədrza) geddi Mərəndə, tamaşa varı gələndə.
- Mələməzə süd yox.
- Məllə Nəsrəddinə dedilər: yering ortası haradır? Dedi, elə bura ki, mən durmuşam.
- Məlləning öz duası özünə kar edməz.
- Mən ağa, sən ağa, sığırları kim sağa?
- Mən ağrı oldım, gecə ay aydın.
- Mən ağzımda qoz sayıram.
- Mən ölü, siz diri.
- Mən yiyənçə qarğa bura s...çingiz.
- Mənim yaram ağırır, səning harang ağırır?
- Mənimki mənə yetişsin, ölü behiştə gedər xob, cəhənnəmə də gedər xob.
- Mərd gəlsin, namərd gəlməsin.
- Mərd kişi çörəgi daşdan çıxardar.
- Mərd özündən görür, namərd özgədən.
- Mərdi qova-qova namərd etmə.
- Mərdinən ülfət qılan axır bir gün mərd olar, namərdinən ülfət qılan axır biyalangərd olur.
- Mərif olmasang, sağlıq qədrini bilməng.
- Məzarı məzar yanına qoyarlar abadanlıq üçün.
- Məzlum ahı tez tutar.
- Məzlum dəyil, başı kiming ətəyindən çıxır?
- Məzlum zalına şərkdir.
- Məzlumung da Allahı var.
- Ming atlıya dovdur.
- Ming yeyəning olsun, bir deyəning olmasın.
- Munu rəxsə s...çmiş, mən s..məmişəm.

- Nabeləd adam kor təkindir.
- Nadan işiynən quyuya gedmə.
- Nadaninan suya vurma.
- Nadaninan gedmə yola, başınga gələr yüz ming bəla.
- Nağar üstününg ağıcıdır.
- Nağaraçı azıdı, bir də Meyməddən gəldi.
- Nağaranıng böyük tayıdır.
- Nahaq qan yerdə qalmaz.
- Nakəsdən qərəz etmə, qərəz edding, xərc etmə.
- Namaz eddigini görməmişəm, amma oruc yediyini görmüşəm.
- Nar bimara şafadır.
- Nar varım, bimar da varım.
- Nardana təkin qırmızıdır.
- Nataniş yerə qıçınga qoyma.
- Nicə vurmuşdung? – Göydə gedirdi.
- Neştər vursang, qanı çıxmaz.
- Nə ağ demişəm, nə qərə.
- Nə ağız yandıran aşdır, nə baş sindirən daş.
- Nə ata bilirəm, nə uta bilirəm.
- Nə dindən gəçər, nə dindardan.
- Nə eşşəkdə yüküm vardır, nə yıxılанда bakım.
- Nə fala inan, nə falsız otur.
- Nə köçən eldəndir, nə qonan obadan.
- Nə qafələdə yüküm var, nə soyulmaqdan bakim.
- Nə qarın toşa götürür, nə göz tamaşa.
- Nə qəm varım, nə qussa, şapalaq vuraram ağ....
- Nə qız babası əvinə yaxın olsun, nə odun ocağa, nə meşk suya.
- Nə qız ovladdır, nə geçi dövlət.

- Nə qoca yediginə dəyər, nə uşaq geydiginə.
- Neççə pulluk işing varıydı?
- Nə tovuğunga “kiş” demişəm, nə eşşəgingə “hoş”.
- Nə ver, nə də dalıyça qaç.
- Nə yel aparan samanım var, nə sel aparan danım.
- Nə yoxsuldən alacaq ol, nə varlıya verəcək.
- Nəktəli gəp çalır.
- Nəqd müamilədən gül iysi gəlir.
- Nəqdingi nisyəyə vermə.
- Nəmək yeding, nəməkdənə hörmət ed.
- Nənə əmcəgi kəsəndir.
- Nənəm mənə kor dedi, hər gələnə “vur” dedi.
- Nənəsini görən, qızını almaz.
- Nəşib və qismət yalan dəyil.
- Nəşib və qisməti heç kəs bilməz.
- Nisyə verən baqqal, bir il olar çaqqal.
- Noba bizə gələndə çərağing yağı qurtuldu.
- Nökər təkin işlə, ağa təkin dişlə (ye).
- Nuba idi, ya dəyildi? – Başdan gəlirəm.
- Nukəsədən qərəz etmə, qərəz edəndə xərc etmə.

O

- atlı olmuş, biz piyada.
- igid ki, ağasını bəgənəmiz, şahdan rəqib gəlsə, boyung ona əyməz.
- kəs qüssə yeyəsi ki, arvadı öləndə baldızı olmaya.
- ki bülbuliynən zağı tanımaz,
- ki cəngəliynən bağı tanımaz.
- ki qaraynan ağı tanımaz,
- ki qonaq nəzərində, əv öyəsining bir il xərcidir.

- ki səning qıçın bilər, mənim başım bilməz.
- quşu ki sən tutmusan, qanatını mən yosmuşam.
- O....ğın əvvəlki muğamıdır.
- O...ğan at qulun saxlamaz.
- O...ning dəmindən, o.....masan deyər, şayəd g...t yoxung.
- Oba durdu köçməgə, gəlin geddi s.....məgə.
- Oba köçdü, yurdu qaldı.
- Ocağı kor edən çox olar, yandıran görək.
- Ocağı kor etmiş.
- Ocaqdan köz kəm olmaz.
- Odun gətir, su gətir, uşaq s...dı, gəl götür.
- Oğlan ki ağasını bəgənməz, şahdan rəqib gələ, böynunu əyməz.
- Oğlana uşaqlıqda qız verən çoxdur.
- Oğlum kəndə gedən oldu, tatı doyarddı, qızım çörək yapan oldu, iti doyarddı.
- Oğru adam oğruyu tez bular.
- Oğru deyir, “ya Allah”, mal öyəsi də deyir, “ya Allah”.
- Oğrudan qalanı falgir aparır.
- Oğrunung yadına daş salma.
- Oğul badam sındırır, qız da adam sındırır.
- Oğul badamdır, oğulung oğlu badamın məğzi¹.
- Oğul bulunar, qardaş bulunmaz.
- Oğul dayıya çəkər, qız bibiyə.

¹ İçi mənasında

- Oğul dayıya çəkər, qız dazaya¹.
- Oğul ding-barıt qoxası.
- Oğul doğdum mülk oldu, qalı (xalça) toxudum kürk oldu.
- Oğul görək arvad ala, bir ala.
- Oğul kamal, qız camal.
- Oğulsuzung oğlu oldu, çəkdi qazdı.
- Oğurluq malı ağıza şirin gələr.
- Oğurluq malında bərəkət olmaz.
- Oğurluq yoxluqdandır, tövbə toxluqdan.
- Olacağa çarə yox.
- Olan olmuş, gəçən də gəçmiş.
- Olmaz alan hər buluntu qəşəngi.
- Olmaz ki, bir biti xalqı dişləyə.
- Olmur deyən gözün üstündə qaşın var.
- Olmuş burun qılı.
- Olmuş el xanı bağdan çıxdığı.
- Olmuş hacı bazarı.
- Olur yağ tökən yalayan.
- On dəfə ölç, bir dəfə biç.
- On dörd yaşar gəlin alsan, qız olmaz.
- On gün qov, bir gün ov.
- Onda ki yeyərdin dadlı-dadlı, bilməzdin ki, gələr kəhər atlı?
- Onda ki ayam aya idi, qoz içi bayəm idi.

¹ Xalaya

- Onda ki diş varım idi, çörək yox idi, indi ki, çörək çox olmuş, diş yoxumdur.
- Onda-munda sözün olsun, yük üstündə gözün olsun.
- Onun-bunung ağzına baxandır.
- Onung dırnağı da ola bilməz.
- Onung diş qarnı içindədir.
- Onung dişini çəkmişəm.
- Onung dişini saymışlar.
- Onung dönəsi bizim dönəmizi götürüb qaçıb.
- Onung g...tü qulaq çalır.
- Onung gəldi-gəldisi şah (xan) gəldi-gəldisidir.
- Onung iti adı Mincə xanımdır.
- Onung qanı bizdən qaratərdir?
- Onung qıçı biləni bizim yaşımız bilməz.
- Onung nəbzi mənim əlimdədir.
- Onung örkəniynən quyuya getmə.
- Onung pulovu yağıltərdir.
- Onung torpağıca yaşayan.
- Onung tütü gedər səning gözüne.
- Orda ki at var, ot yox, orda ki ot var, at yox.
- Ortada yeyir, qıraqda gəzir.
- Ortalıq qazanı qaynamaz.
- Oruc yeməgini görmüşəm, namaz etməgini görməmişəm.
- Ot başımda yanır.
- Ot canına düşsün.
- Ot düşəndə yaş və quru bilənə yanar.

- Ot olsa, harayı yandırır? Su olsa, harayı söndürür?
- Ot yanmasa, tüt çıxmaz.
- Ot-közü mənimdir.
- Ottan kül qalxar, küldən ot.
- Ottuz ikkingi qoy bir-biring üstünə.
- Otu yansın, işığı görünsün.
- Otunu görmədim, amma tütünü gözümü kor eddi.
- Oturmağın gözü göydür, durub gedmək varidan yedir.
- Oturmuş hamam gülü ayağına.
- Oturmuşdum qayğısız, göy eşşək gəldi qoduqsuz.
- Oturtmuş ana-baba yurduna.
- Ov “Sübhəllahı” yoxu.
- Ovcu açıldı.
- Ovcum içi təkin tanıram.
- Ovcumung içini ki iyləməmişəm.
- Ovuc içində qıl olmaz.
- Oynağan yorulmaz, yorulanda oturmaz.

Ö

- Öküz ölməz acından, səxtəlik çəkər dərisi.
- Öküzə “oha” deyəndə götürlənər.
- Öküzüng tayıdır, işing zayıdır.
- Ölməkdə dönmək yox.
- Ölsəm bir başımı yuxarı tutan yox.
- Ölü bir gün, şivən də bir gün.
- Ölü bitini tökdü.
- Ölü də o.....rarmış.
- Ölü öyəsi çox olar.

- Ölü quluncundan¹ danışmazlar.
- Ölü ölmüş getmiş, vay bizədir, vay bizlərə.
- Ölü uşaq qucağına verir.
- Ölüm cahal-qoca tanımaz.
- Ölüm gələndə xəbər verməz.
- Ölüm haqdır.
- Ölüm qaşınan göz arasında.
- Ölüm yalan olmaz.
- Ölümdən qorxmuram, qorxuram ki, ölüm qapımı tanıya.
- Ölümdən yapışmış, isitməyə razı ola.
- Ölər öküz qoy ta çəkə dərisi.
- Ölüyə qalan ya rəhmətdir, ya lənət.
- Ölüyü xeyrə dadandırma.
- Öpüş öpüş gətirir, gümüş gümüş.
- Örgənmək baxmağıynan olsaydı, köpək qəssab olardı.
- Örkən doğanaqdan gəçəsi.
- Örkən etişmiş doğanağa.
- Örkən hər nə uzun ola, genə də doğanaqdan gəçəsi.
- Örtülü bazar, dostluğu pozar.
- Öz adı öz qulağına dəymiş.
- Öz atına rəhm etməyən piyada qalar.
- Özbaşına iş görmə.
- Öz bəhərini saxla, ta yel aparmaya.
- Öz bildigini əldən qoyma.

¹ Arxasından, ardından

- Öz bۆrkünü et qazı.
- Öz bۆrkünü saxlat ki, yel aparmaya.
- Öz burmağını etmiş, öz gözünü çıxartmış.
- Öz dərdim özümə bəsdır.
- Öz dilim özümə düşməndır.
- Öz dilimdən bəlaya düşdüm.
- Öz dişı öz yükünə gir etmiş.
- Öz əvində heç nə dəyil, toyda gəlin çətri vurur.
- Öz əlimdir, öz yaxam.
- Öz əliynən öz qəbrini qazır.
- Öz gəpini harda eşitdin? – Elə ordakı xalq gəpini eşitdim.
- Öz goruna tikan əkir.
- Öz gözündə çöp görmür, özgə gözündə qıl görür.
- Öz gününü gəzəndır.
- Öz köynəgiynən salaha getmeyr.
- Öz p.....una pəpə deyir.
- Öz pirinə daş atma.
- Öz pisimiz özgəning xubundan yeytərdır.
- Öz piyiynən öz canını yağlıyır.
- Öz səsi öz qulağına xoş gəlir.
- Öz tərəzindən daş götürmə.
- Öz tükü öz dişinə gir etmiş.
- Öz yaşından iləri danışır.
- Öz yerindən çıxmış.
- Öz yerini bul otur ki, deməyələr dur, otur.
- Öz yükünü tutmuş.

- Özgə ağzına baxan ac qalar.
- Özgə atına minən tez piyada olur.
- Özgə köpəginə çörək atma.
- Özgəninki ipək, bizimki köpək?
- Özgəyə şovur et, öz bildigini əldən qoyma.
- Öz-özünü tutmuş.
- Özü eddi özünə, külü eddi gözünə.
- Özü huri-pəridir, içi qıllı dəridir.
- Özü kəsir, özü biçir.
- Özü ölçür, özü biçir.
- Özü özünü yeyir.
- Özü pirilər, içi qurular.
- Özü təzək, sözü kotur.
- Özü yıxılan ağlamaz.
- Özüm ellər məligi, əvim tilki dəligi.
- Özüm geddim, ayran vermədilər, qasidim getmiş kərə gətirə.
- Özüm özümə eddim, külü gözümə eddim.
- Özüm yedim, yox oldu, özgə yedi, çox oldu.
- Özüm yorulam, bədi budur ki, dilim yorula.
- Özümə yoxam, Cabbara torba toxuram.
- Özümü səvən itimi danlamaz.
- Özümünkü özümün, özgəninki də özümün.
- Özün içi dost qazan, düşmən ocaq başında.
- Özündə insaf olanıng qazıya yolu düşməz.
- Özündən tay biç.
- Özünə baxma, sözünə bax.

- Özünü arı suyunan yuyur.
- Özünü daşdan-daşa vurma.
- Özünü dil-dişə qoyma.
- Özünü eşitməməzliyə vurur.
- Özünü eşşək ağrısı etmə.
- Özünü itirmiş.
- Özünü mənə yetirdə bilməding, amma mənə özüngə yetirtəding.
- Özünü təmiz saxla ki, ölüm gələr, əvini təmiz saxla ki, qonaq gələr.
- Özünü vurmuş çaqqal ölülügə.
- Özünü vurmuş kərligə.

P

- P...xlu qana.. hər nə qoyang götürür.
- P..x peşman səqqəlinə.
- P..x yeyən iti ki öldürməzlər.
- P..x yeyəndə də pəluxor p..xunu yeyəsəng.
- P..x yeyəning qaşığı belində olası.
- P..xu hər nə bir-birə vurnag, iysi artıq tər çıxər.
- Paçang çamurludur? – Çapdan keçmişəm.
- Parslı dəmirdən qılınc düzəlməz.
- Patıl g..tünə su tökəndir.
- Pazan kəhərə, qoç kəhərə?
- Peşkəş atıng dişini saymazlar.
- Peşmanlıqda fayda yox.
- Pəxşə ağzından diri çıxır.
- Pis babamı demə, ta xub babangı deməyəm.
- Pis işing axırı yoxu.

- Pişnamaz osduranda, pısnamaz ...çəsi.
- Piy iç peyning böyrəgidir.
- Piy təkin əridim.
- Pohl çaydan otayadır.
- Pohl üstündə maç istir.
- Pul atlı olmuş, biz piyada.
- Pul pul gətirir.
- Pulluya “bəli” deyərlər, pulsuzə “dəli”.
- Pulung geddiginə baxma, işing bitdiginə bax.
- Pulung oldı yüz, gir içində üz.
- Pulunu verən mal alır, pulunu verməyən nə alır?

R

- Rahətligi çəkmişlər, quzu quyruğıynan fərşi çıxmış.
- Raysiz ərə gedən ...tsiz oğul doğar.
- Rəb¹ deding, rub² yadıma düşdü.
- Rəhm etmə ki, rəhmə qaldang.
- Rəqib (rağib) rəqiblik edsə, qurdınan qoyun bilənə yayılar.
- Rəydir (rəg), rəd olur.
- Riçalı çıxsın.
- Rik-rik etmə, tökərəng.
- Ruzgar adamı tənbe edər.
- Ruzi göz dəmindəki dəyil.
- Ruzi verən Allahdır.
- Ruzisini Allah verir, ağırlığını yer çəkir.

S

- S.....məmiş yer qoymamış.

¹ Tanrı

² Tomat pastası

- Sacıng canı qızməsə, çörək biçirməz.
- Sada adam varı kəsi özünə dost bilər.
- Sağ baş gora aparmaz.
- Sağ əl çəp ələ möhtac olmasın.
- Sağ əli başıng altında olsun.
- Sağ əling əməgi sola haramdır.
- Sağınan sol bilməz.
- Saxladım itimi, dişlədim ətimi.
- Saxlat samanı, gələr zamanı.
- Saman altıning sarı suyudur.
- Samurru gədasıdır.
- Sarı sığır təkin süd verir, ondan sora vurur tökür.
- Sarı sırtıq, g.....tü yırtıq.
- Sarı solmaz, odun olmaz.
- Satan satar, allanar, alan alar, varlanar.
- Sayılan pulung bərəkəti olmaz.
- Serdi (istirdi) qaşını düzədə, gözünü də çıxartdı.
- Serdim alam nakam içi, öldüm ta, aldım özüm içi.
- Serdim nədəm heyvasını narını, qoy desinlər, şah budağın barı var.
- Serdim səvab edəm, kəbab oldum.
- Seyiding cəddi varı, mənim də Allahım.
- Səbirə inanmayan kafərdir.
- Səfərdə əlingi saxlar, məclisdə dilingi.
- Səfərdə xoylar bilinər.
- Səfərdə yoldaş tanılar.
- Səft yerə istəməmişdir.
- Səhər dovşan, pəsin tilki, işin fəthdir, yəqin bil ki.
- Səhər şəri pəsin xeyrindən yeytərdir.
- Səhərdə Allah günüdür.
- Səhərki gündən heç kiming xəbəri yoxu.

- Səxt quyruq tutur.
- Səxtlik çəkməyən xoşluq qədrini bilməz.
- Səqir malı it p...xundan haramdır.
- Səqqəl və qəyçi, ikkisi də əlingdə.
- Səqqəldə feyr olsaydı, geçi pişnamaz olardı.
- Səqqəlim yox, sözüm keçmeyr.
- Səqqəlinə soğan doğrur.
- Səqqəlinən kamal olsa hər kişi, öz güçingə məşurət ed hər işi.
- Səqqəlingə yaraşmaz.
- Səqqəlingi özgə əlinə vermə.
- Səlavatınan donğuz (donguz) beşədən çıxmaz.
- Sən bir zad çaldıng, mənim xoşum gəldi, mən də bir zad dedim səning xoşung gələ.
- Sən daş qoyan yerə, mən baş qoyaram.
- Sən də bir səqqəl tərپət.
- Sən də əlingi qoy gözüng üstünə.
- Sən os.....ng, mən gülmədim, deding şayəd mən bilmədim.
- Sən razı, mən də razı, bu arada nə deyir qazı?.
- Sən sağ, mən də salamat.
- Sən saydığing say, fələk də ayrı sayar.
- Sən uşağıng adını qoy, ta biz də çağıraq.
- Səndən hərəkət, Allahdan bərəkət.
- Səndən xeyir görən Allahdan bəla görər.
- Səning ki, gücüng çoxdur, sözüng üstə söz yoxdur.
- Səpi dərisini it aparmış.
- Sər-kələfəyi itirmiş.
- Səsi özünə xoş gəlir.
- Səsli su daşdan çıxar.
- Səyi qismətdən aparmış.

- Sibili sallanmış.
- Sibilini bağla.
- Siçan olmamış dağarcıq dibi dəlir.
- Siçan öz dəliginə gedə bilmirdi.
- Siçirər suya düşər.
- Sidqim siyrildi.
- Sifarişinən hac qəbul olmaz.
- Sığır gedməyəndə ciyninə götür.
- Sığır s....1, su apardı.
- Sınıq baş şahid səvməz.
- Sınıq qol boyna yükür.
- Sirçədən qorxan darı əkməz.
- Sirçəyə dedilər: “G...tüngə ağac edərəm”, – Dedi: – “Bir zaddı ki yerləşə”.
- Sirkə tünd olanda, öz qabını çatladır.
- Sırr açandan el qaçar.
- Sırr aççıdır, meyvəsi dadlı.
- Sırringi demə yarınga, yarınging da yarı var.
- Siyasətdə ana-bala yox.
- Sizing dəvəngiz bizim kənardan rəddir.
- Sizing qıçingız biləni bizim başımız bilməz.
- Sizing quru çörəgingiz bizim başımıza da ziyaddır.
- Sizingki sizdə, bizimki də bizdə.
- Soğan yemeyr, görəndə də qabığını qoymur.
- Soğul, gözlərim, soğul, özgə doğan olmaz oğul.
- Soruşmaq əyib dəyil, bilməzlik əyibdir.
- Sovuq səqqəl edmişlər.
- Soy yering soğanıdır.
- Soyulandan sora yolung boynu çaz.
- Söy (səv) məni, ta söyüm (səvim) səni.
- Sögüd ağacında heyva-nar olmaz.

- Sögüd elə bi səmərdir ki, bir qoz da yoxu.
- Seyrdi (istirdi) qaz yolu gedə, qarğanıngkini də itirdi.
- Söz öz vəqtində gələr.
- Söz söz açar, söz göz açar.
- Söz söz açar, söz ovuc açar.
- Sözdən söz çıxar.
- Sözsüz adam soysuz qalar.
- Su axar, çuquru tapar.
- Su başdan daşanda, çe bir kəllə, çe ming kəllə.
- Su başdan daşmış.
- Su başdan xərədir.
- Su bir yerdə qalanda qoxar.
- Su əlingdə olsa, qoy yerə gəl.
- Su gedən axardan genə də su gedər.
- Su kurzəsi su yolunda sınası.
- Su küçügüngdür, çahı böyügüng.
- Su küçügüngdür, söz böyügüng.
- Su olmuşdur, gedmiş yerə.
- Su özü içi yol bular.
- Su turdugi yerdə timəm batildir.
- Subay adamıng yəqəsini bit yeyər, çörəğini it.
- Subay gözüynən qız alma, gəlin sözüynən bez alma.
- Suxuluya dedilər: “Nə içi yumurtang küçükdir?” Dedi: “Gözlərim çıxmış, ta bunu qoymuşam”.
- Suları bir axarınan gedmeyr.
- Sulu dərə heç vəxt qurumaz.
- Suya gedən tat eşşəgi, oduna gedən tat eşşəgi.
- Suya qər q olan adam qurbağa p.....a da əl atar.
- Suya susuz aparır, susuz gətirir.
- Suya yatan at, qulun saxlamaz.
- Suyu da çeynir, içir.

- Suyu gudara, onda geç.
- Suyung lim-lim axanı, adaming yerə baxanı.
- Suyuz adamı suya aparır, suyuz gətirir.
- Südə su qarışdırır.
- Sülük təkin xəlqiming qanını içir.
- Sümüğü acdır.
- Sür eşşəgingi, sat samanığı.
- Sürü qoyun sizdə, satlıq yağı bizdə?
- Sürüdən ayrılan qoyunu qurd yeyər.
- Sütün be sütun fərdir¹.

Ş

- Şadlığından şidlik edir.
- Şaf-şaf etmə, de şaftalı.
- Şax çıxartmış.
- Şaxa iranır, əbləhə inanır.
- Şax-şaxa vermişlər.
- Şalı altı doludur.
- Şam gəpində ayaq yox.
- Şamdan sora gələn qonağıng.
- Şamı özündəndir.
- Şansı qımılladı.
- Şansım olsaydı, adımı qoyardılar Şəmsəli.
- Şapalaqınan üzümü qızardıram.
- Şeyx çökəligə razı oldu.
- Şeytan Allah dərgahından naümüd dəyil.
- Şeytan xəbər aparmasın.
- Şeytan iştəgindən en aşağı.
- Şeytana dərs verir.

¹ Adımdan adıma açılış olur. Qabağa getdikcə yol açılır

- Şeytana papuş tikir.
- Şeytana yol örgədir.
- Şəxəm içining ilanıdır.
- Şəxsim xəbərdar oldı.
- Şəkər kəlamıng içinə.
- Şəkli yerdə namaz edmə.
- Şələsini sudan çəkir.
- Şəmşir yarası xub olar, dil yarası xub olmaz.
- Şənbə nəhsdir, kəstəkəsdır.
- Şənbəsini çəkmişəm.
- Şərikli qazan qaynamaz.
- Şərikli malıng xeyri olmaz.
- Şəriklik xub olsaydı, Tarı özünə qazanardı.
- Şir igiding kəlamından bəllidir.
- Şir ki meşədən çıxdı, erkək-dişi yoxdur.
- Şir olsang, qürbətdə “tilki” deyərlər.
- Şivəkəşing ayağı yalındır.
- Şor çayda g....t-g....tə dəymiş.
- Şor çaydan geçəndə ağ g.....tnən qərə g..... t məlum olur.
- Şörəkət yerdən gül bitməz.
- Şu xar olası, ta pirəc atang.
- Şux gözəlling etibarı az olur.
- Şuxluğing axırı dəvaya çəkər.
- Şuxluq şuxluqdur, baba goru da şuxluqdur?

T

- Ta qız çörəgindən ola, it doyası, ta oğul müamilə (alver) gər ola, tat doyası.
- Ta qulağing qığıldır, yey.
- Ta pala alışmaz, qayqanaq bişməz.
- Ta yoğun inçələ, inçə üzülmüş.

- Tala yerə düşməginən qiymətdən düşməz.
- Tarınınığ ağavarı, dovşanını Allahı.
- Tas xubdur ki, mas xubdur.
- Tat dəli olanda, malını verir Türk əlinə, Türk dəli olanda, bağını verir tat əlinə.
- Tat keçisindən qırxımçılıq örgənir.
- Tat köpəgi təkin singirlənir.
- Tatınan iti vurdugungçə aşnatər olur.
- Tating gəlişi, Türküng gedişi.
- Tazı şikala gedəndə çöməgi tutar.
- Tazı təkin kəndini vurdu tovaya.
- Tazıya deyir tut, dovşana deyir qaç.
- Tez alışan tez də sönər.
- Tez ələ gələn tez əldən gedər.
- Tez əmələ gələn tez ayaqdan düşər.
- Tez tərpnənən qız alar, gec tərpnənən dul alar.
- Teztər çatan teztər çatar.
- Təarüf (tanış) başı ağır olur.
- Təcrübəli şeytan təcrübəsiz şahdan yeytərdir.
- Təxtə baxma, bəxtə bax.
- Tək atlınıng gərđi çıxmaz.
- Tək əldən şap çıxmaz.
- Tək qazıya gedmişdir.
- Təqdirinən yazılan tədbirinən pozulmaz.
- Təqlid adamı cəhənnəmə aparır.
- Tələb çox qalanda, yaddan çıxar.
- Tələb yaddan çıxmaz, bədə yaddan çıxar.
- Tələbkar tələbini alar, vay bədəkar halına.
- Tələbkar tələbini almayanda bədəkar olur.
- Tələbkaring dili uzun olur.

- Təmbələ dedilər, ged batmandaş gətir, dedi, başım batmandır.
- Təmbələ dedilər, iş gör. Dedi: “Sap başınıza qəhəmənmış (qəhədmiş)?”
- Təmə dişini çəkmişəm.
- Təməi Mürtəzi Əli kərəmindən artıqdır.
- Təməkar adam tez allanar.
- Təngli gedər, təngsiz də gedər.
- Tənglik (pis gün) heç kəsə qalmaz.
- Təpik yeyəndə də, at təpigi yeyəsəng, nə eşşək təpigi.
- Tərən yerini sar tutmaz.
- Tikan əkən gül götürməz.
- Tikəyinən dost olan həmişə küsülü olur.
- Tilki haca gedməgidir.
- Tilki kitabıng qaldı.
- Tilki qov-qovuynan yağış yağmaz.
- Tilki var ki baş qazar, qurdung adı bədnamdır.
- Tilki var ki, sözü dağıdar, qurdung adı bədnamdır.
- Tilkinin şahidi quyruğıdır.
- Tilkiyə dedilər, şahiding kimdir, dedi, quyruğım.
- Tilkiyi nallar.
- Tir vursang, qanı çıxmaz.
- Tox deyir, ac olmuram, ac deyir, tox olmuram.
- Tox əving ac köpəgidir
- Toxung acdan xəbəri olmaz.
- Tovba toxluqdan olar, dava yoxluqdan.
- Tovbası geçi tovbasıdır.
- Tovuq ağ oldığıça, ..tü dartər olur.
- Tovuq doğar özü içi, gözünü qəzəl-qəzəl edər xorus içi.
- Tovuq ölsə, bir çəng tükdür, dəvə ölsə, dərisi bir böyük yükür.

- Tovuq tovuq ...tünə qoyur, deyir şayəd adamızad kordur.
- Tovuqda bir qıç var.
- Toy gecəsi gəlin əvdə qalmaz, yas gecəsi ölü yerdə.
- Toyda ki qız bəgənməzlər.
- Toydan gələn mənəm, xəbər verən sən?
- Toydan sonra dümbülü.
- Toydan sora nağara, xoş gəldin, Bayram ağa.
- Tökülən su yığılmaz.
- Tökülən yağ nəzir edməzlər.
- Turan turmuş, gedəni tut.
- Tutung şərəfi, qırdı tənəfi.
- Tüfür, üstünə də bir daş qoy.
- Tükənməmiş torbacəri, gəldi buldu xoracəri.
- Tünd çaydan vur geç, limçaydan qorx geç.
- Tüt kəlləsindən çıxdı.
- Tütü gedər varı kəsing gözüne.

U

- Ucaya yatanı yel aparır, dərəyə yatanı sel.
- Ulama saplaması çoxdur.
- Ulduz üstünə getsin.
- Ulduz vursun.
- Ulduzu suya düşmüş.
- Ulduzu yala pənah aparır.
- Unsuzung unu tükəndi, unlunung qutu qurudu.
- Unumu ələmişəm, qəlbirimi asmışam.
- Usta Bədir, o nədir, bu nədir?
- Usta gəlir sazıynan, gəlin gəlir nazıynan.

- Uşağı yolla iş dalıca, özün də furi¹ düş dalıca.
- Uşağıynan yol getmə, eşşəgi yıxıldı ağlayar, eşşəgin yıxıldı gülər.
- Uşaq hökmü şah hökmüdür.
- Uşaqlar-yeying salanınq.
- Utan utanmazdan, qorx qorxmazdan.
- Uzun adam axmak olar, kuta (qısa) adam toxmaq.
- Uzun adamın əqli parasın aparır.

Ü

- Üç iş vardır ki, çox çətindir: dəru (məhsul), bəru (gəzinti) və qarğa.
- Üç ocaq daşı da bir-birə dəyər.
- Üç ocaq daşını bir yerə qoyurlar ki, bir işdən gələ.
- Ük əyiləndə daş qəribliyə düşər.
- Ük² getmədi eşşək yanına, eşşəgi aparırlar ük yanına.
- Üklü eşşək, bekar bədən yaxşıdır.
- Ükü əyridir.
- Ükün nədir? – Qaba. – Ya bu gündür, ya saba.
- Üngül əl heç kəsə vurma.
- Ürəgi küpü (göyərçin) g....ü təkin atır.
- Ürəgi quş g....ü təkin atır.
- Ürəgi soğan qabığıdır.
- Ürəgi üzülmüş.
- Ürəgimə barat olmuş.
- Ürəgimə əl vurma.

¹ Təcili

² Yük

- Ürəgimin dərđini təzələmə.
- Ürəgin qayim olsun.
- Ürək ürəgə yaxındır.
- Ürkək eşşəgi d.....dan tanırlar.
- Ürkək eşşək qoduq götürməz.
- Üz mamaça yığılsa, güc doğana düşəsi.
- Üz vermə nadana, nadan sənə dadana.
- Üz versən, astarını da istər.
- Üz yeyəning olsun, bir deyəning olmasın.
- Üzə qalan, g....tə qalar.
- Üzü dönmüş adamıng üzünü görmə.
- Üzü əkən üzü biçəsi.
- Üzü qaranıng üz yoxu, paxıl adamın göz yoxu.
- Üzü yoladır.
- Üzümü geri vurma.
- Üzümü unlu gördün, adımlı qoydung dəyirmançı?
- Üzümün xubunu çaqqal yeyəsi.
- Üzündə qardaşdır, dalında xəncər.
- Üzündən gəlmeyr, qəlbir¹ tut üz-üzünə.

V

- Varısını tökəsing bir quyuya, üstünü də örtəng.
- Varlı gününgdə dostung çox olur.
- Varlı varından pay versə, yoxsulluq aradan gedər.
- Varlığa nə darlıq.
- Varlığına güvənən, yoxsulluğa tez düşər.
- Vay xəbəri tez gələr.

¹ Xəlbir

- Vay mənədir, vaylar da mənə.
- Vay mənədir, vaylar mənə, hər yetişən qablar mənə.
- Vay o gündən ki, varlı yoxsula möhtac ola.
- Vay o sürünün halına ki, çobanı canavarınan dost ola.
- Verən ...tdə tovbə yox.
- Vil cövhəringi daşa vurma.
- Vil çata oxurur.
- Vil dəmir döyür.
- Vil mal ya ağrındır, ya qurdung.
- Vil¹ povzarıngı suya vurma.
- Vil saman yerə verir.

Y

- Ya as, ya kəs.
- Ya bu gələn dəlidir, ya bu yatan ölüdür.
- Ya gölə, ya xərmənə.
- Ya kişi ol, ya kişiyən ol.
- Ya qonşılıq edəsəng, ta birini tanıyang, ya yoldaşlıq.
- Ya onun qulağıdır, ya quyruğu.
- Ya ölər öküz, ya çıxar çəqəndər.
- Yağ ilənməz, soy itməz.
- Yağ oldu, yerə batdı.
- Yağ töksəng əlinə, yerə tökülməz.
- Yağ yoğurtdan əmələ gəlir.
- Yağın içələndə, üzülər.
- Yağınan qarpuz, ilanının yarpuz.
- Yaxşı edən, yaman görməz.
- Yaxşı oldı ayağınan, yaman oldı qulınan.
- Yala çıxana elə-belə gələr.

¹ Boş, boş yerə, boş-boşuna

- Yalan kişiyyə yaraşmaz.
- Yalan tez ayaq tutar, amma yeriməz.
- Yalançı adam andiçən olur.
- Yalançı adam kəmhafizə olur.
- Yalançı dedi “əvim yandı”, heç kəs dadına gəlmədi.
- Yalançının sözü yadından çıxar.
- Yalançının şahidi yanında olur.
- Yalançının üzü qərə.
- Yalançıyı bir dəfə başdan oturdarlar.
- Yalançı – yağlı gəççi.
- Yalar, yumaz, yatar, qorxmazdır.
- Yalınqız qış yuva salmaz.
- Yalınqızlıq Allahın özünə yaraşar.
- Yaman arvad tez kişiyi qocaldar.
- Yaman gördüm, dilim döndü yamana.
- Yaman gün heç kəsə qalmaz.
- Yaman gününg ömrü az olur.
- Yaman xəbər tez yetişər.
- Yaman qonşısı, yaman arvad, yaman at, birindən köç, birini çıxart, birini sat.
- Yamanlığa yaxşılıq nərkəşinin işidir, yaxşılığa yaxşılıq hər kəşinin işidir.
- Yan mənə, ta titirəyəm sənə.
- Yan yatır, güllə atır.
- Yanan mənəm, yaman da mən.
- Yanan yerdən yaş çıxar, kəsilən yerdən qan çıxar, qazılan yerdən su çıxar.
- Yarı buluram, yalı bulmuram, yalı bulanda, yarı bulmuram.
- Yarım ağız danışır.
- Yaş odun ki satmamışdan birinə.

- Yaş yerinə qan ağlar.
- Yaşa baxma, başa bax.
- Yaşınan quru bir-bir ayağında yanar.
- Yaşından iləri danışır.
- Yatan dış görür, gözən iş görür.
- Yatan ölməz, yetən ölür.
- Yayıq təkin yayılır.
- Yayılım gülləsi dəymiş.
- Yaz ayran yoxudur, qış yorğan.
- Yaz gələr, üzüqərəlik qalar qışa.
- Yaz qışdan bəllənər, qız qardaşdan.
- Yaz yağışıdır, gurulamağa varı, ama yağmağ yoxu.
- Yazı yazanı bəndə pozamaz.
- Yazı çaqqalsız olmaz, bazar çaqqalsız.
- Yazı yaman olmaz, çoban adam olmaz.
- Yazılan pozulmaz.
- Yazım özgəyi yandırır, içim özümü.
- Yel ağzını bağlamak olar, el ağzını bağlamak olmaz.
- Yel əsməsə, çöp qımılamaz.
- Yer yarılmadı ki, girə içinə.
- Yerəbaxan adamın dost-düşmənligi bilinməz.
- Yerə mənət qoyurdı, yol gedirdi.
- Yeri issidir.
- Yeri ki özü içi ot çıxartmaya, mənim içi əkin edməz.
- Yerinə yerdir, goruna gor.
- Yeringi dəyişding, şansınıgı nicə edərəng?
- Yesə malım, yeməsə canım.
- Yeddi asimanda bir ulduz yoxu.
- Yeddi aylıq dünyaya gəlmiş.
- Yeddi dəstə gül arada.
- Yetim adamıng əli uzun olur.

- Yetim ahı adamı tutar.
- Yetim xudəsər, bivə bəylər.
- Yetim quzu ikki anadan əmər.
- Yetim yaşı şahı təxtdən atar.
- Yetimə “can-can” deyən çox olar, çörək verən az.
- Yetimi xuda istəsə idi, babası ölməzdi yetimin ahı, atar təxtdən şahı.
- Yıxılanı vurmazlar.
- Yoğun inçəyi yeyər.
- Yol uzaq, eşşək çolaq.
- Yol vermeyrlərdi bucağa, siyrildi gəldi qucağa.
- Yolu kota ed, ta gedək.
- Yolunan gedən azmaz.
- Yov həyədən iləridir.
- Yov təmazdım bucağa, siyrildi, gəldi qucağa.
- Yumurta qırxır.
- Yüksüz eşşək yorğa gedər.
- Yükcüğü yala yıqma.
- Yükcünü pis yerə açmış.
- Yüz çaqu düzətsə, birində sap olmaz.
- Yüz kişiyənən cəhənnəmə gedəng, bir arvadınan behiştə gedməyəng.
- Yüz kor qızım olsa, birini ona vermərəm.
- Yüz mamaça yığılsa, güc doğana düşəsi.
- Yüz yeyəning olsun, bir deyəning olmasın.

Z

- Zağ-zağ uçur.
- Zahir-batini birdir.
- Zalıma zaval yox.
- Zamana qərə başı ağardar, ağ dişləri qərərdər.

- Zeyğə dişi çəp çalar.
- Zəhər qovuşan bala tikə batırma.
- Zəhmət çəkməyən nemət görməz.
- Zəhmətə düşməyən rəhətlik qədrini bilməz.
- Zəhməti çəkdi Canqulu, girdəgə geddi Xanqulu.
- Zər qədrini zərgər bilir.
- Zərdovum (zərdabı) qarışdı.
- Zərər aççıdır.
- Zərər bəzi rüsvahlıqdır.
- Zərər candan olmaya.
- Zərər zəhərdən aççıdır.
- Zərərdən qorxan mənfəət edməz.
- Zərəring hər yerindən dönəng mənfəətdir.
- Zərgəri cəng yola atmışlar.
- Zərgəri cənging arançılıq yoxu.
- Zəri də var, zoru da var.
- Zəri zərgər tanıyar, nəqərəyi sərraf.
- Zərinən olan zorunan olmaz.
- Zimistan görməmiş bəlil baharınq qədrini bilməz.
- Zirə kərmanə aparır.
- Zirək quş dimdigindən tələyə düşər.
- Ziyatı (ziyadı) tikəyi atarlar itə.
- Zülminən abad olan, axırı bərbad olur.
- Zülmüng axırı yoxu.
- Zülmüng paya yoxu.

SÖYLƏYİCİLƏR HAQQINDA MƏLUMAT

1. *Abbas Əli Sultani Qaraqanlı, Əmələ, Qaraqanlı*, 85 yaşında, savadsız. Söylədiyi mətn: “Al”. Toplanma yeri: Şiraz. Toplayıb, yazıya alan: Müslüm Rzayi.

2. *Aqdəs, İğdır, Əmələ şəhəri*, 62 yaşında, savadsız. Söylədiyi mətnlər: “Div” (1), “Div” (2) nağılı, “Qarğa qonaqlığı, uçar-qaçar” nağılı, “Qırx qulunlu madiyan” nağılı. Toplandığı yer: Firuzabad şəhəri. Toplayıb, yazıya alan: Müslüm Rzayi.

3. *Aman, İğdır, Əmələ şəhəri, Çobanqara, Şeşbəyli Bunku*, 68 yaşında, ibtidai təhsilli. Söylədiyi mətnlər: “Qarı oğlun şah qızı” nağılı, “Gözü göy, saqqalı sarı” nağılı. Toplanma yeri: Baba Nəcim, Firuzabad. Toplayıb, yazıya alan: Müslüm Rzayi.

4. *Bahadır, Əmələ, Kohba*, 61 yaşında, ibtidai təhsilli. Söylədiyi mətn: “Yan oğul” nağılı. Toplanma yeri: Firuzabad, Kunarsiyah. Toplayıb, yazıya alan: Müslüm Rzayi.

5. *Bijen, Əmələ, Qocabəyli*, 59 yaşında, ibtidai təhsilli. Söylədiyi mətnlər: lətifələr. Toplanma yeri: Şiraz, Zergan. Toplayıb, yazıya alan: Müslüm Rzayi.

6. *Əmirxan, Əmələ, Cəfərbəyli*, 68 yaşında, savadsız. Söylədiyi mətnlər: lətifələr. Toplanma yeri: Firuzabad, Əbzər. Toplayıb, yazıya alan: Müslüm Rzayi.

7. *Hacı Məstan Cəməli Bollu, Əmələ, Bollu*, 80 yaşında, savadsız. Söylədiyi mətnlər: “Axsaq ceyran” (1) nağılı. Toplanma yeri: Abadə, Xosrov Şirin. Toplayıb, yazıya alan: Müslüm Rzayi.

8. *Həsən İmanlı, Dərəşorlu, İmanlı*, 65 yaşında, ibtidai təhsilli. Söylədiyi mətnlər: “Axsaq ceyran” (2) nağılı. Toplanma yeri: Şehrza, Tağan. Toplayıb, yazıya alan: Müslüm Rzayi.

9. *Hüseyn Əli, Əmələ, İğdır, 78 yaşında, savadsız.* Söylədiyi mətn: “Cin”. Toplanma yeri: Kil. Toplayıb, yazıya alan: Müslüm Rzayi.

10. *Hüseyn, Əmələ, İğdır, Bəhmənbəyli Kil (Qir-Karzin), 78 yaşında, savadsız.* Söylədiyi mətnlər: inanclar. Toplayıb, yazıya alan: Müslüm Rzayi.

11. *Xeyrullah İğdır, Əmələ, İğdır, 79 yaşında, ibtidai təhsilli.* Söylədiyi mətn: “Gözü göy kosa” nağılı. Toplanma yeri: Orcun (Burucən). Toplayıb, yazıya alan: Müslüm Rzayi.

12. *Kövsər İmani, İymur, Kəlbəli tayfası, 73 yaşında.* Söylədiyi mətnlər: dərman bitkiləri. Toplayıb, yazıya alan: Nigar Rəhmani.

13. *Kübra Sultani Qaraqanlı, Əmələ, Qaraqanlı, 68 yaşında, savadsız.* Söylədiyi mətnlər: inanclar. Toplanma yeri: Şiraz, Sadra. Toplayıb, yazıya alan: Müslüm Rzayi.

14. *Qədirullah Mərdan Nemədi, Əmələ, Nemədi, 75 yaşında, ibtidai təhsilli.* Söylədiyi mətnlər: inanclar. Toplanma yeri: Atəşkədə, Nemədi. Söylədiyi mətnlər: inanclar. Toplayıb, yazıya alan: Müslüm Rzayi.

15. *Qəhrəman, Əmələ, Baharlı, 57 yaşında, savadsız.* Söylədiyi mətn: Kosa gəlin. Toplanma yeri: Firuzabad. Toplayıb, yazıya alan: Müslüm Rzayi.

16. *Məhəmməd Əli Xosrovi, Kəşqolllu, Yadıqorlu, 68 yaşında, ibtidai təhsilli.* Söylədiyi mətn: “Mehri-Xavər” dastanı. Toplanma yeri: Şiraz. Toplayıb, yazıya alan: Müslüm Rzayi.

17. *Nəhmət, İğdır, Bəhmənbəyli, 68 yaşında, savadsız.* Söylədiyi mətn: “Koroğlu” dastanı. Toplanma yeri: Erussek kəndi, Kil (Qir-Karzin). Toplayıb, yazıya alan: Müslüm Rzayi.

18. *Novruz Rəhmət, İğdır, 76 yaşında.* Söylədiyi mətn: “İlan”. Toplayanı: Məhnaz Rəhmət.

19. *Rüdabə Əhmədi, 95 yaşında.* Söylədiyi mətnlər: inanclar. Toplayan: Məsib Rəhmani.

20. *Rüdabə Əhmədi, Qaraçay tayfası*. Söylədiyi mətnlər: Qaşqay geyimləri. Toplayanı: Nəfis Sinafər

21. *Sarayıl, Dərəşor, 65 yaşında, savadsız*. Söylədiyi mətn: “Rahdar ilə Birah” nağılı. Toplanma yeri: Şehrza, Tağan. Toplayıb, yazıya alan: Müslüm Rzayi.

22. *Sarıgül, Şeşbəyli, Qacarlı, 67 yaşında, savadsız*, Söylədiyi mətn: “Gün Ay Xanım” nağılı. Toplanma yeri: Firuzabad. Toplayıb, yazıya alan: Müslüm Rzayi.

23. *Şahnisə Nasiri Musullu, Əmələ, Musullu, 80 yaşında, savadsız*. Söylədiyi mətnlər: inanclar. Toplayıb, yazıya alan: Müslüm Rzayi.

24. *Vəliyullah İğdır, Əmələ, İğdır, 42 yaşında, ibtidai təhsilli*. Söylədiyi mətnlər: nağıllar. Toplanma yeri: Orcun (Burucən). Toplayıb, yazıya alan: Müslüm Rzayi.

LÜĞƏT

A

Aba (ə) – əba

Abadlıq (d) – şəhər, kənd

Abə-əcdad (d) – əcdad, baba

Acar (d) – istifadə edilməmiş

Adamçıl (d) – insanlar üçün təhlükəli olan əv heyvanları

Ağac əyəsi (d) – ağac sahibi

Ağsağ (d) – axsaq

Ağur (d) – ciddi

Axara (d) – heyvanlara yem vermək üçün istifadə olunan

dəmir

Axır-ağbat (d) – son, axır

Axsır (d) – asqırmaq

Akka (d) – böyük qardaş

Alamat (ə) – qəribə varlıq

Alicı quş (d) – ovçu quş

All (d) – bəxt, şans

Allı iğbal (ə) – bəxt

Amama (ə) – baş geyimi

Amar (d) – statistik

An vermək (d) – and içmək

Anzırıt (d) – tikanlı bitki

Arpa tappusu (d) – arpa çörəyi

Arriyağ (d) – qoyun və keçi südündən hazırlanan yağ

Arvana (d) – dişi dəvə

Asanak (d) – bayatı

Asan-kəsən (d) – müdir, rəis

Assar (d) – əlamət, iz

Assıman (d) – səma

Ay-qərənni (d) – qaranlıq gecə

Ayrıqsı (d) – fərqli

Azar (d) – az olmaq

Azımsan (d) – çox istəməmək, qənaət etmək

B

Babunəg (d) – çobanyastığı

Badbani (d) – yelkənli

Baləng (d) – xiyar

Bammuq (d) – pambıq

Bayam (d) – badəm

Bazrəs (d) – müfəttiş

Be-səs (d) – səssiz

Beşə (d) – meşə

Beycigçə (d) – parabüzən

Beyə (d) – amma, fəqət

Beyg nənə (d) – nənə

Beylə (d) – böylə

Bez (d) – biz

Bəc (d) – susuz

Bəhməni (d) – filankəs

Bələt (d) – bələdçi

Bəradərzən (d) – qayın

Bərəvərdə (f) – yerinə yetirilmiş

Bərəvərdə (f) – yerinə yetirilmiş

Bərnamə (d) – plan

Bəs (d) – 1.ova, 2.yetərli, kifayət qədər

Bimə (d) – sığorta

Birç vurmaq (d) – parıldamaq

Bişili (d) – bəkməz, doşab

Bi-urzə (d) – qabiliyyətsiz

Biyar (d) – arsız

Biyi (d) – bibi

Bova (d) – baba

Börk (d) – papaq

C

Cahalqız (d) – gənc qız

Cəhbə (d) – qutu, sandıq

Cəllab (d) – heyvan sürüsü

Cən (d) – müharibə

Cərləşmək (d) – dava etmək

Cəşn (d) – bayram, şənlik

Cıcıq (d) – donuz balası

Cığələ (d) – 12-18 yaşlarında adamlar

Cığla (d) – dana

Cıllıqqə (d) – jilet

Cirranı (d) – əsəbi

Covallız (d) – çuvalları tikmək üçün istifadə olunan iynə

Cuğab (d) – cavab

Cunub (d) – güney

Cur (d) – uyğun, uyumlu

Ç

Çadma (d) – Ağac budaqlarından düzəldilmiş, təxminən 2 metr uzunluğunda olan üç dirəyin uclarını birləşdirərək bir-birinə çarpazlaşdırmaqla düzəldilən, çubuq kimi bəzi əşyaları asmaq üçün köçərilərin istifadə eddiyi daşınması mümkün olan alət

Çağar (d) – evlənmək

Çaqqı (d) – bıçaq

Çalağorr etmək (d) – Kəfənləmədən, məzar qazmadan təcili dəfn etmək

Çan (d) – zaman, vaxt

Çarpuxt etmək (d) – qaynatmaq, bişirmək

Çatma (d) – üç dirəyin bir-birinə bağlanması ilə düzəldilən dam.

Çəğəl (d) – yabani keçi

Çəngə-çəvil (d) – əyri-üyrü

Çərək (d) – iki ovuq dolusu ölçü vahidi, bir batmanın dördə biri

Çərək (d) – iki ovuq dolusu ölçü vahidi, bir batmanın dördə biri

Çəvir (d) – döndürmək, çevirmək

Çir-çov (d) – dedi-qodu

Çoban ulluzu (d) – dan ulduzu

Çoqqal (d) – Qaşqay paltarı

Çov düşmək (d) – şayiə yaymaq

Çöpü (d) – yallı

Çöpü çakmaq (d) – yalı oynamaq

Çummal (d) – top

D

Dal (d) – qohum

Damarı aççı (d) – söz altında qalmayan

Dana (d) – 1.savadlı, ağıllı, 2.sızanaq

Dana-mana (d) – tək-tük

Dannah (d) – heyvanları sağmaq üçün yer

Dar (d) – boy, bədən

Darı-dəssə (d) – zindan

Davtələb (d) – könüllü

Daylaq (d) – dəvənin balası

Dayrağ-payrağ (d) – dağınıq

Daz (d) – kəl

Dazza (d) – xala

Deli hoyhoyu (d) – dəli, ağılsız

Dəbir (d) – ibtidai sinif müəllimi

Dəlğəg-maab (d) – təlxək

Dəss-i kərəm (d) – əliaçıq

Dəştovana (d) – tarlanı qoruyan adam

Dəulət (d) – dövlət

Digin (d) – düyün

Dırəxt (d) – ağac
Dirrə (d) – tikanlı hasar
Dırrən (d) – dırmanmaq
Doğar (d) – yumurtlayan toyuq
Dumbulaq (d) – göbələk
Dündük (d) – dimdik

E

Edğam olmaq (d) – qarışmaq, birləşmək
Ehdam (d) – edam
El (d) – külək
Ey (d) – yaxşı

Ə

Əbləğ (d) – dərsində siyah xalları olan at
Əbləh (d) – səfeh, axmaq
Əbrişim (ə) – ipək
Əfsər (d) – polis
Əg (d) – çörək
Əgərnə (d) – yoxsa
Əğərəb (d) – əqrəb
Əhnama (d) – işə yaramayan
Əxbar (d) – xəbər
Əl gətirmək (d) – əl çəkmək
Əlan (d) – indi
Ələ (d) – o qədər
Ələg (d) – aşsüzən
Ələkki (d) – boş-boşuna
Əlov (d) – alov, od
Əltə (d) – əlbəttə
Əm (d) – əmi
Əmittə (d) – əmi uşaqları
Əmnən (d) – qəsdən

Ən yey (d) – ən yaxşı
Ənnaza (d) – ölçü
Ənnə (d) – yapışdırmaq
Ənnəg (d) – azı dişləri
Ənşırıǵ (d) – şərq
Ərgə (d) – bacarqlı, hiyləgərlik edərək bir şeyi əldə etmək
Ərzən (d) – ucuz
Əyaǵ tutmaq (d) – böyümək
Əyənə (d) – lakin
Əzbə (d) – acı bir maddənin adı

F

Fayuz (d) – payız
Fəramuşkar (d) – unutmaz
Fərhəng (d) – mədəniyyət
Filkə (d) – meydan, dönmək üçün yer
Fitək (d) – fit

G

Gamas-gamas (d) – addım-addım
Gas (d) – bəlkə
Gecələti (d) – gecə vaxtı
Gəb (d) – söz
Gəççi (d) – keçi
Gəglic (d) – mədə
Gəl ceyran (d) – ceyran sürüsü
Gələgov (d) – naxır
Gəlgəc (d) – iki il sonra
Gənnulus (d) – ortalığı qarışdıran
Gəp (d) – söz
Gərnəş (d) – əsnəmək
Gəşti-güzar (f) – gəzmək
Gəvah (f) – şahid

Gəzər (d) – kök (tərəvəz)
Gilgəz (d) – tünd qırmızı rəng
Gillir (d) – yumuru
Gov (d) – naxır
Gur (d) – sıx, bol
Gurba (d) – pişik
Gurbuz (d) – ağıllı, bacarıqlı

H

Habalağ (d) – qışqırmaq
Haburla (d) – ağız atıb dişləmək, qoparmaq
Hadıq (d) – ayıq, diqqətli
Hamu (d) – hamısı
Handa (d) – harada
Hanı (d) – hansı
Harrı (d) – 2-3 yaşlarında olan eşşək
Hazar (ə) – çox, sayısız
Heylan-veylan (d) – avara
Həfrəng (d) – rəngbərəng
Həleylə (d) – ayaq altında əzilmək
Hərməççə (d) – boş-boş danışan
Həyula (d) – məxluq
Hilikuptır (d) – helikopter
Hivdəh (d) – on yeddi
Hovar (d) – yaxın, ətraf
Hörümçə (d) – hörümçək
Hullanning (d) – dəyənək, sopa
Hürün (d) – it

X

Xassa (ə) – istək
Xassa (ə) – istək
Xəhlət (d) kəfən

Xəlfəd (d) – tənha, sakit
Xərrə (d) – bulanıq su
Xəsil (d) – göy taxıl
Xətərnək (ə) – təklükəli
Xəyat (d) – tərəzi
Xınaq (d) – xına
Xırrı dal (d) – dava eləmək, savaşımaq
Xırrıg (d) – boğaz
Xora (d) – çuval, kisə
Xub (f) – yaxşı, gözəl
Xurus (d) – xoruz

İ

İlə (d) – iyləmək
İlərtər (d) – irəli
İpar (d) – gözəl iy
İrə (d) – yelləmək
İşar (d) – parıldamaq
İzərlik (d) – üzərlik

K

Kaka (d) – böyük qardaş
Kam (d) – damaq
Keyl (d) – ölçü vahidi
Kəbəd (d) – qaraciyər
Kəfərmək (d) – köpüklənmək
Kəkəməkli (d) – çilli
Kələş (d) – ayaqqabı
Kəmçə (d) – çömçə
Kəp (d) – ağız
Kəppərə (d) – çəpər
Kərənə (d) – zurna
Kərəz (d) – ikən

Kərtənə (d) – toyuq hini
Kəşə (d) – bir neçə dəfə
Kəşti (d) – gəmi
Kixa (d) – bəy
Kin (d) – arxa, g..t
Kırıncal (d) – xərçəng
Kirman (d) – yun didən dəmir
Kohlaban (d) – Qaşqay boyları
Koləş (d) – başmaq
Korpala (d) – ağcaqanad
Kosala (f) – buzov
Kota (d) – qısaca
Kotur (d) – böyük daş
Kov-kov (d) – iməkləmək
Köh edmək (d) – öskürmək
Kökürə (d) – qaynamaq
Kölə (d) – hin
Kuft (d) –vərəm
Kulxun (d) – saqqız ağacı
Kuluq (d) – pul
Kurov (d) – bel
Kusa (d) – qadın (cinsiyəti bildirmək)

Q

Qablan (d) – yuxarı çıxmaq
Qanşar (d) – qarşı
Qaramuq (d) – su çiçəyi xəstəliyi
Qəblən (d) – əvvəlcədən, öncədən
Qəddərə (d) – bıçaq, balaca xəncər
Qəfər (d) – beyin, yaddaş
Qərə dırnaq (d) – xəsis
Qıqac (d) – atın üstündə sürətli qaçmaq
Qiləncə (d) – az

Qımmıla (d) – hərəkət etmək
Qındırğan (d) – qənaət etmək
Qır (d) – yan, kənar
Qıssıq (d) – xəsis
Qompa (d) – gülün qönçəsi
Qovad (d) – çuxur
Qovçuq (d) – çadır pəncərəsi
Qurdaq (d) – böcək

L

Lala (d) – layla, mahnı
Lalıq (d) – fəryad eləmək
Lappurma (d) – arıq heyvan ətindən bişirilən yemək
Las (d) – dişi it
Leh (d) – əzilmiş
Lələmas (d) – qatılaşmamış, yumşaq
Ləli (d) – fəryad eləmək
Ləp (d) – böyük ayaq
Ləttə (d) – tarla
Ləttəban (d) – tarlanı qoruyan adam
Ləvərr (d) – dalan
Ləyin (d) – kimi
Lobanlıq (d) – qamışlıq
Lök (d) – erkək dəvə

M

Mahna (d) – bəhanə
Mak (d) – damaq
Massafa (d) – Dovğaya bənzəyən yemək növüdür. Qatıq, düyü, noxud, buğda yarması, ağ lobyə, soğan, keşniş, cəfəri, yarpız, nanə, yağ, duzdan hazırlanır. Novruz bayramında, bəzən toylarda, şənliklərdə və qohum-əqraba qonaq gələndə bişirilir.

Mədar (d) – otlaq
 Məğz (d) – beyin
 Məhyan (d) – müəyyən
 Məlməlig (d) – kərtənkələ
 Mən (d) – ləkə, xal
 Mənzur (a) – hədəf, məqsəd
 Mərəğin (d) – Qaynadılmış buğda suyu
 Mərz (d) – sərhəd
 Məşk daşı (d) – Köçərilərin çadırlarında su dərisinin
 üstünə qoyduqları daş parçaları
 Mətəl (d) – nağıl
 Miləg (d) – bilərzik
 Mirrişmək (d) – gülümsəmək
 Mıtlığ (d) – tüfəng, silah
 Movğa (d) – zaman
 Mucab olmaq (d) – razı olmaq
 Mucəddəd (ə) – yenidən
 Muççuq (d) – yarısı, əksik
 Muçu (d) – bilək
 Muqəddər (ə) – kədərli
 Muqərrərat (ə) – nizam-intizam
 Munnuz (d) – buynuz
 Murəssə (d) – qiymətli daşlarla bəzədilmiş
 Mütrüb (ə) – çalğıcı

N

Naxuda (f) – gəmi kapitanı
 Nəccar (d) – dülgər
 Nəhovlivelə (d) – mistik canavar
 Nərrəbova (d) – ananın yoldaşı
 Numurta (d) – yumurta
 Numzad (d) – nişanlı

O

- Oğrama (d) – anidən gələn xəstəlik
Oğur (d) – uğur, şans
Oxa (d) – oxumaq
Ovcala (d) – bir şeyi ovucunda sıxaraq əzmək
Ovsar (f) – cilov
Ovşum (d) – kəklikotu
Ovza (ə) – durum, vəziyyət

Ö

- Ödləg (d) – qorxaq
Ölüntü (d) – arıq, zəif
Örgə (d) – rahatlıq, fərahlıq
Örkən (d) – ip
Örnək (d) – bacarıqsız, qabiliyyətsiz
Örtüg (d) – çəhiz

P

- Parçım (d) – zərrə
Partal (d) – köhnə paltar
Payla (d) – piyalə
Peyğam (d) – mesaj, xəbər
Pəxşə (d) – ağcaqanad
Pəlsəng (d) – avara, boş-boş gəzən
Pəmmə (d) – pambıq
Pənir (d) – pendir
Pərçəm (d) – bayraq
Pərpər (d) – kəpənək
Pəsin (d) – günortdan sonra
Pətə (d) – sənəd
Pəti (d) – ədyl
Pətti-pənah (d) – gizli, dalda

Piliş (d) – Ağacdan, dəmirdən və ya başqa hər hansı bir şeydən götürülən parça

Pıpıhın (d) – inək

Pırxı (d) – dəyənək, sopa

Pirləgləgə (d) – arzu, dilək

Pirüz olmaq (d) – qalib gəlmək

Pişk (d) – püşk atmaq

Pitə (d) – fidan

Piy-partal (d) – heyvanın quyruğu

Pukk (d) – çəkil

Puštubun (d) – evin üstü, çardaq

R

Radiyov (d) – radyo

Rəxt (f) – libas, geyim

Rəmmə (d) – sürü

Rikab (ə) – üzəngi

Rov eddi (f) – hərəkət etdi

S

Selinti (d) selin gətirdiyi odun parçaları, ağac budaqları

Səqfə (ə) – tavan

Səqqəl (d) – içi balla dolu olan pətək

Səqqət etmək (d) – gəbərtmək

Sərvətmən (d) – varlı

Sibil (d) – bığ

Sixə (d) – şiş

Sofal (d) – saralmış, solmuş

Sovaş (d) – dava eləmək

Sovcu (d) – qız istəməyə göndərilən adam, elçi

Sugla (d) – qurdalamaq

Sum (d) – dırnaq

Sübbəy (d) – subay oğlan

Sünük (d) – sümük
Sürün (d) – mal, heyvan

Ş

Şalla (d) – heyf
Şallaq (d) – qamçı
Şaltağ (d) – nizam-intizamsız
Şazdə (d) – şahzadə
Şəlit (d) – köhnəlmiş uzun əmək
Şəmşir (f) – qılınc
Şəp (d) – böyük əl
Şikəft (d) – mağara
Şikəft (d) – mağara
Şilkə (d) – yırtılmış paltar
Şirbirinc (d) – südlü aş
Şirrə (d) – sürüşkən yamac
Şişək (d) – cavan dişi qoyun
Şur çəkmək (d) – fıstıq çalmaq

T

Tavri (d) – Tanrı
Tayar (d) – bərabər, uyğun
Tedad (ə) – say, bir qismi mənasında
Təbər (d) – balta
Təlvəssə (d) – narahat olmaq
Təppə (d) – ənsə
Tifaq (ə) – yurd,
Tıqqız (d) – dolu, yağlı
Tıla (d) – qızıl
Tilər (d) – it balası
Tillə (d) – hiylə
Tımsar (d) – general
Tirin (d) – bərk

Tonnur (d) – top şəklində olan, yumuru
Toşa (d) – azıq, yol yeməyi
Toşatorba (d) – yol yeməyi
Tovfa (d) – qəribə, qeyri-adi
Tukka (d) – damcı
Turr-ara (d) – adres
Türkzəban (d) – Türk dili

U

Uqqu (d) – yuxu
Uzama durna (d) – uzun yol

V

Vayamənd (d) – həsrətli
Vəlm eddi (d) – fürsət bildi
Vık-villov (d) – başı boş, avara
Vil etmək (d) – əhəmiyyət verməmək
Villov (d) – ağılsız

Y

Yavuq (d) – yaxın
Yazdı (d) – çöl, biyaban
Yəkkov (d) – anidən, birdən
Yır (d) – şeir, mahnı
Yovuğ (d) – yaxın

Z

Zeyfə (ə) – zəyif, qadın mənasında
Zənbova (d) – babasının xanımı, analığı
Zərd (f) – sarı
Zirinlig (d) – bacarıqlı, çalışqanlıq

ŞƏKİLLƏR

19-cu və 20-ci əsrin əvvəllərində İranın siyasi-inzibati sistemində
Qaşqay vilayətinin xəritəsi (Demorgny, 2011)

Boylar adı	Türkçe, Farsça, Arapça	Rasulü'd-din, Gök, Gök, Gök	Kaşgarlı (DİL)	Uygar. nâme	Elm. Gök. Bulutlar, Hek, Secere-i Terakime.
KAYI	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆
BAYAT	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆
ALKAEVİLİ	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆
KARAEVİLİ	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆
YAZIR	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆
DÖĞER	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆
BÖĞER	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆
YUNALI	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆
AVŞAR	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆
KIZIK	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆
BÖĞÜLİ	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆
KARKIN	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆

Boylar adı	Türkçe, Farsça, Arapça	Rasulü'd-din, Gök, Gök, Gök	Kaşgarlı (DİL)	Uygar. nâme	Elm. Gök. Bulutlar, Hek, Secere-i Terakime.
BAYINDUR	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆
BİÇENE	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆
ÇANDUR	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆
ÇEBNİ	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆
SALUR	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆
EYMUR	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆
ALA-YINDUR	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆
ÖREGİR	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆
İDİDİ	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆
BÜĞÜZ	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆
YIVA	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆
KINIK	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆	𐰪𐰆

Oğuz Boyları damğalarının Kaşqay Türklerinde
rast gəlinən nümunələri

Qaynaq: Moslem REZAEİ AMALEH (2023), Kaşqayı Türkçesi
Ağızları (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük). Doktora Tezi. Konya: Selçuk
Üniversitesi Sosial Bilimler Enstitüsü.

Qaşqaylar tərəfindən “Baydak” adlandırılan Qaşqay bayrağı

MÜNDƏRİCAT

ÖN SÖZ.....	3
TAPMACALAR.....	15
BAYATILAR.....	42
NAĞILLAR.....	63
Div (1).....	63
Div (2).....	68
Qarı oğlunən şah qızı (Gözü göy saqqalı sarı).....	75
Axsaq ceyran (1).....	82
Gözü göy kosa.....	83
Axsaq ceyran (2).....	101
Yan oğul.....	107
Rahdar ilə Birah.....	110
Gün Ay xanım.....	113
Qarğa qonaqlığı (Uçar-qəçər).....	120
Qırx qulnən madyan.....	127
İlan.....	133
RƏVAYƏT.....	139
Gəlin və qaynana.....	139
DASTANLARDAN NÜMUNƏLƏR.....	140
“Koroğlu” dastanından.....	140
“Əsli-Kərəm” dastanından.....	152
“Qərib-Şahsənəm” dastanından (1).....	154
“Qərib-Şahsənəm” dastanından (2).....	155
“Mehri-Xavər” Dastanından.....	157
LƏTİFƏLƏR.....	167
Özgə atını hürkütməsən.....	167
Dünyanın ortası haradır?.....	168
Bəhanədirsə olur.....	168
Qanuna qarışma.....	169

MİFOLOJİ MƏTİNLƏR.....	174
Cin.....	174
Al.....	176
MƏRASİMLƏR.....	178
Kosa-gəlin.....	178
TOY ADƏTLƏRİ.....	180
Düyü döymək.....	185
Kürəkən bəzətmək.....	187
AŞURA.....	187
QURBAN BAYRAMINDA QOÇ SEÇİLMƏSİ.....	189
QAŞQAY TÜRKLƏRNİN GEYİMLƏRİ.....	190
DƏRMAN BİTKİLƏRİ.....	195
İNANCLAR.....	199
ATALAR SÖZLƏRİ VƏ DEYİMLƏR.....	201
SÖYLƏYİCİLƏR HAQQINDA MƏLUMAT.....	293
LÜĞƏT.....	296
ŞƏKİLLƏR.....	311

Qaşqay folklor örnəkləri

I cild

Bakı, Elm və təhsil, 2023

Nəşriyyat direktoru:

Kompüterdə yığan:
Səkinə Abbasova

Kompüter tərtibçisi və
texniki redaktoru:
Səadət Əliyeva

Dizayn:
Cəmilə Novruzova

Korrektor:
Gülmira Mehdiyeva

Kağız formatı: 60/84 1/32

Mətbəə kağızı: №1

Həcmi: 316 səh.

Tirajı: 150

Kitab Azərbaycan MEA Folklor İnstitutunun
Kompüter Mərkəzində yığılmış, səhifələnmiş,
“Elm və təhsil” NPM-də ofset üsulu ilə
Hazır deopozitivlərdən çap olunmuşdur.